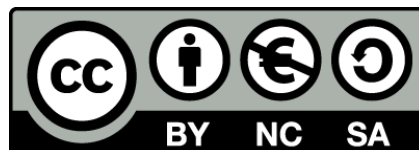




UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Físic e cirurgia juheu: La medicina hebrea a la Barcelona del segle XIV

Clara Álvarez Jáuregui



Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència ***Reconeixement- NoComercial – Compartir Igual 4.0. Espanya de Creative Commons.***

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia ***Reconocimiento - NoComercial – Compartir Igual 4.0. España de Creative Commons.***

This doctoral thesis is licensed under the ***Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0. Spain License.***

***Físic e cirurgia juheu: La medicina hebrea a la
Barcelona del segle XIV***

Doctoranda: Clara Álvarez Jáuregui

Directores: Tessa Calders Artís i Ana María Bejarano Escanilla

Tutora: Ana María Bejarano Escanilla

Programa de doctorat “Cultures i Llengües del Món antic i la seva
pervivència”.

UNIVERSITAT DE BARCELONA

FACULTAT DE FILOLOGIA

DEPARTAMENT DE FILOLOGIA CLÀSSICA, ROMÀNICA I SEMÍTICA

2017



UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Resum:

La present investigació se centra en els practicants de medicina jueus de la Barcelona del segle XIV. Aquests, físics i cirurgians en la seva majoria, van haver de fer front a un context social que anà canviant al llarg del segle, cada vegada més medicalitzat i amb una nova legislació. Degut a que estudis anteriors havien idealitzat la figura del metge jueu, s'ha fet una molt necessària revisió de la bibliografia i un nou anàlisi de la documentació ja coneguda (a més d'afegir-ne de desconeguda). De la mateixa manera, s'ha volgut comprovar i ampliar la informació que tenim sobre el Call jueu de Barcelona, per tal de comptar amb un context ben definit on emmarcar els nostres objectes d'estudi.

Una de les principals tasques ha estat la de recopilar un llistat dels principals practicants d'aquest període, constatant que el seu nombre era relativament inferior al que s'havia dit fins ara. Gràcies a la dita recopilació, s'han pogut analitzar les diferències entre les diferents professions mèdiques, els canvis dins d'aquestes al llarg del segle, i les diferències entre classes socials i gènere. També s'ha analitzat tot allò que conformava a un metge jueu, des de la seva formació, fins la influència de la religió, passant pels diferents esdeveniments històrics que l'afectaren, com per exemple la Pesta Negra. D'aquesta manera, s'ha buscat entendre aquests metges com personatges funcionant dins d'una societat complexa i no al marge d'aquesta.

La creació de noves lleis que regulaven l'exercici de la medicina va ser el punt d'inflexió d'aquests practicants. Degut a la nova legislació, i per tal de legitimitzar la seva pràctica, van haver de passar examinacions per aconseguir permís per exercir. Aquestes llicències mèdiques, que podien ser reials, episcopals o municipals, ens donen una informació molt valuosa sobre aquests practicants.

Dins del Call trobem també altres formes assistencials, relacionades indirectament amb la medicina, com són l'Almoina i l'hospital jueus. Tot i les poques evidències documentals, s'ha pogut constatar la seva existència i l'àmplia xarxa de propietats amb la que es finançaven.

Finalment, s'ha volgut aportar les transcripcions de documentació llatina que fins ara romania inèdita, i que ajuden a recuperar part del llegat dels jueus medievals catalans.

Agraïments:

Aquestes són, potser, les paraules més necessàries de tota la tesi. Hi ha molta gent a la que agrair la seva contribució i suport, sense els quals aquest projecte mai hagués arribat a bon port. També és necessari remarcar que aquesta tesi ha estat finançada en part per una fundació privada d'abast internacional i l'Institut Ramon Muntaner. Abans que res, vull agrair a la meva directora, la doctora Tessa Calders, i la meva tutora, la doctora Ana Bejarano, pel seu ajut i suport durant tot el procés. Els seus consells han enriquit aquest estudi i m'han guiat en el tortuós món acadèmic. La seva paciència ha estat determinant perquè això tirés endavant.

Al doctor Antoni Conejo, per confiar en mi durant tants Abrils de l'Hospital, conferències on he crescut com a historiadora i com persona. A Imma Ferrer, tècnica de l'Arxiu Capitular de Barcelona, per la seva ajuda infinita a l'hora de consultar la documentació. A Carmel Ferragud, Alexandra Guerson i Jon Arrizabalaga, per haver-me aconsellat, haver debatut amb mi diverses teories, aportar-me referències necessàries i ajudar-me a pensar sempre més enllà. A Anna Colet, Oriol Saula i Eulàlia Subirà, per acollir-me tan bé i obrir-me noves portes. A Josep Xavier Muntané, per tantes converses estimulants sobre els jueus medievals i l'ajuda amb els documents més complexos. A Jordi Casals, company de fatigues, per l'ajuda amb l'hebreu i, sobretot, les rialles de tants anys. A Raúl Villagrasa i Nuria Montes, per les teories hospitalàries i l'empenta.

Als meus amics, el millor suport que es pot tenir en aquesta vida. A Istharr, l'amistat de tota una vida condensada en tan pocs anys. A Aina, pels retrobaments fortuïts i la persistència. A Mercè, amistat inamovible peti qui peti. Als meus *nakama*, que m'han ajudat a mantenir la cordura tot aquest temps: Txell, Migue, Laia, Núria, Craig, Manu i Belén. A aquells que, tot i el temps (i la distància), continuen sent part de mi: Jordi, Salo, Edu, Laura, Uri, Bernat i Carol.

A J., simplement: let's go to space!. A la meva germana i la meva mare, com no podia ser de cap altra manera.

Índex:

Fonts arxivístiques (abreviatures):	13
Onomàstica.....	14
0. Introducció:	15
0.1 Objectius:	16
0.2 Marc teòric:	18
0.3 Metodologia:	20
0.4 Cronologia:.....	23
0.5 Marc geogràfic:	25
0.5.1 <i>Call Major</i>	26
0.5.2 <i>Call Menor</i>	28
Capítol 1:.....	33
1.1 Medicina segons la Llei.....	33
1.1.1 <i>Una medicina hebrea?</i>	33
1.2 L'aprenentatge de la medicina: el mestratge	37
1.2.1 <i>Escoles o centres</i>	37
1.2.2 <i>El procés d'aprenentatge</i>	39
1.2.3 <i>El desenvolupament de la professió</i>	41
1.3 Universitats	44
1.4 El coneixement escrit	46
1.5 Enfrontant-se a la malaltia.....	51
1.6 La Pesta Negra: un punt d'inflexió.....	55
Capítol 2:.....	59
2.1 On són els metges jueus?	59
2.2 Practicants de la medicina:.....	65
2.2.1 <i>Barbers:</i>	65
2.2.2 <i>Apotecaris:</i>	66
2.2.3 <i>Cirurgians:</i>	68
2.2.4 <i>Físics:</i>	69

2.2.5 <i>Llevadores, obstetres i ginecòlogues</i>	70
2.3 Context laboral i competència: els metges cristians.....	71
2.4 Nissagues mèdiques a Barcelona	75
2.4.1 <i>Caravida</i>	76
2.4.2 <i>Cabrit</i> :	78
2.4.3 <i>Bonafós</i> :	79
2.4.4 <i>Benvenist</i> :	81
2.5 La mobilitat dels metges jueus	84
2.6 Prohoms o professionals?.....	88
2.7 Metges reials	90
2.8 Dones i medicina.....	93
2.8.1 <i>Un judici. Reginó</i>	94
2.8.2 <i>Les llevadores. Coloma</i>	96
2.8.3 <i>La cirurgia. Astruga</i>	97
2.8.4 <i>Dones al negoci familiar</i>	99
2.8.5 <i>Tasques assistencials. Les dides</i>	100
2.9 Les altres feines dels metges	101
2.9.1 <i>Prestadors</i>	102
2.9.2 <i>Rabins</i>	104
2.10 Què passa després de 1391?	104
Capítol 3	113
3.1 Llicències mèdiques	113
3.2 Anàlisi de les llicències reials i episcopals concedides a jueus a Barcelona.....	122
3.2.1 <i>Llicències episcopals a la diòcesi de Barcelona</i>	123
3.2.2 <i>Llicències reials</i>	126
3.3 Regulacions municipals.....	131
Capítol 4:	135
4.1 Les diferents cares de l'assistència:	135
4.2 El heqdeix i les seves variacions	137
4.3 L'origen: les almoines privades	140
4.4 L'Almoina del Call jueu.....	142
4.5 L'hospital jueu de Barcelona.....	144

4.6 Assistència i caritat a la comunitat conversa.....	147
4.7 Els Hospitals cristians i els metges jueus	149
Conclusions:.....	153
Annexos.....	157
Índex biogràfic:	159
Genealogia dels Benvenist:	167
Normes de transcripció:	169
Criteris de selecció dels documents	170
Transcripció dels documents	171
Llistat de fonts buidades:.....	213
Bibliografia:	217

Fonts arxivístiques (abreviatures):

ACB	Arxiu Capitular de Barcelona
ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó
AHCB	Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
AHPB	Arxiu Històric de Protocols de Barcelona
ADB	Arxiu Diocesà de Barcelona
ACVD	Arxiu del Castell de Vilassar de Dalt
BC	Biblioteca de Catalunya
AHSCSP	Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau

Onomàstica

Degut a les diverses variants, tant fonètiques com gràfiques, amb les que s'escrivien els noms jueus als documents cristians, s'ha intentat unificar i homogeneïtzar els noms propis, respectant, en la mesura del possible, allò que hem trobat recollit al text. D'aquesta manera, hem considerat adaptar els noms de la manera següent:

- S'han respectat aquells que tenen una traducció al català normativitzada, com pot ser el cas d'Isaac o Enoc.
- S'ha respectat la grafia original trobada al text sense tenir en compte la fonètica del nom, és a dir, Mossé i no Moshé. De la mateixa manera, s'ha optat per Salamó en comptes de Salomó en trobar-nos de manera més freqüent la primera opció.
- S'ha optat per utilitzar els noms de dona sense diminutius per unificar, en trobar-nos massa variants del mateix nom. Sara i no Sarica, per exemple.
- S'ha mantingut el nom utilitzat amb major freqüència d'aquells personatges rellevants, com pot ser Nissim ben Reuben Gerondí o Nahmànides.

0. Introducció:

Aquesta investigació es va iniciar de manera fortuïta amb una tesina prèvia que es va centrar en la figura de Mossé Falcó, també anomenat Francesc de Pedralbes, un metge convers de Barcelona que el 1391 va veure com la seva comunitat era massacrada. Però, com a contrapartida, arran d'aquella conversió veié impulsada la seva trajectòria professional. Aquell metge jueu que poc semblava destacar va començar a treballar al servei d'un hospital, del monestir de Pedralbes i de la cort reial, mentre accedia al Col·legi de medicina tot just creat el 1401. El seu fill, també anomenat Francesc de Pedralbes, seguiria la seva mateixa trajectòria, treballant per l'Hospital de la Santa Creu i sent anomenat, breument, rector de l'Estudi General de Barcelona. A partir de l'estudi de les seves carreres i la seva nissaga va sorgir la necessitat de saber més, sobretot del seu passat. La figura de Francesc de Pedralbes (pare i fill) es perfilava clarament endinsant-se al segle XV, però mirant el seu passat jueu era evident que encara es presentaven moltes incògnites.

Passa que la personalitat del metge Mossé Falcó es difuminava en un segle XIV, on la resta de metges es presentaven d'una manera atractiva, per bé que en molts aspectes desdibuixada. El com i el quan Mossé Falcó va començar a practicar la medicina era una incògnita. D'altra banda, la Barcelona del XIV, tampoc se'ns presentava amb prou claredat; suposadament hi treballaven desenes de metges jueus sense haver de competir pràcticament amb els metges cristians. Les dificultats que es presentaven a l'intentar definir Mossé Falcó palesaven la necessitat de dur a terme un estudi més complet sobre la situació dels metges jueus, tant a nivell professional com pel fet de ser membres d'una minoria religiosa.

El present estudi pretén resoldre els dubtes inicials o, si més no, aconseguir una aproximació més realista de quina era la situació.

0.1 Objectius:

Aquesta investigació té com a principal objectiu redefinir i contextualitzar els practicants de medicina jueus a la Barcelona del segle XIV. Per tal d'aconseguir dit objectiu, es vol focalitzar la recerca en tots aquells aspectes que determinaren la seva formació i condicionaren la seva pràctica, tant religiosos com socials.

Primer de tot hem de reflexionar sobre la influència de la religió en la pràctica de la medicina. Que llibres com el Talmud afectaven la vida diària dels jueus medievals és una cosa sabuda, però resta saber en quin grau afectava la professió mèdica. També cal considerar les disposicions rabíniques, especialment d'aquells rabins que exerciren també la professió de metge, com el mateix Maimònides, Nahmànides, o Nissim ben Reuben Gerondí. Altres, com Salamó ben Adret, tot i no parlar directament de la professió, ens poden donar un contrapunt necessari sobre com es vivia a la comunitat jueva d'aquell moment, cosa també necessària per entendre els metges que hi vivien.

Aquest context religiós i social ens pot ajudar també a conèixer els processos d'aprenentatge de la medicina d'aquest sector de la població. Tenint en compte l'estreta relació del judaisme amb el coneixement i com s'incentiva des de la infantesa, és probable que divergeixi de l'aprenentatge cristià. S'ha de valorar també la presència creixent de les universitats i la influència d'aquesta institució, tant a nivell de coneixements com a eina per dotar de legalitat la professió mèdica.

Però potser l'aspecte més important d'aquesta recerca és la d'identificar i contextualitzar tots els metges que exerciren a la Barcelona del segle XIV. Els objectius principals són: posar-los noms i cognoms, desentrellar les nissagues mèdiques, estudiar la seva mobilitat per tot el territori, i descobrir el grau de consideració social de què gaudien. No només ells, sinó aquells que els envolten. Observant amb qui conviuen, amb quins altres professionals cristians competien o col·laboraven, podrem entendre millor quin valor té realment aquesta professió. Fer una estadística completa de tots els practicants i les seves circumstàncies personals ens pot fer veure una imatge general completament diferent de la dibuixada fins ara.

També ens hem centrat en l'estudi de les llicències mèdiques atès que permeten aproximar-nos al context historicosocial del lloc on es desenvolupen. En un segle on els canvis en la legalitat de qui practica la medicina són tan importants, els metges jueus veuran com la seva professió es regularitza i han d'adaptar-se a la nova situació. Aquestes llicències, moltes de les quals encara resten per estudiar, aportaran una informació valuosa pel que fa a les relacions laborals i permisos que obtingueren aquests metges. Són, també, una de les fonts més directes per estudiar la professió mèdica, sobretot pel que fa a les restriccions imposades en aquell moment i els contactes amb la cort reial.

A la vegada, hem centrat la nostra atenció en l'entorn del Call, per tal d'esbrinar de quina manera la medicina hi era reforçada o limitada. Buscant aprofundir en aquesta relació espacial, sembla necessari centrar-se també en l'assistència i el benestar dels desvalguts, que trobaren descans en institucions com l'hospital i l'Almoina. Aquestes institucions, tot i que no estrictament mèdiques, sí que estaven relacionades amb la salut general del Call. Precisament a aquesta època és quan es veurà al món cristià una progressiva medicalització d'aquestes institucions, i quan podem evidenciar una profunda aculturació de la comunitat jueva. Ens proposem, doncs, documentar de manera fefaent l'existència de l'hospital jueu i dels diversos mecanismes assistencials que es desenvoluparen al llarg del segle XIV.

Tots els punts de vista anteriors ens ajudarien a formar-nos un millor coneixement del nostre objecte d'anàlisi. En definitiva, es busca tenir una visió completa de les vides d'aquests físics i cirurgians, buscant les particularitats de la seva medicina i observant com el seu entorn els limita i, a la vegada, els apodera.

0.2 Marc teòric:

Aquesta tesi s'emmarca en dues disciplines diferents: els Estudis Jueus i la Història de la Medicina. Les dues disciplines han aportat els últims anys avenços significatius en els seus respectius camps, combinant alguns autors les dues en els seus estudis.

La història de la medicina a la península li deu en gran mesura a Luis García-Ballester el seu desenvolupament. La seva obra ingent, escapçada per la seva mort, va explorar tots els aspectes possibles de la medicina medieval, tan cristiana com jueva i, en menor mesura, musulmana¹. Michael McVaugh és un altre autor cabdal en aquesta disciplina, iniciador en l'estudi de llicències mèdiques juntament amb en García-Ballester, el resultat del qual representa un punt d'inici necessari de la nostra tesi. McVaugh, és també el responsable de l'obra considerada un autèntic manual sobre la medicina medieval a les nostres contrades, *Medicine before the plague. Practitioners and their patients in the Crown of Aragon (1285-1345)*². En aquesta obra es fa una anàlisi històrica i social completa que, en molts aspectes, es difícil sobrepassar.

En aquesta mateixa línia trobem també a Carmel Ferragud, autor deixeble de García-Ballester. La seva obra més completa, *Medicina i promoció social a la Baixa Edat Mitjana (Corona d'Aragó, 1350-1410)*, fa un repàs complet als aspectes històrics i socials dels practicants de medicina que en certa manera ve a completar cronològicament l'obra de McVaugh³.

Els tres autors esmentats anteriorment han establert una base metodològica i de contingut sense la qual la nostra feina hagués estat molt més lenta i ineficaç. Tanmateix, cap d'ells es dedica en exclusiva a analitzar els metges jueus, tot i mencionar-los abastament a les seves obres. Les seves aportacions documentals són molt importants, però en determinats aspectes de les seves anàlisis els manca el contrapunt necessari que pot aportar el coneixement vinculat als Estudis Jueus. Si bé és cert que les obres dels autors anteriors parlen de forma extensa i precisa del context cristià en el que vivien aquests practicants jueus, a vegades manca una anàlisi del context jueu. En aquest sentit la obra de Joseph Shatzmiller s'assembla a allò que hem intentat desenvolupar nosaltres,

¹ García-Ballester (2001), García-Ballester et alii (1989) i (1990).

² McVaugh (1993)

³ Ferragud (2005)

mirant d'entendre els jueus d'aquesta professió des de les dues disciplines⁴. Aquest autor, però, aporta una visió més general de la que hem presentat aquí, i és potser aquest, segons la nostra opinió, el seu major error, ja que en aportar dades esparses de diferents contextos geogràfics es desdibuixa moltes vegades la realitat, tal com anirem veient.

Des dels Estudis Jueus sempre s'ha mostrat especial interès en els metges i no són poques les obres que s'endinsen en aquesta matèria. Aquests estudis, però, parteixen normalment d'idees preconcebudes que moltes vegades no es plantegen contrastar i que, fins i tot, perpetuen. Tal és el cas, per exemple, de l'index biogràfic elaborat per Nathan Koren, en el que recopila informació de metges jueus des de l'antiguitat fins època contemporània i que continua repetint els mateixos errors d'autors anteriors⁵. Aquest tipus d'estudi, amb errors històrics tan bàsics com evitables, és el que moltes vegades s'ha pres com a veritat incontestable. També cal distingir aquells estudis que, desgraciadament, per ser producte de la seva època (normalment el segle XIX), no aporten les referències documentals o reflecteixen teories ja superades. Per desgracia, molts d'aquests estudis han estat i són objecte d'un fenomen de fossilització que ha portat a que encara ara se'ls citi sense dubtar del seu contingut. Part de la feina ha estat retrocedir els passos fets durant anys per infinitat d'estudiosos per adonar-nos, tot arribant a l'origen, que no porten enlloc. Aquest és el cas de llibres àmpliament citats com per exemple l'obra de Friedenwald⁶. Malauradament aquest no és un mal que afecti només a estudiosos de fa dos segles, ja que estudis més recents com els d'en David Romano pateixen de la mateixa falta de cura⁷.

També s'han de tenir referents a nivell d'estudis locals. Pel que fa als estudis sobre la comunitat jueva de Barcelona, un dels estudis més complets fins al moment, i un punt de partida necessari, és el d'Anna Rich⁸. La seva obra continua sent fins al moment la que ha analitzat amb més profunditat la comunitat barcelonina, tot i que en els últims

⁴ Shatzmiller (1994)

⁵ Koren (1973)

⁶ Friedenwald (1944)

⁷ Romano (1992)

⁸ Rich (1999)

temps alguns estudis arqueològics i documentals han pogut ampliar la informació donada per ella. En aquest sentit destaca l'estudi instigat pel Museu d'Història de Barcelona i portat a terme per l'empresa Veclus, que ha pogut fer una reconstrucció del que era el Call just abans de la seva desfeta el 1391⁹.

Tots els estudis anteriorment mencionats són els més rellevants a nivell de teorització i anàlisi pel que ens ocupa. La bibliografia consultada, però, és òbviament més amplia. Dins d'aquesta hi ha estudis destacables i que ens aporten informació molt necessària, però tal com es veurà més endavant, existeix també molta historiografia que, ja sigui per antiga o per superada, no ens ha estat útil per a aquesta tesi. Altres, pel seu contingut documental, han estat considerats com a font primària i passem a considerar-los al següent apartat.

0.3 Metodologia:

El buidatge de fonts primàries ha començat per les col·leccions documentals clàssiques que han assentat les bases dels Estudis Jueus a la Corona d'Aragó. Ens referim, sobretot, a la feina d'autors com Fritz Baer, Jean Régné o Joseph Jacobs¹⁰. Però tot i ser un punt d'inici immillorable per la quantitat de documentació recollida als seus llibres, els anys no han passat endebades per aquests estudis i en alguns, com en el de Jean Régné, es poden detectar diversos errors referencials que, a l'hora d'anar a consultar el document original, han dificultat la feina.

Pel que fa al tipus de fonts emprades, ens hem centrat en aquelles fonts cristianes on els jueus apareixien de manera freqüent però, a vegades, de manera menys evident. Molta d'aquesta documentació resta encara per investigar i sabem del cert que una gran part de la població jueva va interactuar en un alt grau amb la població cristiana com per a deixar-hi ben marcada la seva empremta. De tota la documentació cristiana, s'ha escollit preferentment la documentació notarial, perquè gran quantitat d'aquesta continua inexplorada.

⁹ Caballé i Castells (2015)

¹⁰ Baer (1929); Régné (1978); Jacobs (1894)

Afortunadament, comptem ja amb un bon corpus de documentació relativa a jueus editada, però ni molt menys està tota la feina feta. Rastrear la presència d'una professió concreta com és la mèdica ha demandat d'una recerca exhaustiva als arxius partint de la base que la tipologia documental en la que apareixen aquests personatges dóna poca informació sobre la professió en si. Préstecs, èpoques, processos i llicències sovint són minses en dades concretes i per aquest motiu s'ha d'iniciar una tasca detectivesca per tal de completar cadascuna de les figures estudiades.

S'ha escollit el buidatge de la sèrie dels manuals notariaus de l'Arxiu Capitular de Barcelona (ACB), tant per la riquesa d'aquest tipus de fons com per restar encara per buidar-ne la informació relativa a jueus¹¹. La informació de caire econòmic és la més nombrosa, per bé que no es limita a documents de préstecs i similars. D'aquests, per exemple, són especialment interessants els deutoris produïts després de la Pesta Negra, on es poden deduir els estralls conseqüència de l'atac al Call. Els pergamins d'aquest arxiu han estat buidats parcialment fins el 1291 per Yom Tov Assis i Cinta Mañé, data en la qual comencen els manuals notariaus estudiats¹². Fer-ne un buidatge complet permet comparar diverses situacions amb la societat cristiana, posant en context les activitats i maneres de fer dels jueus. Malauradament, com veurem, el buidatge d'aquests volums, tot i produir resultats pel que fa a trobar evidències sobre jueus, no ha sigut especialment productiu en quant a individus dedicats a la medicina, cosa per a ella mateixa prou significativa.

A l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB) les sèries consultades han estat el Llibre del Consell, els Manuals notariaus del Consell de Cent, el Registre d'ordinacions i Clavaria, on s'han buscat les relacions de la mateixa ciutat amb la comunitat jueva a través de bans i regulacions, tant de professions com del gruix de la comunitat. Tot i que la sèrie de Llibre del Consell no ha produït grans resultats pel que fa als metges jueus, sí que hem trobat referències que els podien afectar, com per exemple les relacions de caire econòmic, com poden ser els préstecs als consellers de la ciutat per part de prohoms jueus. Les sèries de Registre d'ordinacions i Clavaria, però, han resultat

¹¹ Es pot trobar una relació dels volums buidats abans de la bibliografia.

¹² Mañé (1988)

improductives, motiu pel qual després de fer-ne cates vam decidir no prosseguir amb el buidatge i centrar-nos en altres series. En aquest sentit, la serie de Manuals notarials del Consell de Cent ha estat molt més productiva.

Tant l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB) com l'Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB) comptaven amb estudis i buidatges parcials de la documentació relativa a la comunitat jueva de Barcelona¹³. Aquest fet, ultra accelerar la nostra feina, ha permès localitzar de forma més segura molts dels nostres subjectes d'estudi. L'anàlisi d'alguns dels documents (licències episcopals, especialment), que fins ara només havien estat regestats, ha suposat una de les fonts més importants per a aquest estudi, motiu pel qual també s'han transcrit i afegit a l'annex.

Pel que fa a la documentació de caire reial, hem recopilat totes aquelles licències mèdiques conservades a l'Arxiu Reial de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i hem transcrit i analitzat la informació més rellevant. Tot i que tradicionalment estudis com els de Jaume Riera han estat focalitzats en la documentació d'aquest arxiu, per a aquest estudi hem volgut centrar-nos en la documentació de caire notarial abans mencionada, que dóna informació de la vida quotidiana dels nostres objectes d'estudi, informació que difícilment es troba en documents oficials com els de l'ACA. Tanmateix, les licències mèdiques i privilegis són essencials per entendre la posició social que ocuparen aquests metges, motiu pel qual les hem inclòs.

Pel que fa a la identificació dels metges subjectes d'estudi, hem intentat evitar confusions comuns com són la barreja de membres de la mateixa família. Qualsevol que s'hagi enfrontat a l'estudi del judaisme català haurà pogut comprovar que són freqüents les inversions de nom i cognoms d'una generació a la següent. Això, sumat a la, a vegades, poca cura dels notaris cristians, ha provocat que alguns metges s'hagin vist duplicats o altres hagin tingut una vida excessivament llarga. S'ha volgut crear un criteri unificador que recollís totes les dades possibles de cada metge per a intentar reconstruir cadascuna de les identitats estudiades. Dins d'aquesta identificació també s'han

¹³ Rich (1999); VVAA (2008)

establert criteris sobre mots com “*magister*” o “*alfaquí*” que han acompanyat sovint a aquesta professió i sobre els quals desenvoluparem la metodologia al capítol 2.

Finalment, en aquesta tesi s'ha fet una molt necessària reflexió sobre la interpretació (i revisió) de les dades que ens han arribat d'aquests metges i sobre la historiografia prèvia sobre ells. És a dir, lluny de convertir aquest text en una tesi positivista, s'ha volgut fer una reflexió sobre tot allò que ha creat al llarg del temps el personatge del metge, fos real o imaginari.

0.4 Cronologia:

Aquesta investigació s'ha emmarcat en el decurs d'un segle, el XIV, que creiem que, degut a tota una serie d'esdeveniments, va ser determinant per a la professió mèdica. A més a més, aquests esdeveniments (sobretot els ocorreguts a Barcelona), prou transcendents per a la societat sencera, varen tenir especial incidència a l'aljama barcelonina. No endebades Anna Rich va situar el seu completíssim estudi notarial entre dues dates clau per la comunitat barcelonesa: 1348 i 1391¹⁴. La Pesta Negra, que va marcar un abans i un després pel que fa a la percepció de la malaltia a nivell europeu, també va tenir conseqüències locals com l'atac a l'aljama. La vida després d'aquests dos fets per força havia de canviar, i és probable que d'una manera o altre això enrarís la convivència, juntament amb les successives crisis econòmiques, fins arribar a un nou i definitiu atac el 1391. Altres esdeveniments, com els atacs dels Pastorets al sud de França i l'amenaça que suposaven a les aljames catalanes, modelaran també de forma indirecta la vida d'aquesta comunitat¹⁵. No ens podem quedar només amb aquests successos tràgics, el segle XIV presenta una riquesa documental que ens demostra que la vida no es va aturar davant d'aquests fets. El creixent volum de la documentació notarial, molta encara sense treballar, és també un bon motiu per a centrar-nos en aquest segle.

¹⁴ Rich (1999)

¹⁵ AHCB, Llibre del Consell, 5, 1319-1320, f.48v-49r. Carta del secretari reial acusant haver rebut una altra carta sobre impedir l'entrada a la ciutat dels anomenats Pastorells. Sobre aquests veure Nirenberg (1996).

Creiem, a més, que molts d'aquests esdeveniments que van destacar al segle XIV estan intrínsecament relacionats amb la medicina i la seva promoció social. No cal que insistim gaire en la importància d'estudiar la incidència de la Pesta Negra a Barcelona, que devastà i colpejà la comunitat jueva de forma doble, a través de la malaltia i dels atacs dels habitants de la ciutat. Cap estudi fins al moment ha intentat buscar la pròpia incidència de la malaltia a l'aljama, i de fet són ben pocs els estudis de l'efecte de la pesta a Barcelona, sent els més recents els que tracten les troballes de les fosses d'aquesta epidèmia a l'església de Sant Just i Sant Pastor¹⁶. Així doncs, ens sembla adequat buscar les pistes dels metges jueus d'aquell moment i buscar les seves reaccions a tan terrible epidèmia. Bé sabem que la resposta cristiana va ser medicalitzant la societat i exercint un major control sobre la salut del poble creant regulacions.

Pel que fa a l'estudi de la medicina medieval, el segle XIV és un segle clau per entendre el procés de medicalització que va seguir la societat baixmedieval. L'auge dels Estudis Generals arribarà al nostre territori amb la creació el 1300 de l'Estudi General de Lleida, que marcarà un punt d'inflexió per a la professió mèdica, juntament amb les regularitzacions de qui l'exercia. Aquestes regularitzacions tingueren el seu punt d'inici a les Corts de Montsó el 1289, per a anar-se consolidant al llarg del segle XIV fins al punt de crear llicències mèdiques per a aquells que no complien tots els requisits. Aquest dos elements, Estudi General i regulacions, seran especialment significatius pels metges jueus. El segle XIV serà, doncs, un segle de canvis per a la professió mèdica.

D'altra banda, tampoc no podem tractar la data límit de 1391 com un punt i apart. Les conversions en massa no van acabar amb una comunitat sencera sinó que va ser l'inici d'una nova, amb les seves pròpies problemàtiques, amb nous objectius i velles maneres de fer. És per aquest motiu que hem volgut introduir, ni que fos de manera breu, el nou *status quo* d'aquells metges conversos supervivents als atacs.

¹⁶ Beltrán de Heredia (2014)

0.5 Marc geogràfic:

Pel seu context històric singular i per la importància que aquesta ciutat ha tingut a la història, s'ha escollit la ciutat de Barcelona com a epicentre de la investigació. La falta d'un estudi complet sobre els metges d'aquest indret ens ha animat també a omplir el buit que existia. Utilitzar una ciutat concreta com a cas d'estudi també ens ajudava a poder fer una visió global, tant dels practicants de medicina com del seu context. S'ha de ser conscient, però, de les particularitats que una ciutat com Barcelona té, i que en molts casos les conclusions que extraurem no són extrapolables a altres llocs de Catalunya.

No ens correspon a nosaltres parlar de la importància de la ciutat de Barcelona dins del marc geopolític del Mediterrani, però sí de la seva comunitat. Amb presència jueva, segons sembla, des de ja època tardo-romana, és al segle XII on trobem evidències de que existeix una comunitat ben instaurada, amb una vida intel·lectual ja destacada per personatges com el viatger Benjamí de Tudela¹⁷. Tot i que la història d'aquesta comunitat patirà daltabaixos, el desenvolupament intel·lectual no es veurà interromput, i la vida a l'aljama barcelonina aportarà riquesa fins el mateix 1391.

A la vegada, la importància de la ciutat va afavorir que aquesta es convertís en un centre intel·lectual en el que convergien savis de tots els àmbits, entre ells de la medicina. El seu caire centralitzador, que aglutinava dins de la seva col·lecta les comunitats de Tarragona, Montblanc i Santa Coloma de Queralt (entre altres), garantia un flux de gent entre aquestes i altres comunitats com les del Sud de França. Tot i que la col·lecta no és objecte d'estudi aquí, sí que tenim en compte la presència d'aquesta i com va influir en la ciutat.

La vida jueva a la ciutat de Barcelona no és limitava als dos barris jueus. La idea dels Calls contenint a una població tancada en si mateixa és potser un dels mites que més afecten encara avui dia a les minories. La població jueva de Barcelona es relacionava més enllà d'aquests murs, i no només interactuava amb cristians de manera freqüent sinó que existiren diferents enclavaments jueus dins de la ciutat fora del Call. Aquest és el cas de la Trilla Judaica, zona de vinyes fora murs que entre els segles XII-XIII va

¹⁷ Magdalena (1982)

estar en mans jueves, fins que passà a mans cristianes. Aquest nucli jueu, que també podem relacionar amb l'Almoina jueva, resta encara pendent d'estudi, però ja ens evidencia com les dinàmiques econòmiques i socials de la població jueva no són tan tancades com durant tant temps s'ha dit.

0.5.1 Call Major

Per tal de definir millor el lloc d'acció dels metges jueus objectes d'estudi, creiem necessari centrar-nos breument en la composició dels barris jueus de Barcelona. Tot i que són ja nombrosos els estudis sobre aquest barri, degut a l'increment del coneixement d'aquest lloc els últims anys, tant per nous estudis com per la documentació aquí analitzada, es fa necessària una nova reflexió. Estudis com el de Rich abans mencionat, han estat ampliat amb l'anàlisi de les finques del Call per part de l'empresa Veclus¹⁸.

El barri jueu no és pas un element aïllat de la ciutat, per bé que la seva estructura mateixa en un inici fos ideada en aquest sentit. La presència de la muralla romana afavoria en principi aquesta divisió, però aquesta mateixa estructura acollia tant a jueus com cristians que convivia paret amb paret¹⁹. També cal diferenciar el Call Major del Call Menor, ja que tingueren diferent configuració i patiren diferents evolucions i finals.

D'una banda, el Call Major era un lloc superpoblat que acollia les institucions i serveis més destacables de la comunitat, entre ells, com veurem més endavant, el *heqdeix*. Les sinagogues, la carnisseria, el Talmud Torà i totes aquelles institucions o serveis necessaris pel dia a dia. Però no així el forn, que es situava a les afores, als peus del Castell Nou i que, de fet, estava sota control cristià²⁰. Aquesta distribució és natural degut al seu origen com a únic nucli jueu de la ciutat, però és evident que el poc espai de seguida es va fer notar i els límits d'aquest no van poder contenir-ne la població.

De fet els límits del Call podrien ser encara més amplis dels suggerits per l'estudi realitzat fa poc per Veclus. És bastant probable que part del que avui forma part de la

¹⁸ Caballé i Castells (2015)

¹⁹ Millàs i Vallicrosa (1927)

²⁰ Blasco (1995)

façana de la Generalitat fossin cases jueves que afrontaven amb el cementiri de la parròquia de Sant Jaume, situada al bell mig del que avui és la plaça²¹. Així sembla suggerir-ho una visita pastoral del 1303 on es diu “*quod judei appropinquant Cimiterio Ecclesie ultra mensuras eis assignatas*”. De les mesures que se’ls havia assignat no en sabem res, però sembla estrany veure’ls tan a prop d’un lloc suposadament impur²². En la mateixa visita pastoral trobem a jueus treballant els diumenges i festius cristians al carrer dels apotecaris, tot just al costat de Sant Jaume (avui carrer de Llibreteria), i prop del Call.

La distribució de les cases dels metges, que alguns estudis han volgut localitzar de forma aglutinada al costat del carrer de la Font (avui dia el Palau de la Generalitat), s’ha de revisar²³. Aquesta conclusió s’ha extret gràcies a l’anàlisi d’una única font com són els Censos de Robres (objecte d’estudi també per part de Veclus), extremadament valuosa però també parcial²⁴. En aquests Censos, posteriors als avalots del 1391, es llisten les propietats del Call Major i els seus últims amos, per a la seva venda. Però aquesta font, tot i ser extremadament rica, presenta certs problemes. Per començar, només pertany a un moment concret de la història, on es llisten els últims propietaris coneguts just abans dels avalots, però res diu que aquests (o la seva família) ho hagin estat sempre. Per exemple, la casa que consta que fou del cirurgià Bonjuhà Cabrit, va ser comprada per aquest el 1360 a les hereves de Mosse Natan²⁵. Una altra cosa a considerar és que aquests Censos només llisten propietaris. En aquesta mateixa dècada hi ha metges documentats que no apareixen pas com a propietaris, però que podrien haver viscut perfectament al Call Major de llogaters. En un moment en el que les cases es subdividien i diverses famílies convivia al mateix immoble, és bastant obvi que hi vivien més llogaters que no pas propietaris. Encara més, podrien haver viscut (de propietat o lloguer) al Call Menor, lloc del qual encara no hi ha un estudi complet i ens

²¹ Malauradament mai s’ha realitzat una excavació a la Plaça Sant Jaume, cosa que permetria no només establir els límits d’aquest barri sinó també documentar l’antiga parròquia, la font que es trobava a la plaça i que provocava conflictes entre cristians i jueus i, anant ja més enllà temporalment, el fòrum romà.

²² Martí i Bonet (1984), p.108

²³ Rich (1999), p.57

²⁴ ADB, Mensa Episcopal, Títol III, Censos de Robres. Veure Caballé i Castells (2015)

²⁵ ACA, Generalitat, pergamins, carpeta 3, perg.75 i ACA, Generalitat, pergamins, carpeta 4, perg. 80. Agraeixo Josep Xavier Muntané que em mencionés aquest document.

presenta moltes incògnites. El que sí demostren aquesta i altres fonts és que just a aquesta banda del carrer vivien famílies d'alt poder adquisitiu, en algunes de les quals hi havia metges. Això no vol dir, però, que tots els metges tinguessin aquests mitjans, idea que anirà sortint de forma recurrent en aquest estudi.

En qualsevol cas, costa trobar motius que permetin asseverar que tots els metges jueus vivien junts al mateix carrer, prop de la porta del Call per sortir ràpid en cas que requerissin els seus serveis. Sí que trobem, però, referències documentals sobre la facilitat de sortir del barri en cas de necessitat, atès que les seves portes no sempre eren obertes²⁶. En aquest cas, aquest privilegi reial es podia concedir tant a metges com a altres membres destacats de la societat jueva. Sembla que la lògica i les dades documentals indiquen que la falta d'espai tenia més a veure en l'organització que no pas la professió.

0.5.2 Call Menor

Com mencionàvem abans, el segon barri jueu de Barcelona és encara objecte de moltes incògnites. La suposada superpoblació del Call Major es creu determinant per la creació del Call Menor. Tal com dèiem, la història d'aquest Call encara està per escriure i té molts buits, però la documentació indica que la idea d'un lloc tancat i barrat és totalment desencertada. Tradicionalment s'ha donat la data de 1257 com a data de creació d'un barri delimitat per acollir aquells membres de la comunitat jueva que ja no cabien²⁷. Sembla, però, que el document al que es fa referència no acaba de referir-se a la suposada fundació del Call Menor sinó que delimita unes propietats cristianes que fan frontera amb el Castell Nou i que estan subarrendades a jueus²⁸. És a dir, abans

²⁶ A Vidal Roven, se li concedeix poder sortir i entrar del call quan vulgui per poder atendre als seus pacients, fins i tot en casos de setges militar o crida al sometent. ACA, reg, 383, f.26r-27v (1315).

²⁷ La primera referència a aquest document la fa Bofarull (1913), i del qual cita en Riera (1992), que a la seva vegada és citat per Rich (1999). Sembla, però, que al no ser referenciat el document original en cap de les cites posteriors no l'hagi anat a comprovar ningú. El document és a ACA, reg.9, f.48r.

²⁸ Les propietats serien de Maria, difunta esposa de Guillem Jordà i els seus descendents. Rich (1999), p.54 afirma que els terrenys eren del canonge Pere Albert, però desconeixem d'on extreu la informació.

d'aquesta data ja hi vivien jueus fora dels límits del Call Major. El rei assegura la seva custòdia a aquests habitants i prohibeix cap agressió contra ells. Aquest document no fa més que garantir la continuïtat d'un fet previ que s'havia produït de manera natural en créixer la població del Call Major.

Els portals al Call Menor no apareixen de forma explícita a la documentació, tot i que la historiografia sembla convençuda de la seva existència²⁹. Al mateix document anterior es mencionen uns portals, però almenys un es tractaria del ja existent del Call Major i que faria de frontera entre el Major i el Menor, mentre que l'altra costa situar-lo dins de l'espai³⁰. Al marge d'aquesta referència, no hi ha més evidències que indiquin que el Call Menor estigués tancat, i tenint en compte que més endavant trobem a la població jueva barrejada amb la cristiana, no tindria gaire sentit aquesta separació.

Banks dóna referència d'un document del 1278 en el qual es parla del tancament d'un carrer que donava al cementiri de Sant Miquel i que vincula a aquest Call Menor, suposem que perquè una de les afrontacions és la d'un jueu, Mardophay³¹. El document, però, parla de les mesures que es prenen per evitar que aquest carrer s'ompli de delinqüents, creant portals, i cita a altres cristians que vivien a les immediacions. Això exclou aquesta zona com a solament habitada per jueus i, a més, evidencia que els tancaments eren utilitzats també per la població cristiana.

Altres documents són més esclaridors i ens conformen poc a poc la topografia d'aquest Call. El 1275 trobem que Abraham Jacob, Preciosa i el seu fill en comú viuen “*in calle Berengari de Sanahugia*”³². Precisament amb aquest nom, d'en Sanahugia o de n'Angela, serà com s'acabi coneixent popularment aquest segon Call durant bona part de l'Edat Mitjana, en una època on els carrers prenen el nom d'actuals i antics propietaris. Unes dècades més endavant es veurà com la comunitat jueva ha ocupat aquests carrers i s'hi ha establert de manera més o menys extensa al voltant d'aquests dos carrers, que

²⁹ Rich (1999), p.55-56

³⁰ “ut habitacionis dicti honoris possint ad usum et deffencionem suam claudere et aperire quocumque voluerint de die et de nocte portas callis predicti quarum una respicit ad oriente habens ingressum et egressum ad viam publicam que est sub castro novo et alia vero habet similiter egressum et ingressum in alia via publica versus occidente”.

³¹ Banks 2003, p.29 . ACB, perg. 1-6-1390, transcrit per Batlle, La casa burguesa, p. 45-46

³² Ídem. ACB, perg. 4-37-557

actuaran com a arteries principals³³. Finalment, el 1292 es concedeix llicència per poder construir una sinagoga “*in calle vocato de Sanahuga et de n'Angela*”, sent ja necessària pel gruix considerable de població³⁴.

Els noms anteriorment mencionats, però, es combinen també amb referències al carrer de la Boqueria, amb el qual feia frontera, un carrer obert on vivien tant jueus com cristians³⁵. En aquesta zona se situaven també propietats de l'Almoina jueva, que llogaven o censaven a cristians, a més de tenir altres habitants cristians que hi vivien de forma aliena a la comunitat jueva³⁶. La resta de límits queden molt difosos, per la qual cosa costa concebre aquest Call Menor com quelcom tancat. El límit abans mencionat, al carrer de Sant Miquel, sembla no tenir fonament, sobretot considerant que els portals es podien trobar a més carrers de la ciutat i no només als jueus. Una altra referència toponímica d'aquest Call, de mitjans del XIV, és la del pou de n'Alda, que devia estar al carrer de la sinagoga segons ens consta a la venda d'unes cases i corral³⁷. Allà es torna a mencionar el carrer de n'Angela, no com a barri sinó com a carrer limítrof.

Suposadament el Call Menor, amb major espai, havia de ser el destí de les migracions de jueus francesos expulsats el 1306, però la presència d'una sinagoga dels francesos al Call Major fa dubtar d'una segregació tan marcada dins d'aquesta comunitat jueva. La creació anterior d'aquest Call (si es que realment té una data d'inici, és a dir, si es va fer *ex professo*) a les expulsions, fa suposar que la manca d'espai devia ser general.

Després dels avalots de 1391 deduïm que el Call Menor continuà sent un lloc d'acollida de jueus. Després de la venda de les cases del Call Major i que, suposadament, no quedessin jueus a la ciutat, trobem que la comunitat de conversos de la ciutat es queixa de la vinguda de jueus procedents de França. Aquests haurien fet judaïtzar conversos i

³³ Sembla ser que la designació de “*calle de Sanahugia*” s'ha confós amb la denominació que rebia el barri jueu de Call. Tanmateix, a finals del segle XIII i bona part del segle XIV hem de pensar que aquesta zona de la ciutat eren més que res això, carrers.

³⁴ ACA, reg.260, f.153v-154r. A Riera (2007), p.249-250. Anteriorment Riera havia donat el permís per a fundar un oratori a Bonanasc Salamó el 1263 com a moment de la creació de la sinagoga del Call Menor a Riera (1992), p.90.

³⁵ ACB, Bernat de Vilarrúbia, vol. 16, 1318, f.163r-v.

³⁶ ACB, Bernat de Vilarrúbia, vol. 1, 1295, f. 100v-101r; vol. 18, 1322, f. 137v-138r; vol. 25, 1333, f. 13r, 58v i 115v-116r, entre altres.

³⁷ AHCB, Perg. 478 (1353) i perg. 537 (1366), al Catàleg de pergamins municipals.

haurien mantingut cerimònies jueves, a més de fer comprar als cristians carns sacrificada per ells i que no havien estat trobades *caixer*, a més de moltes altres ignomínies a la fe cristiana que no esmenten³⁸. Aquests jueus, almenys segons el que marcava la llei, havien d'estar apartats de la població cristiana, i l'únic lloc que semblaria possible que els acollís seria el Call Menor de la ciutat. A partir de les queixes dels conversos, la ciutat decidirà demanar al Rei suprimir l'aljama i que els jueus només s'hi puguin estar un màxim de 10 dies³⁹. Les queixes cobren més sentit si constatem una convivència entre jueus i conversos en un espai petit com és el Call Menor. I es que sembla que aquest lloc va ser també l'indret on s'aglutinarà la nova població conversa. En un moment d'escassetat al mercat immobiliari, les cases del Call Major van atreure ràpidament inversors, però les del Menor, que des de sempre havia estat més accessible als cristians, no van entrar en aquest joc immobiliari. La població conversa, que va tendir a agrupar-se tal i com havia fet anteriorment, va preferir romandre al Call Menor o a les seves immediacions⁴⁰.

Altres referències, però, parlen de l'enderrocament de certes cases en estat ruïnós el 1395, cosa que pot indicar que almenys part d'aquesta zona sí que es va deshabitar després dels atacs⁴¹.

La presència jueva a la ciutat va ser més o menys continuada fins a principis del segle XV, tot i que els diversos intents de promoure i posteriors prohibicions de refundar una aljama van quedar en no res⁴². El 1395, la comunitat jueva que encara quedava a la ciutat, implorà al rei que no s'enderroqués la seva sinagoga⁴³. Aquesta devia ser, per

³⁸ AHCB, Llibre del Consell, 27, 1395-1398, f. 74v.

³⁹ Idem, f. 91v i 93r.

⁴⁰ Pons Casacuberta (2015) p. 103-112. Els carrers de Raurich, Escudellers, Tres Llits i Vidre són citats com a llocs favorits.

⁴¹ AHCB, 1B-XIII-9, f.2r. De totes maneres hem de tenir en compte que les cases en aquesta època eren majoritàriament de fusta, per la qual cosa el seu deteriorament era molt més ràpid.

⁴² Pons Casacuberta (2015) p.147-157.

⁴³ “Aci es vengut lo fill de la nostra leonera, lo qual es juheu, e ha proposat devant nos de part dels juhues qui son en aqueixa ciutat, que algunes los volen enderrocar la scola la qual los era donada e consignada aqui en Barchinona, per que'ns supplicave que'n deguessem provehir que no's fes.” ACA, reg. 1888, f. 57v, transcrit a Rubió i Lluch (2000), p.340.

força, la del Call Menor, ja que les altres havien estat venudes amb bona part del Call Major. Tanmateix, no devia anar a bon port la demanda ja que aquell mateix any, i a iniciativa de prohoms conversos, es tirà a terra la sinagoga i es construí l'església de la Santa Trinitat⁴⁴.

En qualsevol cas, com hem anat veient, aquests barris sobre-poblats no tenien una divisió clara ni entre les seves funcions ni, a vegades, entre la resta de la població cristiana. En aquest context, tan heterogeni, serà on trobarem als practicants de medicina.

⁴⁴ Veure apartat 2.10

Capítol 1:

1.1 Medicina segons la Llei

Per tal de contextualitzar la pràctica mèdica dels metges objecte del nostre estudi, hem anat més enrere del seu context històric. Observar els factors que determinen el tipus de medicina que exercien evidencia que la pròpia llei i religió afectava d'una manera o altra aquesta praxi.

Els estudiosos del segle XIX com Rabbinowicz o Friedenwald tenien una visió de la medicina jueva com quelcom molt avançat a la resta de la seva època i una visió idealitzada dels metges jueus. Algunes d'aquestes teories s'han anat desmentint amb el pas del temps al ampliar-se la documentació sobre temes com la higiene en època medieval o la circulació dels manuals mèdics a la mateixa època. Rabbinowicz, per exemple, diu que mentre que Galè només disseccionava animals, els metges d'època talmúdica disseccionaven cadàvers, cosa que entraria en clara oposició amb el que deien rabins posteriors⁴⁵. Friedenwald, al seu torn, fa afirmacions que ara considerem dubtoses, en comparar jueus i cristians, com quan diu que els jueus utilitzaven menys talismans i amulets que els cristians⁴⁶.

1.1.1 Una medicina hebrea?

Però, es pot parlar de medicina hebrea? Durant anys la resposta afirmativa s'havia assumit com a incontestable. Part de la bibliografia més clàssica parteix de la base que la Llei hebrea afecta a la pràctica de la medicina, tant per part dels que la practiquen com els que la reben⁴⁷. És possible que en època antiga, en un moment on la medicina era més tancada a altres corrents, mantingués distintius procedents de pràctiques derivades de les lleis sobre la puresa o la *caixrut*. Tanmateix, durant la cronologia aquí

⁴⁵ Rabbinowicz (1880), p. 30.

⁴⁶ Friedenwald (1944), p.13

⁴⁷ Friedenwald (1944), Preuss (1911), Rabbinowicz (1880). Alguns d'aquests autors, a més a més, són sionistes i ho deixen entreveure a la seva manera de percebre el passat.

estudiada (segle XIV), quan un metge jueu necessitava validar la medicina que practicava davant d'un metge cristià, aquestes particularitats no eren beneficioses. El seu principal interès era, de fet, conèixer els nous corrents de medicina i aprofitar els avantatges que els idiomes aparentment li donaven. Per tal d'exercir havia de demostrar tenir els mateixos coneixements que un cristià, per la qual cosa la medicina de l'època, si encara mantenia distincions, es va unificar. En època medieval, no és pas que la Llei doni forma a la medicina sinó que comporta una actitud diferent davant d'aquesta.

Tot i així, és evident que reminiscències de la Llei afectaven en aquest sentit a la pràctica de la medicina. A la Baixa Edat Mitjana catalana els referents més directes que regulen la pràctica de la medicina, són personatges com ara Nahmànides o Salamó ben Adret, que van reinterpretar i adaptar les disposicions del Talmud a la realitat del seu temps.⁴⁸

Salamó ben Adret, basant-se en les pràctiques mèdiques de Nahmànides i el Talmud, comenta en un *responsum* la idoneïtat que tant jueus com no jueus prenguin cura d'uns i d'altres, en concret pel que fa les llevadores i les dides⁴⁹. En el cas d'aquestes últimes, tal com veurem al capítol següent, hi havia involucrades, per exemple, qüestions de puresa. El punt d'acceptació de la relació entre les dues religions rau en el fet d'establir una relació professional, és a dir, si es paga pel servei. Tanmateix, trobarem a la documentació medieval que no són pocs els casos en què jueus i cristians es barrejaven.

Nahmànides serà el primer en discutir sobre l'estat legal dels metges i es basarà en la Toseftà per fer-ho⁵⁰. Entre altres aspectes, al *Sefer Torat Ha-Adam* explicà com era legal als seus dies curar i ser curat⁵¹. Això ho acabarà transformant en el fet que un metge no només té permís per practicar la medicina sinó l'obligació de fer-ho. Crearà així una obligació legal de salvar vides. Aquesta obligació també l'esmentava Maimònides, un altre metge fonamental per entendre aquest context, que considerava dita obligació un manament bíblic⁵². Nahmànides també discutirà les limitacions del sou

⁴⁸ Feliu (2004), Garcia-Ballester et alii (1990)

⁴⁹ Kottek (1996), p. 164-165

⁵⁰ Kottek (1996), p. 170

⁵¹ Kottek (1995), p. 38.

⁵² Rosner (2000), p. 247.

dels metges, que en època talmúdica havien de cobrar més aviat poc, només per compensar les molèsties i no pas per fer negoci⁵³.

Aquestes digressions dels rabins inclogueren també la idoneïtat d'estudiar ciències en el marc de la disputa sobre l'obra de Maimònides⁵⁴. El 1305, Salamó ben Adret juntament amb 37 prohoms de Barcelona, signaren un *herem* (anatema) contra qui estudiés “els llibres dels grecs” (és a dir, filosofia) abans dels 25 anys. D'aquesta prohibició en van excloure tant la medicina com l'astrologia, molt lligades entre elles a aquella època⁵⁵. Nahmànides també remarcà que la pràctica de la medicina ja estava permesa al Talmud ja que el metge no està interferint amb Déu, sinó que té el deure de salvar vides. Si no ho fes, seria com si el metge mateix vessés sang⁵⁶. El pacient pot tenir por a que el metge falli el diagnòstic o tractament, però Nahmànides el tranquil·litza dient que si el metge actua segons les regles professionals acceptades i amb seny, no ha de patir⁵⁷. Quines són les regles professionals acceptades de les que parla Nahmànides no ho sabem, però posa en evidència un cert consens mèdic.

De tant en tant els metges devien trobar-se en situacions que, a banda de mèdiques, tenien implicacions morals i religioses. Un exemple seria la mort, tan relacionada amb la malaltia, i sobretot el moment d'accelerar-la o d'ajudar a morir algú⁵⁸. En teoria l'eutanàsia no està permesa al Talmud, atès el principi del valor infinit de la vida humana⁵⁹. Qualsevol intent d'escurçar la vida està clarament prohibit. Tanmateix, al segle XIII Rabí Judà el Pius permet enretirar qualsevol cosa que impedeixi la mort a un moribund⁶⁰.

⁵³ Rosner (2000), p. 245.

⁵⁴ Feliu, però, emmarca la prohibició en un context d'exegesi més que no pas un qüestió sobre la llargament discutida filosofia de Maimònides. Feliu (1997), p. 66-68

⁵⁵ “Tanmateix, excloem del nostre decret la ciència de la medicina, tot i que pertany a la física, puix que la Torà permet al metge de guarir.” Feliu (1997), p.112

⁵⁶ Kottek (1996), p. 167

⁵⁷ Idem.

⁵⁸ Secall (1977), p.74 menciona un cas a Santa Coloma de Queralt on el metge Abraham dez Portell hauria ajudat a morir a voltants del 1410 a Mossé Caravida, draper d'aquesta mateixa vila. AHPT, Man. 4022 (Santa Coloma) 1395-1396, fol. 71r i Man. 3922 (Santa Coloma) 1393-1394, fol. 33v.

⁵⁹ Rosner (2000), p. 118.

⁶⁰ Ibidem

Tot i que la relació de molts d'aquests rabins amb la medicina és bastant estreta i la seva opinió tenia conseqüències directes sobre la pràctica, no arriben a donar detalls específics sobre pràctiques mèdiques que topin amb la Llei. Una de les excepcions potser és la discussió sobre determinats elements o usos que es podria considerar que topaven amb la pràctica religiosa, com per exemple talismans i amulets.

L'ús de talismans i amulets sembla que era bastant estès, i el Talmud no en descarta l'ús, ans al contrari⁶¹. Per bé que, a l'època medieval es va argumentar tant a favor com en contra del seu ús; Maimònides, per exemple, el desaconsellava, juntament amb l'ús de l'astrologia a la que comparava amb la idolatria⁶². En canvi, ell mateix reconeixia la utilitat dels encanteris per tranquil·litzar el pacient, tot i que els considerava igual d'inútils que els mètodes anteriors⁶³. Altres com Salamó ben Adret toleraren el seu ús amb la premissa que, tot i que ell no el creia efectiu, potser n'hi havia altres que en sentien els beneficis⁶⁴. Nahmànides, malgrat que no s'oposava als amulets, advertia contra l'ús de la màgia amb finalitats mèdiques, sobretot pel perill d'idolatria que comporta, ja que moltes pràctiques incorporaven encanteris on s'esmentaven déus i sants pagans⁶⁵. De fet, es coneix l'ús que ell mateix feia d'un talismà astrològic, un medalló d'or amb un lleó gravat, sense que això aparentment li semblés contradictori⁶⁶. La presència d'aquests amulets s'ha pogut evidenciar, per exemple, a jaciments com el de les Roquetes, on un nen amb una patologia a les cames portava un collaret de talismans⁶⁷. En la mateixa línia, l'ús dels Salms també estava bastant estès, tot i que ell mateix no era medicinal. El Salm 107, el de David, era considerat especialment útil per a curar una febre de cinc dies⁶⁸.

⁶¹ Rosner (2000), p. 17-18 i 34. Segons el Talmud, qualsevol cosa feta per curar està exclosa de idolatria.

⁶² Ibidem.

⁶³ Rosner (2000), p. 172.

⁶⁴ Kottek, p.165; Feliu (2004); Respona RASHBA 1:167

⁶⁵ Kottek, p.172

⁶⁶ Caballero (2011), p.85

⁶⁷ Colet *et alii* (2015)

⁶⁸ "The Psalm of David (...) is beneficial for a five-day fever. It must be written first in the proper order and then in reverse order, with his name and reference to El Shadai with the names therein: "Argi Sargi Argi Sargi, save this man from this sickness and help him and support him

Probablement l'ús d'aquests elements era tan estès que hagués estat difícil no tolerar-ho. D'altra banda, Rosner proposa que l'efecte placebo moltes vegades era prou eficaç per justificar-ne l'ús⁶⁹. La màgia està prohibida a la Bíblia, però les anteriors pràctiques no estaven contemplades com a tal.

1.2 L'aprenentatge de la medicina: el mestratge

1.2.1 Escoles o centres

A Barcelona no podem identificar cap centre d'aprenentatge específic per a l'adquisició de coneixements mèdics dins de la comunitat jueva. No és pas una excepcionalitat, ja que en època medieval aquest tipus d'institucions són escasses i delimitades, com veurem, al món cristià. Tanmateix, existeix almenys una excepció notòria i que podria ajudar-nos a re-interpretar altres contextos educatius. Es tracta de la presència d'un estudi de medicina a Xàtiva, documentada el 1347 gràcies a que en Çulema de Quatorze, jueu de Calataiud, hi anà i reclamà pels impostos que va pagar durant la seva estada a la ciutat⁷⁰. És probable que aquest tipus d'escola existís a altres indrets, llocs on mestres i traductors afavorien els intercanvis intel·lectuals, però la seva documentació s'ha perdut. L'escassetat de notícies també fa pensar que, tot i així, no devien ser nombroses.

Autors com Shatzmiller han argumentat que, atès el lligam dels jueus amb la medicina i la falta de llocs especialitzats on aprendre'n, aquest ensenyament es podria haver desenvolupat també a les sinagogues. Tanmateix, com dèiem abans, no hi ha evidències que ho demostrin. El ban sobre les ciències que es donà a Barcelona el 1305 (tot i estar exempta la medicina), no sembla el clima més adient per impulsar qualsevol iniciativa

speedily and in our time, Amen Sela, and suspend it from the neck of the sufferer.” Kottel (1995), p.85.

⁶⁹ Rosner (2000), p.18.

⁷⁰ ACA, reg. 645, f.141r-v. Citat a McVaugh (1993), p.62, n.97. Agraïxo a Carmel Ferragud que em mencionés aquest document i la posterior conversa i reflexió sobre el mateix. La investigació que està realitzant sobre Xàtiva potser ens aclarirà molts dubtes sobre aquest estudi de medicina i el seu context.

educativa que podria haver desembocat, fàcilment, en l'estudi de llibres prohibits. Centres com el de Xàtiva semblen difícils d'imitar en el nostre cas d'estudi.

Sí que podem trobar dins l'aljama de Barcelona altre tipus d'institucions dedicades a l'estudi, a banda de les sinagogues, que eren anomenades de forma significativa "*scola*" en aquesta ciutat. La denominació de "*scola*" pot semblar confusa en aquest context, però altres autors han delimitat el seu lligam amb la sinagoga com a lloc d'ensenyança⁷¹. Entre les institucions educatives barcelonines trobem l'escola dels jueus francesos i el Talmud Torà, escola pels nens pobres, és a dir, els jueus de Barcelona disposaven d'una xarxa educativa. Tal com parlarem més endavant, aquest tipus de fundacions caritatives estaven més enfocades a proporcionar necessitats bàsiques als més desvalguts (i l'educació entra dins d'aquestes necessitats per a la comunitat jueva), no a proporcionar una educació especialitzada.

Testimonis sobre el que suposa ser metge i l'aprenentatge de la medicina en tenim ben pocs, sobretot de primera mà, però el poc que tenim és significatiu. Un d'aquests testimonis directes que ens han arribat és el de Semtov ben Isaac, el Tortosí (1196-1267), que al seu pròleg del *Tasrif* d'Al-Zahrawi, traduït de l'àrab a l'hebreu, es dedica a explicar com s'havia d'educar i com havia de treballar un metge⁷². Aquest autor dedicà la traducció d'aquest llibre específicament als estudiants de medicina, però també a tots aquells que desitjaven saber més d'aquesta ciència. Va fer també una descripció de com havia de ser el metge perfecte: havia d'estar format en el *trivium* i el *quadrivium*, l'astrologia i certs llibres de medicina en un ordre concret, començant per Isaac Israelí i continuant pel mateix *Tasrif*. Havia de tenir una bona memòria per si no podia consultar els llibres i, sobretot, havia de freqüentar malalts per adquirir coneixements pràctics. Sobre el mateix tema s'havia pronunciat ja Maimònides abans que Semtov. Segons Maimònides, es podia aprendre medicina sense haver-la practicat a través de llibres, però era impossible aprendre-la només observant la pràctica⁷³. Així doncs,

⁷¹ Riera (2006)

⁷² Feliu i Arrizabalaga (2003), p. 65-95.

⁷³ "Most men know that [medicine] is a craft which requires experience and scientific study... It is also an error to believe that a man may be skilled in medical practice without knowledge, but it is possible and true for a man to be learned in medicine, familiar with its roots and its branches, without being skilled in medical practice. This is possible if he learned from books and did not serve and apprenticeship with the knowledgeable practitioners of this craft and did

l'aprenentatge dels metges no només constava d'un bon accés a llibres sinó també de poder desenvolupar la part pràctica abans d'exercir.

1.2.2 El procés d'aprenentatge

El sistema d'aprenentatge va ser, amb tota probabilitat, el que denominen Garcia-Ballester *et alii*, com a “model obert”⁷⁴. És a dir, que el coneixement es passaria d'un individu, majoritàriament de forma oral, a un altre sense cap tipus de currículum o marc institucional. Aquest coneixement havia de ser forçosament tan teòric com pràctic, ja que en un moment o d'altre l'alumne hauria d'aprendre a tractar directament amb el pacient. Val a dir que, tot i que en part és vàlid aquest raonament, si una cosa era necessària al segle XIV era cenyir-se al marc institucional que s'havia anat gestant poc a poc, per la qual cosa els metges havien de seguir per força certs passos i conèixer el currículum que donaven a les universitats. Els Estudis Generals i les llicències mèdiques van contribuir a passar d'un model d'aprenentatge a un altre, totalment dominat pels cristians.

El mestratge, que sempre s'ha considerat com el mètode d'aprenentatge d'aquells que estaven al marge d'una educació més regularitzada, és difícil de localitzar a la documentació. Tenim pocs casos, disseminats pel territori, i només podem deduir-ne la resta. Poques fonts directes queden que ens parlin dels períodes d'aprenentatge i de com es portaven a terme. A vegades ens hem de conformar amb referències curtes i potser distorsionades, com és el cas del metge representat al *Even Bohan* satíric de Kalonymos ben Kalonymos (1287- ca.1328) que estudià 14 anys amb un altre metge llicenciat, pagant al seu mestre⁷⁵. Aquesta obra satírica, que Shatzmiller pren com a font històrica, ens pot portar a equívocs. Potser la font més fiable al respecte són els contractes de mestratge trobats per Shatzmiller a la zona de la Provença, on els alumnes es posen a la

not engage in it. But for a man to become skilled by observing the practices without having acquired knowledge of them, that is impossible, since the physician's craft does not resemble the crafts of carpentry and weaving." Barkai a Berger (1995), p. 47

⁷⁴ Garcia-Ballester (1990), p. 94

⁷⁵ Shatzmiller (1983), p.245. Friedenwald (1944), p.72 diu que Kalonymos estudià medicina però no la va practicar mai. Sobre Kalonymos veure Dunkelgrün (2013).

disposició del seu mestre per períodes de temps d'un o dos anys màxim⁷⁶. Curiosament, entre els contractes de mestratge estudiats es troba un de 1326 en el que una dona, Sara de Sancto Aegido, agafa un aprenent, Salvetus, al que ensenya “*artem medicine et phisice*”⁷⁷. És, fins ara, l'únic cas que coneixem en què una dona ensenya l'ofici de la mateixa manera que ho faria un home. Dissortadament, atesa la poca documentació que ens ha arribat en aquest sentit, tampoc no podem saber fins a quin punt això és una anomalia.

A Barcelona, tot i que no tenim evidències tan nombroses, sí que trobem un exemple de mestratge directe entre els germans Salamó i Sullam Caravida. Sabem del cert que el segon aprenué del primer, ja que així ho fa constar el rei com un dels arguments per deixar-lo exercir⁷⁸. Malauradament, l'únic detall d'aquest aprenentatge que consta al document és que en Sullam ha estat practicant la medicina durant “cert temps” amb el seu germà Salamó. Ens resta també el dubte de saber com o de qui va aprendre la professió Salamó; d'haver-ho sabut ampliaríem el nostre coneixement del radi d'acció d'aquests metges. Com veurem més endavant, no són els únics germans que exerciren la medicina. Aquesta situació era bastant comuna i els pares d'aquests germans metges, en general, no eren metges, motiu pel qual el procés d'aprenentatge havia de començar forçosament fora de la llar.

Tampoc no s'ha conservat a Barcelona cap tipus de contracte d'aprenentatge similar als de la Provença. El més aproximat que tenim és un contracte en el que Mossé Caravida (probablement, Sullam Mossé Caravida, segons consta en altre documentació) es comprometia el 1374 a ensenyar lletres hebrees al seu servent⁷⁹. De fet, a partir de la dècada dels 70 i sobretot als 80 trobem bastants casos de físics i cirurgians jueus que

⁷⁶ Idem.

⁷⁷ Shatzmiller (1983), p. 247-248

⁷⁸ ACA, reg. 849, f.95r-v (1385)

⁷⁹ Madurell (1956), p.60-61. El perquè el seu servent volia aprendre a escriure, o el perquè no en sabia ja, si partim de la base que tots els nens n'aprenien des de ben petits, és una incògnita. Val la pena, però, destacar que aquest servent, David Arrut, era procedent de Carmona (en aquell moment, del regne de Castella) per la qual cosa el seu context educacional podria haver estat diferent.

agafen criats al seu servei⁸⁰. Per si sol no seria res estrany si no fos perquè altres oficis contractaven servents amb la idea d'utilitzar-los en el desenvolupament de la seva professió. Aquests criats, doncs, no serien utilitzats per les tasques domèstiques sinó per l'exercici de la medicina. Per exemple, un dels criats, Haïm, contractat pel mateix Sullam Mossé Caravida, renuncià a desenvolupar algun dia l'ofici del seu anterior amo⁸¹. És a dir, el període de temps que va estar amb el seu anterior amo va ser temps suficient per aprendre el seu ofici, cosa que, salvant les distàncies, també es podria haver donat a un nivell més pràctic amb els metges. A més a més, aquest criat en concret, no cobrà per la seva feina, per la qual cosa és probable que treies alguna altra cosa en benefici. Creiem, doncs, que aquests servents són contractats específicament per ajudar a aquests metges en la seva feina, cosa que comporta forçosament algun tipus d'aprenentatge. La figura d'aquests criats seria, doncs, similar a la d'un ajudant qualificat, una figura de suport a la feina dels metges.

1.2.3 El desenvolupament de la professió

Pel que fa al desenvolupament de la feina mateixa de metge, de la seva rutina i les tasques que comporta, en tenim tan poques referències com de l'aprenentatge. Algunes fonts, però, ens en parlen de manera indirecta. Similar al poema de Kalonymos abans esmentat trobem els "Aforismes dels metges" de Maimó Gallipapa, de caire satíric, i que, irònicament, pertanyia a una de les nissagues de metges de més renom de la ciutat de Lleida⁸². De fet, en Maimó estava casat amb Dolcich, metgessa que rebé una llicència per exercir el 1384⁸³. S'ha deduït d'aquest fet que en Maimó devia ser també metge. És obvi per la seva obra que coneix la professió en profunditat, però tampoc

⁸⁰ Jacob Andali (1375), ACB, Nicolau de Fàbrega, vol. 255, f.22v (veure annex); La resta, Salamó Caravida (1389), Mossé Falcó (1385), Astruc Bonafós (1389), Bendit des Logar (1389) i Jucef Abenafia (1385) són recollits per Madurell (1956)

⁸¹ Madurell (1956), p.378

⁸² Font Estrela (1994). Aquest article presenta la traducció i edició del poema però, malauradament, no s'ha fet un estudi acurat de les nombroses referències a la pràctica mèdica. No sent aquest el nostre objecte d'estudi, fem aquí només menció als detalls més importants.

⁸³ ACA, reg.1891, f.90r-v. Guaita (2010), p.114-115.

devia ser tan estrany atès que bona part de la seva família es dedicava a la medicina. Sent un poema satíric, tampoc no podem prendre tots els detalls com veraçs. Però no deixa de ser contradictori que dediqui als metges crítiques de tots tipus, si ell mateix exercia la medicina. La seva obra és plena de referències al que ell considera males pràctiques i de valoracions negatives a cert tipus de metge. És curiós també com certes d'aquestes observacions resulten ambigües. Per exemple, parla dels “metges actuals” que diuen conèixer totes les investigacions de la ciència⁸⁴. Aquests poden ser els metges jueus que s'havien apropiat al mètode escolàstic, però també podria ser una crítica als metges cristians educats als Estudis Generals. En canvi, la visió del metge àvar que només busca diners i fama, ha estat sempre tradicionalment lligada als metges jueus, i també encaixa més amb el seu context proper⁸⁵. Ens aporta, però, detalls interessants sobre la relació dels metges amb els llibres i el seu aprenentatge. Les majors crítiques que fa és a aquells que en tenen una gran quantitat sense llegir-los ni corregir-ne el contingut, només com a símbol d'estatus social⁸⁶. Sembla criticar també els metges que només saben buscar respostes als llibres; aquest cas, però, seria una altra de les seves contradiccions⁸⁷. Quin valor tenien per a Maimó Gallipapa els llibres, font de coneixement o símbol de superficialitat?

L'aprenentatge no podia ser, però, sempre a través d'aquests llibres: no tots aquells que exercien eren literats o tenien accés a un bé tan preuat. A la mateixa Lleida, trobem un exemple molt significatiu el 1389, el d'una dona cristiana que anà a una taverna on una metgessa barcelonina impartia classes de medicina⁸⁸. D'aquest cas en tenim notícia per un conflicte de l'alumna amb algú de la taverna, no pas perquè ens hagi arribat cap contracte, la qual cosa posa de manifest que existien mecanismes d'aprenentatge molt més amplis del que pensem i que probablement encara ens queden ocults. Tot i que les implicades en aquest cas són dones cristianes, això ens permet suposar que les minories religioses, sovint amb les mateixes limitacions que les dones, podrien haver fet servir mecanismes semblants.

⁸⁴ Font Estrela (1994), p.96

⁸⁵ Op. Cit., p.98

⁸⁶ Op. Cit., p.102

⁸⁷ Op. Cit., p.98

⁸⁸ Guaita (2010), p.38. Anglesa, la dona que anà a aprendre a la taverna i que instigà la baralla, va ser posteriorment acusada de bruixeria.

L'aprenentatge també era continu i podia venir determinat per un contracte amb diverses especificacions, entre elles el salari. Un exemple molt eloqüent és el cas del metge Astruc Bonjuhà Baró contractat pel municipi de Tarragona i que posava com a condició tenir els tres mesos d'hivern lliures per poder absentar-se i continuar formant-se⁸⁹. El cas d'aquest metge també ens deixa entreveure que la seva formació no es podia ampliar des de la seva pròpia casa amb els seus llibres, sinó que s'havia de desplaçar per tal d'obtenir-la, tal vegada per aprendre amb un mestre en concret o cercar més llibres.

Els metges devien estar en contacte permanent per consultar dubtes o ampliar coneixements. Això es dedueix amb notícies com la de Bedit des Logar, que el 1321 va ser detingut pel senescal de Carcassona quan anava de camí a Montpeller per consultar amb altres metges sobre la malaltia del vescomte de Castellnou⁹⁰. El motiu de la seva detenció no devia ser altre que les recents expulsions de jueus i atacs amb conseqüent paranoia social que es respirava en aquelles terres⁹¹. El lloc de destí potser ens parla d'un altre estudi de medicina jueu, hipòtesi raonable atesa la tradició mèdica de la ciutat.

Malgrat que a partir del XIV els coneixements mèdics s'adquiriran de manera habitual als Estudis Generals –institució vetada als jueus–, això no vol pas dir que aquests fossin aliens a les matèries allà impartides. És més, anirà creixent l'interès dels jueus per aquestes matèries, veient el seu benefici⁹². La base de la medicina galènica, al cap i a la fi, era comuna a les dues religions i feia segles que era vigent. La novetat dels Estudis era la manera de presentar el coneixement, la metodologia aristotèlica que de sobte dominava el discurs⁹³. No tenir accés als Estudis Generals, a priori volia dir, que calia buscar noves maneres de familiaritzar-se amb els coneixements que allà s'ensenyaven.

⁸⁹ Muntané, (2012), p.142

⁹⁰ ACA, reg. 173, f.195. Veure annex.

⁹¹ Nirenberg (1996)

⁹² García-Ballester et alii i McVaugh (1993), p.63

⁹³ García-Ballester et alii, (1990), p. 95

1.3 Universitats

Com tot just avançàvem, si hi ha una institució que marcarà les carreres dels metges que aquí s'analitzen serà l'Estudi General. L'origen d'aquesta institució el trobem a les escoles catedralícies, que aniran evolucionant fins a crear els Estudis Generals, a vegades controlats pel municipi, altres pel rei. Això farà que, per exemple, Barcelona no tingui universitat fins el 1450, degut als enfrontaments pel control d'aquesta i la competència amb l'Estudi de Lleida⁹⁴. Les matèries ensenyades als Estudis seran en un inici les Lleis i la Medicina, juntament amb la Teologia, i no s'ampliaran amb noves matèries fins a l'època moderna. Aquesta especialització serà determinant quan la condició per a exercir a partir del segle XIV serà la de comptar amb un títol a l'Estudi General. Però, com dèiem, aquest no era obert a tothom. L'àmbit universitari, que tot just en aquesta època començava a guanyar importància com a avalador de coneixements, romangué tancat per a les comunitats jueva i musulmana, i per a les dones⁹⁵.

El primer Estudi General que influencià als territoris catalans per la seva proximitat va ser el de Montpeller, fundat el 1289, tot i que la seva escola de medicina és anterior, probablement de voltants de 1137⁹⁶. Serà un dels centres més reputats i hi ensenyaran personatges il·lustres com Arnau de Vilanova. Serà també, juntament amb París, un dels centres renovadors quant a l'adopció dels estudis de cirurgia⁹⁷. Aquest Estudi General exercirà la seva influència, no només a nivell de coneixements, sinó també com a model institucional que servirà de patró a noves fundacions.

El següent, l'Estudi General de Lleida, serà fundat l'any 1300, a semblança i imitació de Montpeller, i amb els mateixos privilegis pontificis que Tolosa⁹⁸. Arrel d'aquesta fundació, es prohibirà que a cap altre lloc del territori es fundi una escola de dret, medicina o filosofia, disposició que, òbviament, ciutats com Barcelona discutiren durant dècades⁹⁹. Posteriorment, el rei fundarà l'Estudi General de Perpinyà, el 1350,

⁹⁴ De la Torre (1971)

⁹⁵ García-Ballester et alii (1989), p.25 i 42

⁹⁶ Ferre (2016), p.33

⁹⁷ McVaugh (1993), p.113-116

⁹⁸ Rubió i Lluch (2000), p.14-16

⁹⁹ Rubió i Lluch (2000), p.25

concedint-li els mateixos privilegis que a Lleida¹⁰⁰. El rei demanarà també al Papa que concedeixi els mateixos privilegis que ja tenien Montpeller i Tolosa¹⁰¹.

Per bé que, com veurem, els Estudis Generals marcaran la professió mèdica de molts jueus, no ens és possible comprovar com la presència d'aquesta institució afectà els metges jueus de la ciutat de Barcelona. Per una banda, la comunitat jueva de Barcelona va ser gairebé disgregada arran dels fets de 1391. Per l'altra, la ciutat de Barcelona no comptà oficialment amb un Estudi General com a tal fins l'any 1450, tot i que el 1401 ja es va concedir la creació del Col·legi de Medicina. D'aquest últim, però, es beneficiaran alguns metges conversos dels que parlarem més endavant.

Encara hi ha un debat obert sobre la presència jueva a la universitat de Montpeller. Tot i que els Estudis Generals estaven tancats d'origen a aquesta comunitat, degut sobretot a les seves connexions papals, a Montpeller podem trobar certes referències a jueus assistint a les seves classes. Aquesta situació no és pas la norma, i a d'altres universitats no hi ha pas aquesta flexibilitat. Pel que fa a la fundació de l'Estudi General de Montpeller, en un principi s'havia suposat la participació de jueus; amb el pas del temps, però, aquesta afirmació s'ha desestimat atès que cap document no la sustenta¹⁰². A mitjans del segle XIV sí que podem trobar algun jueu que va poder participar com a alumne, Abraham Avigdor n'és un exemple, però com dèiem abans aquesta no era la situació normal¹⁰³. Abraham, traductor d'obres mèdiques, podria haver obtingut el privilegi d'atendre precisament per la seva tasca de traducció, tan important per a la medicina.

També tenim evidències de metges d'altres parts del territori que estaven en contacte amb metges del lloc (com és el cas de Bedit des Logar mencionat abans) motiu pel qual no descartem que, ja fos per tenir major facilitat d'accés a manuscrits, o per existir realment una escola dedicada especialment a la medicina, hi haguessin instal·lats metges difusors de la matèria¹⁰⁴.

¹⁰⁰ ACA, reg. 890, f.150r. Rubió I Lluch (2000), p.149

¹⁰¹ ACA, reg. 890, f.150v. Rubió I Lluch (2000), p.151

¹⁰² Shatzmiller (1995), p.27. Ferre (2016), p.36

¹⁰³ Shatzmiller (1995), p.29

¹⁰⁴ La tradició traductora d'aquest lloc podria ser determinant per a la difusió del coneixement.

D'altra banda, la fundació de l'Estudi de Lleida ens aporta també un nou centre de coneixement. Al contrari que a Montpeller, aquí no existeixen referències de jueus formats a l'Estudi lleidatà. Per això no deixa de ser paradigmàtic l'ordre reial de 1302 on s'ordenà als jueus dels voltants de Lleida que deixessin en préstec els llibres àrabs de medicina que tenien a l'Estudi General perquè els poguessin copiar ("*ad opus correccionis librorum medicinalum habeat necessarium quosdam libros arabicos medicinales quos aliqui judei terre nostre habent, ut posset inde facere corrigi pecias que sunt in dicto studio ilerdensi*")¹⁰⁵. D'aquesta manera els jueus nodrien la universitat que, suposadament, aportava nous coneixements en aquest camp. Tampoc deixa de ser curiós que aquestes llibres mencionats al document fossin "*arabicos*" en un context en el que, com veurem a continuació, aquest coneixement de la llengua àrab estava desapareixent.

La prohibició final arribà el 1390 a Perpinyà, quan es prohibí que cap jueu o musulmà anés al seu Estudi¹⁰⁶. Aquesta prohibició només confirma una realitat que ja existia d'abans.

1.4 El coneixement escrit

La difusió de manuals de medicina i altres ciències va ser cabdal per a l'aprenentatge d'aquests metges. L'accés a aquests llibres facilitava aquest procés, a més d'ampliar el coneixement dels que ja estaven formats. A banda de la difusió de llibres físics, les traduccions van ser una peça clau per a la transmissió d'aquest coneixement.

Pel que fa a la llargament estudiada relació entre els jueus i el seu coneixement d'idiomes, que els permetia accedir a llibres i teories abans que als cristians, cal fer matisos. Durant els segles XII i XIII el coneixement, sobretot d'àrab, dels jueus els

¹⁰⁵ Rubió i Lluch (2000), p. 13-14.

¹⁰⁶ Shatzmiller (1995), p.29-30.

havia capacitat per actuar d'intèrprets i alfaquins de reis¹⁰⁷. Cap a principis del segle XIV la situació però havia canviat bastant i cada vegada menys autors reconeixien entendre l'àrab¹⁰⁸. Fins i tot sembla que el propi Salamó ben Adret afirmà que a la seva època ningú no estudiava ja aquest idioma a Barcelona¹⁰⁹. La disparitat documental que podem trobar per exemple en el document mencionat a l'apartat anterior (sobre els llibres àrabs donats en préstec a la Universitat de Lleida) es pot deure a que la zona de ponent havia tingut major contacte amb el món musulmà que no pas la comunitat barcelonina. D'altra banda, Kalonymos ben Kalonymos viatjà precisament a terres catalanes per tal de poder ampliar el seu coneixement de la llengua àrab¹¹⁰. Altrament, en aquesta mateixa època començaran a córrer entre els jueus catalans i provençals glossaris i farmacopees en romanç¹¹¹. En paral·lel, almenys 3 tractats de medicina feien la ruta inversa en ser traduïts del llatí a l'hebreu, però el coneixement del llatí que tenien els jueus no era sempre acurat¹¹². Aquest creixement continu del coneixement del llatí i la seva importància anaven paral·lels al creixement dels Estudis Generals a la Europa cristiana. Els traductors havien de tenir un coneixement extens d'allò que traduïen, i a partir del XIV els propis traductors creuran que això és insuficient i que havien de tenir un coneixement extens de totes les ciències per tal de poder traduir¹¹³. Tanmateix, la documentació en certa mesura evidencia que el coneixement de les llengües per part de les comunitats jueves varia molt dins mateix del territori català.

Seguir la pista als manuals utilitzats en aquella època no és pas una tasca fàcil. No ens hem de centrar només en les còpies que ens han arribat fins avui dia, ja que la simple presència d'una còpia no ens garanteix que aquesta arribés a diverses mans. A vegades, fins i tot, conscients de l'avantatge que suposava aquesta difusió, es va intentar vetar. Tal és el cas dels savis de Montpeller, que van amenaçar amb excomunicar tots aquells

¹⁰⁷ Sobre els alfaquins i la presència d'aquesta professió durant el segle XIV parlarem al capítol següent.

¹⁰⁸ García Ballester et alii (1990), p. 89.

¹⁰⁹ Feliu i Arrizabalaga (2003), p.71, n.30. Sembla que en el context d'una visita d'uns delegats de Roma en que aquests havien fet parada a Barcelona de camí a Aragó, Salamó ben Adret va afirmar categòricament això.

¹¹⁰ Dunkelgrün (2013), p.44. No s'especifica, però, quins llocs va visitar, tot i que sabem que coneixia membres de la comunitat barcelonina.

¹¹¹ Idem.

¹¹² García Ballester (1990), p.90

¹¹³ García Ballester (1990), p. 92

que venguessin llibres a jueus¹¹⁴. Els casos en què aquests llibres apareixen a la documentació, sobretot a la notarial, són escassos. Només inventaris (pocs) i ordres reials plasmen de forma fragmentària la seva presència.

Un dels casos d'inventaris més destacats és el de Na Goig, vídua del metge Natan Mossé del Portal, que el 1410 encarrega fer-ne un on consten 127 volums, entre ells 22 de medicina¹¹⁵. És difícil de dir si aquest exemple és la normalitat o l'excepció dels metges, si aquesta gran quantitat de llibres era realment una necessitat per exercir la professió. De ben segur els grans mestres, amb alumnes al seu càrrec, en devien tenir aquesta gran quantitat. Però, també és bastant probable, que molts metges no es poguessin permetre posseir tants llibres.

També existeixen els documents que acrediten aquelles traduccions de manuals i la importància que això tenia tant per la difusió del coneixement com pels mateixos instigadors. És el cas dels reis que encarregaren diverses traduccions de llibres científics de diferents tipus, convertint-se en els principals promotors d'aquestes. Aquest és el cas de Jaume II que el 1313 ordenà Jafudà Bonsenyor la traducció d'un llibre de medicina en àrab anomenat "*Halçahahuy*"¹¹⁶. El 1296 ja havia encomanat a Vidal Benvenist de Porta la traducció d'uns llibres àrabs, sense especificar títols¹¹⁷.

Podem trobar casos on algun metge deixava en préstec un llibre a algú altre, cosa que, com avui dia, podia arribar a ser causa de conflicte. Fins i tot existiren casos on el rei va haver d'intervenir per tal de forçar la devolució d'algun d'aquests manuals. Aquest és el cas de Mahir de Figueres, pel qual haurà d'intercedir el rei el 1355 perquè Bonjuhà Cabrit li retorni un llibre d'Avicenna que havia estat del seu pare¹¹⁸. El mateix li passarà a Jucef Aventida de Montsó, que el 1381 reclamà a Astruc Rimoch de Fraga la

¹¹⁴ Shatzmiller (1995), p.31.

¹¹⁵ Planas (2016), p.131-132. Tot i que l'autora no ha pogut identificar-los tots, entre ells es poden trobar el Llibre de la natura d'Aristòtil, l'Antidotari de Nicolau, els Aforismes d'Hipòcrates, un llibre sobre la pesta de mestre Abraham, una obra de mestre Bonjuhà Natan, el Tractat de les febres de Gerard de Solo, un llibre de Joan Jacme, el *Lilium Medicinae* de Bernard de Gordon, el *Liber ad Almansorem* de Rhazés i el Llibre de les orines d'Isaac Israeli.

¹¹⁶ ACA, reg. 299, f. 52v. Cardoner l'identifica amb Al-Zahrawi.

¹¹⁷ Burns (2003), p. 27

¹¹⁸ ACA, reg. 686, f. 69, transcrit per Rubió i Lluch (2000), p.111.

devolució dels llibres que havien de servir per la seva educació i pels quals hagué d'intervenir també el rei. Aquests llibres incloïen un llibre de Maimònides, tres llibres del Cànon d'Avicenna, un d'Hipòcrates i de Galè, un d'Al-Zahrawi, un altre d'Albucasis i altres sense identificar¹¹⁹. Aquests casos ens ajuden no només a veure la importància de la circulació dels llibres sinó que també ens informen d'aquells que tenien més rellevància, com és el cas del Cànon d'Avicenna del qual tenim una elevada constància documental¹²⁰. També ens parlen de en quin idioma eren escrits els llibres que circulaven i, per tant, coneixien aquests metges. Per exemple, en aquest últim cas ens trobem amb que, apart de l'hebreu, bona part dels llibres estaven en llatí. Això és important perquè, temps després ens trobarem amb casos de metges jueus que suposadament no coneixien el llatí i havien de llegir en romanç¹²¹.

Però per què són importants els llibres? Quins usos tenen? La importància d'aquests llibres no només resideix en el fet de ser una eina d'aprenentatge, sinó en ser també una eina de la professió. Aquests llibres no eren només consultats mentre els metges aprenien sinó que eren utilitzats de manera continuada durant l'exercici de la medicina. Els metges consultaven aquests llibres per fer els seus diagnòstics, motiu pel qual eren un bé tan preuat.

¹¹⁹ “Libri autem quos dictus supplicans a te petere intendit sunt hii qui sequuntur: primo quatordecim libri magistri Mosse de Gipte juris ebrayci in duobus voluminibus cohopeni cum postibus fustis. Item primus liber Avicenne cum postibus et cohopeni viridi. Item tercius liber Avicenne cum cohopeni viridi. Item quaternus liber Avicenne. Item una pars Dalzaravi [el Zahrawi, aka Albucasis] cum cohopeni alba. Item emphorismi Ipocratis cum glosula Galieni [*Hippocratis Aphorismorum liber, cum Galeni commentario, interprete Constantino Africano*] cohopeni cum postibus fustis et cohopeni viridi. Item quidam liber vocatus Abreviamentum de Albucasi. Item tercius et quintus libri Avicenne in latino xristiano scripti in pergamenis edulorum cum postibus et cohopeni viridibus. Item alius liber scriptus in latino xristianico vocatus Sarampio cohopenus cum postibus fustis et cum cohopeni vocea. Item quidam liber retorice vocatus in ebrayco Bahall Tanafahim. Item liber fisicorum cum postibus et cohopeni virimilia.” ACA, reg. 819, f. 151, transcrit a Rubió i Lluç (2000), p.246-247.

¹²⁰ Podem trobar documents on el mateix rei encarregava còpies o intentava recuperar llibres que havia deixat en préstec, per exemple: ACA, reg. 294, f.45, ACA, reg. 268, f.217v, ACA, reg. 294, f. 131v, ACA, reg. 271, f. 39v transcrits a Rubió Lluç (2000).

¹²¹ Aquest cas el trobem al segle XV a la cort del duc d'Alba, on es demana la traducció d'un regiment de sanitat al romanç per tal que els seus metges jueus ho puguin entendre. Tot i que el context és diferent al nostre, no deixa de ser curiós que el nivell de coneixement de llengües canviï tant. García-Ballester (2001), p.357-360.

Podem copsar els seus usos gràcies a un testimoni que ens arriba des de la Seu d'Urgell, el 1372¹²². Allà, Arnau Isern de la Cortinada demanà al batlle que físics i cirurgians examinessin a la seva dona Ramona atès que alguns deien que, degut a una nafra al nas, era mesella. Els encarregats d'examinar-la seran el físic Deuslosal i els cirurgians Deusloguar i Vidal, jueus de la mateixa vila, tots considerats mestres. Aquests, una vegada examinada la pacient (sang i orina incloses) desestimaren la lepra com a malaltia, utilitzant pel seu diagnòstic el quart llibre d'Avicenna, i la diagnosticaren, en canvi, amb una espècie de càncer¹²³. A part de l'enorme interès que té aquest document pel que fa al procés de diagnòstic d'aquesta malaltia concreta, i els procediments que se seguien per tal d'exonerar-ne a algú, ens trobem que els metges en qüestió basaren la seva decisió en un llibre determinat com és el Cànon d'Avicenna. També mencionen al document que el diagnòstic es va fer “*segons art et conexentza nostra, salva reverència et conexentza de mestre en medicina major nostre*”, salvaguardant-se de la possibilitat que majors coneixements siguin en mans d'algú altre. Tanmateix, ells mateixos són considerats mestres i la seva expertesa és la que ha fet que requereixin la seva opinió, per la qual cosa aquesta frase sembla més un guardar-se les espatlles que no pas una manifestació d'ignorància.

Pel que fa als metges documentats a Barcelona durant el segle XIV, són ben pocs els que fan referència a algun llibre o traducció. Com ja hem vist, Bonjuhà Cabrit, ben relacionat amb la casa reial, és un dels pocs al que li coneixem llibres de la seva propietat. Sempre s'havia considerat incontestable que per ser metge s'havia de tenir una bona biblioteca. Però com veurem, no tots els metges tenien els mateixos recursos ni clientela. És bastant probable que algun dels individus estudiats no tinguessin accés a molts manuals, i menys encara que en tinguessin en propietat. El cas més il·lustratiu en aquest sentit, probablement, sigui el de les dones, especialment les llevadores. Sempre s'ha considerat que les dones de classes humils eren analfabetes i això les deixaria fora d'aquest aprenentatge¹²⁴. Així doncs, aquests llibres marcaran també la desigualtat entre els practicants de la medicina.

¹²² Baiges i Fages (1993), p. 175-177

¹²³ McVaugh (1993), p. 223-224

¹²⁴ Com veurem a l'apartat 2.8, aquests tipus de visió s'ha començat a posar en dubte per autores com Monica Green.

1.5 Enfrontant-se a la malaltia

Tot i que és una relació evident, la dificultat que suposa trobar documentació que plasmi la feina dels metges fa que la malaltia s'acabi estudiant a través de manuals mèdics més que no pas de relacions contractuals reals. Malgrat tot, existeixen petites evidències que ens ajuden a visualitzar aquests tractaments. De fet, són molt poques, atès que els contractes normalment no es posaven per escrit excepte quan hi havia especificacions o condicions sobre el pagament. Tampoc solen ser proclius a descriure les malalties i moltes vegades no s'especifica la malaltia que ha estat tractada. Tot i que la documentació notarial seria el lloc més probable on trobar aquesta informació, les referències que tenim són més aviat minses.

Els pagaments per part de la casa reial als metges reials són els més estudiats. Probablement aquests pagaments van ser per a molts metges els més continuats, per bé que sovint els rebien tard¹²⁵. Es conserven pagaments de metges com Benvenist Samuel, Benvenist Izmel, Nissim ben Reuben Gerondí (anomenat a la documentació mestre Acim), Bendit Deuslogar, Salamó Caravida o els Cabrit¹²⁶. A la majoria d'aquests pagaments només consta com a motiu el tractament de la malaltia o bé del rei o bé d'algun membre de la casa reial, però no s'especifica normalment el tipus de malaltia ni els medicaments emprats. D'aquests mateixos metges no ens consten pagaments de fora de la casa reial, cosa que no vol dir que es dediquessin en exclusivitat a treballar per aquesta.

De pagaments simples per cures encara en tenim menys i normalment donen tan pocs detalls com els dispensats per la casa reial. Hem de suposar que el seu nombre tan baix es deu també al fet de que aquestes transaccions comuns eren cobrades i pactades oralment. Només en aquells casos en que el pagament es retarda, com els hi passarà al

¹²⁵ Ferragud (2005), p.286-287

¹²⁶ AHPB, Pere de Pujol, 1387, f.36v i AHPB, Bonanat Rimentol, 18/8, f.107v. Citat a Rich (1999) i Cardoner (1943).

mateix Saltell i Bonjuhà Cabrit, es fa intervenir el notari¹²⁷. Els registres de contractes són, doncs, una anomalia.

Tenim per sort petits exemples que ens mostren els contractes que es feien a l'època. Per exemple, el que es va signar entre Samuel de la Cavalleria que va contractar el metge cristià Bernat Metge de Sant Celoni perquè curés el seu fill Astrugó que patia de “naixensa”¹²⁸. La menció de la malaltia, un tipus de ferida o erupció, podia ser el justificant pel qual aquest jueu va decidir anar a un metge cristià. Tal vegada aquest metge tenia experiència prèvia amb la malaltia i per això el pare va decidir recórrer a ell en comptes de a un metge jueu.

Un contracte a la inversa es pot trobar documentat a Verdú¹²⁹. En ell, un clergue, Guillem Queralt, es posava l'any 1312 en mans del metge Isaac per curar-se un mal de peu. El que destaca d'aquest document és potser que el metge no cobrarà fins que el pacient no s'hagi curat, i mentrestant, el primer assumirà els diners del tractament. Les mateixes condicions posen Pericó Ametlla i Mateu de Vilamajor al mestre Menahem de Tàrrega, que el 1342 havia de tractar a Pere de Déu¹³⁰. Aquest tipus de contractes sempre són breus i aporten la informació justa perquè, en el cas que una de les dues parts contractuals falli, pugui reclamar. I de fet, el que tenen tots aquests contractes en comú són que pacient i metge són de religions diferents. No són pas historials mèdics, són instruments legals i, en certa manera, producte de la desconfiança.

D'altra banda, hi ha els testimonis en què els metges són una part més del procés, com és el cas d'aquells que són cridats per testimoniar sobre l'estat d'algú que ha estat atacat o violentat, tant si el pacient mor o com si no. Aquest paper en el procés judicial malauradament no ens ha arribat en gran mesura a Barcelona, només restes fragmentàries als manuals notariais. Per exemple, sabem que Saltell Cabrit juntament amb en Samuel Ravaya i un barber i un cirurgià cristià, Simó sa Guardiola, van assistir a Jafudà Attaç, que havia estat ferit de mort al cap, a requeriment del batlle¹³¹. Bonjuhà Cabrit intervindrà en un cas similar on ell i altres dos cristians posaran la víctima a

¹²⁷ Rich, id.

¹²⁸ AHCB, Consell de Cent, Manuals 3, f.4v-5r.

¹²⁹ Muntané (2015), p.CXVI-CXVII

¹³⁰ Muntané (2015), p.771

¹³¹ AHPB, Pere de Pujol, 1366-1368, f.27v, transcrit a Rich, p.361-362.

dieta¹³². La presència dels dos Cabrit també és necessària pel fet que es tracta de cirurgians, que seran els que en aquests casos es dediquen a fer els peritatges de ferides i traumatismes. En aquests peritatges també participaven llevadores o comares coneixedores del cos femení per intervenir sobretot en casos de violacions i altres atacs similars contra dones. S'ha de tenir en compte també que en tots aquests casos de desospitacions és important la fama i respectabilitat d'aquell que examina el pacient, per la qual cosa utilitzar metges de la casa reial assegurava que aquests eren idonis per la tasca.

Aquests peritatges moltes vegades eren obligatoris per aquells cirurgians que volien exercir, com així es fa constar a la llicència de Bonjuhà Cabrit. El Consell de la Ciutat tenia les seves pròpies disposicions sobre el tema i ordenà el 1322 que qualsevol metge o cirurgià que fos requerit a assistir, tenia l'obligació de fer els peritatges bé i lleialment, i sense suborns. El 1334 el rei posa 10 sous de salari per aquests professionals, entenent que d'aquesta manera s'assegurava una anàlisi més fidedigne¹³³.

Els tractaments, però, també podien anar malament com dèiem. Això és el que li devia passar a Mayl d'Alagó, que l'any 1338 va ser acusat d'haver provocat una mort¹³⁴. Més endavant veurem també un altre cas, el de Reginó, acusada d'haver mort una esclava amb el seu tractament d'emplastres¹³⁵. Les conseqüències d'aquests casos, per desgràcia, no ens han arribat, però sabem que s'obriren diligències per castigar-la.

Altres vegades la malaltia només es pot intuir o, fins i tot, veure l'ús que se'n fa. És el cas de Salamó Gracià de Vilafranca, que segons els seus germans Astruc i Samuel, el 1379 va embogir¹³⁶. Degut al seu estat furiós i frenètic va ser detingut pels oficials del rei, que l'alliberaren quan en Salamó es calmà. Atès que els seus germans temien que tornés a passar un episodi semblant, demanaren al rei que proveís alguna solució.

¹³² AHPB, Pere de Pujol, 1366-1368, f.59r, transcrit a Rich, p.366-367. La dieta no és una forma banal de tractar el pacient, sinó que a la medicina galènica s'utilitzava per balancejar els humors i restablir la salut.

¹³³ AHCB, Llibre del Consell, 1321-1322, f.35v i AHCB, segon Llibre Verd, f.250

¹³⁴ ACA, reg. 593, f.32v. Citat per Rubió i Lluch. Mayl va ser acusat per la vídua Maria Egidia d'haver causat la mort de la seva filla Romeva després d'haver-li tractat d'una malaltia al peu.

¹³⁵ Vegeu capítol 2.

¹³⁶ ACA, reg. 1633, f.139-r-v. Transcrit a Shaltiel (2004), p.315-317

Aquest decidirà que el mantinguin captiu i que se li assigni un tutor¹³⁷. Tot i que la bogeria d'en Salamó no és ni de bon tros ben descrita, es poden deduir els passos que es devien fer en el cas que una persona estigués clarament discapacitada. D'altra banda, també és possible que la suposada bogeria fos només una excusa dels seus germans per poder controlar les seves propietats. La falta d'estudis i d'evidències clares a la documentació fa difícil poder concretar res, però no deixa de ser curiós el fet que la malaltia només apareix quan un acte jurídic és necessari.

No és l'únic cas que ens consta d'aquest tipus. La família Natan de Tàrrega va veure com un dels seus membres embogia el 1346 i s'arribava a un extrem molt semblant al dels Gracià. El nebot del famós Mossé Natan, Natan Salamó, que aparentment era molt conflictiu i discutia amb tota la família (especialment amb la seva dona, de la que va estar a punt de separar-se), va arribar a un punt insostenible en què el seu propi pare demanà també l'ajuda del rei¹³⁸. En aquest cas, però, sembla que la solució va ser una mica més radical perquè es demanà tancar-lo a casa seva, sense assignar-li un tutor com a Salamó Gracià. De fet, al document s'arriba a especificar que, si arribats al punt que en Natan Salamó moria per aquesta causa, cap dels seus familiars podia ser-ne culpable. Pocs mesos després, no només moria Natan Salamó sinó també el seu pare, sense que sapiguem fins a quin extrem la bogeria o la reclusió van ser els causants de la mort dels dos.

És una llàstima que aquests casos ens hagin arribat de forma fragmentària, però si més no ens ajuden a deduir com procedien a l'època amb aquells que patien algun tipus de malaltia mental, estiguessin els personatges anteriorment mencionats afectats o no. No es busca cap tipus de curació ni busquen la causa d'aquest mal, es busca la contenció del malalt perquè es tem pels que l'envolten.

Aquests dos casos són de malalts violents, l'únic motiu pel qual es demana ajuda externa. Hem de suposar, doncs, que els que patien algun tipus de discapacitat eren cuidats a casa i sense influència de l'exterior. De fet, d'hospitals per aquest tipus de

¹³⁷ Els tutors legals eren la pràctica normalitzada per a aquells que no es podien valdre per si mateixos. Sobre discapacitat a l'Edat Mitjana veure Metzler (2006).

¹³⁸ Muntané (2010), p.29-31

pacients no en trobarem fins a l'Edat Moderna¹³⁹. En molts casos, com veiem, la malaltia està ben amagada.

1.6 La Pesta Negra: un punt d'inflexió

Sense cap tipus de dubte, un dels esdeveniments que va marcar un abans i un després al segle XIV va ser la Pesta Negra. No només per les seves implicacions mèdiques sinó per les conseqüències socials que van tenir els atacs a les comunitats jueves perpetrats durant la plaga de pesta. Com és de suposar, un esdeveniment així també va afectar la comunitat barcelonina.

La Pesta Negra va arribar a Barcelona el mes de maig de 1348 i va durar gairebé fins a l'estiu del mateix any. L'alta mortalitat d'aquesta epidèmia, sense comparació fins a aquell moment, va ajuntar-se amb un període previ en el que la fam i les males collites s'havien anat perllongant des de 1333. La població, ja debilitada, va patir durament les conseqüències de l'epidèmia de pesta¹⁴⁰.

De la mateixa manera que costa trobar les malalties a la documentació, també costa veure evidències de la Pesta Negra. En aquest període moltes series documentals, com per exemple les notaries, tenen un buit que sovint es compensa posteriorment posant al dia la documentació. Altres buits, però, es mantenen i no tenim manera de saber si es va interrompre el registre o si s'ha perdut la documentació amb el pas del temps¹⁴¹. D'aquesta manera, es fa difícil precisar l'afectació real de la malaltia i la vida diària durant l'epidèmia. La poca informació que ens ha arribat a nivell documental se'ns veu lleugerament complementada pels testimonis arqueològics. Es tracta de les fosses comunes trobades a la basílica dels Màrtirs Just i Pastor, que evidencien l'alta mortaldat

¹³⁹ Existeix una única referència d'una malalta mental ("mal d'oradura") que és portada a l'hospital de Colom perquè havia empijorat. ACB, Llibres de comptes de l'Hospital de Colom, 1380, f.2v

¹⁴⁰ És difícil calcular quantes víctimes hi va haver, sobretot tenint en compte que desconeixem el número de població de la ciutat anterior a l'epidèmia. A més a més, els últims anys s'han desenvolupat nous anàlisis i estudis sobre la Pesta Negra que han anat canviant poc a poc les perspectives que es tenien sobre la malaltia. Per una posada al dia sobre la qüestió veure Green (2015).

¹⁴¹ Aquest seria el cas de la sèrie del Llibre del Consell conservat al AHCB.

de la pesta i aporten informació gràcies a la disposició dels cossos i detalls com el sudari amb el que van ser enterrats¹⁴². Aquest jaciment ens aporta un nou punt de vista sobre la vida en aquells moments i la reacció a aquesta malaltia, però tot i així encara ens resulta insuficient pel que fa a com ho devia viure la comunitat jueva.

Sobre la pròpia malaltia també tenim testimonis excepcionals com és el “Regiment de preservació de pestilència” de Jacme d’Agramont, professor de l’Estudi General de Lleida, que en rebre notícies des de la Provença sobre l’avenç de l’epidèmia va preparar tot un seguit de consells i tractament per prevenir i fer front a la malaltia¹⁴³. L’ús que es va fer d’aquest tipus de regiments i el benefici que va tenir en la població ens és desconegut, i de fet el propi Jacme d’Agramont va morir de la mateixa malaltia. Tot i que és una font molt rica en quant a la medicina preventiva i les causes de la pesta, no és útil a l’hora de saber els mecanismes de contenció reals que es van fer servir o les reaccions a l’epidèmia a peu de carrer.

A més a més, hem de tenir en compte que la malaltia no només va tenir conseqüències mèdiques sinó també socials. Socialment, la fràgil convivència en la qual vivia la comunitat jueva barcelonina va patir un cop dur, i és que durant un funeral producte de la pesta, la gent que seguia el seguici es va desviar i va atacar el barri jueu. Els atacs al Call no només van ser violents a nivell personal, on van morir unes 30 persones segons les cròniques, sinó que van ser problemàtics a nivell econòmic ja que es va destruir documentació d’instruments econòmics¹⁴⁴. Un any després, el 1349, s’intenten recuperar *sine lucro* els deutes que encara quedaven impagats després de la destrucció documental dels instruments de préstec¹⁴⁵. Entre ells trobem als metges Salamó Caravida, Vidal Cabrit o Natan Cabert.

¹⁴² Beltrán de Heredia (2014). Aquest article presentava unes primeres conclusions però el jaciment continua sent avui dia objecte d'estudi i encara podria aportar nova informació.

¹⁴³ Arrizabalaga (1994) i Cremades (2011)

¹⁴⁴ Kohen relata els atacs a Barcelona, Cervera i Tàrraga, tot i que ho fa més d'un segle després dels fets. Colet *et alii* (2015)

¹⁴⁵ ACB, Jordi de Vilarrúbia, vol. 221 i ACB, Francesc de Puig, vol. 233. El rei va decretar que, destruïts tots els documents on apareixien els interessos, els préstecs s'havien de recuperar *sine lucro*. També advertia de la multa que hi hauria en cas de que s'intentés reclamar una quantitat superior a la que es devia. López Meneses (1959)

A aquest atac li van seguir altres dos a Cervera i Tàrraga, en els quals la violència va anar incrementant¹⁴⁶. El balanç final de la matança de Tàrraga ens ha arribat fins avui dia en descobrir-se el 2007 les fosses comunes amb part de les 300 víctimes de l'atac¹⁴⁷. La situació a Tàrraga trigaria bastant més a equilibrar-se i, per exemple, els deutes impagats no es reclamarien fins cinc anys després¹⁴⁸. Fins al punt que les forques que van servir per executar els atacants van continuar dempeus com avís fins el 1353¹⁴⁹.

El debat sobre perquè aquest atac (i el de 1391, en moltes coses similar) va tenir lloc encara és obert. Hi ha teories que es centren en l'odi a l'altre i teories que incideixen més en el context de crisi. El que sembla descartat, almenys en el cas de Catalunya, són les acusacions d'enverinament dirigides contra els jueus. És més, sembla que en aquells mesos inicials peregrins i mendicants procedents del Rosselló estaven al punt de mira com a propagadors voluntaris de la Pesta¹⁵⁰. Segons un altre testimoni de 1354, fet per Pere de Ribagorça, i recollit per Nirenberg, la gent atacava els jueus perquè la seva presència era la responsable de la pesta¹⁵¹. Els seus pecats eren els que havien portat la desgràcia i, una vegada eradicats aquests, la malaltia desapareixeria. És a dir, ens reafirma com en aquest context el mite de l'enverinament de pous no està present, sinó que era la seva sola presència la que va provocar els atacs. Aquests atacs no van ser seguits, aparentment, de cap tipus de conversió en massa per part de les comunitats catalanes, com sí que ho faran les de 1391. En el cas de Tàrraga, més virulent, molts optaren per traslladar-se a altres poblacions, probablement pel clima de tensió en el que els veïns havien de conviure entre atacants i atacats¹⁵².

Pel que fa a la visió de la malaltia i de la medicina després de l'epidèmia de pesta, els canvis es poden percebre a tota la societat. La medicalització de la qual s'ha parlat abans va fer-se més evident en tots els sectors d'aquells oficis relacionats amb la cura. Per exemple, quan observem les xifres de diferents professionals presents a la ciutat de Barcelona durant tot el segle XIV, podem observar canvis després de la Pesta Negra. La

¹⁴⁶ López Meneses (1959)

¹⁴⁷ Colet *et alii* (2015)

¹⁴⁸ López Meneses (1959), p.124-125.

¹⁴⁹ Muntané (2009) i (2013)

¹⁵⁰ Coroleu (1889), p.69-70

¹⁵¹ Pere de Ribagorça es dirigia així al Papa. Nirenberg (2002), p.177.

¹⁵² López Meneses (1959)

proliferació de la professió de físic després de la Pesta, davant de cirurgians i apotecaris, quan les proporcions abans de la Pesta havien estat al contrari, ens demostra una major preocupació per la salut, la prevenció i la recerca de les seves causes. D'altra banda, també observarem com la professió dels cirurgians canviarà també després de la pesta, passant a una majoria jueva després de 1348, mentre que fins aleshores, era una professió dominada pels cristians¹⁵³. Hem de tenir en compte també que la pesta continuarà present a les vides dels habitants de Barcelona durant molt temps, ja que la malaltia anirà fent la seva aparició a onades, provocant mortaldats cada certs anys. Algunes d'aquestes recaigudes tindran especial incidència en certs grups de la població, com nens o adolescents, fent que s'acabin anomenant la “mortandat dels infants” (1362-1362) i la “mortandat dels mitjans” (1371)¹⁵⁴. La presència d'aquestes epidèmies es farà recurrent i com a tal la població aprendrà a conviure-hi, buscant nous mecanismes per fer-ho.

Tanmateix, tal com veurem, el veritable canvi professional per als metges jueus havia començat abans. Tot i que no es pot negar la importància del canvi de mentalitat després de 1348, els canvis que les llicències havien portat als practicants jueus a partir de la dècada dels anys 30 superen abastament als que hi haurà després. Sense les llicències mèdiques la professió jueva no seria la que va ser, com veurem més endavant. A les llicències hi hem de sumar els canvis socials posteriors a la Pesta que van afavorir una major contractació de metges i cirurgians, que va ser aprofitada pel procés de legitimació previ.

¹⁵³ Sobre les xifres de professionals jueus i cristians ens esplaiarem més al següent capítol.

¹⁵⁴ Günzberg (2002)

Capítol 2:

2.1 On són els metges jueus?

Fins ara els estudis que han posat el seu focus en els metges jueus s'han quedat sovint en l'anècdota i no han anat més enllà. És molt gratificant parlar de grans figures de metges que gaudien del favor reial i els seus privilegis, de metges autors o traductors de grans obres mèdiques. Però és aquesta la realitat dels metges jueus, el seu dia a dia? Nosaltres, mitjançant el seu context, tant social com cultural, o fins i tot geogràfic, volem contextualitzar el personatge anecdòtic i atorgar-li solidesa.

Certament, és difícil descobrir nous personatges, els grans investigadors que ens han precedit, ja estudiaren els documents més rellevants dels metges jueus; sobretot els reials. Tanmateix, hem pogut comprovar que molts d'aquests documents restaren sense aprofundir o sense emmarcar en un estudi més complet, i van quedar com a elements circumstancials. D'altra bibliografia ha esdevingut obsoleta pel que fa les interpretacions argumentades. Hem volgut recuperar la feina anterior, ampliar-la i dotar-la de sentit. És a dir, el nostre objectiu consisteix en la re-interpretació del paper que van jugar aquests metges, més que no pas descobrir-ne de nous.

Per bé que l'objecte principal del nostre estudi, són els metges originaris de la ciutat de Barcelona, també hem mirat d'identificar tots aquells que, sense ser-ho, van exercir la medicina en algun moment a la nostra ciutat. Atesa la mobilitat característica dels jueus, i també de la professió mèdica, sovint ens ha estat difícil destriar els metges que actuaren a la ciutat dels seus homònims presents en altres indrets. Fent aquesta tasca ja s'ha pogut evidenciar que tot sovint s'han causat confusions de personatges que compartien nom i cronologia però habitaven llocs diferents¹⁵⁵.

Hem hagut de fer front de bon començament a la dificultat documental. El tipus de documentació que generen els metges normalment no té relació amb la seva professió. Els trobem actuant molt més sovint en documents de caire econòmic –com són vendes, préstecs o procures–, o de caràcter quotidià, que no pas en el desenvolupament de la

¹⁵⁵ Desenvoluparem diversos exemples a l'apartat 2.5

seva feina. Tot i així, el nombre de documents relatius a l'activitat comercial que desenvolupaven els metges és similar a la documentació generada per qualsevol altra professió. Això ens permet apuntar que potser gaudien d'una posició social i econòmica inferior a la que sovint se'ls ha atorgat. Per bé que alguns metges, arran del seu poder adquisitiu, exercien de prestadors, no tots desenvolupaven aquesta activitat. D'altra banda, no sempre als documents apareixen els individus identificats com a metges, cosa que pot dificultar la seva identificació sobretot en casos on el mateix nom es veu repetit generació rere generació. Tal seria el cas, per exemple, dels diferents Samuel Benvenist i Benvenist Samuel, com veurem més endavant¹⁵⁶. Aquesta problemàtica habitual dels jueus medievals, la onomàstica que es repeteix, fa especialment difícil la identificació de personatges que viuen a les mateixes dècades i no es dediquen a la mateixa professió. De tal manera, que un cop fet el recompte final dels que es dedicaven a la professió mèdica, la documentació, en aquest sentit, esdevé més pobra del que esperàvem.

La identificació dels metges per a aquesta investigació s'ha fet de la manera més metòdica possible, buscant aquelles mencions on es confirma la professió. A la nostra recerca, hem identificat com a metges només aquells que el seu nom apareix acompanyat del terme "físic" o "cirurgia" en algun moment de les seves vides. Sí que és cert que molts metges no sempre porten la seva professió acompanyant el seu nom a tots els documents. Per aquests casos hem procurat tenir un marc cronològic ben marcat de cada personatge que ens permetés afirmar que era aquest i no un altre de nom similar. Existeix també la problemàtica definició de "*magister*", que hem decidit descartar com a fórmula identificadora degut al seu ampli ús més enllà de la medicina.

Aquesta paraula, "*magister*", designa algú que excel·leix en alguna cosa, però no és limitada al camp professional sinó que pot qualificar algú de cert nivell social. A més a més, freqüentment s'usa per especificar mestria en una professió, sigui quina sigui. Així, podem trobar tant mestres seders com mestres fabricants de daus o mestres en medicina¹⁵⁷. De fet, a la documentació apareixen altres professions amb més freqüència

¹⁵⁶ Vegeu apartat 2.4.4

¹⁵⁷ A Madurell (1956) podem veure un recull de documentació de contractes de servents i d'aprenentatge on diferents professionals, tot sovint anomenats mestres, els afermen. Altres

que no pas la de metge: mercaders, teixidors de vels, seders, coralers, i un llarg etcètera. Totes aquestes professions estan molt més representades i fan un número molt més elevat de transaccions¹⁵⁸.

D'altra banda trobem mestres que ocupen un alt càrrec espiritual, com és el cas del mestre Nissim ben Reuben Gerondí. Casualment, però, aquest últim també va exercir la medicina. Tot i així, a la documentació on consta, es remarca en qualitat de què actua: si és metge, s'especifica que és mestre físic, si ha d'intercedir per qüestions de l'aljama, un gens simple "*magister*" acompanya el seu nom¹⁵⁹. El cas d'aquest metge i rabí és paradigmàtic i s'ha arribat a prendre com a norma quan la realitat és molt més complexa.

Un altre terme sovint relacionat amb els metges, alfaquí, presenta també molts més dubtes. Fins ara sempre s'havia considerat que aquesta professió, que deriva del mot àrab "*al-hakim*", lligava les dues facetes de traductor/intèrpret amb la medicina. És probable que en segles anteriors això fos veritat, però a partir del segle XIII aquesta relació sembla diluir-se fins al punt que no podem aportar proves documentals que justifiquin aquest lligam¹⁶⁰. Al segle XIV, aquesta professió la trobem només fossilitzada com a cognom a l'aljama de Barcelona, on els membres d'aquesta família desenvoluparen altres professions no relacionades¹⁶¹. Malgrat això, la bibliografia ha volgut continuar mantenint aquesta paraula encara com a sinònima de metge, motiu pel qual hi ha individus que ens han aparegut erròniament identificats com a tal.

Totes aquestes problemàtiques (onomàstica, títols, nom de professió) han fet créixer durant molt temps les llistes de metges jueus. La manca freqüent de documentació o el seu estat fragmentari, d'una banda, dificulten la tasca identificadora, i de l'altra, han fet

exemples es poden trobar a la documentació notarial: "Issach Bonafos mestre curtinorum", ACB, Francesc de Puig, vol.234, 29/12/1352.

¹⁵⁸ Rich (2009)

¹⁵⁹ Feldman (1991), p.61-92

¹⁶⁰ Shatzmiller es planteja també dubtes sobre l'associació d'aquesta paraula a la professió mèdica, i tot i que admet que és difícil trobar-ne referències documentals no acaba de desestimar el concepte. Shatzmiller (1995), p.58-59.

¹⁶¹ Cresques Alfaquí, per exemple, va ser un membre destacat de la família, va arribar a ser secretari de l'aljama i se'l pot trobar de forma freqüent en préstecs i deutors. ACB, Bernat de Vilarrúbia, vol.2 (1295), f.80r i f.112r; ACB, Francesc de Puig, vol.237 (1349), 25/2/1349; vol.234 (1351-1352), 27/7/1351; vol.246 (1359-1360), 13/1/1360.

treure conclusions a partir de retalls testimonials. Nosaltres, però, un cop revisada la documentació i arran de la manca de proves concloents, hem descartat individus que d'altres estudiosos han pres per metges. Entre ells estaria, per exemple, Saltell Gracià¹⁶². Anomenat a la documentació simplement com a “mestre” i sent el seu sogre, Jucef Rimoch, físic, s'havia deduït que ell també ho era. Pensem, però, que no hi ha cap motiu per pensar que desenvolupés la professió, més aviat la confusió del seu títol ve donada pel fet que sembla ser que exercí de rabí de la comunitat barcelonina¹⁶³.

És possible que la identificació d'aquests metges hagi estat massa optimista fins el moment. S'esperaven xifres elevades i allà on no se n'han trobat s'ha interpretat com a error¹⁶⁴. Però el cert és que parant atenció a certes xifres de llocs més petits, com Perpinyà, sembla poc sostenible mantenir un nombre de professionals tan alt¹⁶⁵. A Barcelona, en un segle sencer, només s'han pogut identificar una quarantena d'individus que clarament exercien algun tipus de pràctica mèdica. Els criteris d'identificació poden haver tingut part de culpa a l'hora d'engrandir aquestes xifres, ja que en el procés de creació de la llista es troben innumbrables “mestres” i “alfaquins” o traductors que ja fos per error o per associació, s'havien convertit en metges.

Segons la bibliografia tradicional, existia una gran quantitat de metges jueus fins i tot a llocs petits com Perpinyà, però la societat era capaç de trobar ocupació per a tots?¹⁶⁶ O bé no tots eren metges o, tal vegada, eren estudiosos que tenien un bon coneixement dels llibres però que no exercien o practicaven la medicina. Tal vegada per aquest motiu hi ha tants rabins que són també metges, perquè en realitat la seva principal ocupació és la d'homes religiosos, però al ser tan estudiosos són els que millor accés i comprensió tenen dels textos mèdics. Tanmateix, potser no tots els que dedicaven temps a llegir o escriure llibres de medicina tenien temps per a exercir-la.

¹⁶² Ferragud (2005), p.69 i 497; Shaltiel (2004), p.331-333. Apareix reclamant un pagament pendent al seu sogre, ja mort, a l'ajuntament de Fraga.

¹⁶³ Rich (1999), p.87, n.38. Sembla ser que Saltell Gracià intervingué també a una controvèrsia del seu amic Rabbi Isaac Perfet.

¹⁶⁴ Shatzmiller (1994), p.107

¹⁶⁵ Alteras (1978). Les xifres que dona l'autor són d'una cinquantena de metges entre finals del segle XIII i tot el segle XIV. Tanmateix, la manera que té d'identificar als dits metges moltes vegades és només ser anomenat “*magister*”.

¹⁶⁶ Alteras (1978)

Dels metges identificats n'hi ha una desena la documentació sobre els quals és quasi nul·la. Aquest fet afecta sobretot a les dones, a les que com veurem és particularment difícil resseguir. Però també ens trobem amb casos més significatius de metges dels quals només es conserva la seva llicència, però cap més document que ens parli de la seva activitat econòmica, professional o social. Aquest és el cas, per exemple, de Mossé Zarc o Bendit de Savoya, llicenciats pel bisbe¹⁶⁷. Aquests dos últims casos podrien correspondre a estrangers que s'estableixen a la ciutat per exercir la professió. De Ferrer Benvenist, que també té aquesta llicència, tampoc en sabem gaire més, però pertanyent de forma provada a una gran família com la dels Benvenist tenim el seu context molt més perfilat¹⁶⁸. Altres metges ni tan sols els hem pogut identificar per la seva professió, i només tenim coneixement de la seva existència gràcies a l'aparició del seu nom com a testimoni d'algun document. Aquest és el cas de Jucef ça Torra o Maimó Andali, dels quals només arribem a saber el nom i professió¹⁶⁹. Els testimonis dels documents, que tan poc diuen per una banda, ens ajuden si més no a perfilar les relacions entre individus per l'altra, creant una xarxa social que ens proporciona molta informació. No és infreqüent, per exemple, que trobem algú de la mateixa professió testimoniant a un metge o cirurgià, com és el cas anterior on Jucef ça Torra fa de testimoni de Maimó Andali.

Segons Shatzmiller, la professió de metge era la més preponderant entre els jueus juntament amb la de prestador¹⁷⁰. Les xifres que aporta, de tota Europa, són clarament elevades i recolzen aquesta afirmació¹⁷¹. Pel cas concret de Barcelona, però, es cita l'estudi de García-Ballester, McVaugh i Rubio-Vela, i assenyala que justament les seves xifres són més baixes i que per força hi havien d'haver més metges actius a la ciutat¹⁷². Aquesta valoració de Shatzmiller és una extrapolació que no es correspon amb la

¹⁶⁷ Sembla que la família Zarc era originària de Besalú. Planas (2016), p.122-123. De Bendit de Savoya només podem elucubrar a partir del seu aparent gentilici.

¹⁶⁸ Vegeu apartat 2.4.4

¹⁶⁹ ACB, Pere de Coll, vol.259, 2/6/1379.

¹⁷⁰ Shatzmiller (1994), p. 1

¹⁷¹ Shatzmiller (1994), p.107. Shatzmiller diu, textualment (les cursives són nostres): “The recently published numbers for Barcelona and Valencia also *may not be high enough*. In Barcelona we discover *just* 15 and 19 surgeons and physicians for each of the ten years starting in 1325 (...)”.

¹⁷² García-Ballester et alii (1989), p.37. Les xifres aportades a aquest estudi, però, no diferencien entre metges cristians i metges jueus.

realitat barcelonina i que ens fa dubtar de la resta de xifres i la seva obtenció, perquè potser no ha considerat les problemàtiques més amunt esmentades. Justament al període exposat a l'estudi de García-Ballester *et alii* (1325-1334) és quan escassegen més els físics, no només jueus, sinó també cristians. Aquesta escassetat, probablement, no és deguda a la falta de documentació -que és una constant en tots els arxius-, sinó que evidencia que les cures mèdiques, o bé, venien d'una altra banda, o la figura del practicant de medicina no tenia tanta rellevància social. En aquest mateix període podem trobar també una gran quantitat d'apotecaris, en una organització quasi gremial, que podien suplir d'alguna manera la falta de metges¹⁷³. D'altra banda, a les xifres anuals que donen aquests autors no s'especifica si són mencions úniques de metges o si el mateix metge està actiu més anys, cosa que pot fer variar també la xifra real.

Potser cal veure la figura del metge, més que com un privilegiat, com una peça clau de la comunitat, sense que això li suposés, automàticament, un alt estatus social. El menor nombre esperat de metges no significa, però, una menor importància d'aquest sector, o menys capacitat d'influència. Simplement posa de relleu com el perfil inicial s'ha anat modelant amb el pas del temps per acabar creant allò, que es creia que havia de ser, més que no pas el que en realitat era. Si volem entendre de veritat la figura del metge jueu ens hem d'allunyar d'aquesta idealització i observar tots els vessants possibles.

¹⁷³ Tant Shatzmiller com García-Ballester, McVaugh i Rubio-Vela destaquen també el gran número de barbers en aquest mateix període. Tanmateix, aquestes xifres no es veuen reflectides en la documentació analitzada per a aquesta tesi. Tot i que existeixen regulacions sobre aquests al Llibre del Consell, els barbers gairebé no apareixen a la documentació notarial. Tal vegada aquest sector era més humil i per aquest motiu generaren menys documentació econòmica.

2.2 Practicants de la medicina:

Segons Kottek els motius pels quals els jueus escollien la professió mèdica abans que no una altra és perquè els ajudava a integrar-se dins de la societat cristiana i facilitava la seva mobilitat¹⁷⁴. De fet, molts metges gaudiren de privilegis, tant d'exempció de taxes com guiatges diversos, cosa que devia ser un afegit bastant atractiu¹⁷⁵. A més a més, estudiar medicina no suposava una inversió inicial tan gran com la d'ingressar en el món del comerç o el préstec, fent més assequible aquesta professió a les classes més baixes¹⁷⁶. Malgrat això, tal com anirem veient, les professions desenvolupades pels jueus eren més nombroses i, òbviament, no es limitaven a aquest camp. És a dir, existien multitud de professions que podien ser tan econòmicament profitoses com socialment bones. Dins mateix de la professió mèdica, hi ha grans diferències, no només pel que fa les diverses especialitats, sinó també, per la consideració social que mereixen els qui les practiquen.

Del recompte final de metges, 46 en total, en podem extreure diverses conclusions. La primera té a veure amb les especialitats mèdiques que apareixen representades. En aquella època existeixen cinc grans especialitzacions: físics, dedicats en la seva majoria a diagnosticar malalties, indicar el seu tractament i la dieta a seguir; cirurgians, centrats en traumatismes i ferides; barbers, que es dedicaven a fer sagnies principalment; apotecaris, la funció dels quals era preparar aquells remeis que els físics havien recomanat; i llevadores, dedicades no només a assistir al part sinó també de forma freqüent, a tractar les malalties associades amb les dones.

2.2.1 Barbers:

El primer que destaca de la nostra llista de practicants jueus és que no hi trobem cap barber. Els barbers, al segle XIV, pràcticament es dedicaven només a fer sagnies i

¹⁷⁴ Kottek (1995), p. 83

¹⁷⁵ És el cas de Bendit, per exemple, que rebé tot tipus de privilegis en traslladar-se de França a Barcelona. ACA, reg.644, f.181.

¹⁷⁶ Kottek, id.

extreure queixals, apart de rasurar barbes i cabells. La figura dels barbers i els cirurgians –que en un inici havien estat molt relacionades–, s’anaren diferenciant, a mesura que la cirurgia evolucionava cap a una especialització molt més complexa, i es deixà als barbers únicament les tasques més amunt esmentades¹⁷⁷. Els barbers eren, en certa manera, el primer contacte que tenia la gent en quant a higiene o malalties lleus¹⁷⁸. Tot i que la sang és impura al judaisme, el Talmud parla de les dates apropiades per les sagnies, per la qual cosa entenem que el contacte amb la sang per qüestions terapèutiques devia estar permès¹⁷⁹. No devia ser però una pràctica freqüent i a la documentació medieval no existeixen evidències que permetin afirmar que els jueus valoressin aquesta professió, ni tampoc que la practiquessin. Fins i tot podria ser que els cristians desconfiessin d’un jueu practicant aquest ofici, ateses les limitacions que existien en la resta de branques mèdiques pel que fa tractar pacients d’una altra religió. Existien ordenances municipals relatives a com s’havia de disposar de la sang que restava de les sagnies. A banda d’aquest extrem, la professió apareix molt desdibuixada a la documentació¹⁸⁰. No sembla que hi hagi restriccions en base a la religió del barber, però en canvi no hi ha documentat cap jueu que practiqués aquesta professió en aquest període.

2.2.2 Apotecaris:

Els apotecaris eren els que fabricaven els medicaments seguint les instruccions dels físics. A banda d’aquesta important tasca, a la botiga d’un apotecari no només hi havia herbes, unguents i xarops, sinó que venia tot un seguit de productes que en moltes

¹⁷⁷ McVaugh (1993), p.126-127.

¹⁷⁸ Per exemple, a l’hospital de Sant Llützer els leprosos rebien sagnies de forma periòdica, segurament com a mesura profilàctica o pal·liativa de la seva malaltia. ACB, Hospital de Santa Margarida, Llibres de comptes.

¹⁷⁹ Rosner (2000), p.322 menciona la obligatorietat de rentar-se les mans després d’una sagnia. A Rosner (1986), p.940-492 ja havia analitzat més profundament l’ús de la sagnia i el temps idoni per fer-la, segons les teories galèniques i segons el Talmud.

¹⁸⁰ “Item, que cap barber gosi tenir la sang de les sagnies fora de la cortina de son obrador.” Aquesta disposició es troba repetida a AHCB, Llibres del Consell, 7, 1321-1322, f. 38 r-v i AHCB, Llibres del Consell, 17, 1345-1346, f. 38v. També se’ls hi marca uns dies en els quals no es poden fer sagnies sense consultar a un metge.

ocasions podríem considerar d'exòtics: espècies, sucre, confits i, fins i tot, tinta es podien trobar en els seus obradors¹⁸¹. L'accés a aquestes substàncies suposava també accés a tot tipus de metzines o productes que, mal utilitzats, podien esdevenir morbosos o mortals¹⁸². Tant era així que el Consell de la Ciutat va regular la tinença d'alguns productes considerats perillosos, tant per jueus com per cristians¹⁸³.

Els apotecaris cristians van ser un dels primers sectors en organitzar-se de manera gremial, fins al punt de posseir les seves pròpies concòrdies a principis del segle XVI¹⁸⁴. Al segle XIV, però, ja tenien una organització prou avançada, ajuntant-se la majoria d'obradors al mateix carrer i relacionant-se les famílies entre elles. La seva presència a la ciutat a principis del segle XIV se'ns mostra com un dels sectors relacionats amb la salut més potents en comparació amb la resta. Probablement també devien regular la possible competència, sobretot pel que feia a la presència de jueus al sector.

De totes les regulacions sobre els practicants de medicina jueus potser la que va resultar més restrictiva va ser amb diferència la que afectava als apotecaris. Els jueus no podien exercir d'apotecaris, sobretot amb pacients cristians, precisament per considerar que l'accés a substàncies perilloses per part dels jueus posava en perill als cristians. Per aquest motiu, només hem documentat un únic apotecari jueu en tot el segle XIV, Vidal Xaham¹⁸⁵. Aquest tenia permís reial per exercir tot i les prohibicions ja que només

¹⁸¹ Vela (2003).

¹⁸² Semtov mateix ens menciona un parell d'exemples de casos de substàncies mal utilitzades que van tenir conseqüències funestes. Feliu i Arrizabalaga (2003), p.67-68

¹⁸³ "Que cap especier ni el se missatger gossi de vendre rialgar a no ser que sigui a metges bons i coneguts i per motius medicinals, i aquests metges no poden donar-lo ni vendre'l(...) Item, que cap jueu especiaire no compri, ni vengui ni doni rialgar. (...) Item que tot especiaire que vengui Guialtea, Gripia i Diaquilou, sigui bo i es vengui per bo, sota pena de 20 sous o 20 dies al castell." AHCB, Llibre del Consell, 2, 1310-1313, f.35r

¹⁸⁴ Les Concòrdies de Barcelona del segle XVI (2007). Seran les segons d'Europa, darrere de les de Florència.

¹⁸⁵ Apart de la seva llicència per exercir, no tenim gaire més documentació d'ell. Potser la més significativa és la que ens parla del desenvolupament de la seva feina que, com hem vist, no sempre està relacionada amb la pràctica mèdica. El 11 de juny de 1305, Vidal Xaham coneix i reconeix Jucef Leví, jueu de la mateixa ciutat, que les 4 lliures de ruibarbre que Salamó Jucef li portà en comanda el 1304, les hi dona i concedeix a Jucef Leví. ACB, Bernat de Vilarrúbia, vol.7 (1305), f.27r.

exercia d'apotecari amb altres jueus, no afectant a pacients cristians¹⁸⁶. Només podem atestar l'existència d'un altre apotecari jueu a la ciutat, Rossell Açer, però a un període lleugerament anterior, per voltants de 1295¹⁸⁷. Malgrat que no s'apunta que aquest últim tingués permís reial per exercir, amb tota probabilitat es devia dedicar també només a pacients jueus.

2.2.3 Cirurgians:

La cirurgia viurà el seu moment àlgid a partir de principis del XIV, moment en què va passar de ser una ciència marginal a introduir-se a les universitats de mà de personatges com Henri de Mondeville o Gui de Chaulhiac, entre altres¹⁸⁸. Aquesta pràctica es centrava en traumatismes i ferides obertes, trepanacions i similars. És probable que a la comunitat jueva aquestes novetats arribessin relativament tard tenint en compte que aquest coneixement estava en mans cristianes i dominat pels Estudis Generals, exemple perfecte de com s'havia girat la situació respecte a la transmissió de coneixements¹⁸⁹.

A vegades trobem casos on metges, cirurgians i barbers treballen junts. Són sobretot processos en els que es demana el peritatge d'alguna ferida o alguna mort. També hi ha casos on s'examina a una dona per determinar si ha estat violada o si està embarassada, examen que porten a terme les llevadores com veurem més endavant. Ja hem vist com, a instàncies del batlle, el físic Samuel Ravaya, va treballar conjuntament amb el cirurgià Saltell Cabrit i el barber cristià Simó sa Gordiola¹⁹⁰.

Ens consten 11 cirurgians jueus, gairebé tots ells documentats després de la Pesta Negra. Fins a aquell moment la cirurgia era una professió dominada pels cristians, a partir de 1348 però es capgirarà la situació i seran els jueus els que practican

¹⁸⁶ ACA, Cartes reials, Jaume II, reg. 227, f. 194v

¹⁸⁷ ACB, Notaris, Bernat de Vilarrúbia, vol.2 (1295), f. 55v, on constitueix a Levi Abraham, jueu de Montpeller, procurador seu per recuperar un deute a la mateixa ciutat. Ídem, f. 126r, paga a Isaac de Banyoles per unes cases que aquest últim tenia al Call de Barcelona, prop del palau del arquebisbe de Tarragona.

¹⁸⁸ McVaugh (1993), p.113

¹⁸⁹ Garcia-Ballester et alii, (1990)

¹⁹⁰ AHPB, Pere de Pujol, 1367, f.27v. Citat a Rich (1999). Vegeu apartat 1.5

majoritàriament aquesta professió¹⁹¹. Abans d'aquest període (amb l'epidèmia de pesta com a moment d'inflexió) tenim, però, dues excepcions: Astruga, que rebrà una llicència per exercir de cirurgiana el 1342, i Mahir Caravida Çaporta, que la rebé el mateix any¹⁹². És probable que aquests dos personatges es veiessin en la necessitat d'obtenir les llicències ja que, precisament el mateix any els metges de Barcelona havien reclamat el control de la professió¹⁹³.

Els cirurgians també eren de manera freqüent físics, desenvolupant les dues professions a la vegada. De tots els metges jueus estudiats, només quatre van exercir de físics i cirurgians a la vegada: mestre Bendit, Bonjuhà Cabrit, Vidal Cabrit i Natan Cabert. Encara que n'hi podria haver un cinquè ja que la cronologia de Jucef Bonafós presenta dubtes¹⁹⁴.

2.2.4 Físics:

Els físics jueus, 30, són els més nombrosos de la nostra llista. A banda d'aquests 30, hi ha 3 més que presenten dubtes en la identificació, a vegades pel marc geogràfic i a vegades per coincidència de nom¹⁹⁵. Aquesta preponderància dels físics és normal i natural, ja que eren els que dominaven més coneixements i tenien més radi d'acció. S'ocupaven de la dieta, la diagnosi i el tractament, com s'ha dit abans. La seva educació, a partir del segle XIV, es trobarà limitada o ampliada (depenent de la seva religió) pels Estudis Generals anteriorment mencionats. La figura del físic és, doncs, la més comuna però també la més important.

Aquesta trentena de metges presenten entre ells multitud de matisos i diferències. Per exemple, trobem a Reginó, una dona acusada d'haver provocat la mort d'una esclava i

¹⁹¹ Documentem almenys 12 cirurgians cristians en aquest període, en comparació amb els 2 cirurgians a partir de la dècada dels 60, moment en el que els cirurgians jueus ja dominaven l'escena.

¹⁹² ACA, reg. 873, f.160v i ACA, reg.873, f. 139r, respectivament. Vegeu apartats 2.8 i 3.2.2

¹⁹³ Aquesta qüestió es desenvoluparà més extensament al capítol 3.

¹⁹⁴ Degut a l'amplia cronologia d'aquest personatge existeix la més que probable possibilitat que siguin dues persones diferents, un físic i un cirurgià.

¹⁹⁵ A l'annex es pot trobar un índex biogràfic de tots els personatges.

que tot sembla indicar que practicava un tipus de medicina més popular¹⁹⁶. Tot i que la font, atès el seu caràcter judicial, no especifica que Reginó és una metgessa, hem decidit col·locar-la en aquesta categoria pel tipus de tractament que realitzà. El cas d'aquesta metgessa contrastaria, doncs, amb els diversos homes metges reials. Hem de ser conscients que la medicina desenvolupada en aquella època no era sempre acadèmica i reputada, sinó que la gent recorria de forma corrent a practicants menys qualificats però al seu abast econòmic o social. Aquest contrast tampoc era sempre ben considerat, aquells que per la seva pràctica popular eren considerats curanderos, eren mal vistos pel judaisme¹⁹⁷. La seva mala reputació, però, no nega la seva existència.

2.2.5 Llevadores, obstetres i ginecòlogues

La última categoria de la que parlarem és la de les llevadores, obstetres i ginecòlogues, tot sovint complint la mateixa persona totes aquestes tasques. I per bé que dedicarem un apartat específicament a les dones, val la pena afegir-les en aquest recompte general¹⁹⁸. En total, dedicades a la salut de les dones, comptabilitzem 4 practicants en tot el segle XIV. Tanmateix, tal com mencionarem més endavant, la problemàtica documental d'aquest grup en concret, fa que ens aportí encara menys dades del normal. Per l'atenció al part, un moment delicat que requereix d'atenció específica, creuríem necessari un nombre més elevat de llevadores, però també ens és impossible saber fins a quin punt aquestes tasques es quedaven dins l'àmbit familiar. Tot i així, val la pena destacar que tres (i una quarta d'anònima) de les llevadores identificades estaven actives el mateix any, 1301, quan van participar en un procés judicial¹⁹⁹. Si extrapolem, sembla raonable pensar que hi va haver en el que quedava de segle una presència continuada d'aquestes professionals en un nombre prou elevat per atendre les necessitats de la població jueva i, en cas de necessitat, també de la cristiana.

¹⁹⁶ El seu cas es veurà en més extensió a l'apartat 2.8.1

¹⁹⁷ Rosner (2000), p.263-264. L'error i la ignorància eren utilitzats com a excusa pels curanderos, motiu que provocava el rebuig dels savis.

¹⁹⁸ Vegeu apartat 2.8

¹⁹⁹ Riera (2000)

2.3 Context laboral i competència: els metges cristians

Els estudis jueus moltes vegades pequen d'observar el seu objecte d'estudi com un fenomen aïllat i no busquen posar-lo en el context de la societat en la que s'emmarquen. El mateix passa amb l'estudi dels metges jueus, com ja hem vist en l'obra d'autors com Shatzmiller²⁰⁰. Per força aquests jueus s'han d'estudiar dins el context de la societat cristiana amb la qual interactuaven diàriament. És més, és aquesta societat cristiana la que imposa les seves regles del joc a l'hora d'exercir la professió i és aquesta societat la que limita o potencia les actuacions d'aquests metges, motiu pel qual creiem molt necessari comparar la situació de la professió entre jueus i cristians.

Per entendre millor els metges jueus i posar-los en context hem realitzat una llista general dels metges cristians actius en aquell moment a Barcelona, feta amb l'únic propòsit de comparar-la amb els metges jueus actius al mateix temps²⁰¹. No és una llista exhaustiva ni molt menys, ja que no són l'objecte d'estudi d'aquesta tesi, per la qual cosa tampoc descartem que hi hagués més o que algun altre dels mencionats treballés a l'àmbit de la casa reial²⁰².

²⁰⁰ Shatzmiller (1995)

²⁰¹ A García-Ballester et alii (1989), p.37 identifiquen físics, cirurgians, apotecaris i barbers entre 1325 i 1334. Dels físics les xifres oscilen entre 3 i 9, els cirurgians entre 14 i 7. El major número és d'apotecaris per aquest període. Malauradament, no donen noms o referències documentals i ni tan sols diuen si aquestes xifres corresponen a individus o físics actius cada any (és a dir, que el mateix físic pot sortir tots els anys, reduint la xifra general). Tampoc diferencien entre religions.

²⁰² Aquesta llista ha estat elaborada amb el buidatge dels manuals notariaus de l'Arxiu Capítular de Barcelona. Es pot consultar una llista dels manuals buidats a l'apèndix.

Relació de metges cristians actius a Barcelona (s.XIV):
Berenguer Blanch (cirurgià, 1303)
Berenguer de Riaria (dècada 10, cirurgià casa reial)
Bernat de Llimona (dècada 10, mort 1327)
Guillem de Bononra (dècada 10, físic i cirurgià)
Mateo de Suria (dècada 10)
Guillem de Martorell (mort 1319)
Bernat de Prorragatio (dècada 20, cirurgià)
Francesc de Pla (dècada 20-30, mort 1357)
Martí de Calça Roja (dècada 20, metge reial)
Pere de Hospital (cirurgià, dècada 20-30)
Vicens Castihonis (dècada 20)
Pere de Pujol (cirurgià, dècada 30; físic dècada 20)
Pere Gavet (dècada 20-30)
Bernat de Puig (dècada 30, cirurgià)
Bonanat de Villa (cirurgià, dècada 30)
Bonanat Metge (cirurgià, dècada 30)
Simó d'Església (cirurgià, dècada 30)
Pere de Pla (dècada 30-40)
Pere Veleç (cirurgià, dècada 30)
Pere Pont (dècada 40, físic i cirurgià)
Raimon de Soler (dècada 40)
Raimon de Tolosa (cirurgià, dècada 40)
Ramon de Tassarach (dècada dels 50)
Francesc de Castellar (mort el 1356, físic i beneficiat de la seu)

Joan Ricard (dècada 50)
Arnau Germà (dècada 60)
Arnau Permil (dècada 60)
Galcerà de Gostens (dècada 60)
Guillem de Molins (dècada 60, cirurgià)
Pere Angilbert (casa reial, dècada 60)
Nicolau de Casals (cirurgià, dècada 70)
Francesc Cucxi (dècada 70-80)
Raimon Corrol (dècada 80)
Raimon Querol (dècada 80, casa reial)
Arnau Guany (dècada 90)

Tot i que probablement aquesta llista fos superior, ja ens ajuda a fer-nos una idea aproximada de la situació general. La primera cosa que destaca és que dels 35 metges cristians documentats, 15 fossin cirurgians i, excepte 2, actuessin tots abans de la Pesta Negra. És a dir, hi ha un canvi de religió a la professió a partir de 1348. Tal com hem vist abans, després d'aquesta data s'incrementaran els cirurgians jueus. D'ells, només tres cristians seran físics i cirurgians a la vegada. En el cas dels jueus, aquesta xifra serà lleugerament superior i seran quatre els que combinaran totes dues professions. Els motius d'aquest canvi dins la professió no estan gens clars. Podrien tenir a veure amb la creixent acceptació de la disciplina segons avançà el segle XIV i el propi tarannà jueu que adoptà les novetats convertint-les en el seu punt fort.

Trobem també 4 metges reials cristians, a més de 3 metges contractats pel Consell de la Ciutat. De metges reials cristians probablement n'hi havia també més (al cap i a la fi només ens estem centrant només en la ciutat de Barcelona), però també és possible que el rei decidís comptar amb aquells actius a altres llocs més prestigiosos com Lleida, vinculats a l'Estudi General. En aquesta llista trobem també a metges destacats com són Pere Gavet i Ramon de Tesserach, que eren metges municipals i a la vegada actuaven com a consultors del rei i del bisbe quan s'havien de concedir llicències.

Un element important a tenir en compte per valorar les xifres de metges és la quantitat de població, tant de Barcelona com del propi Call, i la proporció de metges segons la població que han d'atendre. Pel que fa al Call, la xifra que s'ha donat com a vàlida és la d'uns 4000 habitants al segle XIV, xifra que s'ha de considerar canviant degut als canvis demogràfics d'aquest segle²⁰³. Tanmateix, com en tants altres casos, és una xifra que s'ha anat repetint des de fa anys sense fer-ne cap comprovació. Malauradament, aquesta xifra es presenta en un article de divulgació, sense referències i sense cap explicació de com s'ha calculat. Tampoc sembla tenir en compte la davallada de població que segurament va existir els anys 1348 i 1391. Es fa, doncs, difícil acceptar-la com a vàlida. L'objectiu d'aquesta tesi no és el d'aportar noves xifres, però lamentem haver d'utilitzar una dada tan poc acurada i, probablement, errònia per a la nostra anàlisi.

Més acurat, si més no pel que fa a la metodologia, és el càlcul de la població total de Barcelona durant el segle XIV, uns 25000 habitants²⁰⁴. Aquesta xifra s'ha construït en base als fogatges conservats de finals del XIV i no és, ni molt menys, una xifra real o acurada. Per començar, en aquests documents es quantifiquen els focs, i desconeixem quanta gent representen, tot i que es proposa que cada foc estigui format entre tres i quatre persones²⁰⁵. D'altra banda, les crisis alimentàries (1333, *lo mal any primer*), els brots de pesta i similars devien fer oscil·lar bastant la població. Això, però, no tenia perquè fer desaparèixer focs, però sí que faria disminuir la xifra total de població. La primera xifra real d'habitants, i no focs, de Barcelona no es té fins el 1725 (sent 34000), un moment en el que es calcula que la població de la ciutat havia augmentat²⁰⁶. Estem parlant, doncs, d'una ciutat petita, en la que la població fins ara donada de jueus (4000) sembla destacar i, fins i tot, trontollar dins de la xifra total.

La proporció de metges jueus i cristians segons la població s'ha de mirar per dècades, ja que els totals donats per segle són bastant similars. L'accés que tenien els malalts als diferents metges devia ser limitat, sobretot pel que fa als pacients cristians que, en teoria, havien d'anar a un metge cristià. Depenent de la dècada tenen més

²⁰³ Riera (1980), p. 206

²⁰⁴ Cabestany (1992), p. 85-89

²⁰⁵ Cabestany (1992), p. 78

²⁰⁶ Cabestany (1992), p. 86

preponderància uns metges o altres, probablement degut a esdeveniments com la Pesta Negra o la consolidació de l'Estudi General de Lleida. Les professions, com hem vist, també van canviant al llarg del segle i sembla que la cirurgia es converteix en una especialització jueva poc a poc. El nombre de metges cristians també va disminuint segons avança el segle i, per contra, augmenta el de jueus. Sembla que la professió tenia una manera natural d'equilibrar-se.

2.4 Nissagues mèdiques a Barcelona

Una característica que sempre s'ha destacat dels metges jueus és la formació de nissagues en les que la professió mèdica passava de pares a fills i fins tot néts. De fet, aquestes nissagues surten de forma freqüent a la historiografia, centrant-se molts estudis en certes famílies destacades. No és pas estrany tampoc que s'hi centrin tenint en compte que solen ser famílies notables, que gràcies a un alt nivell social i econòmic, solen generar una gran quantitat de documentació. Un dels investigadors que més ha treballat sobre aquestes nissagues és Cardoner Planas que, com veurem, té estudis sobre moltes de les famílies barcelonines sobresortints. Aquestes nissagues no són, òbviament, un fenomen exclusiu de la ciutat comtal, i les podem trobar a altres llocs com Lleida, amb la família Gallipapa ja mencionada, o Osca, amb els Avernadut²⁰⁷. Aquí, però, ens centrarem en aquelles famílies que van tenir el seu radi d'acció principalment a Barcelona.

Per començar cal aclarir que, encara que sí que existiren famílies en les que més d'un membre es dedicava a la medicina, no era pas aquesta la norma. És més, en els casos detectats, solen ser germans o membres de la mateixa generació, no una professió que s'hereti de pare a fill. En aquest sentit, se segueix el mateix patró que altres professions dins del Call, on els fills per norma general no semblen seguir les petjades dels pares²⁰⁸. La gran majoria dels metges objectes d'estudi en aquesta tesi no tenen cap antecedent familiar d'algué que es dediqui a la medicina abans que ells decideixin fer-ho. Això eliminaria qualsevol ajuda d'una xarxa familiar a l'hora d'iniciar la professió. És més, la

²⁰⁷ McVaugh (1993), p.55-57.

²⁰⁸ Rich (2009), p. 61

majoria dels metges aquí estudiats pertanyien a famílies que, tot i que no humils, no destacaven per ser de les més poderoses. D'aquesta manera se'ns plantegen diversos dubtes: els metges dels que parlarem tot seguit, van ser importants per les seves habilitats o pel seu estatus social? Van tenir tots els metges les mateixes oportunitats a l'hora d'exercir o per ser de bona família alguns van tenir més facilitats?

2.4.1 Caravida

Un dels primers exemples de nissaga familiar el trobem en els Caravida. Dels orígens d'aquesta nissaga familiar poc en sabem, i és difícil determinar els lligams entre els seus membres tal com veurem aviat. La majoria de membres d'aquesta família es dedicaren a la medicina a la segona meitat del segle XIV. De les vinculacions familiars, com sovint passa amb aquests metges, no en podem estar mai del tot segurs, excepte en pocs casos concrets. Tal és el cas de Sullam i Salamó Caravida, que en la llicència reial del primer, concedida el 1385, consta com a germà del segon²⁰⁹. Encara més, un dels motius pels quals el rei dóna aquesta llicència és perquè en Sullam ha estat exercint la medicina en companyia del seu germà, que en aquells moments ja consta com a metge de la casa reial.

Salamó Caravida va ser, potser, un dels membres més destacables de la família, i un dels que més documentació va generar. És sens dubte un dels més posicionats a nivell social, sent metge reial, i nivell econòmic, i protagonista de diversos préstecs²¹⁰. Existeix un Salamó Caravida de principis de segle que, creiem, seria un homònim, tot i que altres autors han convertit a aquest en el mateix personatge i, per tant, extremadament longeu²¹¹. Entre les seves tasques mèdiques destaca potser la seva faceta

²⁰⁹ ACA, reg. 849, f. 95r-v

²¹⁰ El 1349 consten diversos deutors a ell previs a la Pesta Negra. ACB, Jordi de Vilarrúbia, vol. 221, f.108v, f.111v-112r i f.113r-v. Anys després encara continua econòmicament actiu AHPB, Pere de Pujol, 33/6, 1389-1390, f.4v i f.63r-64r.

²¹¹ Cardoner (1943), p.382-383. De fet, el Salamó Caravida de principis de segle, que va rebre una llicència reial el 1338, constava en la mateixa com a habitant de Copons, de la vegueria de Cervera. També va ser examinat per Pere Gavet i sembla poc probable que es cregués necessari tornar-lo a examinar el 1385, per la qual cosa per força han de ser dos metges diferents.

dedicada a la reproducció i fecundació, o almenys l'atenció a aquest tipus de consultes²¹². No hi ha cap referència, però, que faci pensar que desenvolupés aquest tipus d'activitat més enllà d'un nivell teòric, tal com reconeix el propi Cardoner²¹³.

El seu germà, Sullam, apareix també a alguns documents com a Sullam Mossé Caravida, tal com hem vist al capítol anterior²¹⁴. A part de la llicència abans mencionada i dels contractes de criat examinats anteriorment, no tenim gaire més documentació d'ell. Cardoner el confon amb el seu germà i, tenint en compte la seva posició dins de la cort, no és gens desbaratat suposar que va viure a l'ombra d'aquest²¹⁵.

Un altre membre de la mateixa família és en Bendit Caravida, que rebrà la seva llicència el 1386, després d'haver-ho intentat tres anys abans i haver estat trobat encara no apte. És probable que el tracte de favor que suposà concedir-li temps perquè estigués preparat es degués al fet que estava al servei de l'infant Joan. Aquest metge sobreviurà al 1391 convertint-se amb el nom de Lluís Jonqueres. No podem estar segurs de la vinculació de Bendit amb els altres membres de la família anteriorment mencionats, i tot i que són contemporanis no hem trobat evidències a la documentació que en algun moment actuessin junts. És més, a diferència del que li passarà a Sullam, en la llicència del qual el rei fa menció del seu vincle amb en Salamó, en el cas de Bendit no es menciona res similar. És de suposar que, sent casos tan similars i propers en el temps, si haguessin estat familiars, s'hagués especificat o hagués generat alguna documentació conjunta.

En Mahir Caravida Çaporta és, potser, el membre més “antic” d'aquesta nissaga. Tot i el cognom, no podem estar segurs si pertanyia a la mateixa branca familiar que els anteriors ja que no consta cap documentació que els lligui. D'ell, de fet, no tenim més documentació que la seva llicència per exercir la cirurgia, que rebé el 1342²¹⁶. La intervenció en aquesta llicència del metge Pere Gavet, que l'examinà, fa pensar que en Mahir devia estar força ben relacionat, tot i que no es menciona que fos metge reial. De

²¹² Cardoner (1943), p.386.

²¹³ Cardoner (1943), p.388.

²¹⁴ Vegeu apartat 1.2

²¹⁵ Cardoner (1943), p.390, on es cita un cas en el que un fill de Sullam va estar involucrat en un crim.

²¹⁶ ACA, reg.873, f. 139, transcrita a Rubió i Lluch (2000), p.123

fet, és un dels pocs cirurgians jueus documentats abans de la Pesta Negra (juntament amb Astruga), la qual cosa ja és prou significativa.

2.4.2 Cabrit:

En la mateixa línia trobem els Cabrit, família que poc a poc s'anirà especialitzant en la cirurgia. Dels Cabrit qui més ha escrit fins a hores d'ara és també en Cardoner Planas, que recollí als anys 50 totes les evidències conegudes en aquell moment d'aquesta nissaga²¹⁷. En temps més propers, Carmel Ferragud ha fet una re-visitació d'aquesta família ampliant-ne la documentació disponible²¹⁸. Amb el pas del temps s'han pogut afegir unes quantes referències més que ajuden a donar sentit a l'arbre familiar. Com sempre passa amb aquestes famílies, la dispersió geogràfica del mateix cognom fa difícil la identificació dels membres relacionats directament.

El primer Cabrit del que tenim constància que es dedicà a la professió mèdica és Vidal Cabrit, que aparentment procedia de Girona. Així consta el 1326 com a cirurgià a la ciutat, data en la que el rei l'absolia de qualsevol responsabilitat de la fuga de presó del seu sogre²¹⁹. El 1349 apareix a Barcelona, sense cap menció del seu origen gironí, com a físic i cirurgià²²⁰. Cap més documentació s'ha localitzat sobre ell i per dates s'ha considerat sempre que devia ser pare dels dos membres Cabrit següents.

Bonjuhà és el membre més prominent juntament amb Saltell, el seu germà. Tots dos seran cirurgians i rebran llicències reials per exercir, a més d'exercir a la casa reial. Bonjuhà, a més a més, començà la seva carrera com a físic, rebent la seva llicència per a practicar la cirurgia a posteriori. Sembla també que va ser el més rellevant, si més no socialment i a nivell d'influències; també se'l relaciona amb la família del poeta i rabí

²¹⁷ Cardoner (1956)

²¹⁸ Ferragud (2005)

²¹⁹ ACA, reg.392, f.163. Citat per Cardoner Planas, p. 358

²²⁰ ACB, Notari Francesc de Puig, vol. 233, foli recto sense numerar, idus de maig de 1349. AHPB, Bonanat Rimentol, 1349, 49r, citat a Rich (1999).

Mossé Natan²²¹. Sabem, per exemple, que l'any 1362 comprà una casa del poeta situada al Call de Barcelona, prop de la Plaça Sant Jaume²²².

Saltell, abans de Girona i ara jueu de Barcelona, és un dels que tindrà una vida més itinerant²²³. També va viure un temps a Tàrraga, probablement mantenint els mateixos lligams que Bonjuhà²²⁴. En aquest període, a més, consta com a jueu de la vila²²⁵. Tindrà un fill, Vidal Cabrit, que sembla que seguí els seus passos²²⁶. Tanmateix, devia morir molt jove ja que el 1389 la seva mare, Sara, encarregava làpida per a ell i la seva filla a imatge i semblança de la del seu pare²²⁷.

Mossé Cabrit, fill de Bonjuhà, seguirà també els seus passos. De fet, la seva llicència per a exercir ressaltarà el seu parentiu, cosa que fa pensar si no seria clau aquest tipus de connexió familiar per rebre certs privilegis²²⁸. Les relacions familiars porten també a fer aliances matrimonials com la de Mossé, casat amb Boneta, filla del físic Astruc Bonafós²²⁹. Sobrevisurà als atacs de 1391 i es convertirà amb el nom de Gabriel Bonin²³⁰.

2.4.3 Bonafós:

En aquesta família trobem els mateixos casos d'un possible membre fundacional i uns altres que actuen en el mateix moment cronològic, la dècada dels 80.

²²¹ Ferragud (2005) p.356-357. Una filla de Bonjuhà es casà amb un Mossé Natan *puber*, probablement un nebot del ja difunt poeta.

²²² ACA, Generalitat, pergamins, carpeta 4, perg. 79

²²³ AHPB, Bonanat Rimentol, 18/4, f.37r-38v

²²⁴ Temps després, ja a Barcelona, encara anomenarà procurador per a recuperar vells deutes a Tàrraga. ACB, Nicolau de Fàbrega, vol.255 (1371-1372), f.40r

²²⁵ Muntané (2015), doc. 4761, p.1255. Cessió de drets d'una comanda, consta com a jueu de Tàrraga. El 1371, quan ja és a Barcelona, encara nomena un procurador per recuperar deutes a Tàrraga (ACB, Nicolau Fàbrega, vol. 255, f.40r)

²²⁶ Ferragud (2005), p.358. Ferragud el situa exercint a Peralada el 1385.

²²⁷ ACB, Nicolau de Fàbrega, vol.256, f.53v i f.167r

²²⁸ ACA, reg. 1690, f. 121v. Baer, p.579

²²⁹ AHPB, Pere de Pujol, 33/6, f.49r

²³⁰ Loeb (1882)

El primer metge amb aquest cognom el trobem actiu les primeres dècades del segle XIV. Es tracta de Jucef Bonafós, que ja devia portar un temps practicant la medicina quan el 1334 se li concedirà una llicència reial per exercir, un dels primers en aconseguir-la²³¹. Serà, a més, un dels pocs que rebé, també, una llicència episcopal, sent doblement llicenciat²³². Curiosament, però, entre les dues llicències ens trobem amb una referència documental el 1342 en la que es menciona a en Jucef com a “*indigentibus*”, tot i que no es parla de la seva professió²³³. És possible, doncs, que es tracti d'un homònim ja que les seves llicències denoten un cert nivell social. Altres documents també ens situen a Jucef com a administrador d'una de les sinagogues del Call, la fundada per Samuel Benvenist de na Regina, cosa que el situaria definitivament com un dels prohoms de la comunitat²³⁴. A banda d'aquestes referències clares, ens trobem el 1308 amb un Jucef “*magister phisicus*” al qual se li concedeix permís per viure on vulgui. Tal vegada sigui el mateix, o potser sigui un altre homònim, actuant durant les mateixes dècades²³⁵.

A la mateixa època trobem també a en Vidal Bonafós, que el mateix any que en Jucef rebé igualment una llicència per exercir²³⁶. De fet, la va rebre només un dia més tard que ell, tot i que com la mateix llicència diu ja feia llarg temps que exercia. D'ell no se'n sap gaire més excepte que també va participar en l'examinació del primer llicenciat, Vidal Abib el 1333²³⁷. No obstant això, no va participar directament en l'examen, l'encarregat de fer-ho fou Francesc de Pla, un metge cristià. En Vidal Bonafós va prendre el sacrament d'en Vidal Abib que assegurava la seva pràctica fidel. En aquest document ja s'anomena a en Bonafós “*magister*”.

Un altre Jucef Bonafós se'ns presenta a la dècada dels 80. Sabem que va estar actiu a la zona de L'Arboç per qüestions de feina, perquè el 1386 l'aljama de Vilafranca del Penedès li reclama que pagui les seves taxes²³⁸. Ell, però, es declara de Barcelona.

²³¹ ACA, reg.576, f.83r, vegeu annex.

²³² ADB, R. Communium, 1345-1348, vol. XIV, f. 212v-213r

²³³ ACA, Cartes Reials, Pere III, Caixa 10, n.1272. Shaltiel (2004), p.202-204

²³⁴ ACA, reg. 919, f. 129v

²³⁵ ACA, reg. 205, f. 245r, regestat a Régné, doc. 2893

²³⁶ ACA, reg. 576, 82v-83r

²³⁷ ADB, R. Communium, 1330-1334, vol. 5, f. 197r

²³⁸ ACA, reg.852, f.147v-148r. Guerson (2012), p.100

Finalment, d'aquesta època ens consta Astruc Bonafós. Com sol passar, presenta certs dubtes en quant a la seva identificació. Comptem amb documentació notarial que ens demostren una activitat professional de físic, amb un contracte de criat i altres documents econòmics²³⁹. De fet, és probable que Astruc fos una de les víctimes de 1391 ja que no ens consta cap conversió ni mort prèvia a aquesta data. Koren, però, el vincula amb un traductor homònim d'origen perpinyanès i que acabà exiliat a Itàlia²⁴⁰. Seria el traductor del *Liber practicae* de Zaharawi, el segon llibre del *Simplicia* de Dioscòrides i la *Consolatio Philosophae* de Boeci. Tanmateix, aquest traductor, anomenat també Azaria ben Jucef, va estar actiu les primeres dècades del segle XV, i altres autors l'identifiquen amb Bonafós Astruc, cosa que explicaria l'equívoc²⁴¹.

Cap documentació dels anteriors personatges ens deixa clara la relació amb la resta de membres d'aquesta família. D'una banda, hi ha la possibilitat que el seu vincle sigui llunyà, ja que no hi ha cap document que ens els relacioni ni tan sols de manera indirecta. D'altra banda, l'escassetat documental de tots ells fa difícil establir unes cronologies i lligams clars. En realitat en sabem ben poc d'aquesta nissaga, si és que realment estaven relacionats. Serien, doncs, l'excepció dins de les nissagues, en les que sembla que el contacte entre membres és fonamental pel desenvolupament de la professió. Tot i que altres membres dels Bonafós sembla que van destacar de forma professional, econòmica i social, cap d'aquests metges se'ns presenta com un element clau de l'aljama²⁴². Estem, doncs, davant d'alguns dels metges més desconeguts de la comunitat barcelonina.

2.4.4 Benvenist:

La nissaga dels Benvenist presenta molts problemes. El primer d'ells és la inversió dels noms Benvenist Samuel i Samuel Benvenist, identitats diferents dins de la mateixa

²³⁹ Madurell (1956) i AHPB, Pere de Pujol, 33/6, f.14v-15r i f.49r-49v.

²⁴⁰ Koren (1973), p.19. Koren l'identifica com a Ibn Abba Mari Azariah tot i que confon Bonafós Astruc amb Astruc Bonafós.

²⁴¹ Feliu i Arrizabalaga (2003), p.69

²⁴² Bonsenyor Bonafós consta com secretari de l'aljama el 1333 i alfaquí. ACA, Cartes reials, Alfons III, caps 20, nº 2376. Regest a Assis (1993).

generació. Per afegir més confusió, comptem també amb un Benvenist Izmel que no descartem que hagi estat confós amb Benvenist Samuel en algun moment. El segon gran problema és la repetició d'aquests noms durant tot el segle XIV, en el que serien, probablement, tres generacions. Sent, a més, una família tan insigne, amb una gran activitat econòmica i presència política, és complicat destriar els que foren metges dels que no ho eren.

Cardoner va escriure un article pel que fa a aquesta família que, a raó de les últimes investigacions, ofereix ara una visió molt parcial i fins i tot errònia en quant a la genealogia dels Benvenist²⁴³. Els primers membres de la família a inicis del segle XIV serien Samuel Benvenist ben Isaac de Na Regina, ja mort el 1316, i Benvenist Izmel, metge amb molt bona relació amb la casa reial i del qual tenim el primer document l'any 1328²⁴⁴. Sembla que seria aquest últim del que descendiren la resta. El seu fill s'anomenava Samuel Benvenist i en una data indeterminada va intentar intervenir perquè el seu pare no es mudés de Barcelona a Vilafranca del Penedès²⁴⁵. En el mateix document intervé Pere Gavet parlant de l'alt nivell d'aquest metge. Aquest Samuel Benvenist, probablement mercader i, si més no, molt actiu econòmicament, va ser també un prohoms de l'aljama, arribant a ser secretari en almenys dues ocasions (1333 i 1340)²⁴⁶. El 1348, però, ja era mort, probablement víctima de la pesta²⁴⁷.

Paral·lelament, a la mateixa època, Ferrer Benvenist obtindrà una llicència episcopal per exercir el 1346²⁴⁸. Per la documentació acabem deduïnt que és el germà de Benvenist Samuel, també físic de la casa reial el 1353 i amb llicència el 1368, i que al seu torn eren fills de Samuel Benvenist²⁴⁹. Per la mateixa època (entre 1349 i 1361), Benvenist

²⁴³ Cardoner (1941)

²⁴⁴ Samuel Benvenist Na Regina a ACB, Guillem Torell, vol.90 (1316-1317), f.53v i Benvenist Izmel a ACA, Cartes Reials, Jaume II, n°720r (sense data) i ACA, reg. 430, f.32r-33r (1328).

²⁴⁵ ACA, Cartes reials, Jaume II, n° 720r, (sense data). Transcrit per Baer, p.172-173.

²⁴⁶ ACB, Bernat de Vilarrúbia, vol. 13 (1314-1316-1340), f.93v i vol. 39 (1340), f.102v.

²⁴⁷ ACB, Francesc de Puig, vol.233 (1348), f.11v on Dolça, fill del difunt Samuel Benvenist, reconeix que se li va saldar un deute l'any anterior, en un document probablement destruït durant els avalots de la pesta. ACB, Francesc de Puig, vol.237, 15/3/1349 on Benvenist Samuel, fill del difunt Samuel Benvenist, fa testament.

²⁴⁸ ADB, R. Communium, 1345-1348, vol. XIV, f. 125v

²⁴⁹ ACA, reg.678, f.9r i ADB, R. Gratiarum, 1365-1368, vol. II, f. 229r. El 1349 Benvenist Samuel es declara hereu universal de Samuel Benvenist, per la data no és descabellat pensar

Samuel serà almenys 4 vegades secretari de l'aljama, i tot i que no surt mencionat com a físic quan exerceix el càrrec, és probable que ateses les dates i a falta d'un altre Benvenist Samuel actiu a la documentació, siguin la mateixa persona²⁵⁰. Aquest mateix, el 1367, actuà en una venda amb el seu nebot Samuel Benvenist²⁵¹.

Fent un salt temporal a finals del segle XIV ens trobem una disposició genealògica molt similar. Costa saber si alguns dels noms que es repeteixen corresponen als metges ja esmentats, d'avançada edat, o es tracta de membres d'una altra generació. Si més no, podem determinar uns altres vincles a través d'un document el 1392 on actuen dos Samuel Benvenist²⁵². En anys anteriors ja és habitual trobar-los a la documentació diferenciats amb un "menor de dies" o "major de dies". En aquest document en concret es sembla intuir que són oncle i nebot, però no es menciona el vincle de manera clara. El que sí que es menciona és que el *senior* és fill de Benvenist Samuel, que ja és mort, tal vegada fent referència al metge i secretari de l'aljama. Samuel Benvenist junior, d'altra banda, és fill de Ferrer Benvenist, que encara és viu, però tampoc es menciona si és el físic. En cas que ho fos, seria ja ancià i potser ja no exercia. En Samuel Benvenist *junior*, a més a més, s'ha convertit i adoptat el nom de Joan Bertran, mentre que els altres dos romanen jueus. Per un altre document sabem també que un d'aquests Samuel Benvenist, a més a més, era nebot de Benvenist Samuel, per la qual cosa es dedueix que aquest últim devia ser germà de Ferrer Benvenist²⁵³. Tot plegat, una genealogia ben complicada de resseguir²⁵⁴.

A tall de conclusió de l'apartat, i tal com hem anat veient, en general, les nissagues que tindran diversos membres practicant medicina o cirurgia seran nissagues potents de forma econòmica i social, amb molta presència a l'aljama. Això no vol dir, però, que

que aquest morís per la pesta. Estranyament, en Benvenist Samuel tampoc es declara físic en aquest document. AHPB, Bonanat Rimentol, 1349, f. 45r, citat a Rich (1999).

²⁵⁰ ACB, Francesc de Puig, vol. 238 (1352-1353), 4/2/1353. Rich (2004)

²⁵¹ AHPB, Francesc de Lladernosa, 1367, f.11v

²⁵² AHPB, Francesc de Pujol, 1392, f.33r. Citat a Hernando (2007), p.197.

²⁵³ A ACB, Nicolau de Fàbrega, vol.255 (1371-1372), f.7v-8r Samuel Benvenist menciona a "Benvenist Samuel, avunculi mei".

²⁵⁴ A l'annex hem adjuntat una genealogia per tal de facilitar la comprensió dels lligams familiars.

siguin la norma general. En realitat són només quatre famílies les que al llarg del segle XIV s'especialitzaran en aquest tema i molts més els metges que aprendran i practicaran la professió sense que hi tinguin vincles familiars previs. Aquestes nissagues comptaven, de ben segur, amb avantatges davant de la resta, des de facilitats en l'educació fins a contactes professionals. No debades són famílies privilegiades, vinculades amb la casa reial, amb senzill accés als manuals, i fàcil contacte amb els pacients. Cal preguntar-se si escolliren la professió per ser ben considerada o si va ser la medicina la que els va donar l'estatus. En cas que sigui això darrer, és evident que aquesta estratègia no va funcionar a tothom. En qualsevol cas, és indubtable que la seva posició elevada no serà donada únicament per la medicina.

2.5 La mobilitat dels metges jueus

Un altre element que conforma l'imaginari dels metges jueus és la seva gran mobilitat, tant per viatjar i, potser, formar-se, com per canviar de domicili. Aquesta mobilitat, però, no ve donada per la seva feina sinó que és un privilegi d'aquesta que no tots tindran. Els canvis de domicili, per exemple, havien de ser aprovats pel rei, ja que depenien de la seva autoritat. És més, en determinats casos fins i tot es promou que el metge en qüestió es quedi a la ciutat d'origen, per pur interès. Aquests permisos, però, eren una arma de doble tall. Benvenist Izmel, per exemple, es va trobar en la situació que quan va voler canviar de domicili en una data indeterminada a inicis del XIV, el seu fill Samuel Benvenist va utilitzar la seva relació amb la casa reial per evitar-ho²⁵⁵. En canvi, un tal mestre Jucef, físic (tal vegada Jucef Bonafós), el 1308 rebé permís per viure allà on volgués, un privilegi reial que, com veiem, no sempre es concedia²⁵⁶.

D'altra banda, la similitud de molts dels noms provoca que es donin malentesos, arran de donar per vàlida la mobilitat d'algú quan es tracta d'una persona amb el mateix nom. Per exemple, trobem dos Mossé Falcó en el mateix període, vivint a Barcelona i Girona, però la documentació produïda pels dos fa evident que són persones diferents²⁵⁷. De

²⁵⁵ ACA, Cartes Reials, Jaume II, n°720r (sense data)

²⁵⁶ ACA, reg. 205, f.245r. Veure annex per veure els diferents metges amb el mateix nom.

²⁵⁷ Jáuregui (2012), tesina inèdita.

Samuel Benvenist ja hem vist que en va haver-hi més d'un a Barcelona, i sembla que també a Tarragona i Saragossa, Navarra i Castella²⁵⁸.

Com ja hem vist, altres metges van canviant el seu domicili probablement a vegades per motius de clientela, tal és el cas de Saltell Cabrit. El 1361 apareix com a originari de Girona però instal·lat ja de forma permanent a Barcelona²⁵⁹. Per les mateixes dates farà també parada a Tàrraga, igual que el seu germà Bonjuhà²⁶⁰. Curiosament, apareix en un document del 1349 juntament amb en Vidal i Bonjuhà Cabrit, on no es menciona el seu origen gironí²⁶¹. El mateix tipus de mobilitat devia tenir Jucef Bonafós, al qual l'aljama de Vilafranca pretenia fer pagar impostos per haver-se estat un temps a L'Arboç per feina²⁶². Ell, però, es declara de Barcelona i, per tant, exempt de pagar-los.

Sovint el metge havia de viatjar, no pas per establir-se en un lloc sinó per visitar un pacient determinat. Normalment es tracta de crides per part de la família reial per atendre algun dels seus membres. Per exemple, trobem que determinades llevadores i obstetres foren cridades per les seves habilitats o, tal vegada, per la confiança dipositada en elles. Tal és el cas de Ceti, que va viatjar de València a Barcelona el 1367 a instàncies de la cort²⁶³. Altres faran viatges més llargs i a més distància, com Bonjuhà Cabrit que acompanyà el rei a la guerra contra Castella,²⁶⁴ Però a vegades, simplement són cridats per una malaltia puntual del rei, com és el cas d'Abraham de Castlar, que el 1334 fou demanat a Barcelona²⁶⁵. Mossé Baró Cohen de Perpinyà, l'any 1367 va rebre una autorització reial per tornar a la ciutat passant per territori francès, la qual cosa palesa la dificultat que a vegades tenien per moure's²⁶⁶. Tot i que no requerida per les altes instàncies, trobem també un desplaçament per motius de feina en el cas de

²⁵⁸ Cardoner, p. 332-337. En la nostra opinió, Cardoner confon a diferents personatges del mateix nom ja que, encara que hi hagués mobilitat, els llocs són prou separats com per impossibilitar altres negocis simultanis a Barcelona. Tampoc es pot descartar que un dels homònims es mogui.

²⁵⁹ AHPB, Bonanat Rimentol, 18/4, f.37r-38v. Citat a Rich (1999). En aquest document surt també com a testimoni en Jucef ça Torra, cirurgià jueu.

²⁶⁰ Ferragud (2005), p.356-358

²⁶¹ AHPB, Bonanat Rimentol, 1349, f. 47r. Citat a Rich (1999)

²⁶² ACA, reg. 852, f.147v-148r. Citat a Guerson (2012), p.100

²⁶³ Guaita (2010), p.88 ; Cardoner (1949), p. 442-443.

²⁶⁴ Ferragud (2005), p.357

²⁶⁵ Citat a Rubió i Lluch (1909), p.489 però sense referència documental.

²⁶⁶ ACA, reg.913, f.246r. Citat a Rubió i Lluch (1909)

Coloma, jueva de Girona que actuà a Barcelona²⁶⁷. També existeixen els casos mencionats al primer capítol on el metge en qüestió viatjava per formar-se o consultar amb altres metges²⁶⁸. No són els únics metges que passaren momentàniament per Barcelona per demanda del rei, i per exemple Jucef Avernadut d'Osca visità la ciutat requerit per la casa reial²⁶⁹. Val la pena preguntar-se perquè fer venir d'Osca un metge quan en el mateix període n'hi havia d'altres igualment de vàlids, o almenys del mateix estatus, a la ciutat comtal.

Tot i que la mobilitat dels metges no sembla superior a la d'altres jueus a primera vista, sí que és cert que la professió comporta i en certa manera exigeix que aquests professionals s'hagin de desplaçar. Per exemple, no totes les poblacions petites tenien un metge disponible, i no tots els malalts tenien la capacitat de desplaçar-se allà on hi hagués un metge. Tal vegada fou el que li va passar a Berenguer Magí de Santa Maria de Cornellà, quan contractà els serveis de Bonjuhà Cabrit²⁷⁰.

D'altra banda, metges d'altres indrets van passar per la ciutat de Barcelona o van decidir instal·lar-s'hi. Les seves motivacions podien ser diverses, des de trobar una major clientela a difondre els seus coneixements dins de la comunitat barcelonina. És difícil determinar-ho en tots els casos. Està documentat el pas de Cresques Malet, físic de Perpinyà, per Barcelona, però no sabem pas de quant temps va ser la seva estada²⁷¹. Altres, com Bendit (Benedictum a la documentació), físic i cirurgià originari de França, sembla que van establir la seva residència de forma permanent a Barcelona. Per desgràcia, les referències que tenim d'ell són totes de 1347 i no se'l torna a mencionar més endavant, per la qual cosa no és desbaratat pensar que fou una de les víctimes de la pesta²⁷².

Els metges procedents de França no devien ser un fenomen estrany. D'una banda, les contínues expulsions i problemàtiques a les que es veien sotmeses les comunitats jueves

²⁶⁷ ACA, reg. 1288, f.138v. El seu cas el veurem amb més deteniment a l'apartat 2.8.2

²⁶⁸ Tal va ser el cas de Bendit des Logar. Vegeu p.37

²⁶⁹ AHPB, Bonanat Rimentol, 18/4, f.6r-v. Citat a Rich (1999).

²⁷⁰ AHPB, Bonanat Rimentol, 18/8, f.107v. Citat a Rich (1999).

²⁷¹ AHPB, Pere de Pujol, 33/6, f.38r. Citat a Rich (1999).

²⁷² ACA, reg. 644, f. 181, citat a Rubió i Lluch (1909). ACB, Francesc de Puig, vol. 232, f. 57v, 67v i 69v, on fa procures per recuperar deutes.

allà feien que molts decidissin buscar estabilitat a algun altre lloc²⁷³. Per l'altra, com ja hem vist, llocs com Montpeller tenien un gran renom gràcies a l'Estudi General, cosa que exercia de reclam. Algú format en aquelles terres de ben segur era millor considerat professionalment que algú altre que no hi hagués tingut accés. No és pas un fenomen únic dels jueus, els cristians també ho explotaven i, per exemple, la reputació i bona fama de Pere Gavet venien d'aquest fet²⁷⁴.

És possible que la mobilitat es veiés incrementada pels períodes conflictius que es vivien. És destacable, però, com depenent del conflicte s'activa aquesta mobilitat o no. Tot i que els atacs de 1348 van ser brutals en moltes poblacions, no trobem una mobilitat massa gran entre els afectats. És probable que l'estat generalitzat de crisi, tant alimentària com econòmica i sanitària, desencoratgés qualsevol tipus de trasllat. En canvi, després dels atacs de 1391 detectem molts més moviments de jueus promoguts per un canvi social que, aquesta vegada, només afectà a la població jueva. Molts dels que van canviar de domicili ho van fer motivats, o bé pel canvi d'estatus que havien patit o com a prevenció per a no canviar-ho. Per exemple, trobem a Jucef Abenafia que, després dels atacs a Barcelona, emigrà a Sicília. Aquest metge, que el 1381 consta com a secretari de l'aljama de Barcelona, no es va convertir el 1391 i va marxar per tal de mantenir el seu estatus. El seu trasllat, però, no devia ser immediat ja que encara el veiem actuar entre 1391 i 1392 a diversos instruments econòmics²⁷⁵. El seu canvi de domicili, doncs, no va ser precipitat, i es devia donar quan va veure que mantenir la seva vida religiosa i el seu estatus social no era ja quelcom compatible a Barcelona. A Sicília continuarà exercint de metge i farà fins i tot d'examinador. La seva dedicació farà que rebi permís per a obrir un oratori a casa seva, ja que la medicina aparentment li ocupava tot el seu temps i no es podia traslladar a la sinagoga²⁷⁶. Era, doncs, un metge d'alt nivell i ben posicionat després d'emigrar.

Però la medicina no garantia mantenir l'estatus i altres metges, com Bonet Saltell Gracià, es trobaren en situacions oposades. Aquest metge, d'origen gironí, es va acabar convertint al cristianisme amb el nom de Francesc Vilarig. El 1405 consta que viu a

²⁷³ Sobre les expulsions de França veure Brown (1991).

²⁷⁴ Vegeu apartat 1.3

²⁷⁵ ACB, Pere Dalmau, vol. 269, f.2v-3r; f.7r; f.12r.

²⁷⁶ Riera (2006), p.487

Barcelona però en estat de pobresa, i es que moltes víctimes del 1391 van perdre patrimoni i possessions durant els atacs²⁷⁷. Un altre convers, Emmanuel Jacob anteriorment conegut com Abraham Vidal, va decidir canviar Perpinyà per Barcelona a principis del segle XV, buscant probablement també millors opcions laborals²⁷⁸.

La mobilitat dels jueus, però, no sempre ha estat lligada a la seva feina ni, com vèiem, ha estat voluntària. Tot i que no afectà directament a un metge, trobem un cas que ens dóna una perspectiva més sobre la mobilitat, l'expulsió. En aquest cas concret l'expulsió afectà a Enoc, pare del físic Enoc Mossé, per motius no del tot clars. Sembla que arran d'un enfrontament entre diversos membres destacats de l'aljama de Barcelona i alguna acusació que va fer el dit Enoc, es demanà al rei que aquest últim fos expulsat de Catalunya. No sé sap a on anà ni el perquè d'aquesta pena (tret el d'acontentar certs membres poderosos), però sí que el rei intercedí uns anys després, el 1381, davant de l'aljama per a que aquest fos readmès per haver complert ja prou pena²⁷⁹. Aparentment, l'estatus del seu fill en aquest cas no va ajudar per gaire res.

2.6 Prohoms o professionals?

Un altre dels punts que sempre s'ha destacat d'aquests metges és la seva alta posició social, probablement per la seva associació amb la Casa Reial. I tot i que en alguns casos és cert, al fer una anàlisi detallada de tots aquests professionals, sembla que no és pas la norma. No tots els metges i cirurgians jueus van tenir vinculació amb la casa reial i no tots destacaren per les seves activitats econòmiques. N'hi ha d'altres que passen gairebé desapercebuts i no generen gairebé documentació. Tal és el cas de metges com Bendit de Savoya, del qual només tenim la seva llicència episcopal, o de Maymó Andali o Jucef sa Torra, dels quals únicament tenim una única referència conjunta testimonial²⁸⁰.

²⁷⁷ ACA, reg. 2180, f. 21v-22r.

²⁷⁸ ADB, R. Communium, 1405-1411, vol. LI, f.81v-82v

²⁷⁹ ACA, reg.1271, f.2v-3v. Transcrit per Baer (1929), p.499-502

²⁸⁰ ADB, R. Communium, 1344-1345, vol. XIII, f. 70v-71r i ACB, Pere de Coll, vol.259, 2/6/1379

Una manera de copsar la importància social dels metges dins la comunitat és comprovar quins d'ells acompliren càrrecs públics dins l'aljama, com ara tresorers, secretaris o administradors de les diferents institucions jueves. Investigadors com Rich, per exemple, vinculen aquests càrrecs a metges, posicionant-los en un lloc d'influència²⁸¹. Tanmateix, una vegada examinats els càrrecs, no sembla ser aquest el cas. A tall d'exemple, ja que no és una relació completa degut als buits documentals, presentem una relació aproximada dels secretaris de l'aljama durant el segle XIV:

Secretaris de l'aljama de Barcelona (s.XIV):
Cresques Astruc, Escapat Zarc i Astruc Abraham (1297)
Cresques Enoc, Bonsenyor Gracià i Bonjuhà Isaac de Belcaire (1330)
Samuel Benvenist, Astruc Vidal Gracià i Escapat Malet (1333)
Cresques Enoc, Roven Vidal, Hasday Cresques, Astruc Vidal Gracià, Isaac Profem Vidal y Bonsenyor Bonafós (1333)
David Bonjuhà, Isaac de Belcaire i Perfet Isaac (1334)
Bonsenyor Gracià, Hasday Cresques i Escapat Malet (1335-1336)
Salamó Cresques, Bonjuhà Isaac de Belcaire i Astruc Vidal (1338-1339)
Samuel Benvenist, Isaac Perfet i Perfet Isaac (1340)
Benvenist Samuel, Bonjuhà Xaham i Isaac Bonjuhà de Belcaire (1349)
Asday Tarós, Benvenist Samuel i Salamó Adonasc (1353)
Cresques Salamó i Isaac Perfet (1354)
Benvenist Samuel (1358-1359 i 1361)
Massot Avengena (1358-1359 i 1362-1363)
Massot Avengena, Bonsenyor Gracià i Hasday Cresques (1366-1367)
Roven Bonafeu (1376-1377)
Massot Avengena i Natan Abraham [i Astruc Maçana, clavari] (1380)
Massot Avengena, Samuel Sa Porta i Bonsenyor Gracià (1381)
Bonsenyor Gracià, Vidal Escapat i Abamari Rossell (1388-1389)

²⁸¹ Rich (1999), p.170-178.

De seguida podem veure en aquesta llista cognoms de famílies poderoses del Call, com per exemple els Gracià o els Perfet, aquells que durant generacions van mantenir una situació privilegiada, motiu també pel qual se'ls facilitava l'accés a aquestes institucions. Però de tots ells només un nom es podria vincular a la medicina, Benvenist Samuel. Tot i que no consta com a metge en aquells documents on figura com a secretari, és a través d'altre documentació que sabem de la seva vinculació amb la professió en aquest període²⁸². Aquesta cronologia ajuda també a destriar-lo dels seus familiars homònims. La falta de menció de la professió ens pot indicar que aquesta és poc determinant pel seu estatus dins de la comunitat.

Sovint a les llistes de prohoms relatives a diverses actuacions comunals, s'obvien les professions, i no s'especifica si són metges o no. La identificació dels metges l'hem de fer, doncs, a través d'altra documentació, però tot i així són poques les vegades que ens els trobem actuant a llocs com el Consell de Trenta, on només els de famílies més benestants hi tenen accés²⁸³.

A més a més, el càrrec de secretari, que en teoria estava regulat perquè ningú no acumulés poder, freqüentment requeia en la mateixa persona més d'un cop. D'aquesta manera, trobem que personatges com Massot Avengena o Benvenist Samuel ostentaren el càrrec més d'una i més de dues vegades sense que sembli que hi hagi cap impediment. És a dir, que a aquesta llista incompleta de secretaris hi trobaríem encara menys prohoms del normal degut a la repetició del càrrec. Malauradament, molts dels metges aquí estudiats semblen fora d'aquest cercle privilegiat on la família és més determinant que no pas la professió.

2.7 Metges reials

La majoria d'estudis relacionats amb els professionals de la salut jueus parla tard o d'hora de la seva associació al rei com a domèstics o metges de la casa reial (a on

²⁸² Vegeu l'apartat 2.4.4

²⁸³ Ferragud identifica, creiem que erròniament, més metges actuant al Consell de 30. Tanmateix, els noms que cita són de mestres que s'han confós amb metges, com és el cas de Saltell Gracià. Alguns dels que cita, de fet, no són metges però pertanyen a famílies amb algun membre metge, tal és el cas de Jucef Caravida. Ferragud (2005), p.496-497

servien també a reines, infants i les seves famílies). Sembla que aquesta fos una posició predominant entre aquests metges quan la realitat ens revela que la gran majoria no van treballar mai per la casa reial o només ho van fer de manera anecdòtica. Tanmateix, molta de la historiografia que s'ha fet sobre el tema considera aquest punt clau per entendre aquests individus. És més, autors com Shatzmiller parlen de la seva condició de metges reials com a exemple de succés que demostra com d'alt van arribar aquests professionals, fins al punt d'anomenar-los “herois de la societat jueva”²⁸⁴.

Les consideracions que normalment es fan intenten realçar la figura d'aquests metges posant-los en una posició de poder. Aquesta posició de poder, o d'aliança amb el poder, ignora sistemàticament a les classes més baixes i, pitjor encara, els hi treu valor. Tan importants eren els metges reials com aquells que no ho eren per tal com eren persones que van viure i van desenvolupar aquesta professió. Són actors històrics independentment del seu estatus social. La bibliografia antiga peca precisament d'ignorar aquells que consideraven menors i monumentalitzar aquells que eren de bona família o relacionats amb la Cort reial. Història de les elits, al cap i a la fi. És possible que aquesta obsessió per documentar aquells metges de carrera més meteòrica ens hagi impedit veure la resta del bosc? Són menys dignes d'estudi aquells metges humils o que treballaven als marges? Malgrat la dificultat que suposa documentar els metges que no van gaudir de gran reconeixement social, s'ha de maldar per evidenciar la seva existència i corregir el tracte que els estudis n'han fet fins ara.

De la llista recopilada de metges només 8 s'han pogut identificar com a metges reials jueus. És veritat que això no deixa de ser una petita mostra de tots els metges reials que hi havia escampats per tots els regnes, però destaca en la xifra total dels de Barcelona. Tot i així, la seva identificació també ens presenta dubtes ja que sembla que a vegades s'ha pres una llicència reial com una manifestació que aquest metge treballava per la casa reial, cosa que no és sempre veritat. Els que hem identificat clarament ho han estat per pagaments reials o per mencions directes a privilegis i llicències. Molts d'ells són de nissagues importants o d'alt estatus i ens podem trobar cognoms com Cabrit, Caravida,

²⁸⁴ Shatzmiller (1995), p.56.

Benvenist o Cortal²⁸⁵. Destaca també la presència del rabí Nissim ben Reuben Gerondí, del qual no es conserven més evidències que practiqués la medicina excepte a la casa reial. Ser metge d'aquesta darrera sembla estar limitat a les classes benestants de l'aljama. No tenim manera de saber si els coneixements d'aquesta elit eren superiors als de classes més baixes, i si, en cas que ho fossin, si això era degut al seu estatus social.

El cert és que de metges reials no n'hi havia només de jueus, són freqüents també els cristians que exerciren com a tal. En aquest mateix període, per exemple, localitzem a Barcelona a 5 metges reials cristians²⁸⁶. És probable que en altres indrets com Lleida, on el número de metges cristians era més elevat i també el seu nivell (gràcies a l'Estudi General), existissin major número de metges reials. Amb tota probabilitat, degut a la Cort itinerant, el rei i la família reial devien comptar amb metges arreu de tots els seus territoris amb la idea de tenir-los disponibles segons la Cort es movia.

La casa reial, doncs, volia tenir a la seva disposició aquells que considerava millors dins d'aquesta professió, encara que no sempre s'ho pogués permetre i demorés els pagaments²⁸⁷. Moltes vegades a aquests pagaments se'ls afegiran (o seran intercanviats per) privilegis tals com no haver de portar la rodella, exempcions econòmiques, guiatges o canvis de domicili. No sembla, però, que el fet de treballar per la casa reial sigui econòmicament profitós, i en tot cas seria el reconeixement social i el pertànyer a aquesta elit privilegiada la vertadera recompensa.

Aquests privilegis no sempre eren favorables, en el sentit que a vegades implicaven responsabilitats que els metges no podien assumir. És el cas d'Azaria Abenjacob de Saragossa, al qual se li concedeix el privilegi d'exercir la notaria de la comunitat jueva. Tanmateix, degut a les seves responsabilitats com a metge es veia incapaç de desenvolupar aquesta activitat, motiu pel qual el 1314 el rei li donà el permís per a

²⁸⁵ Són Abraham des Castlar, Nissim ben Reuben Gerondí, Benvenist Samuel, Bonjuhà Cabrit, Jafudà Bonsenyor des Cortal, Salamó Caravida, Saltell Cabrit i Vidal des Cortal. Veure annex.

²⁸⁶ Pere Gavet, Raimon Querol, Pere Angilbert, Martí de Calça Roja i Berenguer de Riera. Aquests noms han estat recopilats durant el buidatge del fons notarial de l'Arxiu Capítular de Barcelona. Ja que no eren l'objecte d'estudi d'aquesta tesi, no s'ha ampliat la informació en aquest sentit, per la qual cosa el número total podia ser més elevat.

²⁸⁷ Ferragud (2005), p.284-297. L'autor cita nombrosos casos d'impagament a aquests metges. Shatzmiller (1995), p.70.

desenvolupar-la mitjançant un substitut²⁸⁸. Aquest tipus d'oficis eren donats de forma freqüent com a privilegis a metges que havien servit de forma satisfactòria la corona, però això no volia dir que el rebedor del privilegi estigués en disposició d'exercir aquest nou ofici ni que la comunitat rebés aquests nomenaments de bon grat, ja que ho veien com una intromissió en el que hauria de ser elecció de la comunitat. Els nomenaments arribaran fins i tot a ser de rabins, com serà el cas el 1310 d'Abraham Alcalay, físic, nomenat rabí de la sinagoga major de Calataiud²⁸⁹. Aquests privilegis, com és evident, posicionaven el rebedor en una posició social immillorable. Del mateix estil va ser el privilegi donat a Junez Trigo, cirurgià de la casa reial, de poder pujar a la trona a llegir la Llei a la comunitat de Saragossa a les festes més assenyalades²⁹⁰. Aquest tipus d'interferències reials, en realitat, podia acabar perjudicant més la reputació de l'individu en qüestió que no pas elevar-lo per sobre la resta. I, com ja hem demostrat, no estaven a l'abast de tothom.

2.8 Dones i medicina

A la dificultat general de trobar als professionals de la salut afegim l'extra d'intentar trobar a les dones que l'exercien. En aquest cas trobem menys diferències per qüestions religioses, i tant dones jueves com cristianes s'enfrontaran als mateixos impediments a l'hora d'exercir.

Només podem destacar tres dones jueves, Reginó, Coloma i Astruga, que apareguin de forma fefaent practicant la medicina a Barcelona. Però no podem pas descartar la presència d'altres sabent la participació de dones a diferents oficis i gremis. Que no se les vegi no vol dir pas que no existeixin. El cas de les dones és doblement complicat ja que sovint són amagades darrere de figures masculines, suposant que la seva participació es limita a ser ajudants del marit o el pare. Per bé que teòricament tenien les mateixes possibilitats per exercir que un home jueu, és a dir, havien de ser examinades

²⁸⁸ ACA, reg. 211, f. 220r, a Burns (2003), p.184-185. Tot i així, el privilegi se li mantindrà anys després (1316): ACA, reg. 232, f. 74r-v; reg. 232, f. 76v; reg. 211, f. 220r a Riera (2006), p.274-245.

²⁸⁹ ACA, reg. 289, f. 151v a Riera (2006), p. 265-266 i ACA, reg. 233, f. 3v, ídem, p.279-280.

²⁹⁰ ACA, reg. 942, f. 155v-156r i f.12v-122v, a Riera (2006), p.422-434.

davant d'un tribunal, el seu accés a una formació mèdica devia ser més complicat. Hem de recordar, però, casos com el de Sara de Sant Egidí, que el 1326 ensenyà “*artem medicine et phisice*” al seu aprenent Salvetus, per la qual cosa tampoc hem de desestimar d'antuvi la formació de les dones²⁹¹. Teòricament, els àmbits en els que la presència femenina es tolerava molt més eren aquells que s'ocupaven de la salut de les pròpies dones. La historiografia de la medicina fa molts anys que demostra que no és així²⁹². És cert que llevadores i obstetres, en general, eren especialitzacions on fins ben entrat el segle XIV, i en sectors nobles, no hi entraran els homes a nivell pràctic, però no és el seu únic radi d'acció²⁹³.

Aquest tipus de medicina, molt més íntima i, probablement, de baix estatus, també es podia veure barrejat amb altres pràctiques de menys consideració social. Per exemple, a través d'una visita pastoral de 1301 ens arriba el testimoni de na Hanon i la seva filla que són “*publica sortilega*” i que venen sortilegis a cristians²⁹⁴. Val a dir que en aquella època medicina i sortilegis, com ja hem vist amb l'ús d'amulets al capítol anterior, estan íntimament lligats. Encara més en el cas de les dones, que sense accés a mestratge o manuals mèdics acabaven moltes vegades exercint una medicina popular que barrejava tots aquests elements. D'altra banda, la bruixeria al judaisme estava completament prohibida pel Talmud, però aquest tipus de pràctiques ballaven en una fina línia que les distingia probablement per la seva suposada utilitat²⁹⁵.

2.8.1 Un judici. Reginó

De manera similar trobem Reginó, en un cas que posa en entredit la seva professionalitat. El 1388 el batlle de Barcelona la va detenir per haver provocat la mort d'una esclava anomenada Violant amb emplastres i altres medicines²⁹⁶. Tanmateix, Reginó va ser alliberada poc després i posada a disposició de l'aljama. El principal

²⁹¹ Shatzmiller (1983), p. 247-248

²⁹² Green (1989) en fa un bon resum.

²⁹³ Això no vol dir que els homes no estudiessin la matèria o que no desenvolupessin manuals mèdics d'obstetrícia i ginecologia. Veure Green (1989) i (2012).

²⁹⁴ Martí i Bonet, 1984, p. 59-60

²⁹⁵ Rosner (2000), p. 287. Veure capítol 1.

²⁹⁶ AHPB, Francesc Pujol, 38/12, f.102v-104r

damnificat, és clar, va ser l'amo de l'esclava, que exercí d'acusador directe, tant de Reginó com del batlle per haver-la posat en llibertat²⁹⁷. Tot i que en cap moment se l'anomena metgessa, la intervenció de la reina perquè sigui jutjada segons la llei de l'aljama s'ha vist com una relació amb la casa reial, tal vegada professional²⁹⁸. En cap moment es menciona si Reginó té o no té una llicència, i no sembla que sigui una informació rellevant per a l'acusació. El seu cas té bastants paral·lelismes amb el de Floreta d'Ays, jutjada a Marsella el 1403 per haver provocat, suposadament, la mort d'una dona que donava a llum²⁹⁹. Els dos casos tenen diferències tangencials: Reginó provoca la mort d'una esclava i la preocupació del seu amo és principalment monetària mentre que Floreta tracta a una dona cristiana, atesa també per altres dones cristianes que qüestionen els seus mètodes. La relació entre aquestes dues metgesses però, és evident, i és com el judici queda marcat per la seva religió. En el cas de Floreta les acusacions de les altres dones presents al part destil·len antisemitisme. De la mateixa manera, l'acusador de Reginó creu injust que se l'alliberi i se la jutgi per altres procediments per ser jueva i reclama al batlle que es compleixi el que se li va prometre i torni a ser empresonada³⁰⁰. És probable que aquest tipus d'acusacions no s'haguessin

²⁹⁷ En Joan Tortosa, l'amo de la difunta, arriba a dir d'aquesta circumstància "que la dita Regino aplegam-se d'aquella hage per confessa la dita mort haver feta de la dita esclava."

²⁹⁸ Cardoner (1949) i Guaita (2010), p.102. Tanmateix no existeix cap altre documentació que justifiqui això. El fet de que la reina intervingui en aquest cas és un assumpte purament jurisdiccional ja que els jueus tenien una sèrie de privilegis i obligacions entre les que es comptava el ser jutjats per l'aljama.

²⁹⁹ Green i Smail (2012). Floreta va ser contractada pel marit de la dona que estava de part quan aquest ja era evident que anava malament i altres llevadores no havien aconseguit treure al nen. Poc abans de morir, la víctima llençà una acusació directa a Floreta, dient que ella li havia provocat la mort. La resta de dones presents acusaren també a Floreta de mala praxis. Existeix un altre cas similar al d'aquestes dues dones, Jacoba Felicié jutjada el 1322, amb la gran diferència de que aquesta última era cristiana i no va ser acusada de cometre cap error mèdic, sinó simplement de practicar la medicina com qualsevol altre metge. Per més informació veure Cabré i Salmon (1999) i Green (2006). En tots els casos són dones que estan en situacions de poder inferior a la de la resta de practicants i que en algun moment de les seves carreres s'han d'enfrontar a la llei.

³⁰⁰ "E vos honrat batlle daquella no haiats presa idonea caucio ne seguretad per lo interes del dit Johan Tortosa segons que, per constitucions generals de Catalunya e privilegis de la ciutat de Barchinona, fer deviets com en lo començament del dit vostre offici haiats jurat de observar e tenir aquelles constitucions e privilegis e com perlant ab vostra honor vos contra aquelles haiats fet e aço en molt gran perjudici e dampnatge del dit Johan Tortosa. Emper amor daço lo dit Johan requer vos honrat batlle instant ment que la dita jueva en la preso de fet tornets ho

portat a terme de tractar-se d'homes, tot i que també existeixen casos d'acusacions a jueus. L'alteritat, doncs, sembla un factor a tenir en compte.

2.8.2 Les llevadores. Coloma

Les llevadores són, potser, el col·lectiu més gran entre les dones practicants de medicina. Malauradament, aquestes són encara més escasses a la documentació i només quan hi ha algun incident apareixen en processos judicials i similars³⁰¹. Hem de tenir en compte que una llevadora en època medieval no només es dedicava a assistir els parts, sinó que també exercia d'obstetra, ginecòloga, assistia en els problemes de fecunditat i, de tant en tant, exercia de perita en processos criminals on calia examinar a les víctimes. És a dir, el ventall de funcions era prou ampli, però degut a la marginació de la dona i la poca importància que es donava a les seves afeccions, és complicat fer-ne un seguiment complet. Per sort, els retalls que ens han arribat ens ajuden a fer-nos una idea general de la situació d'aquesta professió dins del Call.

Les primeres evidències de llevadores les trobem justament a un procés, el 1303, que revoltà al Call³⁰². En aquest apareixen els testimonis de Bellida, Bonadona Butina, Gojo i una quarta anònima. El cas, treballat per Riera, es podria emmarcar en un episodi d'antisemitisme contra la comunitat barcelonina, on l'aparició del cadàver d'un nen que va ser exhumat del cementiri jueu i la cerca dels culpables implicà a diferents estrats del Call. Les llevadores van ser cridades per tal d'intentar identificar el nen i la seva família, ja que alguna d'elles devia atendre el part uns dies o setmanes abans. Tot i que resulta complicat calcular quantes llevadores devien estar actives per aquella època a Barcelona, el fet que n'hi hagi quatre de jueves ja ens dóna una idea aproximada. A més

en altra manera della idoneament vos assegurets segons que per les dites constitucions e privilegis de Barchinona sots tengut e fer devets.”

³⁰¹ Cas de les llevadores converses en el procés de Nicolau Sanxo, on un nadó convers sembla que va ser circumcidat. Hernando (1992)

³⁰² Riera (2000)

a més, per molt que existissin prohibicions papals i rabíniques sobre el tema, llevadores de les dues religions devien atendre a les dones quan era necessari³⁰³.

És precisament per la seva especialització en la medicina anomenada “de dones” que Coloma, jueva de Girona que exercia a Barcelona, quedà lliure el 1385 de les acusacions que se li imputaven³⁰⁴. Tot i que el batlle la fa detenir per exercir sense llicència, anant contra els estatuts de la ciutat, el rei intervé al seu favor perquè “*no ha usat ne usa medicina alcuna, sinó tan solament a dones per fer-se prenys, la qual cosa pertany e acostuma fer per dones*”. En certa manera, aquest tipus de deliberacions són paternalistes i demostren poc interès per la salut de les dones implicades, en comptes de permissivitat. Tenint en compte la legalitat ja instaurada pels volts de 1385, resulta sorprenent la poca preocupació per la qualitat de la medicina i cures proporcionades en aquests casos. Només quan van mal dades és quan intervenen les autoritats.

2.8.3 La cirurgia. Astruga

Un cas interessant és el d'Astruga, una de les poques dones documentada que exercia la cirurgia i que aconseguí llicència per fer-ho³⁰⁵. Aquest permís li va ser concedit després de les queixes en el sentit que estigués exercint sense ser examinada i amb la condició que només atengués pacients jueus. Tot i que la llicència és breu i no se'n dóna més informació, si que se'ns diu que era casada amb el “*magister*” Astruc. D'això s'ha deduït que aquest mestre era, segurament, també cirurgià, tot i que el text no ho explicita en cap cas³⁰⁶. Hi ha altres autors, però, que identifiquen a aquest com a Astruc Hasdai, rabí de l'aljama de Saragossa³⁰⁷. El document, però, només dóna el nom d'Astruc i especifica que tots dos són jueus de Barcelona, motiu pel qual descartem aquesta última identificació. A més a més, no hi ha documentat cap cirurgià o físic anomenat Astruc en aquell moment a la ciutat de Barcelona, per la qual cosa deduïm que es tracta o bé d'un savi o d'un mestre de qualsevol altre disciplina. Identificar-lo amb un metge responia

³⁰³ Green (2012)

³⁰⁴ ACA, reg. 1288, f. 138v, transcrit per Guaita (2010), p.114.

³⁰⁵ ACA, reg. 873, fol. 160v

³⁰⁶ Rubió i Lluch (2002) i Guaita (2010), p.81.

³⁰⁷ Guaita (2010), p.81

amb la fàcil deducció (o biaix) que una dona cirurgiana per força havia de ser-ho per vinculació amb un home. Com dèiem abans, tot i que és veritat que existeixen aquests casos de negocis familiars, on la dona treballa al costat del seu marit, també existiren dones que exercien de forma autònoma³⁰⁸. Pressuposar, quan ens trobem una dona actuant en una documentació d'aquest tipus, que la seva participació és indirecta només ens ajuda a perpetuar la visió marginal d'aquesta. Per exemple, quan Na Goig de Sant Feliu de Guíxols, originària d'una família de metges, deixa al seu fill un llibre d'Avicenna, tal vegada podem interpretar que aquest no és un llibre traspassat simplement de generació en generació, sinó que ella en podria haver fet ús³⁰⁹.

És clar que s'accepta de manera més natural quan aquestes es dediquen només a la ginecologia o a la obstetrícia i es busquen altres explicacions quan el seu àmbit d'acció va més enllà d'això. Fa anys que investigadores com Green intenten destriar la pràctica mèdica de les dones medievals d'aquesta suposada exclusivitat en la ginecologia³¹⁰. Sembla, però, que encara es continua perpetuant la idea que els assumptes de les dones eren cosa exclusiva de les dones. Recordem, però, el paper que en aquest aspecte jugà el mateix Salamó Caravida, aconsellant sobre la fecundació a la família reial³¹¹. McVaugh ha interpretat la presència de dones cirurgianes a la primera meitat del segle XIV com a una manera d'evitar les primeres legislacions que van aparèixer, on el paper de les dones quedava apartat de l'aplicació de beuratges i similars³¹². La cirurgia, però, quedava lluny d'aquestes prohibicions, motiu pel qual moltes dones haurien escollit aquest camí. Això hauria portat a alguns cirurgians a denunciar a aquestes dones, entre elles potser

³⁰⁸ Segons McVaugh, els apotecaris eren especialment proclius a treballar d'aquesta manera i són nombrosos, per exemple, els casos de vídues encarregant-se del negoci quan traspassa el seu marit. McVaugh (1993), p.104. El 1348 (abans de l'epidèmia de pesta) trobem un cas curiós amb na Pau, apotecaria, que vivia amb un altre apotecari sense ser, aparentment, esposos ("Francesc Mulneri apotecari, comorante cum domina vocata na Pau apotecaria, comorante in pontem den Campdara"). ACB, Francesc de Puig, vol.232 (1347-1348), f.104r-v.

³⁰⁹ Planas (2016), p.125. En aquest cas, na Goig era casada amb el físic Natan Mossé des Portal, però això no nega els coneixements que ella pogués tenir de medicina, ans al contrari, afegeix un radi d'influència extra.

³¹⁰ Green (1989)

³¹¹ ACA, reg. 1276, f.78v. Transcrit a Cardoner (1943), p.386

³¹² McVaugh (1993), p. 106-107

Astruga, sent conscients de la competència que comportaven³¹³. Tant metges com cirurgians pressionaren al rei per aplicar la legalitat creixent, amb l'objectiu de no perdre el seu monopoli.³¹⁴

2.8.4 Dones al negoci familiar

Però com dèiem, els casos en els quals les dones s'incorporaren al negoci familiar també eren freqüents. Aquest és el cas dels Gallipapa de Lleida, on moltes de les dones de la família practicaren la medicina. La primera que ens consta, Bellaire, va rebre una llicència per exercir³¹⁵. Una altra membre de la família, Dolcich, també exercia la medicina, i era casada amb el metge i poeta Maimó Gallipapa³¹⁶. Dolcich també va rebre una llicència reial per poder exercir. A aquestes dues cal sumar-hi una tercera, Pla, casada amb Jafudà Gallipapa, també metgessa amb llicència reial per exercir³¹⁷. Tant Bellaire com Pla reberen la ratificació de la seva llicència conjuntament el 1387³¹⁸. Per desgràcia la documentació no acaba d'especificar els lligams entre aquestes dones, tot i que sí que parlen dels seus marits. D'altra banda, resulta estrany que la llicència es concedís de manera conjunta, de la qual cosa només podem deduir que la seva pràctica estava lligada d'alguna manera.

En contraposició, trobem casos on l'esposa d'un practicant de la medicina no només no té relació amb la professió del seu marit sinó que porten negocis paral·lels. Aquest és el cas de Sara, casada amb Saltell Cabrit, cirurgià de la casa reial del que ja n'hem parlat extensament. Sarica era teixidora de vels de seda, professió que en aquell moment era monopoli dels jueus del Call³¹⁹. Tot i que tenia la seva pròpia professió, determinades

³¹³ Aquest serà el cas de Jacmeta i Magdalena, denunciades el 1341, un any abans que Astruga. Cap de les tres va ser trobada culpable de mala praxi i se'ls hi va permetre continuar exercint. McVaugh (1993), p.106-107. Guaita (2010), p.96-97

³¹⁴ Sobre les llicències i les pressions per regular parlarem amb més extensió al següent capítol.

³¹⁵ Cardoner (1949) i Guaita (2010), p.81

³¹⁶ Guaita (2010), p.114-115. Sobre Maimó Gallipapa veure el capítol 1.

³¹⁷ Guaita (2010), p.101

³¹⁸ ACA, reg. 1891, f. 90v- 91r

³¹⁹ Rich (2009)

gestions passaven pel control del seu marit, com per exemple quan el 1378 aquest va tancar un tracte per acollir a casa una esclava, Fàtima, a la que Sara havia d'ensenyar el seu ofici³²⁰. En qualsevol cas evidencia que les unitats familiars no s'havien de vincular totes al mateix ofici. El cas de Sara, per exemple, ens presenta una dona que, tot i la situació patriarcal en la que viu, és activa econòmicament. Una vegada mort Saltell Cabrit pels volts de 1389, la trobem encarregant-se del seu llegat i, entre altres coses, l'encàrrec de la làpida de la seva tomba i dels seus fills³²¹. Com a vídua, la seva activitat econòmica s'incrementa. En el cas de Gojo, casada amb Bonjuhà Cabrit, existeix també certa activitat econòmica pels voltants de 1370, abans fins i tot de la mort del seu marit³²². D'altres com a Asteró, vídua de Samuel Ravaya, només les tenim documentades un cop canviat el seu estat civil³²³.

2.8.5 Tasques assistencials. Les dides

El cas de les dides, que entra dins de les feines assistencials, és més particular. Al contrari que la resta de les professions relacionades amb les cures, aquesta té una vessant menys independent per part de les dones. Mentre que una cirurgiana o una llevadora estaven incorporades totalment al mercat laboral de l'època, en el cas de les dides la seva feina moltes vegades era controlada pels seus marits. Fins i tot els marits signaven molts dels contractes i rebien els diners per la feina feta³²⁴. A més a més, en el cas de les dides la puresa era un tema que imperava, cosa que no passava amb la resta de professions lligades al cos. Aquesta puresa no només estava lligada a la sang jueva, sinó que també es referia a la puresa sexual, estant moltes vegades prohibit el contacte de la dida amb el seu home mentre estava lactant³²⁵.

³²⁰ Rich (2014), p. 81

³²¹ ACB, Nicolau Fàbrega, vol. 256 (1389-1390), f.53v i f.167r. També continuà fent negocis com a teixidora, adquirint materials i invertint a la vegada. Rich (2009), p. 70

³²² AHPB, Bonanat Rimentol, 18/8, f.133v-134r.

³²³ AHPB, Pere Pujol, Manual 1366-1368, f.54r-v i ACB, Pere de Coll, vol. 259 (1378-1386), 7/8/1380.

³²⁴ Rich (2014), p. 82-84

³²⁵ Idem.

La tasca desenvolupada per les dides, bàsica per la supervivència de l'espècie, no només està invisibilitzada sinó també menystinguda. En general, les tasques desenvolupades per les dones tendeixen a tractar-se com menors, encara que tinguin cura de la salut de la meitat de la població. Un problema afegit és el poc rigor amb què es designa la professió de les dones. Com ja hem vist, a Reginó ni tan sols se l'anomena metgessa, només es menciona que posa emplastres, eliminant qualsevol rastre de professionalitat que això pugui tenir. El cas de llevadores i comares és encara pitjor, arribant al punt que, en certs escenaris com parts o processos, només se les designi com “dones” presents³²⁶. Per suposat, no coneixem les vicissituds de totes aquelles dones vinculades amb la medicina, la documentació amaga moltes vegades l'empremta que aquestes deixaren i fa més difícil encara la tasca de reconstruir el seu paper. Sigui com sigui, el que no es pot fer en cap cas, és concloure que ateses les poques evidències que ens han arribat del paper de la dona vinculat a la tasca mèdica, aquest va ser poc important.

2.9 Les altres feines dels metges

Sovint s'ha relacionat als metges jueus amb altres professions, sent la més evident la del préstec, fins al punt de convertir-se en un tòpic recurrent. Podem trobar múltiples estudis sobre el tema a diferents comunitats jueves europees on no es fa sinó perpetuar aquesta relació, no sempre de forma positiva. Evidentment que els préstecs existiren i molts jueus visqueren d'aquesta professió, però hi ha altres detalls a tenir en compte.

Si ens remuntem als inicis, en època talmúdica els metges no podien cobrar pels seus serveis ja que emulaven Déu³²⁷. Més endavant es va decidir que els metges rebessin una compensació pel seu temps i dedicació, però no suficient per a que visquessin d'aquest salari. Malgrat que en època medieval aquesta situació ha canviat, potser una seqüela d'aquesta filosofia és el costum freqüent dels metges d'exercir altres professions simultàniament, sobretot de caire econòmic.

Però si ens centrem en la Baixa Edat Mitjana i la Corona d'Aragó, hem de ser conscients que els jueus no eren els únics que feien préstecs. Certament un gran nombre de

³²⁶ Cabré (2008), p. 32

³²⁷ Rosner (2000), p. 245.

préstecs, sobretot en l'entorn rural, eren seus³²⁸. Aquesta relació dels jueus amb el préstec venia de lluny i, tot i la seva mala consideració per vorejar a vegades la usura, aquest era una necessitat real per l'economia de l'època. Els préstecs exercits pels jueus eren utilitzats pels cristians sobretot entre collites, abans de poder percebre els beneficis d'aquesta, en un moment en el que la població era essencialment rural. Però a partir del segle XIV, nous instruments econòmics com el censal i el violari, que tot i ser mecanismes de préstec no eren considerats usura per l'església, ampliaren l'acció econòmica als cristians. Si tornem a parlar dels entorns rurals, allà on no existia una comunitat jueva, els préstecs i penyores entre cristians eren comuns, i no cal anar més lluny de Santa Eulàlia de Provençana per comprovar-ho³²⁹.

2.9.1 Prestadors

D'altra banda, cal considerar la professió del que presta. S'ha dit moltes vegades que els metges jueus no feien prou diners amb la seva professió, motiu pel qual havien de completar els seus ingressos amb la usura. De pagaments a metges jueus se n'han conservat pocs i la majoria són de la casa reial, amb la qual cosa és difícil saber els ingressos mitjans d'un metge. Sabem, però, que molts d'aquests metges reials amb sous elevats feien també préstecs i tot tipus de transaccions³³⁰. El detall important, tal com ens demostra Carmel Ferragud, és que el mateix tipus de transaccions les podem trobar entre els metges cristians de la mateixa època³³¹. Jordi Cuadrench també posa en dubte el préstec com a fenomen únic dels jueus, sobretot en un segle, el XIV, on els nous

³²⁸ Guerson (2012), p. 34. La mateixa investigadora deixa patent que, mentre els jueus feien préstecs a curt termini, els cristians en feien a llarg termini. A més a més, també existien els préstecs de cristians a jueus. Tot plegat farà que, a finals de segle XIV, la societat estigui prestant diners per sobre de les seves possibilitats, cosa que desembocà en la crisi econòmica que precedí els atacs de 1391.

³²⁹ Rich (1990), p.56

³³⁰ A AHPB, Bonanat Rimentol, Capbreu, 18/8, 1369-1370, per exemple, tenim diversos exemples de Benvenist Samuel i Bonjuhà Cabrit. La mateixa nissaga Cabrit i Salamó Caravida surten també en nombroses ocasions a AHPB, Pere de Pujol, 33/6, 1389-1390. Són dos petits exemples aïllats de la multitud de documentació que generaren i que es poden trobar als manuals notariaus de qualsevol arxiu.

³³¹ Ferragud (2005), p. 346. Ferragud posa també en dubte la teoria d'Emery de que la medicina seria només una ocupació ociosa dels jueus i el préstec la seva vertadera professió.

instruments de préstec s'obren encara més als cristians, fins i tot buscant noves vies com les donacions *inter vivos*³³². És a dir, no es pot negar la vinculació entre jueus i préstec (i per tant, entre metges i préstec), però s'ha de matisar molt per tal de no caure en la trampa del tòpic usurer. I es que el préstec, en realitat, no deixa de ser part de la normalitat econòmica medieval. Com dèiem, durant molt de temps la dinàmica de moltes ciutats depenia d'aquests préstecs, sobretot entre collita i collita, però la injecció de diners que aportaven els jueus, tot i que necessària, a partir del XIV i les seves nombroses crisis, va resultar insuficient.

De metges documentats prestant diners en tenim menys dels que pensariem. De fet, la majoria d'aquells que apareixen en algun préstec, debitori o àpoca són aquells també pertanyents a una classe social més alta, els que tenien prou capital per poder prestar i no arriscar-se en fer-ho. Seria el cas de Bonjuhà Cabrit, Saltell Cabrit, Benvenist Samuel, Astruc Bonafós o Salamó Caravida³³³. Entre ell també consta Mossé Falcó, metge potser de no tan bona família però que amb el pas dels anys, i tenint en compte que la seva família es dedicava a un dels monopolis del Call (el corall), va incrementar el seu nivell de vida³³⁴. La resta de metges no apareixen gairebé en instruments econòmics d'aquest tipus, per la qual cosa hem d'entendre que no exercien aquesta mena de tasca, probablement perquè no comptaven amb els diners necessaris per fer-ho.

Anna Rich ha pogut comprovar que, segons avança el segle XIV, les activitats econòmiques dels jueus canvien per substituir el préstec per diferents monopolis, com el mencionat del corall, dedicant-se tant al seu comerç com a la seva artesanía³³⁵. Altres investigadores com Sarah Ifft Decker han analitzat el paper econòmic de les dones

³³² Fernández-Cuadrench (1997)

³³³ AHPB, Pere de Pujol, 33/6, 1389-1390, f.4v, f.29v, f.49r-v i f.63r-64r. AHPB, Bonanat Rimentol, Capbreu, 18/8, 1369-1370, f.41bivr-41bisv, f.82r-83r i f.107v. AHPB, Pere de Pujol, 33/2, 1385, f.95v-96r. ACB, Francesc de Puig, vol.246 (1359-1360), 13/1/1360. ACB, Jordi de Vilarrúbia, vol.221 (1347-1351), f.108r, f.111v-112r i f.113rv. ACB, Bernat de Torre, vol. 231 (1363-1366), f.91v.

³³⁴ AHPB, Jaume de Trilla, 53/3, 1390-1392, f. 2v., AHPB, Antoni Bellver, 36/18, f. 203r-204v, Pere Claver, 60/3, f. 24r, f.25v, f. 26v., AHPB, Pere de Pujol, 33/2, f. 24r, f. 28v, 76v, f. 84r, AHPB, Pere de Pujol, 33/2, f. 146r, AHPB, Pere Claver, 60/2, f. 53v-54r, AHPB, Pere Claver, 60/1, f. 19v-21v, f. 45v, f. 66r.

³³⁵ Rich (2009), p. 55. Juntament amb el monopoli del corall trobem als teixidors de vels, els fabricants de daus i els mercaders en general. Aquests negocis seran els vertaders protagonistes d'aquest període.

jueves, tan actives al préstec com les dones cristianes de la mateixa època³³⁶. Mentre que les jueves utilitzaven la forma del *mutuum*, les cristianes actuaven amb més varietat d'instruments, com violaris, censals i comandes. Amb això es demostra que el moviment de capital i de préstecs no és exclusiu ni d'una religió ni d'un grup concret. L'organització de la societat del segle XIV fa que els diners estiguin en constant moviment.

2.9.2 Rabins

.Els metges no només estan vinculats a la professió de prestador. Podem trobar també, de forma recurrent, la seva vinculació amb l'exercici de rabí. És aquí quan entra en conflicte també la terminologia, ja que aquest lligam, més enllà de l'accés als coneixements i la saviesa, s'identifica erròniament amb el títol de «*magister*», tal com hem mencionat en apartats anteriors. Molts dels metges que tradicionalment s'han equiparat amb aquesta professió han resultat no tenir més base que la d'aquest títol, però en canvi sí que eren rabins. Aquesta relació entre les dues professions ve sobretot donada per grans personatges com Maimònides, Nahmànides o Nissim ben Reuben Gerondí, tractats també al capítol anterior, que sí que les van combinar. Però els personatges que destaquen per compaginar la medicina amb ser rabins, ho fan pel mateix motiu que destaquen els metges reials, per tractar-se d'una elit dins de l'aljama. Dit d'una altra manera, la medicina no és una professió que hagi d'estar vinculada necessàriament a la figura del rabí. I per bé que és cert que els rabins podien accedir amb més facilitat al coneixement i als manuals mèdics, les xifres demostren que són minoria.

2.10 Què passa després de 1391?

El préstec, l'activitat econòmica desenvolupada pels jueus, serà vista tradicionalment com la causa d'hostilitat creixent contra aquest col·lectiu en el decurs del segle XIV. I

³³⁶ Ifft Decker (2015), p.58

és que durant aquest segle trobem un canvi de la dinàmica econòmica. Durant el segle anterior el líquid havia estat en mans, quasi invariablement, jueves³³⁷. Com hem introduït abans, a principis del XIV la situació canvia, a causa sobretot de la crisi econòmica creixent i de la invenció de nous instruments de préstec com són el censal mort i el violari, que faran cada vegada menys necessària la presència jueva en el camp econòmic. Davant de la crisi les inversions es fan cada vegada més conservadores i augmenta la pressió en aquells préstecs que no es poden retornar, arribant a una situació econòmica cada vegada més delicada i contribuint a una interacció social enrarida. No és casual que els atacs de 1348 i 1391 siguin precedits per períodes llargs de crisi econòmica i que els avalots provocats busquin també eliminar rastre d'aquells instruments de préstec que els ofegaven³³⁸.

Els atacs que el 1348 va patir la comunitat de Barcelona arran de l'epidèmia de pesta van ser menys virulents que a altres llocs com Cervera o Tàrraga, però tot i així es van patir baixes i destrucció d'instruments notariaus³³⁹. Aquests atacs, però, no provocaren conversions en massa o exilis de la població jueva. Malgrat el delicat equilibri de les relacions entre jueus i cristians, podem veure que l'activitat econòmica entre ambdues comunitats continua vigent les dècades següents. A la dècada dels 80, però, aquest equilibri devia trontollar de la mateixa manera que l'economia, i trobem casos de conversions com a manera d'afrontar crisis socials i econòmiques³⁴⁰. Aquest clima de tensió continguda només necessitava d'una petita espurna per acabar d'esclatar i, per desgràcia, el 1391 van arribar flamarades des del sud de la Península.

Els atacs de 1391, que es van originar amb els sermons de Ferrand Martínez d'Écija, van recórrer bona part del territori peninsular, arribant el 5 d'agost a Barcelona. Tot i que els atacs anteriors van ser reportats a les autoritats barcelonines, no van poder evitar que aquests es produïssin també a aquesta ciutat. L'intent de repressió i càstig als atacants el dia següent, 6 d'agost, només va fer que els atacs es revifessin de forma més agressiva el dia 7. Bona part de la comunitat jueva, que s'havia vist atrapada sense poder sortir de la

³³⁷ Fernández-Cuadrench (1997)

³³⁸ Sobre les societats jueva i conversa ja hem parlat també a la introducció, sobretot pel que feia a la reestructuració dels Calls. Ara incidirem en com afectà als individus que practicaren la medicina.

³³⁹ Colet et alii (2014)

³⁴⁰ Guerson (2012), p.210-211.

ciutat, va resguardar-se al Castell, al que es va prendre foc aquest últim dia³⁴¹. El balanç final dels atacs es va saldar amb uns 400 morts i conversions gairebé generalitzades³⁴². Tanmateix, tot i que sempre s'ha insistit molt que aquest va ser el final de la comunitat jueva a Barcelona, la documentació encara ens mostra posterior a aquesta data a jueus vivint a la ciutat³⁴³. Oficialment, l'aljama es dissoldrà el 1401 i els jueus tindran prohibit viure a la ciutat durant períodes de més de 10 dies, però la presència intermitent de jueus la última dècada del XIV i les primeres del XV ens fa dubtar de com de rigoroses eren aquestes disposicions³⁴⁴. Bé és cert que es va desistir de tenir una comunitat jueva que podia portar problemes de convivència amb la nova comunitat conversa, però la ciutat només es podia beneficiar de la presència d'individus jueus.

Les conversions, forçades en aquest cas, probablement van portar als metges jueus per un camí diferent de la resta de conversos. En la majoria de casos es pot veure un increment de l'estatus social d'aquest col·lectiu, sobretot degut a l'accés a llocs com el Col·legi de Medicina, creat el 1401, o a una renovada clientela. La població conversa s'haurà d'adaptar a una nova realitat i això inclourà canvis a la professió.

Els metges que hem pogut localitzar com a conversos són els següents. Òbviament, no podem descartar que alguns dels que estaven actius en dècades anteriors no morissin als

³⁴¹ El relat d'aquests atacs ens ha arribat a través de fonts tant cristianes com jueves. Per una banda el Dietari del Consell de la Ciutat recull els fets, mentre que Hasday Cresques, que va perdre el seu fill durant els atacs, escriu a la comunitat d'Avinyó sobre el mateix. Feliu (2004).

³⁴² Pel que fa a les xifres de víctimes, hi ha certes discrepàncies entre la carta escrita per Hasday Cresques (que dona la xifra de 150 morts) i la relació del Consell (que dona els 400). En aquest cas hem decidit utilitzar la segona per ser una relació més detallada, i entenent que Hasday Cresques no va ser testimoni directe en haver d'amagar-se dels avalots. Per a més detalls, veure Feliu (2004). Feliu dona, però, erròniament, la xifra de 250 morts a la carta de Cresques. Al Ms. Parma 2420 de la Biblioteca Palatina on apareix copiada la dita carta, la xifra és de 150. Agraïm aquesta informació a la Dra. Ana Bejarano, que la va poder consultar.

³⁴³ Uns dies després dels avalots es decideix que aquells jueus que encara quedin a la ciutat sense convertir siguin portats a cases de religiosos per a que siguin ben informats de la fe cristiana, i si tot i així no es converteixen, que siguin foragitats de la ciutat. AHCB, Llibre del Consell, 1390-1392, f.37v.

³⁴⁴ AHCB, Llibre del Consell, 27, 1395-1398, f.74v, f.91 i f.v.93r. El Consell determina demanar al rei que prohibeixi l'estada dels jueus després que els propis conversos es queixessin de la presència de jueus vinguts de França.

atacs. D'altres, com Jucef Abenafia, pogueren fugir de la ciutat, probablement amagant-se a casa d'algun cristià que el devia acollir³⁴⁵.

Metges conversos després de 1391:
Isaac Bonanasc - Rafael Querol
Bonet Saltell Gracià - Francesc Vilarig ³⁴⁶ ,
Bendit Caravida - Lluís de Jonqueres
Enoc - Pere de Pujol
Mossé Falcó - Francesc de Pedralbes
Abraham Cohen - Arnau de Rosanes ³⁴⁷
Caravida Çaporta - Raimon de Rosanes ³⁴⁸
Mossé Cabrit - Gabriel Bonin ³⁴⁹

³⁴⁵ Devia ser una pràctica prou generalitzada com per a que el Consell advertís contra ella: "Item, que qualsevol persona que tingui a casa a un jueu sigui a la part que sigui de la ciutat ho hagi de notificar al veguer." AHCB, Llibre del Consell, 1390-1392, f.47r.

³⁴⁶ Jueu de Girona i ara metge a Barcelona, però en estat de pobresa. ACA, reg. 2180, f. 21v-22r.

³⁴⁷ AHPB, Joan Eiximinis, 29/53, f. 105v-107v . Loeb (1882), p.61. En aquesta referència no surt, però, el seu segon nom Astruc. Per data és bastant segur que sigui el mateix metge.

³⁴⁸ AHPB, Joan Eiximinis, 29/53, f. 105v-107v Loeb (1882), p.58. Podria no tractar-se del mateix metge Mahir Caravida Çaporta en no aparèixer el seu nom complet. De Mahir ens consta la seva llicència el 1342, cosa que voldria dir que al 1391 seria ja molt ancià. És bastant probable que no es tracti de la mateixa persona.

³⁴⁹ AHPB, Joan Eiximinis, 29/53, f. 105v-107v . Loeb (1882), p.61

El 1392, en un document conjunt en el que diversos jueus reclamen les seves propietats perdudes durant els atacs, ens queda documentat el nom jueu i el corresponent cristià de 130 supervivents. Els que apareixen en aquesta llista no són, ni de bon tros, tots els supervivents ni les personalitats més importants, però ens ajuda a contextualitzar les seves conversions. Tampoc no són els únics documents que existeixen d'aquell mateix 1391 i anys posteriors on la gent intenta recuperar deutes i patrimoni perdut, sinó que seran un element habitual dels supervivents, tant conjuntament com a títol personal. Per exemple, el metge, Bendit Caravida, batejat com Lluís de Jonqueres, va anomenar procuradors per aquest motiu entre 1391 i 1392³⁵⁰.

Altres metges és possible que decidissin no convertir-se, almenys en un primer moment. Això sembla deduir-se per la venda d'una casa que fa Joan Bertran, abans conegut com Samuel Benvenist, i fill de Ferrer Benvenist, que continua constant en el document com a jueu³⁵¹. S'ha de tenir en compte, però, que en aquest document aquest últim no surt mencionat ni com a difunt, ni com convers, però tampoc com a metge, per la qual cosa no podem afirmar categòricament que fos el metge actiu dècades abans. En cas que ho fos, seria ja un home ancià i és probable que decidís no convertir-se, atès que els dubtosos beneficis professionals no compensaven abandonar la seva religió.

D'en Jucef Abenafia ja n'hem parlat amb anterioritat³⁵². Sembla que marxà cap a voltants de 1392 de Barcelona i s'instal·là a Sicília³⁵³. Els reis li concediren, com hem vist, la construcció d'un oratori a casa seva perquè està molt ocupat fent de metge³⁵⁴. Malgrat que aquesta concessió es pot justificar en base a l'excés de feina del beneficiari, també il·lustra sobre el grau d'integració dels jueus que van fugir arran dels avalots de 1391, perquè no sempre van ser ben rebuts a les comunitats d'acollida. Un dels principals punts de conflicte van ser els privilegis que moltes vegades es donaven als emigrats i que els acollidors consideraven injusts.

³⁵⁰ ACB, Pere Dalmau, vol. 269, f.1v; f.10r; f.16r; f.22r

³⁵¹ AHPB, Francesc de Pujol, 1392, f.33r citat a Hernando (2007), p.197.

³⁵² Veure apartat 2.5

³⁵³ Recordem que fins a aquell moment havia estat actiu a la ciutat recuperant deutes. ACB, Pere Dalmau, vol. 269, f.2v-3r; f.7r; f.12r.

³⁵⁴ Riera, (2006) p.487

La conversió, que havia d'ajudar a nivell social i professional, tampoc devia afavorir a tothom. Aquest sembla ser el cas del convers Francesc Vilarig, antigament conegut com Bonet Saltell Gracià i originari de Girona. El 1405 apareix a Barcelona exercint de metge, però es declara en estat de pobresa³⁵⁵. Probablement el canvi de ciutat indiqui també que en el procés dels atacs i conversió devia perdre el seu patrimoni a Girona, motiu pel qual no es devia quedar com a convers allà.

Trobem també a llevadores converses que, aparentment, actuen dins de la nova comunitat. Tal com s'ha parlat abans, i de la mateixa manera que les llevadores jueves apareixien a la documentació quan existia algun problema, les llevadores converses apareixen en processos similars. Aquest serà el cas de la llevadora Salvadora que el 1437 atindrà al part del fill de Nicolau Sanxo, convers acusat d'haver circumcidat al seu fill³⁵⁶. En aquest procés també apareixerà el metge convers Francesc de Pedralbes (abans Mossé Falcó), que donarà la seva opinió mèdica sobre l'assumpte³⁵⁷.

A aquest últim el veurem guanyar cada vegada més protagonisme, sembla que sabrà treure profit de la seva conversió i la utilitzarà com a promoció social³⁵⁸. A un altre document del 1395 el veiem, juntament amb els també metges conversos Bendit Caravida (Lluís de Jonqueres) i Enoc Mossé (Pere de Pujol), i altres dos prohoms conversos, promoure la demolició de la sinagoga del Call Menor i posterior construcció de la capella i convent de la Santa Trinitat³⁵⁹. La construcció d'aquesta serà rellevant no només per la destrucció d'un dels últims espais jueus de la ciutat, sinó per l'advocació escollida i posterior confraria associada al mateix lloc que aglutinarà la vida de la nova comunitat conversa. Tanmateix, encara hi ha presència jueva a la ciutat i un d'ells demanarà al rei que no es permeti la destrucció d'aquesta sinagoga de manera infructuosa³⁶⁰. Que els propis conversos s'enfrontessin d'aquesta manera als jueus que

³⁵⁵ ACA, reg. 2180, f. 21v-22r.

³⁵⁶ Hernando (1992). ADB, Processos, reg. 762

³⁵⁷ Ídem. Erròniament Hernando parla d'un segon metge convers, Ferrer de Gualbes, que suposadament intervingué també en aquest procés. Sembla, però, que és un error de transcripció i es tracta del mateix Francesc de Pedralbes.

³⁵⁸ Jáuregui (2012, inèdita)

³⁵⁹ ACA, Canc, Reg. 1910, fol. 117v-118v, transcrit a Riera (2006), p.482-484.

³⁶⁰ “Aci es vengut lo fill de la nostra leonera, lo qual es juheu, e ha proposat devant nos de part dels juhues qui son en aqueixa ciutat, que algunes los volen enderrocar la scola la qual los

restaven allà demostra també la voluntat de trencar amb aquests, almenys de cara a la galeria.

De l'altre prohoms que va participar en la demolició de la sinagoga, Enoc Mossé, no en sabem gaire més després de la seva conversió. Uns quants anys després, el 1415, a un document del seu fill coraller, Joan Pujol, encara és viu³⁶¹. Curiosament, aquest document breu de caire econòmic, ens parla d'una altra situació a la que s'enfrontà la comunitat conversa, i és la situació diversa dins de la seva pròpia família. Mentre pare i fill són conversos, la mare, Clara, consta al document com a jueva. A més a més, tot i ser convers el fill, el seu ofici és un dels monopolis tradicionals jueus, el corall.

La situació a l'aljama supervivent devia ser, com a mínim, desconcertant. Existeixen casos com el de Salamó Gracià, acusat el 1406 de, entre altres coses, induir a conversos de Barcelona a abandonar la ciutat i abraçar de nou el judaisme³⁶². Se l'absoldrà dels càrrecs, però les queixes uns anys abans de la comunitat conversa sobre els jueus francesos de la ciutat ens mostren que no devia ser un conflicte aïllat³⁶³. Les dues comunitats, jueva i conversa, teòricament no podien conviure però la realitat era ben diferent com veiem. El 1433 la reina Maria farà unes ordinacions per regular aquesta convivència, legislant a favor sobretot de la confraria conversa dels trinitaris. En aquestes ordinacions deixa patent que les dues comunitats continuen els costums d'abans i que per aquest motiu han d'anar clarament identificats per poder evitar aquesta barreja de religions³⁶⁴. Curiosament, a Lleida el 1436 fa unes especificacions bastant similars segons les quals, a més d'evitar la convivència mencionada a Barcelona, afegeix especificacions que prohibeixen als metges jueus tractar a cristians,

era donada e consignada aqui en Barchinona, per que ns supplicave que n deguessem provehir que no s fes.”. ACA, reg. 1888, f. 57v, transcrit a Rubió i Lluch (2000), p.340

³⁶¹ AHPB, Marc Canyís, 1414-1420, f.5v.

³⁶² ACA, reg. 2342, f. 72r-v. Shaltiel (2004), p.505-508

³⁶³ AHCB, Llibre del Consell, 27, 1395-1398, f.74v.

³⁶⁴ “A nostra hoyda és pervengut per persones dignes de fe, que los conversos a la fe Catholica, los quals solian ésser juheus, axí homens com fembres, han participació, cohabitació e preservació, ab aquells qui son romasos juheus, en tant, que mengem, jahan e participen, tots ensemps, com solien abans que fossen tornats a la Fe Catholica. Hoc més, que los dits juheus qui son romasos, van en tal ábit e vestidures, sens algun senyal, que los altres christians de natura, no han ne poden haver conexença si son juheus o christians conversos, de les quals coses se segueixen indirectament molts errors, e en l'esdevenidor se porien seguir grans damnatges e scàndels (...)” ACA, reg. 3125, f. 19, transcrit a Madurell (1958).

incloses llevadores³⁶⁵. El per què no va considerar necessari afegir aquesta prohibició a Barcelona ho podríem atribuir a la desaparició d'aquests professionals que, com hem vist, es convertiran al cristianisme en la seva gran majoria.

³⁶⁵ “tem, que nenguna juhia, no gos venir, ni ésser en casa de negun cristià, ni christiana, per ésser madrina ni metgessa. (...) Item, que algun juheu o juhia, no gos ordonar, ni administrar alguna medicina, per a cristià o christiana.” ACA, reg. 3127, f. 88v. Ídem.

Capítol 3

3.1 Llicències mèdiques

Tal com hem apuntat als apartats anteriors, al segle XIV els metges jueus hauran de fer front a un nou model de control. A finals del segle XIII es creen les primeres legislacions que volen regular la pràctica mèdica que es desenvoluparà en el decurs del XIV, i que es consolidarà mitjançant les llicències mèdiques dispensades³⁶⁶. D'aquesta manera, els jueus es trobaren que hauran de complir certs requisits que marcaran la professió mèdica, que fins aleshores havien exercit de manera més o menys privilegiada.

Els antecedents de la legislació mèdica es poden trobar a les Corts de Montsó de 1289, que segueixen els passos donats en la mateixa direcció a Montpeller el 1239³⁶⁷. En aquestes Corts, s'instaurà l'examinació als advocats per part dels prohoms de la ciutat i altres advocats, fent extensiva també la legislació als físics i cirurgians³⁶⁸. La llei de Montpeller havia estat ampliada el 1272 quan Jaume I va voler limitar la pràctica a aquells que tenien una carrera universitària, fossin homes o dones, jueus o cristians. Posteriorment a les Corts de Montsó, les ciutats de Cervera (1291) i Valls (1299) varen fer provisions similars, incloses les especificacions relatives a sexe i religió³⁶⁹. Una vegada engegat el procés de legislació, va ser qüestió de temps que els diferents territoris anessin incorporant les seves variants fins a arribar a un consens territorial a

³⁶⁶ Sobre les llicències reials existeixen estudis previs, en concret vegeu McVaugh (1993), p. 95-103. També existeix un buidatge i estudi dut a terme per García-Ballester, McVaugh i Rubió-Vela de les llicències trobades a l'Arxiu Reial de València a *Medical licensing and Learning in Fourteenth-Century Valencia* (1989).

³⁶⁷ Montpeller, a la seva vegada, seguia d'aquesta manera l'exemple de París (1220) i del regne de Sicília (1140). García-Ballester et alii (1989), p. 3

³⁶⁸ “Item ordonam e statuim que algun savi en dret no ús en alguna cort de inquisicions, ne de advocacions, ne de jutjaments entrò serà examinat per los prohòmens de cascum loch ensemps ab los altres savis en dret; e aquells qui seran elets, juren que se hauran feelment en advocacions e en les altres coses en poder del veguer o del batle e dels dits prohòmens d'aquell loch. (...) Item ordonam e statuim que allò mateix se faça en los metges e cirurgians.” De la Torre (1971), p.3.

³⁶⁹ García-Ballester et alii (1989), p.7

tota la Corona. Els següents en seguir-ne els tràmits van ser els Furs de València (1329) on, més detalladament, es vinculava la pràctica als estudis universitaris³⁷⁰.

A partir d'aquest punt, però, les cartes reials i les disposicions legals van oscil·lant d'acord a qui dóna el rei el poder d'examinar, si a la ciutat o al col·lectiu de metges. Aquest segon, encara no format com a Col·legi en època de les Corts de Montsó, va anar coordinant-se fins a reclamar-ne el control a la dècada del 1330. El 1334 l'infant Pere, a instància dels metges de Barcelona, ordenà que ningú practiqués la medicina sense ser examinat, a excepció d'aquells que fossin batxillers o mestres d'aquesta art³⁷¹. El 1342, donà el poder de supervisar les examinacions directament als metges d'aquesta ciutat³⁷². A diferència de València, però, a Barcelona no hi ha constància que es creessin càrrecs d'examinadors municipals³⁷³. Al mateix temps, les cartes reials de 1337 (Cervera), 1338 (Barcelona) i 1339 (Montblanc) donaven el dret a aquests municipis a examinar els metges que allà treballaven³⁷⁴. Però això no esdevenia obligació i quedava en mans dels dirigents de cada lloc. No va ser fins el 1369 que, prenent com a base les

³⁷⁰ “Manam e establím que·l justícia e els jurats cascun any lo terçer jorn ans de Nadal eligen II fisichs de actoritat, los quals sien examinadors de tots los metges de física qui novellament vinguen per practicar en la ciutat e en les viles del regne, e aquell que trobaran sufficient, e que almenys haja oyda art de física o medicina per III anys en estudi general, sia reebut a praticar la dita art, e en altre manera no y sia reebut.” García-Ballester et alii (1989), p.59

³⁷¹ “(...)qui ab incurrentibus eam exigantur et nobis sine remedio aliquo applicentur, officio medicine uti quousque, coram vicario dicte civitatis, jurisperitis et vobis dictis medicis et aliis prudentibus et proceribus dicte civitatis, se examinacionis et disputacionis certamini in arte predicta duxerit supponendum, et peracta examinacione huiusmodi per vicarium et alios prenomínatos pro idoneo et sufficienti ad predicta, eius sciencia et meritis exigentibus, habeatur, nisi in eadem arte bacallarius fuerit vel magister vel talis persona que iuxta dictis constitutionibus in premissis possit vel debeat collocari.” ACA, reg.571, f.91v-92r, citat a De la Torre (1971), p. 19-20

³⁷² “Hanc autem ordinationem et ex ea subsequencia extendi volumus non solum ad civitatem Barchinone (...) sed etiam ad vicarium Barchinone et Vallensis et ad baiuliam (...) Barchinone ac baiulias subiectas; et medici in ipsis vicariis et baiuliis habitantes ad premissa servanda existant totaliter obligati.” ACA, reg. 873, f. 154v; García-Ballester et alii (1989), p. 8-9. També es dirigeix d'aquesta manera als dos metges (Pere de Pla i un altre el nom del qual s'ha perdut) representants dels metges de Barcelona a ACA, Cartes reials, 1848r

³⁷³ García-Ballester et alii (1989), p.56-58. Els autors llisten tots els examinadors valencians entre 1336 i 1400. A Barcelona, AHCB, Doc 519, 1363 (IA-509). Constitucions on s'estableixen, entre altres coses, els estudis i exàmens de metges. Editat per Pons i Guri, pàg. 151-170 Catàleg de pergamins de l'AHCB.

³⁷⁴ McVaugh (1993), p.10.

Corts de Montsó (1289) i les de Cervera (1359), Pere III manà a tota Catalunya que els metges (i advocats) no poguessin exercir sense passar un examen o haver estudiat els anys pertinents³⁷⁵. Tot i que en aquest document no se cita directament a aquells sectors marginals de la societat (jueus, sarraïns, dones) és prou evident que si aquests no podien accedir als estudis demanats només els quedava la possibilitat d'ésser examinats si volien continuar legalment les seves activitats. I, feta la llei, feta la trampa, ja que aquests exàmens eren també els que asseguraven l'accés a la professió i una certa legitimitat a dits sectors. A la legislació de 1369 també es mencionen de forma indirecta unes altres Corts de Montsó, de 1363, on s'especificava que jueus i musulmans havien de ser examinats per metges de la seva religió, si n'hi havia, supervisats per un metge cristià³⁷⁶. Això darrer, però, serà una especificitat de les llicències reials que altres legislacions municipals o episcopals no tindran en compte i que, com veurem, no sempre es complia³⁷⁷. D'aquesta manera s'acabà tancant el cercle a les pràctiques irregulars i es perfeccionà la legalitat amb la que havien de complir els metges jueus.

Tot i que aquesta legalitat sembla ben definida, durant les dècades següents trobarem recordatoris sobre aquest tema, la qual cosa ens fan pensar que la llei no s'acaba de respectar. El 1373, per exemple, el rei tornarà a prohibir l'exercici de la medicina a qui no sigui mestre o hagi estat examinat pel metge de la casa reial Bernat Barriach³⁷⁸. El 1385, l'infant Joan diu haver estat informat de què alguns jueus tracten pacients sense llicència a Barcelona causant mal, motiu pel qual mana que cap d'ells no practiqui la medicina sense ser examinat per quatre o cinc metges³⁷⁹.

Però tot i les prohibicions d'exercir, podem trobar exemples de metges que l'infringien i que demostren que, o bé no existia un control més enllà de quan es produïen denúncies (normalment per casos de *mala praxi* fatals), o que la dificultat de regular les pràctiques

³⁷⁵ “Et idem in ipsa curia fuerit ordinatum servari in medicis artis fisice excepto quod sufficiat eso per tres annos in studio generali audivisse”. ACA, reg. 985, f. 167. Transcrit per Rubió i Lluch (2000), p.219-220.

³⁷⁶ Gallent Marco (2008), p. 48.

³⁷⁷ García-Ballester et alii (1989), p.29

³⁷⁸ ACA, reg.1088, f.15r. Transcrit per Guaita (2010), p.109

³⁷⁹ ACA, reg.1732, f.57. Transcrit a De la Torre (1971), p.72-73.

mèdiques feia que molts escapessin al seu control³⁸⁰. Autors com Garcia-Ballester han posat de relleu també la importància d'aquest control per tal d'evitar intrusisme professional en un moment on els Estudis Generals comencen a guanyar protagonisme en la matèria mèdica³⁸¹.

I és que les examinacions seguien el model escolàstic que s'havia imposat al món universitari. Aquestes es composaven de *questiones et responsiones, disputationes, rationes et argumentationes*, una *lectio* que obligava als metges jueus a estar familiaritzats amb els mètodes de l'escolàstica. Això, segons Garcia-Ballester *et alii*, era un signe més de l'aculturació gairebé obligatòria per a aquells que volien exercir en territori cristià. Els tribunals mèdics, com ja hem dit, constaven a vegades no només de metges cristians sinó també jueus, sent aquests últims una peça més de la dita aculturació. Aquestes examinacions eren iguals per a tothom, sense fer distincions entre els diferents contextos culturals, excepte en les formes religioses dels juraments, moment en el que els membres del tribunal de la mateixa religió prenen part³⁸².

McVaugh es pregunta si tal vegada aquestes noves legislacions tenien com a objectiu limitar la pràctica de certs grups concrets, és a dir, els jueus³⁸³. De fet, la qualitat de la medicina exercida per metges cristians augmenta, arran del paper de les universitats; mentre comença a decaure la medicina practicada pels jueus, que fins aquell moment havia estat considerada superior. Però d'alguna manera tot aquest procés, al capdavant legítim, amb permisos de les autoritats, la pràctica dels metges jueus (aquells que arriben a certs estàndards, és clar), que ja no han de patir per cap prohibició. Les preocupacions de certs sectors com el col·legi de metges no semblen més que un intent de mantenir un monopoli sobre el negoci, una queixa de l'intrusisme d'aquells professionals que no havien fet el mateix camí d'aprenentatge que ells³⁸⁴. El mateix autor creu veure un sentiment d'amenaça i por a les restriccions en la promptitud dels

³⁸⁰ Recordem, per exemple, les acusacions a mestre Salamó (ACA, Alfons II, Reg. 84, f.17v), i Reginó (AHPB, Francesc Pujol, 38/12, f.102v-104r).

³⁸¹ García-Ballester (1990), p. 94. García-Ballester et alii (1989), p.12-16.

³⁸² García-Ballester et alii (1989), p.12. Vegeu també el cas de Bendit Caravida, transcrit a De la Torre (1971), p.73-75.

³⁸³ McVaugh (1993) p. 98-100

³⁸⁴ Recordem les queixes contra les cirurgianes a l'apartat 2.8

metges que van reclamar la seva llicència quan aquestes van començar a aparèixer³⁸⁵. Tanmateix, molts d'aquests metges trigaran bastant a aconseguir o reclamar la seva, fins i tot anys després d'estar exercint. És a dir, les limitacions i restriccions no devien pas ser immediates i no devien existir òrgans de control real, estaven sotmeses a les denúncies de pacients o competidors. Aquest enfocament centrat exclusivament en voler controlar l'activitat dels jueus es desmenteix en analitzar el corpus documental de les llicències valencianes conservades³⁸⁶. De les 28 llicències editades a l'estudi de García-Ballester *et alii*, 20 són concedides a cristians, 7 a jueus i només una a un musulmà. Si la creació de les llicències havia de servir per controlar només un sector de la població que practicava la medicina, el criteri no es degué centrar en la religió. Malauradament no podem fer el mateix recompte comparatiu a Barcelona, la falta d'informació en aquest sentit ens impedeix avançar en aquesta hipòtesi³⁸⁷. Creiem, però, que les llicències s'enfoquen més a nivell professional, tant per impedir la competència de certs grups com per assegurar la qualitat dels serveis.

Altres autors com Nirenberg, argumenten que les llicències són un mecanisme per controlar la pràctica mèdica de les dones, a les quals sovint s'acusa de metzineres³⁸⁸. Obvia de la mateixa manera, però, que és una prohibició molt més àmplia que afecta a més sectors. Curiosament, amb el temps, les llicències a dones es facilitaràn en aquells casos en els que les metgesses es dediquen només a la medicina ginecològica, considerant aquesta una medicina “menor” en la seva pràctica i conseqüències, i a vegades relacionada amb aquestes “metzineres”.

En aquest clima ambigu i competitiu naixeran al mateix temps les llicències reials i també les llicències municipals. Mentre que les primeres eren atorgades pràcticament per voluntat reial, a les segones el metge en qüestió (aquell que no hagués anat a un Estudi General, s'entén) era examinat per un tribunal format per la ciutat o poble on

³⁸⁵ McVaugh (1993), p.99

³⁸⁶ García-Ballester et alii (1989).

³⁸⁷ Comptem, però, amb les llicències a dones cristianes mencionades a l'apartat 2.8 i almenys dos homes examinats pel Consell de la Ciutat (vegeu nota 391).

³⁸⁸ Nirenberg (1996), p.120-121. Nirenberg exemplifica el seu argument amb els casos valencians i les metgesses sarraïnes, limitant encara més el context d'aquestes prohibicions.

havia d'exercir³⁸⁹. No sembla ser el cas de Barcelona, com dèiem, on no s'han localitzat llicències municipals a metges jueus. El Consell de la Ciutat sembla que només regulava la pràctica dels apotecaris i la tinença de certs productes considerats verinosos³⁹⁰. Potser considerava que les prohibicions reials i eclesiàstiques fossin suficients, o potser, creia convenient tenir aquests professionals actius a la ciutat, sense posar gaires impediments. Sigui com sigui, en el cas de Barcelona, les llicències quedaven en mans episcopals i reials. Cal puntualitzar, però, que això és així pel que respecta als practicants de medicina jueus. Els metges cristians no qualificats, és a dir, que no havien estudiat als Estudis Generals, sí que eren examinats pel Consell de la Ciutat per tal d'obtenir una llicència, tot i que el càrrec d'examinador no sembla haver estat institucionalitzat³⁹¹.

Tocant a les llicències eclesiàstiques, eren més específiques i el que feien era permetre als metges jueus tractar pacients cristians, però sota la supervisió d'un apotecari o metge cristià. La preocupació episcopal ulterior no era altra que la del contacte de l'infidel amb els cristians, just quan aquest últim es trobava en una posició vulnerable. Paral·lelament a les legislacions reials, els concilis sinodals també van voler regular d'aquesta manera la pràctica mèdica jueva. Arran del Concili de la Tarraconense (1243) sabem que les autoritats eclesiàstiques miraven amb recel les relacions entre metges jueus i pacients cristians. Aquesta malfiança derivarà finalment, pels volts del 1312, en la prohibició als cristians de recórrer a cap metge jueu sota pena d'excomunió³⁹².

Com dèiem més amunt, en certa manera a Barcelona les llicències episcopals substituirien la funció de les municipals, però cal entendre les seves particularitats. Aquestes llicències s'atorgaren de forma regular abans que les reials, sent de l'any 1332

³⁸⁹ Garcia-Ballester et alii (1989), p. 10

³⁹⁰ AHCB, Llibre del Consell, 2, 1310-1313. També citat per Vela (2007)

³⁹¹ Tal és el cas de Juan de Pallars, mestre metge i físic examinat el 1359. Llicència a De la Torre (1971), p.39-42. També el 1386 s'examinarà al barber Bernat Bartomeu per exercir la cirurgia. ACA, reg.947, f.32v-33r, transcrit a op.cit., p.76-77

³⁹² "Nullus clericus seu laycus in suis infirmitatibus iudeum in medicum advocat seu medicinam recipient ab eodem, quod si laycus contrafecerit excommunicetur, si clericus deponatur. Mandamus in hoc publicari et exponi et sub pena predicta moneri sicut superius est iam dictum, ut hoc observent omnino, nec contrarium audeant atemptare.", Pons i Guri, "Constitucions Conciliars Tarraconenses", 1975, p.334, citat a Muntané (2015) p. CXVI.

la primera documentada a Barcelona³⁹³. Segons McVaugh, sembla que a iniciativa dels mateixos metges es reclamà al bisbe que es sancionés la seva activitat, legalitzant una situació que, no oblidem, havia estat permesa durant anys. I es que les prohibicions papals no feien pas que aquests metges haguessin aturat la seva activitat, tot i que la feien il·legal (o tal vegada al·legal?). Però per què en aquest moment precís? Per què demanar-les al bisbe i no al rei, que també atorgava llicències (i menys restrictives)? Pot relacionar-se amb la clientela d'aquests específics metges? Probablement el clima mateix de la ciutat propiciava que els metges jueus volguessin assegurar la legalitat de la seva feina. La carta reial als metges barcelonins del 1334 posa de manifest que la competitivitat estava a l'alça en aquell moment i els metges cristians se sentien amenaçats per aquells que estaven clarament fora de la legislació.

Però la motivació ulterior era ben diferent. D'una banda tenim les llicències reials, que intenten vigilar i controlar la mala praxis dels metges en general. De l'altra, les episcopals que miren de controlar qui rep l'assistència, i no pas tant la qualitat d'aquesta. La por cristiana és la por d'enverinament d'aquell que pertany a la religió contrària, però no nega els coneixements d'aquests metges. La llicència reial, en canvi, vol avalar els coneixements que, en molts casos, porten anys posant en pràctica. Aquesta última, però, tal com hem vist, trigarà més en consolidar-se a tots els territoris catalans. Probablement, aquestes diferències pel que fa a qui emet la llicència siguin degudes a les diferents jurisdiccions que afectaven als jueus. Per una banda, el metge, al ser propietat reial, depenia de la potestat del monarca per aconseguir aquest permís. D'altra, degut a les prohibicions que impediien als jueus tractar a cristians, estava supeditat al bisbe que tenia la potestat d'expedir la seva llicència. D'aquesta manera, a nivell municipal no quedaria jurisdicció sobre la qual legislar.

I és que el control episcopal no es reservava només als metges, com apuntàvem abans, els pacients podien incórrer en perill d'excomunió per ser atesos per un jueu. El bisbat es preocupava més de la vida espiritual dels pacients, per això els controlava en aquest sentit. Tal és el cas de Timbor, absoluta per haver estat tractada (ella i els seus fills i

³⁹³ ADB, R. Communium, 1330-1334, vol. 5, f. 197r. Citat també a VVAA (2008), p. 104 amb referència errònia i per McVaugh (1993), p.98.

familiars) per un metge jueu que no estava associat amb un de cristià³⁹⁴. En aquest cas, però, hi ha un atenuant, i és que na Timbor no és altra que Timbor de Fenollet, vescomtessa de Cabrera i, de retruc, també neboda del bisbe Ferrer d'Abella, tal com atesta el mateix document. D'aquesta època no hem localitzat més dispenses d'aquest tipus, ni excomunionis per haver-se tractat per un metge jueu. Però sembla prou evident que en aquest cas, tant l'estatus de Timbor com la seva vinculació amb el bisbe van ser determinants, no només perquè el bisbat se'n fes ressò sinó també per evitar-ne les conseqüències. Malauradament, el nom del metge que la va atendre no es menciona en cap moment.

Timbor no podia ser l'única que davant la malaltia busqués l'expertesa d'un metge jueu. Ja fos per la falta d'un metge cristià o per la millor fama d'un metge jueu concret, les possibilitats que la gent desobeís les disposicions eclesiàstiques eren elevades. A més, en el moment en què el mateix rei comença a atorgar llicències mèdiques basant-se en els coneixements, des-legitima *de facto* les consideracions religioses.

Les llicències episcopals, en un nombre més o menys similar a les reials, només es diferencien d'aquestes últimes perquè el permís expedit ve determinat per la presència d'un apotecari o metge cristià en el decurs de la pràctica mèdica duta a terme pel jueu. Tot i que trobem les dues opcions, existeix una preponderància dels apotecaris cristians. El motiu és molt clar, els apotecaris són els que tenen accés directe als productes receptats ("*pocula medicine*", sempre mencionat a les llicències) i poden actuar com a mesura de control davant de possibles casos d'enverinament. D'altra banda, en aquests moments a Barcelona la comunitat d'apotecaris és prou important i sòlida com per a adjudicar-li cert control. De fet, la gran quantitat d'apotecaris cristians que trobem a la documentació a inicis del segle XIV supera amb escreix a la dels metges cristians, professió en aquell moment encara no gaire organitzada ni consolidada³⁹⁵. Per més que encara falta gairebé un segle per a que puguem considerar als apotecaris i especiers un gremi consolidat amb les seves ordinacions i mestratge, la seva vinculació entre membres i, fins i tot, la disposició d'aquests en el mateix carrer que portarà el seu nom,

³⁹⁴ ADB, R. Communium, 1339-1341, vol. IX, f.101v-102r. Citat malament a VVAA (2008), pàg. 106.

³⁹⁵ Vegeu apartat 2.2.3

demostren ja una organització professional³⁹⁶. Aquests apotecaris cristians havien de ser de caràcter “*ydoneo et discreto*”, tot i que, evidentment, es tractava només d'un formalisme.

Però el fet de treballar supervisat per un cristià, fos apotecari o metge, no garantia que la seva feina estigués exempta de crítiques i acusacions. A la veïna Marsella hi ha dos casos que exemplifiquen com els jueus que practicaven medicina mai estaven lliures de sospita. El primer cas, el d'Abraham Bondavin del 1389-1390, és especialment il·lustratiu pel que veníem comentant, perquè malgrat que aquest metge va consultar amb un altre de cristià i va fer el tractament a través d'un apotecari cristià, res no el va lliurar d'una acusació de mala pràctica³⁹⁷. La suposada supervisió cristiana no va servir de res. Un altre cas, el de Floreta d'Ays el 1403 (que ja hem vist a l'anterior capítol), va tenir lloc en condicions encara pitjors ja que no comptava amb supervisió cristiana prèvia³⁹⁸. En el seu cas, l'antisemitisme és prou evident i és la causa que determina l'acusació.

Per acabar, hem de considerar un últim detall sobre les legislacions, el propi context jueu. Segons Rosner, la llei jueva requeria que els metges estiguessin ben educats i que obtinguessin llicències de les autoritats locals³⁹⁹. En realitat, el que diu el Talmud és que els metges han de tenir una llicència de la Beit Din, però en època medieval es devien adaptar a les circumstàncies i lleis dels països, com tantes altres vegades⁴⁰⁰. No és escabellat, doncs, pensar que en començar a donar-se llicències els jueus van assumir l'obligació de complir amb aquesta disposició talmúdica. Per aquest motiu, van ser els primers en anar a buscar-les, sobretot en el cas de les llicències episcopals a Barcelona. Òbviament l'obtenció d'aquestes llicències facilitava també la seva pràctica mèdica, però hem de fer una mirada al conjunt de la seva casuística per intentar entendre les seves motivacions. D'altra banda, segons el Talmud, aquestes llicències són les que

³⁹⁶ El carrer dels apotecaris se situava al actual Carrer de la Llibreteria, al costat de Plaça Sant Jaume.

³⁹⁷ Green i Smail (2012), p. 200

³⁹⁸ Green i Smail (2012)

³⁹⁹ Rosner (2000), p. 246-247. Shulchan Aruch, Yoreh Deah 336.

⁴⁰⁰ “Dina d'malkhuta dina”, és a dir, la llei de la terra és la llei. Aquest concepte apareix a la halakhà i el Talmud, i va ser adoptat sobretot per les comunitats jueves en terres gentils, acceptant així la llei i autoritat d'aquests.

protegeixen als metges si res surt malament amb el malalt. Si en tenia una, era menys probable que qualsevol acusació li acabés portant conseqüències, tot i que, com hem vist abans, no era garantia de res.

3.2 Anàlisi de les llicències reials i episcopals concedides a jueus a Barcelona

Com hem vist abans, tot i que existien dos tipus de llicències (reial i episcopal) que afectaven aquells que volien exercir la medicina a Barcelona, les seves funcions ulteriors eren diferents. Per bé que en última instància buscaven regular la medicina, els motius i, fins i tot, les maneres diferien. Analitzem ara més en profunditat la documentació conservada en aquest sentit sobre els metges d'aquesta ciutat.

Encara que no podem descartar que existiren més, tenim documentats 11 metges amb llicència episcopal (dos dels quals, Vidal Abib i Samuel Ravaya, compten amb dues cadascú) i 13 metges amb llicència reial⁴⁰¹. De tots aquests, només dos individus compten amb tots dos tipus de llicència, Jucef Bonafós i Abraham Astruc Cohen⁴⁰². I de tots els llicenciats, només hi ha dues dones, Astruga i Coloma, les llicències de les quals difereixen de la resta⁴⁰³. Això fa que dels 46 practicants de medicina documentats al llarg del segle XIV, teòricament més de la meitat exercien sense llicència. Encara que seria temptador concloure que es deu tractar de metges que actuaven abans d'imposar-se la legislació pertinent, el cert és que es distribueixen al llarg de tot el segle. De fet, la carta de l'encara infant Joan de 1385 parla de metges jueus exercint sense llicència, la qual cosa encaixa amb la documentació recopilada. Tampoc no podem obviar el fet que

⁴⁰¹ Vidal Abib: ADB, Notularium Communium, vol.5 f.69v i ADB, R. Communium, 1330-1334, vol. 5, f. 197r. Samuel Ravaya: ADB, R. Gratiarum, 1363-1365, vol. I f.227r i ADB, R. Communium, 1358-1360, vol. XXI, f. 13r. A VVAA (2008), pàg. 117 citen només la primera i l'anomenen Xamuel Rams. McVaugh (1993) menciona un altre metge, Samuel Gracià, amb llicència episcopal i reial. Malauradament, la referència que dona de la seva llicència reial no coincideix amb la documentació, per la qual cosa no ho hem pogut comprovar.

⁴⁰² Abraham Astruc Cohen: ADB, R. Gratiarum, 1387-1389, vol. XI, f. 19r-v i ACA, reg. 927, f. 218r. Jucef Bonafós: ADB, R. Communium, 1345-1348, vol. XIV, f. 212v-213r i ACA, reg.576, f.83r

⁴⁰³ ACA, reg. 873, f.160v (1342). De fet, les seves llicències, tal i com hem vist a l'apartat 2.8, van ser concedides per dedicar-se a sectors concrets (jueus i dones). Coloma, llicència transcrita per Guaita (2010), p.114

algunes llicències es poden haver perdut o poden estar pendents de localitzar. Però tanmateix convé recordar que existiren metges de tots els estrats socials i aquells que reberen llicències reials eren en la seva majoria metges que treballaren per a la casa reial. Trobem, doncs, que les llicències, que ja eren restrictives, marginaven encara més els que no gaudien de nivell social, i per tant, del favor de les elits.

Per acabar, si comparem tots dos tipus de llicències hi veiem reflectits un parell de perfils professionals diferents. Mentre que a les llicències atorgades pel rei hi trobem físics, cirurgians i l'únic apotecari jueu identificat en aquest període; a les episcopals només hi ha físics. En aquestes últimes és normal no trobar apotecaris jueus, ja que precisament demanen la participació d'apotecaris cristians, però la falta de cirurgians ens fa preguntar-nos si la percepció d'aquesta professió era diferent en, suposadament, no administrar tractaments directament.

3.2.1 Llicències episcopals a la diòcesi de Barcelona

Com ja hem explicat abans, cada tipus de llicència tenia la seva especificitat. Les llicències episcopals, que partien de les constitucions sinodals (com sempre fan constar a la mateixa llicència), són en teoria més restrictives que les reials degut a la supervisió cristiana que demanen⁴⁰⁴. La llicència episcopal no vol garantir que el professional que exerceix està ben qualificat, pretén assegurar que els pacients que aquest tractarà no siguin excomunicats, com en el cas al·ludit de la vescomtessa de Cabrera. En el cas que aquests metges només atenguessin a jueus, aquesta llicència episcopal no era necessària. És a dir, aquestes llicències només es concediran als metges jueus, deixant de banda altres sectors que requerien regulació, com podien ser els cristians (homes i dones) que no anaren als Estudis Generals.

La seva estructura és molt senzilla i es repeteix de manera molt similar en totes elles. A l'encapçalament consta qui la dóna: o bé el bisbe o el vicari general. Del metge

⁴⁰⁴ “Cum juxta canonicas sanctiones et ordinationem ecclesie nostre Barchinone nullus audeat recipere aliquam medicina a judeis fisicis sive sirurgicis nisi medico fisico vel chirurgico christiano convocato alia est ipso facto excomunionis suam immediatus.” R. Gratiarum, 1365-1368, vol. II, f. 229r. Vegeu annex.

s'esmenta amb prou feines el nom, i, si és metge reial o ve recomanat per algú. Aquest darrer punt, apareix escadusserament, tal com veurem més endavant. Després es recorda la llei que segons les constitucions sinodals prohibeix que un metge jueu administri medicaments a un pacient cristià, sota perill d'excomunió. Finalment, es concedeix permís al metge en qüestió per tractar a pacients cristians, sota la supervisió d'un metge o, més sovint, d'un apotecari cristià.

Tot i que hi ha aspectes que les llicències només tracten de puntetes, és interessant que nosaltres ens hi parem una mica. Per exemple, tal com dèiem, per bé que algun cop s'esmenta l'experiència del metge, aquesta no sembla ser important. Només si el metge ve recomanat se'n fa menció. Aquest és el cas, per exemple, de Samuel Gracià que aportà el testimoni d'un apotecari cristià, Pere Janer, amb el que s'havia associat⁴⁰⁵. Si el metge està associat amb la casa reial també se'n fa esment. Aquest és el cas de Samuel Ravaya, de la casa de l'infant Pere, o Ferrer Benvenist, la pràctica del qual venia avalada pel rei⁴⁰⁶. En el cas de Benvenist Samuel, van passar bastants anys des que es va convertir en domèstic de la casa reial (1353) i se li concedí una llicència episcopal (1368), però sembla que la seva condició de metge reial afavoreix la concessió, tot i que tardana⁴⁰⁷.

Els únics casos en què es menciona un examen davant d'un tribunal destaquen, també, per altres motius. Un és el de Vidal Abib, el primer que rebrà una llicència episcopal el 1332. És un cas especial no només per ser el primer, sinó també perquè com hem apuntat anteriorment, en rebrà dues amb un any de diferència. La primera llicència, curta en comparació amb la següent, estableix les bases de totes les llicències que vindran, utilitzant ja el mateix llenguatge protocol·lari⁴⁰⁸. La segona, en canvi, cita una

⁴⁰⁵ ADB, Notularium Communium, vol. 5 f.232r (18 febrer 1334). Citat per McVaugh (1993), p.98. Vegeu annex.

⁴⁰⁶ ADB, R. Communium, 1345-1348, vol. XIV, f. 125v (Ferrer Benvenist), R. Gratiarum, 1365-1368, vol. II, f. 229r (Benvenist Samuel) i R. Gratiarum, 1363-1365, vol. I f.227r, R. Communium, 1358-1360, vol. XXI, f. 13r (Samuel Ravaya). Vegeu annex.

⁴⁰⁷ ACA, reg.678, f.9r i ADB, R. Gratiarum, 1365-1368, vol. II, f. 229r

⁴⁰⁸ ADB, Notularium Communium, vol.5 f.69v (20 de maig de 1332). "(...)Nos igitur de sciencia et idoneitate persone tue iniqua cum medicis veritate quod circa ipsius artis peritie sufficiens et idoneus es reperus. Idcirco quod in civitate et diocesi predictis possis dicto vestri officio medicine ac curam medicandi tibi ad juncto alio medico christiano christianis patientibus ministrere (...)". Vegeu annex.

carta enviada per Pere Gavet en la que parla de l'examen de Vidal Abib, en el qual també participà Vidal Bonafos (que poc temps després, el 1334, rebrà una llicència reial), deixant clara la seva aptitud per la medicina⁴⁰⁹.

El mateix passa amb Samuel Ravaya, l'altre metge del qual consten dues llicències episcopals. Curiosament, la primera de 1358, menciona el vincle amb la casa reial i, també, que ha estat examinat per manament del rei, motius prou de pes perquè no necessiti cap ratificació⁴¹⁰. A més a més, en aquesta llicència consta com a jueu de la vila de Falset, tot i que aquesta informació apareix tixada i corregida, dient que és del bisbat de Barcelona. Tal vegada fou un error del notari, o el metge acabava de traslladar la seva residència, no ho sabem. La segona, ja de 1365, és pràcticament igual, tret pel fet que la ratifica el mateix bisbe, mentre que la primera venia donada per Arnau Busquets, vicari general del bisbe⁴¹¹.

Però com hem dit manta vegada, el focus principal d'aquestes llicències és el control i supervisió de les activitats dels metges, hagin superat o no un examen. En totes elles es parla de l'associació amb un metge o apotecari cristià, especialment amb aquest últim. Abraham Astruc Cohen, per exemple, pot actuar sense un metge cristià sempre que consulti amb un apotecari cristià, sent les medecines (“pocula medecine”) que administraria Astruc el motiu de preocupació⁴¹². Curiosament, en el cas d'Abraham no es parla de cap tipus d'examinació. A Jacob Andali, en canvi, gaudeix de certa llibertat en aquest tema, com especifica a la seva llicència: "*vobis medicinam recipere illam quam vobis placiint eis aministrare ad modum et utilitatem eorundem*"⁴¹³.

Per acabar amb les llicències episcopals, comptem també amb un cas de possible frau amb Mossé de la Geltrú, l'únic dels metges amb llicència fora del cercle urbà de

⁴⁰⁹ Vidal Abib: ADB, N. Communium, 1330-1334, vol. 5, f. 197r. “(...) Ego Petrus Gaviti parisius licenciatus in septem artibus et in sciencia medicine professorum transmito ad vos Vitalem Abib judeum medicum, examinatum presente magistro Francisco de Plano concedendo ei Barchinona licenciam practicandus (...)” Llicència de Vidal Bonafos: ACA, reg. 576, f.82v-83r. Vegeu annex.

⁴¹⁰ ADB, N. Communium, 1358-1360, vol. XXI, f. 13r. Vegeu annex.

⁴¹¹ ADB, R. Gratiarum, 1363-1365, vol. I f.227r. Vegeu annex.

⁴¹² ADB, R. Gratiarum, 1387-1389, vol. XI, f. 19r/v. Vegeu annex.

⁴¹³ ADB, R. Gratiarum, 1370-1372, vol. IV, f. 193r. Vegeu annex.

Barcelona⁴¹⁴. Aquest metge, tot i que el bisbe reconeix que ha estat examinat, sembla que no compta amb el beneplàcit episcopal, sobretot perquè no ha estat treballant amb un metge cristià.

En definitiva, les llicències episcopals resultaran un mecanisme de control molt limitat dins del marc general de les legislacions mèdiques. El seu objectiu i el sector delimitat al que volen controlar fa que no siguin una mesura del tot eficaç i és bastant probable que no tots els metges jueus es preocupessin d'obtenir el permís episcopal. Encara que en aparença vagin en contra de les disposicions conciliars de 1312, busquen regularitzar una situació que, tot i les prohibicions, era poc probable que desaparegués. Desconeixem si aquesta excepcionalitat es va donar a la resta de diòcesis, però no ho creiem pas impossible.

3.2.2 Llicències reials

Pel que fa a les llicències reials, moltes d'aquestes seran concedides a metges o domèstics de la casa reial, fent que aquestes semblin més un intercanvi de favors que no pas un control de la professió. La seva estructura, molt similar a la de les episcopals, presenta certes diferències que en primera instància mostren més interès per la qualitat de la medicina que s'exerceix. Concedides directament pel rei o, en el seu defecte, un infant, solen explicar més del metge que rep la llicència, al·ludint a vegades lligams familiars o la seva relació amb la casa reial. En aquestes llicències és ben freqüent esmentar l'examen que ha passat l'individu o quina és la recomanació que ha permès el vistiplau perquè exerceixi, amb petites excepcions que comentarem. També és molt recurrent recordar la legalitat segons la qual es concedeix la llicència, a més d'altres disposicions legals un cop concedida, com per exemple, multes als que vagin en contra d'aquesta.

Les primeres llicències reials documentades són les de Jucef Bonafós i Vidal Bonafós, concedides amb només un dia de diferència el 25 i 26 d'octubre de 1334⁴¹⁵. Els motius

⁴¹⁴ADB, R. Communium, 1339-1341, vol. IX, f. 106r-v. Vegeu annex.

⁴¹⁵ACA, reg. 576, 82v-83 i ACA, reg.576, f.83r. Vegeu annex.

pels quals ells van ser els primers i perquè en aquesta data no és gens clar, però ja es mencionen les “*procuraciones Cataloniae*”. Res en aquestes llicències sembla assenyalar un motiu concret pel qual es concedeixen en aquell precís moment, però segurament és conseqüència directa de la provisió reial del 13 d'octubre de 1334 en la que a instàncies dels metges barcelonins el llavors infant Pere prohibeix practicar la medicina sense ser examinat⁴¹⁶.

També, tal com dèiem, en aquestes llicències és molt més comú fer menció de l'aptitud dels metges i de les examinacions que havien superat⁴¹⁷. Algunes esmenten el llarg temps que fa que els metges exerceixen, recalcant l'experiència assolida. Però cal preguntar-se per què triguen tant a obtenir aquesta llicència⁴¹⁸. És el cas dels germans Caravida, Salamó i Sullam, que exerciren a la dècada dels 80 quan les llicències ja feia molt de temps que estaven instaurades⁴¹⁹. En canvi, el cas d'Abraham Astruc Cohen destaca per haver obtingut el permís episcopal i el reial. Circumstància que altres metges no van considerar necessària atès que ja tenien una fama guanyada com a professionals, i fins i tot molts d'ells estaven vinculats a les altes esferes. Així doncs, l'obtenció d'aquestes llicències sembla més un tràmit que no pas una necessitat real per poder continuar exercint.

Cal destacar el cas de l'únic apotecari, Vidal Xaham, que va rebre el 1325 permís reial per exercir atès que només atenia a jueus, i que per tant encara no era una llicència pròpiament dita⁴²⁰. Això fa que la seva estructura sigui lleugerament diferent a la de la resta. Primer exposa la prohibició sobre els apotecaris primer, i l'excepció després. Veient les llicències episcopals, evidenciem que a la pràctica són les que més

⁴¹⁶ ACA, reg. 571, 91v-92r. Vegeu nota al peu 371.

⁴¹⁷ “Attendentes te Mahir Caravida Çaporta judeus Barchinona esse sufficientem idoneum et expertum ad officium chirurgie exercendum cum in sciencia dicti officii examinatus per magistrum Petrum de Gaveto professore in sciencia medicine fueris inventus aptus et sufficientes in eadem (...)”. ACA, reg. 873, f.139r, transcrit a Rubió i Lluch (2002), p.123.

⁴¹⁸ “Attendentes fidedignorum domesticorum nostrorum et aliorum percepisse testimonio et relatu te Abraam Astruci Cohen fisicum judeum Barchinone propter tuam scienciam et industriam ac longevam practicam in arte fisice instructum et expertum (...)” ACA, reg. 927, f.218r. Vegeu annex.

⁴¹⁹ ACA, reg. 945, f.112r-v i ACA, reg. 849, f.95r-v. Vegeu annex.

⁴²⁰ ACA, Jaume II, reg. 227, f. 194v, citat a Régné (1978), p.611 i ACA, Cartes Reials, Jaume II, caps 133, nº 106, citat a Assís (1993), nº 330. Vegeu annex.

controlaven. Tanmateix, els apotecaris no només es limitaven a vendre medicines, motiu pel qual el seu negoci lluny d'estar limitat era un petit monopoli dins del Call. La prohibició del Consell anteriorment al·ludida que els apotecaris jueus no tinguessin determinats productes pot indicar la presència (si més no anterior) d'altres professionals jueus a la ciutat⁴²¹. Només podem atestar, però, l'existència d'un altre apotecari, Rossell Açer el 1295⁴²². Existeixen també dues referències a un tal Maymó Xaham, on se l'anomena apotecari, però al coincidir les dates i existint un document on es menciona a Vidal Maymó Xaham, creiem que es tracten de la mateixa persona⁴²³.

El cas de Coloma, que ja hem esmentat anteriorment, és similar al de Vidal Xaham en el sentit que el seu permís per a exercir no té els formalismes de les llicències i se sustenta en el fet d'actuar en només un grup de població, les dones en el seu cas⁴²⁴. Precisament els Furs de València havien establert aquesta excepció, segons la qual les dones podien exercir sempre que fos amb nens o dones⁴²⁵. D'aquesta manera podem veure com la legalitat es va construir amb excepcions, forats pels quals s'escolaran els practicants mentre puguin.

Entre els cirurgians trobem per una banda a Astruga, una de les poques dones llicenciades, a la qual hem tractat anteriorment, i a la que només se li va concedir la llicència (sense examen) perquè sols tractava a jueus⁴²⁶. De l'altra, trobem Mahir Caravida Çaporta, examinat per Pere Gavet i al que es demana que com a cirurgià faci desuspitacions, és a dir, peritatges judicials.⁴²⁷ Segons avança el segle les llicències a cirurgians es tornen més comuns, resseguint la consolidació de la professió que, recordem, cada cop estarà més en mans jueves.

⁴²¹ AHCB, Llibre del Consell, 2, 1310-1313.

⁴²² ACB, Notaris, Bernat de Vilarrúbia, vol.2 (1295), f. 55v. Vegeu apartat 2.2.3

⁴²³ ACB, Bernat de Vilarrúbia, vol. 40 (1341), f.89v-92v i vol. 31 (1335-1336), f.51r i f.57r

⁴²⁴ "Perço con pretenents aquella haver usat medicina aquí en la ciutat de Barchinona contra statut daquella, havent que alcu no hi puxa usar de medecina si donchs primerament nos es examinat e dat per sufficient. E com siam informats que la dita juhia no ha usat en usa medicina alcuna, sino tan solament a dones per ferse prenys, la qual cosa pertany es acostuma fer per dones". Transcrit a Guaita (2010), p. 114. Vegeu apartat 2.8.

⁴²⁵ "Alcuna fembra no ús de medicina, en de dar bouratges, sotz pena de córrer la vila açotan, mas puxen pensar de infans poch e de fembres, a les quals, emperò, no donen alcun bouratge." Garcia-Ballester et alii (1989), p.60

⁴²⁶ ACA, reg. 873, fol. 160v (1342). Vegeu apartat 2.8.3

⁴²⁷ ACA, reg.873, f. 139 (1342). Transcrit per Rubió i Lluch, p. 123

Tal com fan les llicències episcopals, les reials també esmenten les ordinacions i constitucions de Catalunya. En el cas de la llicència de Mossé Falcó, concedida el 1377, també se citen les constitucions fetes a la cúria de Cervera⁴²⁸. Potser per aquest motiu sempre remarquen també que no es pot contravenir el permís donat per exercir a totes les terres del regne; conscients de la legalitat creixent, fins i tot s'especifiquen les penes monetàries per a aquells que hi vagin en contra⁴²⁹.

A la llicència de Bendit Caravida tenim un bon exemple de com funcionava tot el procés d'examinació davant tribunal⁴³⁰. En aquesta llicència se'ns parla tant del tribunal examinador al complet (Berenguer Candell i Humer Tauell, aquest últim jueu de València) com de les matèries que havia de conèixer en Bendit (“*arte medicine et fisice sed etiam in mate física, et naturis et in aliqua parte astrologie*”), a més de la fórmula legal per jurar (els deu manaments en el cas dels jueus). Fins i tot arribem a saber el lloc d'examinació, l'atri del palau major. El cas de Bendit Caravida és estrany ja que tres anys abans l'infant Joan li havia concedit una llicència que el mateix rei cancel·là poc després, aparentment per no estar prou qualificat⁴³¹. Cal especificar que en Bendit era precisament metge a la casa de l'infant, motiu pel qual probablement se'l va intentar llicenciar el 1383. L'examinació de 1386, profusament detallada, vol especificar amb claredat les aptituds del candidat, on es deixa clar el temps que ha estat estudiant (tres anys) i practicant (més de deu).

No tots els metges, però, devien passar per l'examinació, o almenys no s'especifica de forma concreta a la seva llicència. Aquest és el cas d'Abraham Astruc Cohen, que curiosament és l'únic que té les dues llicències, reial el 1375 i episcopal el 1387⁴³².

⁴²⁸ ACA, reg. 931, f.216r

⁴²⁹ “Mandantes gerentibus vices meas vicario et baiulo Barchinone aliisque universis et singulis officialibus dicti domini Regis et nostris presentibus et futuris sub pena Quator centorum morabatinorum auri nostro si contrafecerint (...)” ACA, reg.1690, f.121v, citat a Baer (1929), p.579.

⁴³⁰ ACA, reg. 946, f.195v-196v, transcrit a De la Torre (1971), p.74-75

⁴³¹ACA, reg.832, f.106v i 107r, citat a Guerson (2012). Tot i que no s'especifiquen les causes, els motius darrere aquesta cancel·lació devien ser seriosos, ja que el mateix dia el rei posà en mans del batlle la causa contra Bendit Caravida. Malauradament, no ens han arribat més detalls sobre aquesta, i el següent que coneixem és la seva examinació amb èxit tres anys després. Vegeu annex.

⁴³²ACA, reg. 927, f. 218 i ADB, R. Gratiarum, 1387-1389, vol. XI, f. 19r-v. Vegeu annex.

Només s'esmenta la seva llarga trajectòria i les diverses cures que ha fet, però sense insinuar cap tipus d'examen o control. També és el cas de Mossé Cabrit, del qual simplement es diu "*quem in arte chirurgie ut veridite fuimus informati bene doctum et sufficienter eruditum*", sense que s'aclareixi qui i com va intervenir en aquesta decisió⁴³³. Tal vegada, tractant-se del fill de Bonjuhà Cabrit, cirurgià reial, es tractés més d'un tràmit o privilegi reial que no pas d'un control real.

I precisament una de les llicències més completes pel que fa a la informació que conté és la de Bonjuhà Cabrit, concedida el 1351⁴³⁴. D'entrada, s'especifica que el dit Bonjuhà suplica una llicència, deixant clar que és a iniciativa del metge que es concedeix i no del rei, com en altres casos. Aquesta llicència en concret, però, és per exercir la cirurgia, ja que anteriorment a aquesta data Bonjuhà consta només com a físic⁴³⁵. Es parla llavors de la seva examinació per a poder exercir aquesta nova disciplina, informació que malauradament, no sempre trobem a les llicències. Els encarregats d'examinar-lo van ser tres cristians, un físic, un cirurgià i un darrer simplement anomenat metge. La llicència es concedeix per a poder practicar a totes les ciutats, viles i terres d'aquí i de mar enllà, i havia de visitar i curar els cristians de forma legal i sense frau. Ateses les seves capacitats, també li concedeix el poder d'examinar i denunciar a aquells "*ignorantes et insuficientes*", l'única llicència en la que s'afegeix aquesta especificació.

En resum, les llicències són un intent de control però, en molts sentits, s'assemblen més un mer tràmit que no pas una regulació real. Al contrari d'altres corpus de llicències, com les estudiades a la zona de València, les aquí analitzades presenten poques incidències o denúncies⁴³⁶. És a dir, no cal que els metges que les reben hagin estat acusats prèviament d'exercir sense llicència. Pels metges jueus representen una salvaguarda més davant de les acusacions, però no seran pas un instrument a l'abast de tothom. Com ja hem vist, la majoria dels que reberen llicència, sobretot la reial, no tenien dificultats per exercir i comptaven ja amb un cert estatus social. Certament, les episcopals seran les que tindran un aspecte més restrictiu, però no responen a un intent de millorar la qualitat de la medicina rebuda. Tal vegada les que més es podien

⁴³³ ACA, reg. 1690, f. 121v citat a Baer, p. 579. Vegeu annex.

⁴³⁴ ACA, reg. 894, f. 30. Vegeu annex.

⁴³⁵ Vegeu apartat 2.4.2

⁴³⁶ García-Ballester et alii (1989)

beneficiar d'aquestes llicències eren les dones, un grup encara més marginal que el dels metges jueus i, teòricament, amb menys accés a formació mèdica. Les llicències per a elles suposaven una legitimitat que no podien adquirir d'altra manera, a diferències dels homes jueus vinculats a la casa reial. Tanmateix, com hem vist, no són gaires les que en reberen una.

3.3 Regulacions municipals

A diferència de ciutats com València que, com vèiem, comptava amb metges contractats per portar a terme les examinacions i controlava l'adjudicació de les llicències, Barcelona no regularitzava ella mateixa aquesta professió⁴³⁷. Trobem legislacions similars als bans o ordinacions creats pel Consell de Cent, que regulaven negocis i activitats de la ciutat de Barcelona, a més d'assegurar la convivència entre els seus habitants. Per aquest motiu, tot i que els jueus eren jurisdicció reial, podem trobar als Llibres del Consell diversos bans que prohibeixen diverses activitats a jueus o castiguen ignomínies contra ells. De la mateixa manera es regulaven diverses professions per tal d'evitar males praxis. Dissortadament, al període estudiat, no es conserven ordinacions relatives a metges, i encara menys a metges jueus. La legislació d'aquests, que depenia directament del rei i del bisbe, quedava fora de l'abast del Consell. Només els apotecaris i barbers eren regulats per aquest organisme, però només en aspectes que podien afectar la salut pública. Per exemple, la venda de certs productes considerats verinosos per part dels apotecaris o el rebuig de les restes de sagnies per part dels barbers, com s'ha vist prèviament⁴³⁸.

Però el que sí que podien controlar, era la contractació de metges per tenir cura dels habitants de la ciutat, en queda la constància als llibres a partir de 1354⁴³⁹. El primer

⁴³⁷ García-Ballester et alii (1989), p.10

⁴³⁸ AHCB, Llibres del Consell, 15, 1340-1343, f.29v-30r i AHCB, Llibres del Consell, 17, 1345-1346, f.38v Vegeu apartat 2.2.2

⁴³⁹ Hi ha un període entre 1346 i 1350 del qual no es conserven llibres, motiu pel qual no podem descartar que aquestes contractacions es produïssin en el primer període del segle XIV. Tanmateix, sembla bastant fàcil vincular aquestes contractacions amb l'impacte de la Pesta Negra.

metge municipal barceloní que tenim documentat és en Ramon de Tesserach, el qual tenia un perfil professional bastant elevat, i que durant el període de 1354-1359 consta com a contractat amb un sou de 100 lliures anual⁴⁴⁰. Però no és fins el 1366, que torna a constar als Llibres del Consell una altra contractació d'un metge, sense quedar clar si durant aquest període se n'havia ocupat en Tesserach o algú altre. Els consellers especifiquen que han intentat atreure a la ciutat a en Guillem Coltaller (metge reial de Pere III i Joan I), mestre en medicina i famós per la seva eficiència, perquè s'estigui a la ciutat⁴⁴¹. Finalment, com en Arnau Germà és persona apta i suficient en la pràctica de l'art de la medicina, se'l contracta i se li donen tot un seguit de privilegis i deures a canvi de tenir cura dels habitants de la ciutat⁴⁴².

La presència als anys 30 del metge Pere Gavet, de Montpeller i educat a París, d'un alt perfil professional (és l'únic que surt anomenat a la documentació com mestre i doctor en medicina) fa pensar que va ser ell qui, abans d'en Tesserach, es va encarregar de la salut dels barcelonins⁴⁴³. Si més no, és el metge amb el perfil professional més elevat que apareix a la documentació del moment i que, com hem vist, consta també a moltes de les examinacions de metges jueus⁴⁴⁴. La seva intervenció serà de fet determinant, donant el vistiplau a molts d'aquests.

La tasca d'aquests metges municipals no està del tot definida. Comptar amb tan sols un metge per ocupar-se de tota la ciutat de Barcelona sembla, certament, massa feina per una sola persona. Tal vegada ens trobem davant d'un formulisme, o potser aquests metges havien de treballar amb els més desfavorits, a llocs com els hospitals. En qualsevol cas, a la documentació hi trobem una preocupació per la cura de tota la ciutadania, encara que és poc probable que aquest fos el resultat final.

És evident que durant aquest període existia una gran quantitat de metges jueus que estaven igual o millor qualificats que els cristians, però no sembla que estiguessin

⁴⁴⁰ AHCB, Llibre del Consell, 1354-1359, f.12r, f.23r, f.30r i f.43v.

⁴⁴¹ AHCB, Llibre del Consell, 1366-1368, f.58r-v

⁴⁴² El 1368 se li ratificaran i ampliaran aquests privilegis. AHPB, Francesc de Laderosa, 1370-1373, leg.6, citat a De la Torre (1971), p.51-53

⁴⁴³ ACB, Bernat de Vilarrúbia, vol. 21 (1327), f.107v-109v i f.147v; vol. 27 (1333), f.28v-32v

⁴⁴⁴ García-Ballester et alii (1989), p.28. Els autors el situen en almenys 4 exàmens, a més de les recomanacions anteriorment citades.

suficientment considerats. Probablement, pel que podem deduir de la documentació, els consellers buscaven no només professionalitat sinó també respectabilitat, i segurament això era quelcom que un jueu mai no tindria en aquest context. D'altra banda, els metges cristians provenien de centres educatius (Estudis Generals) molt més prestigiosos i, encara més important, bàsics per tal d'exercir la medicina. No necessitaven una llicència perquè estaven àmpliament formats en el sistema. Altre cop, quelcom que un jueu mai tindria.

Però això no serà la tònica general a Catalunya. Altres municipis més petits comptaren amb metges jueus contractats per tal de curar de la salut dels seus habitants. Tot i que moltes d'aquestes contractacions no es generalitzen fins a partir del 1348, amb la Pesta Negra i les diverses reincidències de plaga que la seguiran, el cert és que ja se n'expedien des de principis de segle. La majoria de ciutats que fan contractacions breus a metges –en la seva majoria cristians–, són viles petites, com ara Cervera, Manresa o Igualada⁴⁴⁵. Tanmateix, trobem casos que se surten d'aquesta norma com el cas de Terrassa, que el 1310 contractava a Samuel Enoc, probablement de Cervera, per a que observés les orines dels malalts⁴⁴⁶. No serà l'únic lloc que comptarà amb un físic jueu, el 1362 trobarem a Tàrraga un tal Mossé contractat pel consell de la vila, previ examen de les seves aptituds⁴⁴⁷. Dos anys després el mateix metge arribava a un acord amb Camprodon, mentre Tàrraga intentava recuperar els seus serveis.

Ciutats com Barcelona i Lleida, que tenien un gran número de metges cristians, no tingueren necessitat de recórrer a metges jueus. De la mateixa manera, les viles més petites van ser les primeres en assegurar-se que un metge estigués sempre disponible pels seus habitants, mentre que les ciutats abans mencionades, que tenien un flux major de practicants, no ho van trobar necessari fins més endavant. Aquestes, a més, podent pagar salaris elevats i tenint major oferta, acabaven escollint contractar a grans figures de la medicina com Pere Gavet. Amb tota probabilitat, la resta de viles que podien escollir entre cristians i jueus se centrarien en la qualitat dels metges per contractar-los,

⁴⁴⁵ McVaugh (1993), p.190-200

⁴⁴⁶ AHPB, Pere Folquer, Capbreu vintè, f.36r. Agraeixo Vicenç Ruiz que em mencionés aquest document.

⁴⁴⁷ Muntané (2012), p.138

abans que no pas en la seva religió. Tanmateix, molts pobles devien cenyir-se a allò que tenien a l'abast, motiu pel qual moltes vegades pobles veïns es disputaven el mateix metge, com li va passar a Tàrraga.

Capítol 4:

4.1 Les diferents cares de l'assistència:

Fins ara ens hem centrat exclusivament en els individus que practicaven la medicina i hem analitzat el seu context, sobretot pel que fa al tipus de medicina que practicaven. Però també hem vist com certs aspectes de la seva practica romanen absents de la documentació. Una d'aquestes incògnites és l'espai on exercien. Tot i que no podem aportar gaires detalls, tot sembla indicar que els metges medievals practicaven la seva activitat sobretot a casa del pacient – les cases privades–, i també a Palau, en el cas dels metges reials. Malgrat això, aquests no són els únics espais on es desenvolupava la medicina. Durant el segle XIV assistirem també a la medicalització progressiva dels hospitals, lloc que fins al moment acollia només als pobres i destituïts.

Però la malaltia i la pobresa a l'Edat Mitjana, van estar sempre estretament relacionades. L'estat de pobresa facilitava malnutrició i altres afeccions, per la qual cosa la malaltia es va acabar associant directament amb la pobresa, sobretot després de la Pesta Negra. Veure algú malalt era veure algú d'un determinat estatus social, fins i tot algú perillós segons quin era el moment cronològic. Les societats sempre han buscat mecanismes per tal de cobrir unes certes necessitats bàsiques i, evidentment, la societat jueva medieval no n'era pas l'excepció. Aquells que necessitaven ajuda la podien rebre de diverses maneres, i el Call de Barcelona desenvolupà diferents institucions per tal d'assistir a diferents nivells. Pel que fa aquestes en trobem dues que tot sovint se solapen i es confonen, com són l'Almoina i l'hospital jueus.

Com dèiem abans, l'hospital medieval no és, evidentment, una institució dedicada en els seus orígens als malalts, sinó als pobres i desvalguts. A l'Edat Mitjana, però, les dues situacions podien coincidir fàcilment degut a l'escassetat d'aliments, de roba o a l'afecció de petits mals, que sense una atenció especialitzada potser s'agreujaven. En aquest context, l'únic hospital dedicat exclusivament als malalts era la leproseria, l'objectiu de la qual era, *a priori*, evitar contagis. Tanmateix, com ja hem mencionat moltes vegades, el procés de medicalització del segle XIV va afectar també als hospitals, on una major atenció al pacient es va anar incrementant poc a poc. Cap a

finals de segle aquesta medicalització està prou avançada per a implantar un seguit de mesures als hospitals amb l'objectiu d'assegurar la salut dels seus pacients. Aquestes mesures inclouran una dieta especialitzada, sagnies regulars i metges i dides contractats de manera també regular.

A Barcelona, on existien, apart de l'hospital de Santa Margarida, dedicat als malalts de lepra, altres sis hospitals, l'assistència als desvalguts durant el segle XIV estava garantida⁴⁴⁸. A més, la Pia Almoina garantia alimentació a aquells que, sense caure en la destitució, necessitaven d'una ajuda puntual⁴⁴⁹. Dins d'aquest context, doncs, no sembla desgavellat pensar que la comunitat jueva tingués mecanismes propis similars per atendre als necessitats.

Fins ara les poques evidències que existien sobre aquests mecanismes assistencials ubicats al Call de Barcelona es limitaven a la ja famosa inscripció del carrer Marlet, on es parla de l'almoina de Ha-Sardí; i un únic document de 1385 on es menciona l'existència d'un hospital per a pobres⁴⁵⁰. Aquesta manca de documentació havia fet que autors com Riera haguessin desestimat fins i tot la funció d'hospital pròpiament dita⁴⁵¹.

La primera evidència, potser, és la que més interpretacions ha permès, atesa la seva brevetat. La inscripció, que diu “Heqdeix Rabi Samuel Ha-Sardí, la persona generosa prospera” no ens permet ni tan sols una datació clara, ja que es podria haver creat abans o després de la mort del dit Ha-Sardí. Aquest va viure a mitjans del segle XIII i pels volts de 1268 ja era mort, quan la seva vídua interposà una reclamació per l'herència de la seva filla⁴⁵². Molts estudiosos han debatut si aquest *heqdeix* mencionat a la inscripció era un hospital o una fundació pia, obviant que en molts altres indrets aquest mot serveix per designar totes dues coses.⁴⁵³ Tampoc hi ha consens pel que fa a la

⁴⁴⁸ Són l'Hospital d'en Colom, l'Hospital d'en Vilar o de Sant Macià, l'Hospital de Santa Margarida o de Sant Llätzer, l'Hospital d'en Marcús, l'Hospital d'es Vilar o de la Ciutat i l'Hospital de Santa Eulàlia del Camp. El 1401 aquests sis hospitals es fusionaran per crear l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona. Veure Danon (1978), Castejón (2007), Conejo (2003).

⁴⁴⁹ Muntaner Carme (2013) tesi doctoral inèdita.

⁴⁵⁰ Cardoner (1962), p.373-375.

⁴⁵¹ Riera (1992), p.90

⁴⁵² Klein (1993), p.65-81

⁴⁵³ Berner (1986), p. 111 identifica la inscripció del carrer Marlet com l'hospital jueu, plantejant també la possibilitat de que aquest estigués al costat de la sinagoga d'en Jafiel. De fet, aquesta

localització exacta del lloc; o si la inscripció marcava la institució per ella mateixa o si per contra indicava el lloc d'on sortien les rendes per la fundació. El fet de que la pedra, avui conservada al Museu d'Història de Barcelona, fos trobada al segle XIX durant la demolició d'un edifici i que no se'n conegui el seu context original, dificulta encara més la seva interpretació. Atès que la inscripció del carrer Marlet no especifica res més, podem simplement deduir que les rendes de la casa on estava posada estaven destinades a alguna obra de caritat, tot i que dir-ne quina és massa aventurat.

Encara que breu, més explicatiu és el document trobat per Cardoner Planas on es parla d'un "*hospitale pauperum judeorum*" el 1385⁴⁵⁴. En aquest document s'enregistra la donació d'un llit amb tots els seus paraments a l'hospital, i així ho fan constar els seus administradors. Malgrat deixar patent la presència d'un hospital al barri jueu barceloní, no ha estat suficient per a que s'indagués més enllà. D'altra banda, també s'ha assumit en diverses ocasions que la inscripció i aquest hospital havien d'anar forçosament junts, quan no hi ha cap evidència que ho confirmi o ho desmenteixi⁴⁵⁵. Bé pot tractar-se del mateix o bé poden ser fundacions diferents ja que més d'un segle separen les dues evidències.

Aquest tema, doncs, presenta poques evidències i moltes incògnites. Al nostre parer, un dels problemes es troba a la base i és la paraula mateixa "*heqdeix*". I no perquè no se n'hagi sabut donar una traducció correcta sinó per les diferents accepcions que al llarg del temps, i especialment entre els segles XIII i XV, ha tingut.

4.2 El *heqdeix* i les seves variacions

Cal plantejar-se, doncs, una qüestió bàsica: què és un *heqdeix*? *Heqdeix*, en el seu significat primitiu és un llegat, una donació caritativa destinada a diversos usos, com

última interpretació és producte d'una interpretació errònia de Carreras Candi, *Evolució*, p.409 que tradueix "*hospicium de la almoyna*" per "*hospital de l'almoyna*". Aquesta confusió entre hospici i hospital és bastant freqüent en altres autors com Assis (1992), Casanovas (1997), Riera (2006) i Feliu (1996).

⁴⁵⁴ Cardoner (1962)

⁴⁵⁵ Vegeu nota 453.

per exemple enterrar morts, maridar noies pobres, educar nens pobres, etc⁴⁵⁶. Aquestes donacions podien ser en vida o en mort, i el donant deixava unes rendes o propietats i designava uns administradors per a una caritat en concret.

Ara bé, aquest significat va anar canviant notablement a partir de la segona meitat del XIII, fent-se notori durant els segles XIV i XV que els usos del *heqdeix* s'havien anat especialitzant.

Els primers canvis arribaran en especificar-se que el seu ús se centraria en els pobres, tal vegada buscant una cohesió entre les obres caritatives. Trobem que rabins com Salamó ben Adret i Nissim ben Reuben Gerondí mencionen el “*heqdeix* dels pobres” en els seus *responsa* ja com una institució comunal creada per alleugerir els mals dels desvalguts. Salamó ben Adret encara continuarà responent dubtes sobre les almoines privades, més comuns en el seu temps, sobre els aspectes que tenien a veure amb l'execució de les donacions⁴⁵⁷. En època del seu successor, Nissim ben Reuben Gerondí, però, la situació sembla haver canviat i predominen les almoines comunals, i anirà encara una mica més enllà mencionant com a destinataris als pobres, tant si eren sans com malalts⁴⁵⁸. Serà un moment en el que entrarà també en joc l'aculturació, ja que els hospitals i almoines cristianes vivien un moment d'eclosió⁴⁵⁹. No serà fins el segle XIV i, sobretot, el segle XV que *heqdeix* es començarà a utilitzar com a sinònim d'hospital, lloc que acollia a pobres, malalts o no. Hem de tenir també en compte que autors com Baumgarten remarquen la distinció que, sobretot religiosament, hi ha entre *tzedakah* i *elemosina/caritas*, per la qual cosa el procés d'assimilació tal vegada fou més accentuat del que sembla⁴⁶⁰.

⁴⁵⁶ Galinsky (2005), p.425-426. Galinsky n'especifica fins a tres tipologies diferents de *heqdeix*, tot i que no veu una evolució entre elles. Assis (1992), p. 318-345. Assis en canvi no fa distincions entre els tipus de *heqdeix* i simplement evidencia distincions depenent de l'època i el lloc. Curiosament, tots dos autors basen les seves conclusions en els *responsa* de Salamó ben Adret i Nissim ben Reuben Gerondí. Barzen (2009). Baumgarten (2014).

⁴⁵⁷ Galinsky (2005), p.430-431.

⁴⁵⁸ Assis (1992), p. 328

⁴⁵⁹ Galinsky destaca també la influència cristiana en les donacions *inter vivos* i *pro anima* jueves del segle XIII, p. 432-433.

⁴⁶⁰ Baumgarten (2014), p. 16. Baumgarten argumenta que tot i les semblances de les dues religions en temes d'assistència i pietat, cadascuna busca diferenciar-se en els rituals i

Aquest ball de termes assistencials (almoïna-hospital-heqdeix) sembla ser la norma quan mirem el context territorial on ens trobem. Entre els segles XIII i XV podem trobar testimonis de *heqdeixot* per tot el territori català, en molts dels quals s'ha traduït el mot hebreu (normalment corromput) o bé per almoïna (Montpeller, 1268⁴⁶¹; Perpinyà, 1286⁴⁶²; Girona, 1345⁴⁶³) o bé per hospital (Perpinyà, 1414⁴⁶⁴; Santa Coloma de Queralt, 1410⁴⁶⁵). Altres esmenten directament els mots llatins (*elemosina-hospitale*) per parlar de les institucions caritatives per prendre cura dels pobres (Puigcerdà, 1306⁴⁶⁶; Lleida, 1326⁴⁶⁷; o Barcelona mateix). La tendència és, però, que com més avança el segle XIV més s'afiança la institució de l'hospital, sent ja al segle XV la norma general. El mateix passa al regne d'Aragó, on el cas de Saragossa destaca per la gran quantitat de confraries i institucions assistencials⁴⁶⁸. Segueixen, doncs, la mateixa pauta que en aquell mateix moment es dona a Aixkenaz, on *heqdeix* i hospital són ja al segle XIV (sobretot després de la Pesta Negra) sinònims. Les diferències territorials, que es poden veure en la presència o no de les diferents confraries o institucions caritatives, no amaguen que, en general, les comunitats jueves es preocupen per cobrir les necessitats d'aquells que ho necessiten. La manera de fer-ho, de fet, és el que menys importa.

Tal vegada el cas més explicatiu sigui la fundació d'un hospital a Mallorca el 1377⁴⁶⁹. En el seu testament, Sayt Mili deixa innumerables donacions per a diferents usos caritatius: la confraria de cobrir morts, el Talmud Torà, dots per noies pobres i una casa amb 5 llits per jueus pobres. En aquest testament estan recollides totes aquelles almoïnes que en aquell moment eren més comunes, separant-ne els diferents usos.

definicions de les seves pràctiques. Creiem, però, que a la pràctica i en el dia a dia de les comunitats, aquestes diferències es devien veure bastant diluïdes.

⁴⁶¹ ACA, reg. 15, f. 124r, Régné (1978), n°397.

⁴⁶² Emery (1959), p.187

⁴⁶³ Planas (2003), p. 285

⁴⁶⁴ Vidal (1987), p. 103.

⁴⁶⁵ Secall (1984), p. 224-225

⁴⁶⁶ Burns (2003), p.108

⁴⁶⁷ Baer (1929), p.246

⁴⁶⁸ Blasco (1989-1990). Villagrasa (2016) identifica fins a altres 8 hospitals jueus al mateix regne a: Osca, El Frago, Luna, Magallón, Sos, Tauste, Almunia de Doña Godina i Épila. A més, un dels hospitals de Fraga estarà en mans d'una família conversa, els Sant Jordi.

⁴⁶⁹ Aguiló (1901-1902), p. 203-204

Un altre punt a considerar quan parlem d'assistència és el de les confraries⁴⁷⁰. Tot i que no són teòricament un *heqdeix*, els seus usos estan íntimament lligats, ja que es poden finançar amb els diners procedents d'un *heqdeix* i poden solapar-se les ajudes que ofereixen. El cas més evident és el de les confraries de “Visitar malalts” o *Bikur Holim*, que sovint podien cobrir part de les necessitats d'un hospital. Tanmateix, existeixen casos en els que la comunitat comptava tant amb la confraria com amb l'hospital, tal és el cas de Santa Coloma de Queralt⁴⁷¹. Però potser el cas més destacat és el de Saragossa, que va arribar a comptar amb quatre hospitals, un d'ells directament sota la gestió de la confraria de “*Rotfécèdech*”⁴⁷². De confraries de “Visitar malalts” no s'han identificat a Barcelona, potser perquè consideraven que amb l'almoïna i l'hospital cobrien prou aquestes necessitats. L'única confraria documentada és la “confraria dels francesos”, dedicada a promoure l'estudi de la Llei i localitzada als Banyes Freds, que va ser ratificada pel rei el 1386 quan, es dedueix, portava ja un temps en actiu⁴⁷³. El document especifica que hi poden anar “*adeo quod omnes judei pauperes et quicumque alii possint illuch venire pro adiscendo scienciam ebraycam*”, i tant la menció als pobres com la localització insinuen certa relació amb l'Almoïna.

4.3 L'origen: les almoïnes privades

D'aquest tipus de *heqdeix* en tenim més referències, tot i que a finals del segle XIII ja trobarem certes particularitats. Per exemple, un probablement contemporani de Ha-Sardí, Abraham d'Alexandria n'instituí un a l'Horta de Queraltó, prop de l'Hospital de Colom. Les cases amb hort, que passaran a mans del seu fill Astruc Scandarani, són anomenades eloqüentment al seu testament llatí de 1263 com a “*Elemosina*”⁴⁷⁴. El censal, però, passarà a mans d'Astruc i Isaac de Tolosa, que el 1277 se'l vendran⁴⁷⁵. En els documents que se seguiran d'aquesta venda, aquest *heqdeix* o almoïna serà

⁴⁷⁰ Per a una visió general, veure Assis (1992).

⁴⁷¹ Secall (1984), p.245-246.

⁴⁷² Blasco (1989), p. 6.

⁴⁷³ ACA, Canc, Reg. 948, fol. 91v-92r, citat a Riera (2006) p. 437-438.

⁴⁷⁴ Miret i Sans (1914), p.184-185

⁴⁷⁵ ACB, Pergamins, 1-6-4017; 1-6-991; 1-6-676 i 1-6-156, regest a Mañé (1988). Vegeu annex.

anomenat també “*Elemosinam quam Abraham de Alexandria et Astrug filius eius instituerunt in Calle judaico Barchinone*”.

D'almoines privades també en podem trobar evidències als *responsa* de Yitzhaq bar Sheshet Perfet on es mencionen llegats pels pobres de forma genèrica⁴⁷⁶. Aquestes almoines van ser fruit de debat entre les comunitats i els rabins, ja que una vegada mort el donant, els almoiners o la comunitat moltes vegades intentaven destinar els diners a una altra obra caritativa. Salamó ben Adret, per exemple, va prohibir aquesta pràctica⁴⁷⁷.

Malauradament, a Barcelona comptem amb molt pocs exemples de fundacions privades, i lamentablement la documentació que en resta és molt fragmentària, motiu pel qual és difícil resseguir-ne l'evolució al cap dels anys. D'aquestes fundacions privades de mitjans del segle XIII, no sabem quant de temps van funcionar o si la seva administració va passar de mans privades a públiques. A finals del XIII i principis del segle XIV trobem ja noves evidències que una única almoina s'ha instituït al call jueu i que clarament té caràcter comunal.

Galinsky argumenta que els donants preferien fundar almoines privades que no pas fer donatius a l'almoina comunal ja que d'aquesta manera s'asseguraven que els diners eren controlats per qui ells volien i anaven a parar al destí desitjat⁴⁷⁸. Tanmateix, no sembla pas aquesta l'evolució que les donacions faran a Barcelona atès que des de principis del XIV ja estan monopolitzades per l'Almoina del Call. Assis sembla confirmar aquesta teoria quan remarca el paper de la comunitat i la institucionalització de la caritat al segle XIV⁴⁷⁹.

Tanmateix, les almoines privades no devien ser exclusivitat jueva. El 1295 consta la venda d'unes cases amb hort al barri dels Arcs Vells que es tenien “*per elemosina pauperum quam Gueraldus de Sancto Baudilio draperius quondam instituit per anima*”

⁴⁷⁶ Yitzhaq bar Sheshet Perfet, *Responsa* 465 i 507. Magdalena (2004), p. 133 i p.151.

⁴⁷⁷ Galinsky (2005), p. 430-431 i Assis (1992), p. 325. Meir de Rothenburg també va fer disposicions sobre el tema. Barzen (2009), p. 9.

⁴⁷⁸ Galinsky (2005), p.439.

⁴⁷⁹ Assis (1992), p.319. Curiosament tots dos autors utilitzen els *responsa* de Salamó ben Adret pels seus arguments, Galinsky per remarcar la importància de les fundacions privades i Assis de les comunals. Seguint la evolució de la institució en el temps, tots dos semblen tenir raó.

sua” i que comptava també amb procuradors⁴⁸⁰. No deixa de ser, però, peculiar que el donant escollís una fórmula més similar a la jueva que no pas a la cristiana.

4.4 L'Almoina del Call jueu

Les primeres evidències d'una almoina comunal les trobem al 1294, moment en el que ja comptava amb tres procuradors i administradors⁴⁸¹. Per la mateixa època, uns cristians tenien propietats al carrer de la Boqueria “*pro Helemosina Callis Judayca*”, una situació que, com veurem, era prou comú.⁴⁸² Les propietats de l'Almoina estaven sovint en mans de cristians, alguns dels quals a la vegada feien cens a jueus. Tal és el cas de Romeu Guerald que el 1377 concedeix uns obradors prop de la Plaça Sant Jaume a Mossé Tamfi i Salamó Forn⁴⁸³.

Aquesta ja anomenada “Almoina del Call jueu” compta amb administradors o almoiners, de famílies destacades, per gestionar les diferents propietats comunals. A banda de les propietats a la Horta de Queraltó, que desconeixem de moment si van acabar sent gestionades per l'Almoina, podem trobar nombrosa documentació on es gestionen censos i altres propietats a llocs com la Trilla Judaica⁴⁸⁴, la Boqueria abans mencionada, Banys nous o el barri de Còdols⁴⁸⁵. Tot i que aquesta gestió està en mans dels administradors, en almenys en una ocasió (1317) es va prendre una decisió de forma comunal, reunint-se tots a la sinagoga i donant el seu consentiment a la venda d'un censal mort en benefici de l'Almoina⁴⁸⁶.

Els usos d'aquesta Almoina, però, són desconeguts. Els beneficis estaven destinats als pobres en general, potser per proveir aliments tal com feia l'almoina cristiana, però no

⁴⁸⁰ ACB, Notaris, vol. 2, f. 14r. La Pia Almoina de la Seu de Barcelona va ser creada el 1275 i portava des del 1161 rebent donacions en aquest sentit, motiu pel qual destaca especialment aquesta almoina privada. Muntaner Carme (2013), p. 64

⁴⁸¹ ACB, Notaris, vol. 1, f. 50r. Els administradors eren Isaac Terós, Perfet Gracià i Cresques Zarc.

⁴⁸² ACB, Notaris, vol. 1, f. 100v-101r.

⁴⁸³ ACB, Notaris, vol. 257, f.70v.

⁴⁸⁴ ACB, Notaris, vol. 6, f. 127r. (1308).

⁴⁸⁵ ACVD, 1-5-14 (C-5), 1309; 1-5-11 (C-5), 1326; 1-5-10 (C-5), 1326; 1-20-12 (B-13), 1336.

⁴⁸⁶ BC, Perg. 305, Reg. 20785 i Reg. 20786.

se n'especifiquen usos de forma clara. Sabem de l'existència, per exemple, d'una escola per nois pobres (Talmud Torà), però tot i que sembla vinculada a l'Almoina, no se sap com ni quan va ser fundada, tan sols que tenia administradors propis⁴⁸⁷. També sabem que una de les funcions era la de cobrir els morts gràcies a un fragment de document que relata les propietats de l'Almoina el 1391, però no sabem si aquesta funció va ser present tot el segle XIV⁴⁸⁸.

De l'administració d'aquesta institució se n'encarregaven els almoiners, càrrecs escollits al consell de 30 juntament amb d'altres de gestió de l'aljama, com podien ser els tesorers⁴⁸⁹. De la mateixa manera, aquests provenien de famílies notables, com per exemple Isaac Salamó Adret que el 1316 era almoiner de l'hospital i almoina instituïts per Salamó de Na Regina, del que parlarem més endavant. El 1327 es va decidir en consell com serien escollits i que el seu càrrec seria d'un a dos anys màxim⁴⁹⁰. Posteriorment, el 1386, es van renovar les constitucions de l'aljama i es van passar a fer eleccions cada any⁴⁹¹. Es freqüent trobar-los actuant en benefici de l'almoina, administrant les seves propietats o fent transaccions similars⁴⁹².

El capital d'aquesta Almoina devia ser elevat, i es nodria tant de les vendes i censals de les diverses propietats que posseïa, com de les donacions dels habitants de l'aljama. En aquest sentit, la comunitat jueva sembla seguir la mateixa dinàmica que la cristiana a l'hora de fer lleixes testamentàries. Aquest serà el cas d'Aaron Rauhel que el 1310 deixà 200 sous a l'Almoina del Call i els "*pauperum in dicta Elemosina*"⁴⁹³. Aquest testament és especialment significatiu per seguir les influències cristianes a les donacions jueves estudiades per Burns i Galinsky, i és, de fet, l'únic testament jueu trobat en tot el manual notarial que el conté⁴⁹⁴.

⁴⁸⁷ AHPB, Pere de Pujol, 33/6, 1389-1390, f.10v

⁴⁸⁸ AHCB, C-V, Miscel·lània, 13-D; Baer (2009), p.687.

⁴⁸⁹ Baer (1929), p. 250-256. Els *responsa* de Sheshet Perfet també en parlen, veure Magdalena (2004), p.54 i 60

⁴⁹⁰ Baer (1929), p. 253.

⁴⁹¹ Baer (1929), p. 589.

⁴⁹² ACB, Notaris, vol. 255, f. 74r; ACB, Notaris, vol. 1, f. 50r; ACVD, 2-1-03 (D-1), 1312 o AHPB, Bonanat Rimentol, 18/7, 1369, f.1r-v.

⁴⁹³ ACB, Bernat de Vilarrúbia, vol. 42, f.7r-v.

⁴⁹⁴ Burns (2003). Galinsky (2005)

Barcelona, doncs, continua aquesta evolució cap a una almoina comunal en un moment (segle XIV) en el qual tant la societat jueva com la cristiana multipliquen la seva resposta envers els necessitats. Entre la documentació que ens ha arribat sembla perfilar-se una supeditació de l'hospital a l'Almoina, la institució que clarament era més potent i que probablement derivava el finançament on calgués (hospital, Talmud Torà o cobrir morts). Aquesta Almoina es finançava a través de les nombroses propietats que gestionava, però també mitjançant les donacions de particulars com sembla suggerir el document de 1393 on es detallen les rendes que rebia l'Almoina⁴⁹⁵. D'aquesta manera es tancaria el cercle en el que gràcies a les iniciatives caritatives particulars s'anà poc a poc creant una institució comunal que acabarà sent finançada per les dues bandes.

Els orígens de la caritat jueva a Barcelona es poden trobar a la mateixa tradició jueva, però també es poden apreciar influències significatives d'aculturació cristiana. Tot i així, les institucions que oferien assistència al Call barceloní tenien les seves particularitats, com la gestió comunal de l'Almoina. Definir aquestes institucions ens ajuda a veure també les dinàmiques pròpies de la comunitat jueva i les influències que rebia.

4.5 L'hospital jueu de Barcelona

Potser l'ús que més incògnites ha plantejat als investigadors ha estat el d'hospital i és que amb l'únic document de 1385 on es mencionava un hospital de pobres poques hipòtesis es podien crear. Tot i que en els últims anys la historiografia sobre hospitals medievals ha crescut amb nous estudis i noves perspectives, especialment a les nostres contrades, encara manca un estudi complet sobre els hospitals jueus⁴⁹⁶.

Afortunadament, altres dos documents de 1302 i 1316 (tot i que molt malmesos) ens parlen d'aquest hospital afegint informació extra i vinculant-lo a altres institucions. En el primer cas el document parla de "sinagoga hospital" i al segon de "hospital i la seva

⁴⁹⁵ Baer (1929), p. 687.

⁴⁹⁶ Huguet-Termes et alii (2014). Les primeres referències d'hospitals jueus es poden trobar al segle VI a Palerm, però sembla haver-hi un buit documental fins la Baixa Edat Mitjana, on a més, trobem les dicotomies abans explicades. Horden (2005), p. 374. Horden també diferencia entre hospital i els hospicis que les sinagogues sovint tenien.

almoina”⁴⁹⁷. Per sort o desgràcia, només s’han conservat fragments d’aquests documents, amb la qual cosa no tenim totes les dades disponibles. De la “sinagoga hospital” sabem que un tal Astruc Abraham n’era el “capellanus”, mentre que de l’hospital i almoina sabem que Samuel de Na Regina (en aquell moment ja mort) n’era el fundador i Isaac Salamó Adret l’almoiner. D’en Samuel Benvenist, també anomenat de Na Regina i aparentment sense relació amb els Benvenist que hem vist fins ara, sabem que va fundar també una sinagoga que el 1345, quan ja era mort, havia quedat petita, motiu pel qual demanaren engrandir-la⁴⁹⁸. El 1370 encara es continuen fent disposicions per a administrar-la⁴⁹⁹. Tot sembla indicar que el 1316, data del primer document, en Samuel de Na Regina ja fa temps que és mort, cosa que ens fa pensar que potser aquests dos documents parlen de la mateixa institució⁵⁰⁰. Tenint en compte a més que en aquell període no hi havia tantes sinagogues al Call, potser no és desbaratat proposar que la coneguda com a sinagoga “poca” fos producte de la fundació d’en Na Regina⁵⁰¹.

Tot i que continuen existint moltes incògnites, podem dir amb certa seguretat que aquest hospital va estar actiu tot el segle XIV i no va ser flor d’un sol dia. Estudiosos com Riera han argumentat que a la comunitat jueva de Barcelona no tenia raó de ser una institució com aquesta degut a la seva configuració social⁵⁰². Recordem, però, que la comunitat jueva de Barcelona va rebre més d’una vegada (i especialment al segle XIV) jueus expulsats d’altres contrades, com per exemple els francesos. És a dir, que existia una necessitat real d’acollir a nousvinguts que no estaven sempre en les millors condicions socials. Ja hem vist també abans com comunitats més petites i menys complexes comptaven amb un hospital, designat com a tal. D’altra banda, la ciutat de Barcelona, no pas de les més grans i complexes d’Europa, comptava amb 6 hospitals cristians actius al llarg del segle XIV que, si tenim en compte les dades que alguns dels

⁴⁹⁷ ACB, Notaris, vol. 6, f. 87r. i ACB, Notaris, vol.90, f. 53v. Vegeu annex.

⁴⁹⁸ ADB, Notule Communium, 14, 1345-1348, f. 14r.

⁴⁹⁹ ACA, reg. 919, f. 129v, Baer (1929), p. 434.

⁵⁰⁰ Cardoner Planas (1962), confon a nombrosos familiars amb el mateix Samuel de Na Regina, sent l’error de la data de la seva mort (posterior a 1370) el que més destaca.

⁵⁰¹ Riera (2006), p. 321-322 i 366-368.

⁵⁰² Riera (1992), p.90

seus registres ens aporten, no devien acollir tampoc gaires malalts⁵⁰³. Assis compara les comunitats amb *heqdeix* i afirma que si Santa Coloma de Queralt ja tenia tan institucionalitzada la caritat, altres comunitats més grans havien de tenir-la encara més⁵⁰⁴. Altres com Galinsky situen l'ús de la paraula *heqdeix* com a sinònim d'hospital només a partir de mitjans del segle XIV, cosa que aquí la documentació sembla desmentir⁵⁰⁵. A zones com Alemanya són nombrosos els exemples d'hospitals jueus denominats com a tals, sent el de Regensburg, el 1210, un dels primers documentats, però no l'únic abans de mitjans del XIV⁵⁰⁶. Barzen especifica que a partir d'aquesta data totes les donacions es centraran en finançar els hospitals, convertint-se en el *heqdeix* per excel·lència. Tanmateix, sembla evident que els hospitals jueus ja feia temps que eren presents a les comunitats.

La pobresa, com dèiem, era ben present a la ciutat i requeria de mecanismes per contenir-la. Aquells als que mancaven els recursos tenien llocs on anar a buscar ajuda però els llocs particulars devien ser insuficients i per aquest motiu la comunitat va acabar assumint aquesta tasca. Per exemple, trobem el 1304 en una visita pastoral a la parròquia de Sant Jaume (que feia frontera amb el call major) com una cristiana, Na Gaya, tenia a casa seva “*judeis pauperibus et vilibus*”⁵⁰⁷. No se sap en quines condicions hi vivien, si pagaven o no, si els acollia de forma generosa o per treure'n profit. El visitador veu amb mals ulls la presència d'aquests pobres, per ser-ho i per ser jueus ja que “*ibi exercent multa enormia in contemptum fidei*”. El que ha portat a aquests jueus a viure fora de la comunitat ens és desconegut, però ens fa entendre millor la importància d'institucions com els hospitals i les almoines. També ens parla de com, tot i existir aquestes, a vegades són insuficients i la societat troba maneres alternatives de cobrir les necessitats.

⁵⁰³ ACB, Hospitals, Llibres de comptes dels hospitals d'en Vilar i Colom. Sabem que a finals del segle XIV els hospitals d'en Colom, d'en Vilar i de Sant Llätzer acollien cadascú una mitjana d'entre 5 i 10 malalts, sent el d'en Colom el que més capacitat tenia. Emprem aquí la paraula “malalt” ja que és precisament la utilitzada en els seus registres.

⁵⁰⁴ Assis (1992), p. 322.

⁵⁰⁵ Galinsky (2005), p. 438.

⁵⁰⁶ Barzen (2009), p. 15-16. L'autor menciona els hospitals de Köln (1247/53), Augsburg (1290), Würzburg (1322), Koblenz (abans de 1350), Nuremberg (1298/1346) i Speyer (1349). A partir de 1350 les fundacions incrementen exponencialment.

⁵⁰⁷ Martí i Bonet (1984), p.108

Un altre factor a tenir en compte és el que menciona Castillo en parlar de la caritat jueva i el seu aspecte més pragmàtic i teatral⁵⁰⁸. La possibilitat que els motius que hi ha rere l'ajuda als desvalguts siguin poc honestos i més aviat motivats per posicionar-se socialment dins de la comunitat, també s'han de tenir en compte. És a dir, que la caritat no sempre és promoguda per atendre les necessitats dels desvalguts, sinó també per treure de la vista els elements conflictius o per promocionar socialment els donants.

Podem relacionar aquest hospital amb algun dels metges estudiats aquí? Malauradament no, però no vol dir que en determinat moment no exercissin allà la seva professió. No era infreqüent, com veurem més endavant, que els metges visitessin els pacients d'un hospital de manera més o menys regular. Però la manca de documentació sobre l'hospital jueu no ens deixa elucubrar més sobre aquest aspecte.

4.6 Assistència i caritat a la comunitat conversa

Després dels atacs al Call barceloní l'agost de 1391, les estructures assistencials no desapareixen de la nit al dia sinó que es transformen. Aquells que necessiten ajuda la continuaran rebent, re-inventant-se les institucions caritatives per adaptar-se a la nova situació social.

Arran del desmantellament del Call major com a conseqüència dels atacs, on cases i edificis públics es van vendre, quedà constància documental de la presència de l'Almoina i algunes de les seves funcions, per bé que alguns llocs com l'hospital no surten mencionats a la documentació. Es tracta del document anteriorment esmentat, potser incomplet, on es llisten aquells censos que rebia l'Almoina i, en alguns casos, el destí final que tenia⁵⁰⁹. És possible que l'hospital hagués desaparegut abans de 1391, ja que la última menció de la que tenim constància és de 1385, o que simplement no ens hagi arribat el seu destí final. També entre 1392 i 1393 es vendran sinagogues i edificis públics, entre ells l'escola on s'ensenyava la Llei a nens petits i que "*alias vocabatur ipsum hospicium de la Almoyna*"⁵¹⁰. L'edifici en qüestió estava situat "*in vico vocato*

⁵⁰⁸ Castillo (1993), p.186

⁵⁰⁹ AHCB, C-V, Miscel·lània, 13-D; Baer (1929), p.687.

⁵¹⁰ ACA, Canc, Reg. 1907, fol. 79r-v. Riera (2006), p. 476-477.

d'en Jafiel" que quadra justament amb l'edifici esmentat el 1386 com a confraria dels francesos, seguint la parcel·lació dels Censos de Robres estudiada per Veclus⁵¹¹. És a dir, que aquest edifici, com molts d'altres del Call, comptava amb més d'una funció, i acollia l'Almoïna, l'escola i la confraria de francesos. Potser no tot a la vegada i potser s'inclouïa també l'hospital, no en podem estar segurs. En tot cas aquesta diversitat de funcions és un dels motius pel qual la seva documentació és tan fragmentària.

No hem de descartar que la continuïtat de l'Almoïna i l'hospital es veiessin afectades per les diferents crisis del segle XIV. La seva aparició fluctuant a la documentació bé pot ser reflex de la fluctuació de les pròpies institucions. La localització de l'edifici de l'Almoïna just al costat dels Banys Freds no ens ha de confirmar, però, la localització de l'hospital. Tot i que com a institucions té sentit centralitzar les caritats, i així ho sembla demostrar l'escola de pàrvuls pobres, és probable que la falta d'espai dins del Call obligués a mantenir un altre lloc per a l'hospital.

D'altra banda, si una funció sabem que de ben segur no es gestionava als hospitals jueus era la d'acollir als nens expòsits, contràriament al que feien els hospitals cristians. Malauradament, després dels atacs al Call, molts nens van quedar orfes o bé separats dels seus pares. L'acolliment d'aquests nens el portaran a terme precisament els hospitals cristians, que estendran la seva xarxa assistencial per ocupar-se'n. Això si, com a cristians nous. Als registres dels hospitals d'en Vilar i d'en Colom consten aquests nens i nenes nous conversos als quals se'ls procurarà una dida⁵¹². De fet, serà el batlle de la pròpia ciutat qui s'encarregarà que els hospitals els acullin, i en cas que algun dels hospitals no pogués acollir-ne, reenviar-los a algun altre. Molts d'aquests nens van acabar sent retornats als seus pares, passat un temps prudencial. Per una banda la criatura necessitava temps per ser alletada, i per l'altra molts progenitors devien haver quedat en una delicada posició, amagant-se o fugint de la ciutat fins que la situació es calmés.

⁵¹¹ ADB, Censos de Robres, 1393. Aquest document llista tots els propietaris jueus, amb les seves afrontacions, anteriors a la seva venda després dels atacs de 1391. Caballé i Castells (2015), p. 77-85. Les afrontacions que allà es citen dels Banys Freds, Jafiel i Vidal Annun (esmentat aquest últim als dos documents) són decisives per confirmar la localització de l'Almoïna.

⁵¹² ACB, Hospitals, Colom i d'en Vilar, 1391-1392

Finalment, cal destacar la fundació el 1392 del convent de la Santa Trinitat al lloc on s'erigia la sinagoga del Call menor, de la que ja hem parlat en capítols anteriors. Aquesta nova construcció va ser promoguda per cinc prohoms conversos, alguns dels quals ja coneixem: Arnau Massana, Lluís de Jonqueres, Pere de Pujol, Francesc de Pedralbes i Bernat de Pinós⁵¹³. La construcció d'aquesta església amb precisament l'advocació de la Santa Trinitat no deixa de ser un manifest de voluntat d'integració en la seva nova i imposada religió. A la vegada, la creació d'una confraria de conversos recuperarà part de les funcions de l'almoïna jueva mentre que assegurarà una xarxa d'ajuda dins d'aquesta nova comunitat marginada⁵¹⁴.

En definitiva, la comunitat conversa comptarà amb els mateixos recursos assistencials que havia tingut com a comunitat jueva, adaptant les institucions a la seva nova realitat. Aquesta adaptació crearà, fins i tot, un nou hospital pels conversos, conscients de la fragilitat d'aquest sector de la població. D'aquest hospital convers en sabem encara menys que de l'hospital jueu, però la seva data tardana (1480) ens fa pensar que la seva utilitat traspasà els primers moments després de l'atac de 1391⁵¹⁵.

4.7 Els Hospitals cristians i els metges jueus

Tal com hem mencionat abans, dins dels espais on tradicionalment s'ha vinculat als metges (amb els matisos ja comentats) han estat els hospitals. Tanmateix, no serà fins a finals del XIV i ben entrat el XV que els hospitals no comptaran amb un metge contractat de manera fixa.

Durant bona part del segle XIV, la participació dels metges als hospitals es limitava a anar-hi de forma puntual, o bé per fer un diagnòstic o per tractar un pacient en concret. Aquest seria, per exemple, el cas dels pacients de l'hospital de Sant Llàtzer, que havien de ser diagnosticats com a malalts de lepra abans de ser admesos⁵¹⁶. Altres vegades, un

⁵¹³ ACA, Canc, Reg. 1910, fol. 117v-118v, a Riera (2006), p.482-484. Vegeu apartat 2.10

⁵¹⁴ ACA, reg. 3125, f. 19, a Madurell (1958), p.66-82.

⁵¹⁵ BC, AH 3, Llibre d'entrades de malalts, 1480-1483, f. 21r. Una malalta anomenada Antònia té una casa al Carrer del Vidre, davant de l'hospital dels conversos. Agraïixo a Teresa Vinyoles que em fes esment d'aquesta referència.

⁵¹⁶ ACB, Hospital de Santa Margarida, Llibres de comptes.

malalt arribava entre la vida i la mort, cosa que implicava la participació d'un metge⁵¹⁷. Els llibres de comptes conservats dels hospitals de Sant Llàtzer, d'en Vilar i de Colom ens mostren com els metges que allà treballaven anaven rotant de manera freqüent i només eren cridats quan la situació ho requeria, bé per la seva gravetat, bé per la impossibilitat de decidir sense ells⁵¹⁸.

Contràriament al que la documentació mostra, l'any 1337 el rei va ordenar que els metges i cirurgians de Barcelona atenguessin de franc als pacients dels hospitals, fent extensible aquesta ordre més endavant als metges de Lleida⁵¹⁹. A finals de segle sembla que aquesta llei havia caigut en desús i es poden trobar els sistemàtics pagaments a metges als llibres de comptes dels hospitals.

Entre tots aquests professionals, malauradament sembla que no van haver-hi de jueus, tot i que és molt freqüent ometre el nom del metge. Només en un cas, a l'hospital d'en Colom, trobem referència a un metge jueu del qual, tal com dèiem, no se'ns proporciona cap nom ni dada⁵²⁰. L'explicació, com en el cas dels metges municipals, podria ser l'alta oferta de metges cristians, o, fins i tot, sent aquests hospitals concrets fundacions eclesiàstiques, un seguiment estricte de les prohibicions papals. Tanmateix, la falta de recursos d'aquests hospitals i les estratagemes per estalviar que sovint ens trobem als seus llibres de comptes fan que ens preguntem perquè no recorrien més a metges jueus que, degut a la competència cristiana, devien cobrar menys.

Curiosament, el primer hospital cristià que contractà a un metge de manera anual, l'hospital d'en Vilar, era dels més humils. Potser per aquest motiu, en comptes de pagar a un metge cristià qualsevol, va contractar a un metge convers, Francesc de Pedralbes,

⁵¹⁷ ACB, Hospital de Colom, Llibres de comptes, 1380, f.17r

⁵¹⁸ Seria el cas dels diagnòstics de lepra. Tot i així, l'administrador de l'hospital de Sant Llàtzer va decidir en alguna ocasió decidir ell mateix per tal d'estalviar-se pagar a un metge. "Disapte a 2 del mes (agost) vench un malalt qui avie nom Pere qui era de Valensia. Era dupte si era malalt, doni per tall que se'n anàs que deya que no avia diners ni male, e fera masa gran masio si l'ages fer provar. Doni-li 5 sous" ACB, Hospital de Santa Margarida, Llibres de comptes, 1393-1395, f.56v

⁵¹⁹ ACA, reg. 862, f.101 citat a Conejo (2003), p.505

⁵²⁰ "Item, done a I metge juheu per I exerop que dona a una castella[na] qui hic era malauta - 3 sous 5 diners, e guarí." ACB, Hospital de Colom, Llibres de comptes, 1376-1377, f.69r

del qual ja n'hem parlat anteriorment⁵²¹. El seu sou, de 10 florins a l'any, es va veure incrementat anys després quan passà a treballar pel nou hospital general, l'Hospital de la Santa Creu, arribant als 40 florins anuals⁵²². En aquest últim hospital no només treballarà ell sinó també el seu fill, de mateix nom i condició religiosa. Si la religió del facultatiu era realment important pels administradors (i sembla que només en cas de necessitat s'ho van saltar), amb la conversió aquests problemes desaparegueren, cosa que serví als metges conversos com a plataforma de promoció professional.

⁵²¹ ACB, Hospital d'en Vilar, Llibres de comptes, 1397-1398, f.37r-v

⁵²² AHSCSP, Joan Torró, Manual 3, 1410, f. 109r, AHSCSP, Joan Torró, Manual 4, 1412, f. 79r i AHSCSP, Joan Torró, Manual 4, 1412, f.55v. No obstant, a l'Hospital de la Santa Creu, fundat el 1401, el seu sou va ser molt més irregular, arribant a acumular deutes de més d'un any.

Conclusions:

La nostra recerca s'ha centrat en analitzar el cas d'estudi de la ciutat de Barcelona i els practicants de la medicina jueus que actuaren en ella. Centrar-nos exclusivament en aquesta ciutat ha permès estudiar-la a fons i analitzar-ne les particularitats. Es tracta d'un context que, en molts aspectes, és únic pel que fa a l'exercici de la professió en el decurs del segle XIV. Altres ciutats i viles, bé per la seva grandària, bé per la presència d'altres institucions (com el cas de Lleida) o professions, tindran una xarxa de practicants diferent a la de la ciutat comtal. Conèixer el context d'aquests metges era important per entendre com els afectaven coses com la pròpia divisió espacial dins de la ciutat. Les relacions entre jueus i cristians també podien afectar a la professió o esdeveniments com els atacs al Call de 1348 i 1391, que marcaran la comunitat jueva.

Abans d'analitzar els practicants de la medicina, hem fet un estat de la qüestió de la història dels Calls barcelonins. El context geogràfic és important no només per a la professió sinó també per als individus, que es veuran condicionats per l'apinyament i el creixement de la comunitat. Els últims anys s'han desenvolupat nous estudis sobre el Call Major que ens han ajudat a respondre dubtes sobre la ubicació de les cases dels físics o sobre la situació de certes institucions. La nostra aportació, gràcies a la documentació notarial, ha ampliat també el coneixement que tenim sobre el Call Menor, que fins ara havia restat pendent d'estudi. Nova documentació ha ajudat a delimitar-lo i a entendre les relacions entre les comunitats jueves i cristianes, ja que la composició d'aquest barri era molt més oberta que no pas el Call Major.

L'anàlisi d'aquests practicants ha estat precedit també, forçosament, d'una revisió bibliogràfica. Aquesta revisió s'ha demostrat com a molt necessària, tant per la quantitat d'informació recollida a altres estudis i no analitzada, com per la quantitat d'informació obsoleta que calia corregir. Juntament amb la revisió bibliogràfica, s'ha elaborat la revisió documental, tan necessària com l'anterior. La tasca de recopilació d'informació ja era de per si complicada, però calia revisar quines dades s'havien anat repetint sense fonament i quines altres es podien analitzar des de nous punts de vista. Tot plegat ha fet, per exemple, que a l'hora d'identificar amb noms i cognoms als practicants de medicina haguéssim de destriar-los entre aquells "mestres" que durant anys s'ha considerat que

eren metges sense cap altre prova. Així s'ha demostrat, per exemple, que identificar un metge només pel títol de mestre o d'alfaquí no és un mètode fiable.

Pel que fa a l'aprenentatge de la medicina, hem pogut constatar el model obert entre els jueus mentre s'anaven afiançant els Estudis Generals. Existeixen poques evidències documentals sobre el mestratge, però l'exemple de Salamó i Sullam Caravida ens ajuda a constatar aquesta dinàmica, juntament amb els contractes de servents que ajudaven en la seva feina als metges. Les evidències de la malaltia a la documentació també són escasses. Precisament per això necessiten d'una interpretació conjunta i no separada com si fossin casos excepcionals. Per entendre el context del metge en aquest àmbit hem recorregut a diferents fonts, ja fos a través de *responsa* o de poemes satírics, que ens han ajudat a completar la imatge.

L'aplec de dades de practicants de la medicina amb la metodologia emprada (descartant els *magister*, alfaquins i similars) ens ha proporcionat una llista acurada d'aquells que actuaren a Barcelona durant el segle XIV, 46 en total. Entre aquests trobem tant homes com dones i diferents perfils professionals (físics, cirurgians, un apotecari, llevadores). Aquesta llista ens permet també extreure tot un seguit de conclusions sobre el seu context. Una de les més interessants és comprovar que dins d'aquesta professió, que sempre s'havia considerat privilegiada al món jueu, trobem importants diferències socials i econòmiques. Existeixen diferents perfils de metge, i tot i que sempre se n'ha fet més incís d'aquells relacionats amb la casa reial, són molt més nombrosos aquells amb un perfil baix i poca incidència econòmica. Això afecta també a un altre fet que s'ha repetit sempre, i és la relació entre els metges i el préstec. Hem pogut constatar que els metges de baix perfil econòmic no van poder desenvolupar aquest tipus de relacions contractuals, sent molt menys habituals del que fins ara s'havia dit. Igualment hem comprovat que els jueus que rebien llicències per practicar la medicina, o se'ls atorgaven diferents privilegis, eren molt menys nombrosos del que s'havia cregut fins ara. De fet, eren gràcies reservades a una elit ben relacionada amb la casa reial.

Recopilar una llista també ens ha permès veure la pròpia evolució de la professió i els canvis soferts degut als esdeveniments històrics. D'una banda, constatem com el nombre de físics i cirurgians va canviant segons avança el segle, i mentre a principis del segle XIV la cirurgia és una professió exercida només per cristians, a partir de la Pesta Negra

apareixen cirurgians jueus, que aniran augmentant el seu nombre segons passen els anys. També hem pogut comprovar com aquells noms familiars que es repeteixen dins de la professió provenen sempre de famílies poderoses dins del Call. Semblaria, doncs, que la notorietat d'aquests metges vindria en part per la seva família i no seria exclusivament pel prestigi de la professió mèdica com s'havia dit fins ara.

A la vegada hem volgut incidir en aquelles dones que practicaven la medicina i com el context social els marcava unes pautes diferents però, tot i així, exercien la professió i tiraven endavant. Fins ara s'havia assumit que aquestes dones treballaven sempre vinculades a un home que també practicava la medicina. El cas d'Astruga, que exercia la medicina per propi dret, n'era una bona mostra.

Dins de l'estudi del context d'aquests metges hem de destacar inevitablement la seva situació després dels atacs de 1391. En el nostre estudi hem volgut aprofundir sobre la situació dels metges després dels avalots del 1391. Les conversions forçoses de molts d'ells van suposar alhora dificultats i oportunitats. A molts se'ls obriren noves portes en els àmbits formatiu i professional. Altres, com Jucef Abenafia, decidiren marxar per mantenir el seu estatus. Uns quants disminuïren el seu nivell social en perdre totes les seves propietats arran dels avalots.

Potser un dels punts cabdals per entendre la figura dels metges jueus és l'estudi de les llicències mèdiques, que tot i que encetat per altres investigadors en altres contextos, estava encara incomplet. Encara que moltes d'aquestes llicències estaven localitzades, restaven encara pendents d'un estudi i transcripció propis. A més a més, l'estudi diferenciat i comparatiu de les llicències reials i les episcopals ens ajuda a entendre el particular context d'aquests metges. Aquestes llicències, creades per tal de controlar la pràctica mèdica i la seva qualitat, varen ser també una manera d'assegurar-se que ningú posés en dubte la professionalitat d'alguns metges. Obtenint una llicència, els metges jueus confirmaven la seva posició i el recolzament institucional. Com hem dit abans, no tots els metges en tindran una, cosa que ens mostra també la medicina practicada als marges de la societat i sense un control legal. Altres llicències però, seran donades amb restriccions o de forma parcial segons el sector al que es dediquessin (dones o jueus), la qual cosa demostra en quins camps es movien els i, sobretot, les practicants. Aquestes llicències sovint amaguen l'intent de mantenir un monopoli o de controlar la

competència en forma de denúncies dirigides, moltes vegades, als sectors més marginals.

Pel que fa a l'hospital jueu i l'Almoina jueva, hem pogut aportar nova documentació que ens ha ajudat a perfilar la seva història. Les seves funcions assistencials eren bàsiques per a la comunitat jueva i hem pogut desentrellar el seu finançament i les nombroses propietats que tenien. L'escassetat documental fa que encara quedin buits en la història d'aquestes institucions, però és un pas important per a entendre com la caritat i l'assistència jueves evolucionaren i seguiren un procés d'aculturació dins de la comunitat dins de la mateixa comunitat.

El balanç final d'aquesta tesi és, en molts aspectes, desigual. En certa manera decebedor, perquè la imatge de la qual es partia no ha resultat ser la imatge final, perquè la historiografia havia creat amb el pas dels anys una figura idealitzada del metge jueu que ha resultat no correspondre amb la realitat. Això no vol dir, però, que no existeixin els resultats positius també. Creiem necessari recalcar la figura d'aquells practicants de medicina que, ja sigui per qüestions de sexe o d'economia, havien quedat amagats fins ara. La documentació no ha estat generosa amb ells, però la nostra feina ha de recuperar les poques evidències que ens han arribat fins ara i posar-les en valor. El mateix passa amb l'hospital jueu, una institució que s'havia considerat fins ara poc més que anecdòtica però que la societat del moment creia més que necessària. En qualsevol cas, pensem que és fonamental tornar a mirar des de nous punts de vista i revisitar conclusions prèvies d'aquest i altres temes per tal d'anar completant el quadre de la medicina jueva a la Barcelona medieval.

ANNEXOS

Índex biogràfic:

La següent llista s'ha elaborat a partir de referències bibliogràfiques recollides a multitud d'estudis i registres publicats, a més de referències documentals inèdites. Molta de la informació aquí continguda és fragmentària, d'altre tot i que recollida en altres estudis, estava pendent de ser analitzada. S'ha intentat recopilar la major quantitat de dades possible per re-composar un perfil biogràfic de cadascun dels personatges i captar totes les idiosincràsies possibles.

1- Abraham des Castlar (1327-1334). Pagament i ordre de curar de la salut del rei⁵²³. Se li lliura de pagar cap impost com a recompensa⁵²⁴. Canvi de domicili de Besalú a Barcelona (1334). Segons Romano, va morir el 1377 i era autor de tractats mèdics. Al no citar fonts no ho hem pogut comprovar⁵²⁵.

2- Abraham Astruc Cohen (1375-1387). Llicència episcopal (1387) i llicència reial (1375)⁵²⁶. A l'episcopal no es menciona que ja té la reial i el fan ser supervisat igualment per un apotecari. El 1392 surt a la llista de Loeb com "Arnau de Rosanes olim Mestre Abraan Coffen"⁵²⁷. Té un homònim que va donar una corona de Torà a la sinagoga i ja era mort el 1379⁵²⁸.

3- Acim/Nissim (1364). Es tracta de Nissim Reuben Gerondí. Pagaments per la feina feta a la família reial⁵²⁹. No consta cap altre documentació com a físic.

4- Astruc Bonafós (1383-1389). Ens consten un contracte de criat i altres documents malmesos de caire econòmic⁵³⁰. Possible duplicitat amb el traductor del Liber practicae de Zaharawi sota el nom Mesharet ha-Rofeim, el segon llibre de Simplicia de

⁵²³ Rubió i Lluch (1909), p.489 (sense referència). Baer (1929).

⁵²⁴ ACA, reg. 429, f. 94; reg. 229, f. 292v-293; reg. 230, f. 96v-97. Régné (1978)

⁵²⁵ Romano (1992)

⁵²⁶ ACA, reg. 927, f. 218 i ADB, R. Gratiarum, 1387-1389, vol. XI, f. 19r-v.

⁵²⁷ AHPB, Joan Eiximinis, 29/53, f. 105v-107v . Loeb (1882), p.61.

⁵²⁸ ACB, Pere de Coll, vol.259, 1/7/1379

⁵²⁹ ACA, Mestre Racional, reg.485, f.61r. Feldman (1991)

⁵³⁰ Madurell (1956), p. i AHPB, Pere de Pujol, 33/6, f.14v-15r i f.49r-49v.

Dioscórides (1450) i la Consolació de la Filosofia de Boeci⁵³¹. Surt a una llista de 1383 amb tot un seguit d'hòmens del Call⁵³².

5- Astruc Bonsenyor (1349): Debitori a la seva dona, Dolça, el 1349⁵³³. Astruc Bonsenyor de Sant Mateu intervé en favor de la seva tieta Mira⁵³⁴. Sembla que són dos personatges amb el mateix nom, però no hi ha més documentació per separar-los clarament.

6- Astruga (1342). Cirurgiana, rep llicència reial⁵³⁵. Casada amb mestre Astruc, no s'especifica quin tipus de mestre és.

7- Bendit Caravida (1386-1395). Llicència reial⁵³⁶. L'examinen després d'un intent previ 3 anys abans, ha practicat durant 10 anys a Barcelona⁵³⁷. Serà convers amb el nom Lluís de Jonqueres i serà dels que tiraran a terra la sinagoga del Call Menor i patrocinaran el convent dels trinitaris⁵³⁸.

8- Bendit des Logar (1321-1389). Per la llarga cronologia són dos personatges amb tota probabilitat, i el de principis de segle podria no ser de Barcelona (tal vegada de Castellnou). Carta de Jaume II al Senescal de Carcassona per a que el posi en llibertat, ja que l'agafà pres quan anava a Montpeller a consultar altres metges sobre la malaltia del Vescomte de Castellnou⁵³⁹. Contracte de criat el 1389⁵⁴⁰. Diversos instruments econòmics⁵⁴¹.

9- Bendit de Savoya (1344). Llicència episcopal⁵⁴². Única referència documental, probablement era estranger.

⁵³¹ Koren (1973), p.19.

⁵³² Loeb (1882)

⁵³³ ACB, Jordi de Vilarrúbia, vol.221, f.107r

⁵³⁴ Baer (1929), p.336

⁵³⁵ ACA, reg. 873, fol. 160v

⁵³⁶ ACA, reg. 946, f. 195v

⁵³⁷ ACA, reg. 832, f.106v i f.107r

⁵³⁸ ACA, Canc, Reg. 1910, fol. 117v-118v, a Riera (2006), p.482-484.

⁵³⁹ ACA, reg. 173, f. 195

⁵⁴⁰ Madurell (1956)

⁵⁴¹ AHPB, Pere de Pujol, 33/6, f.27v i f.91v

⁵⁴² ADB, R. Communium, 1344-1345, vol. XIII, f. 70v-71r

10- Benedictum (1347). D'origen francès, privilegis i procuracions. Tot i que el 1347 surt com a jueu de Barcelona, sembla ser que vingué el 1344 des de França, motiu pel qual el propi rei considerà donar-li privilegis a ell i la seva família (dona i filla)⁵⁴³. El 1347 consta ja com a jueu de Barcelona a diverses procures per recuperar deutes, cosa que deixa entreveure el seu poder adquisitiu⁵⁴⁴. Més enllà d'aquestes dates no se'l documenta, ni tan sols per recuperar deutes després de l'atac al Call de 1348, tampoc és descabellat pensar que fou una de les víctimes de la Pesta Negra.

11- Benvenist Izmel (1328). Metge reial i en tan bona consideració que Pere Gavet intercedí per a que no traslladés el seu domicili a petició del seu fill⁵⁴⁵.

12- Benvenist Samuel (1368). Domèstic del rei el 1353⁵⁴⁶. Llicència episcopal el 1368⁵⁴⁷. Testament el 1349 i resolució de deutes el 1350⁵⁴⁸. Serà també secretari de l'aljama en diverses ocasions.

13- Bellida. Llevadora a inicis del segle XIV⁵⁴⁹.

14- Bonadona Butina. Llevadora a inicis del segle XIV⁵⁵⁰.

15- Bonjuhà Cabrit (1349-1370). Físic i cirurgià. Llicència reial⁵⁵¹. Té un llibre d'Avicenna en hebreu⁵⁵². Àpoca, procura i debitoris entre 1369 i 1370, surt com a cirurgià de la casa reial. Anirà a la guerra de Castella acompanyant el rei⁵⁵³. Està exempt de portar rodella⁵⁵⁴. Nomena procurador el 1370, Astruc Cabrit⁵⁵⁵. La seva dona

⁵⁴³ ACA, reg. 644, f.181r-v. Citat a Rubió i Lluch, 1904, p. 492.

⁵⁴⁴ ACB, Francesc de Puig, vol. 232, f.57v, f.67v i f.69v.

⁵⁴⁵ ACA, Cartes Reials, Jaume II, n°720r i ACA, reg. 430, f.32r-33r

⁵⁴⁶ ACA, reg.678, f.9r

⁵⁴⁷ ADB, R. Gratiarum, 1365-1368, vol. II, f. 229r

⁵⁴⁸ ACB, Francesc de Puig, vol.237, 25/2/1349 i 19/11/1350

⁵⁴⁹ Riera (2000)

⁵⁵⁰ Riera (2000)

⁵⁵¹ ACA, reg. 894, f. 30

⁵⁵² ACA, reg. 686, f. 69, transcrit per Rubió i Lluch (2000), p.111.

⁵⁵³ ACA, reg. 904, f. 194

⁵⁵⁴ ACA, reg. 887, f. 118v

⁵⁵⁵ AHPB, Bonanat Rimentol, Capbreu, 18/8, 1369-1370, f.82r-83r

Gojo fa àpoca⁵⁵⁶. Pare de Mossé Cabrit, també cirurgià. El 1389 ja és mort, herència d'una casa⁵⁵⁷.

16- Coloma (1385). Metgessa originària de Girona que treballava també a Barcelona. L'acusen de practicar sense llicència però el rei desestima el cas perquè només es dedica a atendre a dones que estan o volen estar embarassades⁵⁵⁸.

17- Enoc (1376-1381). Llicència episcopal el 1376⁵⁵⁹. Enoc Mosse serà convers amb el nom de Pere de Pujol i sortirà amb altres conversos en la fundació dels trinitaris el 1395⁵⁶⁰. Es va expulsar el seu pare per motius que desconeixem i el rei intercedirà per a que el deixin tornar⁵⁶¹.

18- Ferrer Benvenist (1346). Llicència episcopal⁵⁶². Fill de Samuel Benvenist i germà de Benvenist Samuel.

19- Gojo. Llevadora a inicis del segle XIV⁵⁶³.

20- Isaac Bonanasch (1376-1389). El batlle sol·licita que tradueixi del hebreu al català detalls econòmics d'un país⁵⁶⁴. Documents econòmics en mal estat⁵⁶⁵. Es convertirà amb el nom de Rafael Querol⁵⁶⁶. Hi ha un Isaac Bonanasch d'Igualada pels volts de 1355⁵⁶⁷.

21- Jacob Andali (1368-1371). Llicència episcopal⁵⁶⁸. Contracte de servent de 1371⁵⁶⁹.

⁵⁵⁶ AHPB, Bonanat Rimentol, Capbreu, 18/8, 1369-1370, f.133v-f.134r

⁵⁵⁷ AHPB, Pere de Pujol, 33/6, 1389-1390, f.14r i f.40r.

⁵⁵⁸ ACA, Reial Cancelleria, Reg. 1288, fol. 138v

⁵⁵⁹ ADB, R. Communium, 1375-1383, vol. XXXIX, f. 98r

⁵⁶⁰ ACA, Canc, Reg. 1910, fol. 117v-118v, a Riera (2006), p.482-484

⁵⁶¹ ACA, reg.1271, f.2v-3v. Transcrit per Baer (1929), p.499-502

⁵⁶² ADB, R. Communium, 1345-1348, vol. XIV, f. 125v

⁵⁶³ Riera (2000)

⁵⁶⁴ ACA, Cartes reials, Pere III, capsa 54, n° 6607

⁵⁶⁵ AHPB, Pere de Pujol, 33/2, 1385, f.95v-96r; AHPB, Pere de Pujol, 33/6, 1389-1390, f.14r

⁵⁶⁶ Loeb (1882)

⁵⁶⁷ Muntané (2012)

⁵⁶⁸ ADB, R. Gratiarum, 1370-1372, vol. IV, f. 193r

⁵⁶⁹ ACB, Nicolau de Fàbrega, vol. 255 (1371-1372), f.22v

22- Jafudà Bonsenyor (1313). Tradueix a Al-Zahrawi, entre d'altres⁵⁷⁰. El rei li concedeix guiatges⁵⁷¹. Si és el mateix que el següent arribaria a una avançada edat.

23- Jafudà Bonsenyor des Cortal (1373). Metge reial. Pere III li permet agafar una segona muller per no tenir descendència⁵⁷².

24- Jucef Abenafia (1381-1396): El 1381 surt com a secretari de l'aljama⁵⁷³. Emigrarà a Sicília després dels avalots de 1391, encara que no ho farà immediatament ja que el 1392 encara està recuperant deutes⁵⁷⁴. El 1396, els reis Martí i Maria de Sicília i l'infant Martí, li concedeixen llicència per convertir en oratori una habitació de la seva residència. Ho justifiquen per la seva dedicació continua a l'estudi de la Medicina⁵⁷⁵. A Sicília s'encarregarà de les examinacions de metges a més de ser rabí⁵⁷⁶.

25- Jucef Bonafós (1334-1347). Llicència reial el 1334⁵⁷⁷. En un enfrontament per un testament el 1342 es declara “indigentibus”⁵⁷⁸. Llicència episcopal el 1347⁵⁷⁹. Podria ser un Jucef “magister phisicus” de 1308 al que se li concedeix permís per viure on vulgui⁵⁸⁰. Podria ser també el mateix Jucef Bonafós següent.

26- Jucef Bonafós (1381-1384). L'aljama de Vilafranca el vol fer pagar impostos perquè s'hi ha estat un temps a l'Arboç per feina, però ell es declara de Barcelona⁵⁸¹. Obres a casa seva. Administrador de la sinagoga de Samuel Benvenist de na Regina el 1370⁵⁸².

⁵⁷⁰ ACA, reg. 156, f.205 i 215v. Rubió I Lluch (2000), p.11

⁵⁷¹ ACA, reg. 203, f.44v i ACA, reg. 205, f. 85

⁵⁷² ACA, reg. 924, f. 153v

⁵⁷³ ACA, reg. 1271, f.3r

⁵⁷⁴ ACB, Pere Dalmau, vol. 269, f.2v-3r; f.7r; f.12r.

⁵⁷⁵ Riera (2006), p.487

⁵⁷⁶ Roth (1953)

⁵⁷⁷ ACA, reg.576, f.83r

⁵⁷⁸ ACA, reg. 615, f.140v-141r

⁵⁷⁹ ADB, R. Communium, 1345-1348, vol. XIV, f. 212v-213r

⁵⁸⁰ ACA, reg. 205, f. 245 regestat a Régné, doc. 2893

⁵⁸¹ ACA, reg. 852, f.147v-148r. Citat a Guerson (2012), p.100

⁵⁸² ACA, reg. 919, f. 129v

27- Jucef Sa Torra (1379): Cirurgià, molt poques evidències d'ell. Fa de testimoni a un document de Dolça, vídua de Maimó Andali⁵⁸³. També fa de testimoni a un contracte el 1378⁵⁸⁴.

28- Mahir Caravida Çaporta (1342). Llicència reial, cirurgia⁵⁸⁵. Podria ser Caravida Çaporta el 1392, convers com Raimon de Rosanes⁵⁸⁶.

29- Maymo Andali (1379, ja és mort). Cirurgià, molts poques evidències d'ell⁵⁸⁷. Probablement germà de Jacob Andali, consten els dos com a morts el 1379.

30- Mosse Cabrit (1385-1389). Cirurgià, llicència reial⁵⁸⁸. Censal malmès⁵⁸⁹. Fill de Bonjuhà Cabrit, hi ha homònims per la mateixa època (un a Santa Coloma que és draper, un altre a Barcelona que és fill d'Astruc Cabrit)⁵⁹⁰.

31- Mosse de la Geltrú (1340). El bisbe de Barcelona diu que no és veritat que aquest metge tingui autorització per practicar la medicina sense la companyia d'un metge cristià⁵⁹¹.

32- Mosse Falcó (1360-1425). Físic, llicència reial el 1377⁵⁹². Es convertirà amb el nom de Francesc de Pedralbes i serà un dels instigadors de la fundació del convent dels trinitaris allà on s'erigia la sinagoga del Call Menor⁵⁹³. Com a convers, treballarà per l'Hospital d'en Vilar, l'Hospital de la Santa Creu, el Monestir de Pedralbes i la casa reial.

33- Mosse Zarc (1340). Llicència episcopal, família originària de Besalú⁵⁹⁴.

34- Natal Cabert (1348). Debitori després de la Pesta Negra⁵⁹⁵. Única referència a ell.

⁵⁸³ ACB, Pere de Coll, vol. 259 (1378-1386) capsa, 2/6/1379

⁵⁸⁴ Madurell (1956), p.61-62

⁵⁸⁵ ACA, reg.873, f. 139r

⁵⁸⁶ Loeb (1882)

⁵⁸⁷ ACB, Pere de Coll, vol. 259 (1378-1386) capsa, 2/6/1379

⁵⁸⁸ ACA, reg. 1690, f. 121v

⁵⁸⁹ AHPB, Pere de Pujol, 33/6, 1389-1390, f.49r-v

⁵⁹⁰ Secall (1984) i Madurell (1956)

⁵⁹¹ ADB, R. Communium, 1339-1341, vol. IX, f. 106r-v

⁵⁹² ACA, reg. 931, f. 216r

⁵⁹³ ACA, Canc, Reg. 1910, fol. 117v-118v, a Riera (2006), p.482-484.

⁵⁹⁴ ADB, R. Communium, 1339-1341, vol. IX, f. 115r

35- Reginó (1388). Empresonada per la mort d'una esclava⁵⁹⁶. Vinculada a la reina Sibil·la de Fortià per Cardoner, no hi ha evidències.

36- Salamó Caravida (1349-1389). Llicència reial (1385), pagament, guiatge i donació⁵⁹⁷. Debitoris després de la Pesta Negra⁵⁹⁸. Debitori i àpoca el 1389⁵⁹⁹. Germà de Sullam Caravida, amb el que exerceix. Hi ha un Salamó Caravida de Copons el 1338⁶⁰⁰. Contracte de criat⁶⁰¹.

37- Saltell Cabrit (1371-1389). Cirurgià. Es restitueix a la filla una penyora en joies (descripció de les joies inclosa) 1390⁶⁰². Liquidació de deutes, època, 1371⁶⁰³. Encàrrec de làpides per ell i els seus fills⁶⁰⁴. Sarica, la seva dona, era teixidora de vels de seda. Contractes de 1378 on una esclava, Fàtima, ve a casa seva a servir i aprendre el negoci de Sarica⁶⁰⁵.

38- Samuel Gracià (1334). Físic, llicència episcopal el 1334⁶⁰⁶. El 1363 ja era mort, actua la seva vídua Regina⁶⁰⁷. A finals de segle hi ha un altre Samuel Gracià, però no és metge i, de fet, va estar implicat en casos d'estafa⁶⁰⁸.

39- Samuel Ravaya (1358-1365). Dues llicències episcopals⁶⁰⁹. Surt a un document sent membre d'una comissió que examina el cas de la filla de Bonjuhà Cabrit⁶¹⁰. La seva dona, Ester, apareix en docs econòmics⁶¹¹.

⁵⁹⁵ ACB, Francesc de Puig, vol.233, kalendas de desembre.

⁵⁹⁶ AHPB, Francesc Pujol, 1388, 15 de juliol. Cardoner (1949), p. 445

⁵⁹⁷ ACA, reg. 945, f.112r-v, ACA, reg. 1280, f.39r, ACA, reg. 932, f.19 i ACA, reg. 1280, f. 39

⁵⁹⁸ ACB, Jordi de Vilarrúbia, vol. 221, f.108r, f.111v-113v

⁵⁹⁹ AHPB, Pere de Pujol, 33/6, 1389-1390, f.4v

⁶⁰⁰ García-Ballester (1989), p.28, n.40

⁶⁰¹ Madurell (1956)

⁶⁰² AHPB, Pere de Pujol, 33/6, 1389-1390, f.29v

⁶⁰³ ACB, Nicolau de Fàbrega, vol. 255, f.27v, f.31v i f.40r

⁶⁰⁴ ACB, Nicolau de Fàbrega, vol. 256, f.45r i f.53v

⁶⁰⁵ Rich (2014), p. 81.

⁶⁰⁶ ADB, Notularium Communium, vol. 5 f.232

⁶⁰⁷ ACB, Bernat de Torre, vol. 231 (1363-1366), f.27r

⁶⁰⁸ Guerson (2012), p.69

⁶⁰⁹ ADB, R. Communium, 1358-1360, vol. XXI, f. 13r i ADB, R. Gratiarum, 1363-1365, vol. I f.227r

⁶¹⁰ ACA, reg. 704, f. 240r-v

40- Sullam Caravida (1385). Llicència reial, exerceix amb el seu germà⁶¹². També contractes de criats⁶¹³. Probablement es digués Sullam Mosse Caravida, en aquest cas en un d'aquests contractes es comprometia a ensenyar hebreu al seu criat.

41- Vidal Abib (1333). Dues llicències episcopals, primer en rebre-les⁶¹⁴.

42- Vidal Bonafós (1334). Llicència reial, mestre físic⁶¹⁵. Participà en l'exàmen de Vidal Abib (veure anterior).

43- Vidal Cabrit (1349). Físic i cirurgià, debitori per recuperar deutes després de la Pesta⁶¹⁶. Hi ha un Vidal Cabrit fent de testimoni el 1379, fill de Saltell Cabrit, que morirà per aquestes dates⁶¹⁷.

44- Vidal des Cortal (1384-1396). Físic reial, el rei li permet no portar distintiu⁶¹⁸.

45- Vidal Rovén (1316-1320). Diferents privilegis reials per ser metge reial⁶¹⁹. Reunit amb prohoms, venda de violari⁶²⁰. Testimoni com a Vidal Rubei⁶²¹. També, Vidal (magister, 1308-1316). Consta entre els delegats de l'aljama com a "mestre Vidal físic"⁶²².

46- Vidal Xaham (1325). Apotecari jueu amb llicència per exercir⁶²³. També surt com Maimó Xaham i Maimó Vidal Xaham (1341), és poc probable que siguin dues persones⁶²⁴.

⁶¹¹ AHPB, Pere Pujol, Manual, 1366-1368, f.54r-v I ACB, Pere de Coll, vol.259, 7/8/1380

⁶¹² ACA, reg.849, f.95r-v

⁶¹³ Madurell (1956)

⁶¹⁴ ADB, Notularium Communium, vol.5 f.69v i ADB, R. Communium, 1330-1334, vol. 5, f. 197r

⁶¹⁵ ACA, reg. 576, 82v-83

⁶¹⁶ ACB, Francesc de Puig, vol. 233, idus de maig 1349

⁶¹⁷ ACB, Pere de Coll, vol.259, 11/10/1379

⁶¹⁸ Baer (1929) i ACA, Pere III, caps 57, nº 6957

⁶¹⁹ ACA, reg. 383, f.26r-27v, ACA, reg. 211, f. 337v i ACA, reg. 213, f. 267

⁶²⁰ ACB, Bernat de Vilarrúbia, vol. 31 (1335-1336), f.51r i f.57r

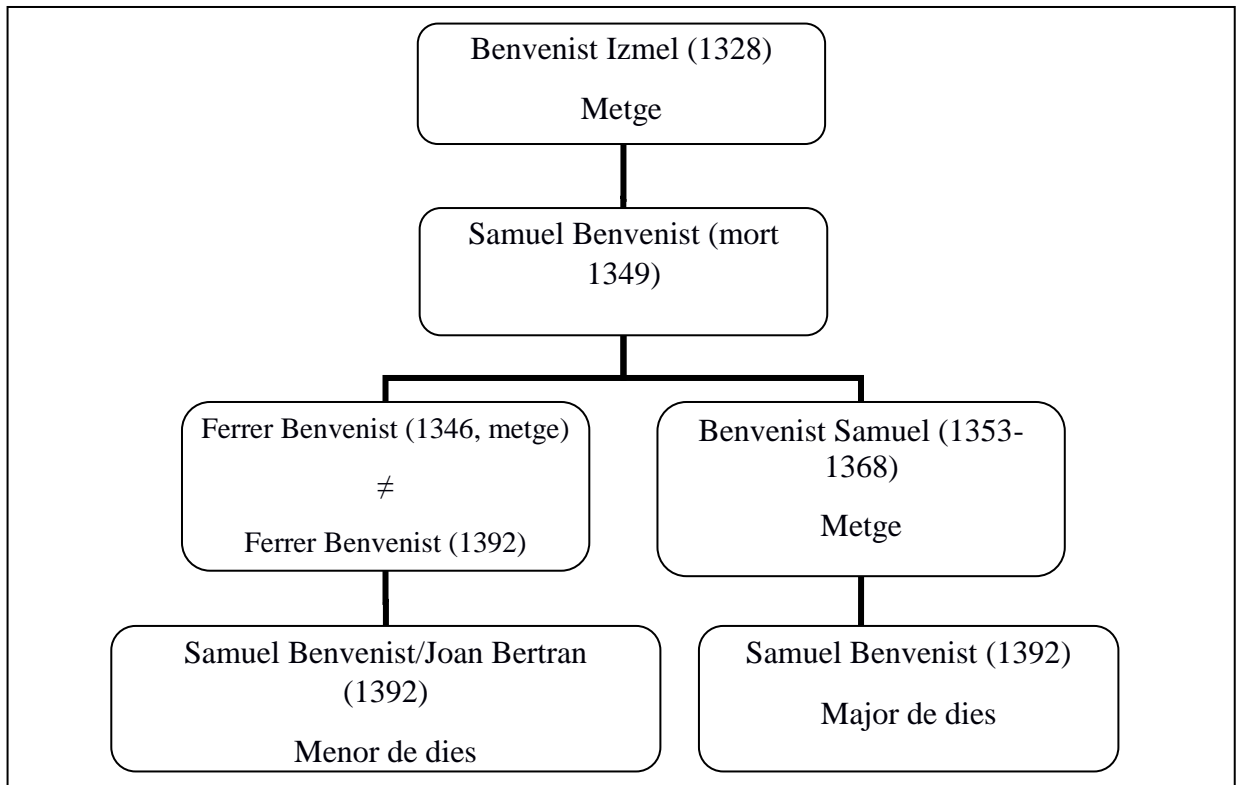
⁶²¹ ACB, Bernat de Vilarrúbia, vol. 29 (1334), f.64v-65v

⁶²² ACB, Guillem Torell, vol. 90 (1316-1317), f.19r-v

⁶²³ ACA, reg. 227, f. 194v i ACA, Cartes Reials, Jaume II, caps 133, nº 106

⁶²⁴ ACB, Bernat de Vilarrúbia, vol.31, (1331-1336), f.51r i f.57r

Genealogia dels Benvenist:



Normes de transcripció:

- Es regularitza l'ús de *v* i *u* segons el seu valor fonètic.
- Es respecta l'ús de *j* i *i*.
- Es regularitza la puntuació, separació de paraules i l'ús de les majúscules. S'han mantingut les consonants dobles a inici i meitat de paraula.
- Els claudàtors [...] s'empren allà on la lectura és dubtosa o restituïda. En el cas de la manca de paraules, afegim també punts suspensius.
- S'ha posat entre parèntesi (..) aquelles paraules o frases volades. S'han tatxat aquelles paraules que consten així al document.
- Es senyala amb // el canvi de full.

Criteris de selecció dels documents

A continuació oferim la transcripció d'una selecció de documents que hem cregut rellevants per a aquesta tesi. Aquesta selecció s'ha fet d'entre els documents encara inèdits (encara que alguns registats) i que podien aportar informació complementària sobre els metges objectes d'estudi. D'aquesta manera, s'ha preferit editar aquelles llicències mèdiques inèdites per sobre d'un altre tipus de documentació, com podien ser préstecs, deutoris o altres instruments econòmics. El motiu no és altre que centrar-se en aquells documents que contenen major informació sobre el context mèdic. Per bé que la documentació econòmica és també molt valuosa, creiem que la similitud dins d'aquesta tipologia documental només faria que repetir informació prèvia i no aportaria res a l'estudi. A banda de les llicències mèdiques, hem inclòs a la selecció aquells documents relacionats amb l'hospital jueu, privilegis reials a metges o processos judicials, que amplien el context i que, en un moment o altre, s'han esmentat a la tesi.

Transcripció dels documents

1

1277

Isaac i Abraham de Tolosa concedeixen un censal a Bernat Fuster i Bernat de Cortal al lloc anomenat l'Horta de Queraltó, prop de l'hospital de Colom. Aquest censal havia estat instituït com a Almoïna per Abraham d'Alexandria i el seu fill Astruc.

ACB, 1-6-4017 (1277)

Sit omnibus notum Quod Ego Issach de Tholosa, filius Astrug de Tholosa quondam, concedens me extessisse estatem decem et septem annorum, et ego Abraham de Tholosa filius dicti Astrug de Tholosa quondam, concedens me extessisse etatem quatordecim annorum concedimus et in veritate recognoscimus ubi Bernardo Fustari de Santo Baudilio Civi Barchinone et ubi Bernardo de Curtali concivi eiusdem et ubi Pericone uxori eiusdem Bernardi de Curtali et vobis quod solvistis nobis bene et plenarie ad nostram voluntatem illos Quadragentos ducados morabatinos et medium bonos alfonsinos auri fins et ponderis recti pro quibus vobis vendidimus proprio per francum alodium totum censuale trescenti morabatorum minus duobus denariis et totum denarium et aliud jus quod habebamus et accipiebamus et habere et acapere debebamus in omnibus illis domibus cum ortis eis contiguis et pertinentiis suis quas heredes Jacobi de Campo, quondam, et heredes veusde de Sancto Baudilio quondam et Jacnuarius molarius et Paschalis de Puteo, Johannes de Spelluncis, Arnaldus de Ruvira, molarius, Raimundus fustarius, Petrus de Columbario et Geralda, uxor Guillemi de Capellatis, quondam, Bernardus de Rocha, et heredes, Berengari de Colle, quondam, et Issach franch de Burgos, et Guillema Olivaria, et Ferraria uxor quondam Berengari de Boxio et Maria Cirera et Maria de Colle, habebant et tenebant per ti et per Elemosinam quam Abraham de Alexandria et Astrug filius eius instituerunt in Calle judaico Barchinone et nunc tenent per vos et per predictam elemosinam. Que omnes domus predictae cum ortis eis contiguis et pertinentiis suis sunt in burgo Civitatis Barchinone satis prope hospitale

Columbi in orta vocata de Queralto. In quibus scilicet domibus supradictis cum ortis eis contiguis et pertinentiis suis nos habebamus medietatem de qua nobis proveniebant predicti tresdecim morabatini minus duobus denariis quam medietatem nostram nos vendidibus pro predicto precio. Sicut hanc in instrumento vostre emptionis melius et plenius continenter, et in predictis domibus cum ortis habet dicta elemosina alteram medietatem de quo siquidem precio quadringentorum duorum morabatinorum et medii habuimus et recipimus a vobis dicto Bernardo Fustarii medietatem integriter, et a vobis dicto Bernardo de Curtali et ei vobis Pericone, uxore eiusdem, alteram medietatem eiusdem precii. Quod siquidem totum precium supradictam nos convertimus in bonum et utilitatem nostrum scilicet in solutionem hereditatis Astrugue sororis nostre. Utendi quia de predictis quadringentis duobus morabatinis et medio a vobis bene pactati sumus et contentiti ad nostram voluntatem renunciamus excepcioni non nurercite pecciem, et facimus vobis et vestris proprio de predictis quadringentis duobus morabatinis et medio bonum et perpetuum finem et pactum de non petendo. Sicut melius dici potest et intelligi ad vestrem salvamentum et bonum intellectum. Et ad maiorem securitatem permitimus et juramus vobis per deum et per decem precept legis que deus dedit Moysi in Monte Sinahi tacto a nobis libro decem preceptorum quod nunquam conta predicta veterius aliquo jure causa vel ratione et quod excessissius etatem predictam. Actum est hoc pridie nones novembri anno domini M CC septuagesimo septimo. Testes huius rei sunt Samuel Capitis, Perlonius de Tholosa et Jacobus de Fonte Folioso.

[Signatures en hebreu] Abraham de Tolosa, lloa. Isaac de Tolosa, lloa. Meshullam Adret, lloa.

Signum Mathei Fernandelli notario publici Ville Franche pro Romeo de Monte Olivo, in cuius manu et posse Abraham de Tholosa predictus filius Astrugui de Tholosa, quondam, firmavit et juravit hanc cartam, VI idus novembri anno predicto, presentibus Nicholao de Solerio, Poncio de Rubione, Jucef Salamonis et Abraham Bonet. Et promisit est dictus Abraham eiusdem notere sciplanti properdictis emptoribus predicta omnia tenere et observare eis et aliquo non convenire.

Signum Petri Marci notari publici Barchinone eui hanc scripsit et clausit cum literis casis et emendatis in línea quarta ubi dicitur campo, die et anno quod supra.

1290 gener 24

Condemna al mestre Salamó Roven, físic, per haver exercit de manera errònia el seu ofici. Se li prohibeix tornar a exercir.

ACA, reg. 84, f.17v

Fidelis super vicarii Barchinone vel eius etc. Noveritis quod magistro Salamon judeus conquerendo prosuit ꝑcoram nobis quod Bernat de Materone et Guillem de Loj[e] judicis per nos deleganti condempnerunt eundem in quendam pocione quantitate ac qui dictum fuit vobis ipsum magistrum Salamonis [...]enal et indecenter se huisse in suo officio fisice, et quod de predictis non fuit aliquod prohibitum quam ipsum per judei prout feri de[...] juxtam privilegium per nos judei Barchinone concessum. Quorem mandamus vobis quant sic ita non consolatis dictum magistrum Salamone Roven predictum nisi ex predicta probari poterint quam cum juxtam conorem privilegii supradicti nisi alia insta etc. Datum Barchinona IX kalendas febroari.

1294

Bonjuhà de Porta reconeix que els procuradors i administradors de l'Almoina del Call li han donat en comanda dos-cents sous.

ACB, Bernat de Vilarrúbia, vol. 1, f.55r

Ego Bonusjuda de Porta, judeus Barchinona filius Astrugui de Porta quondam, cognosco et recognosco vobis, Issacho Teharos, Perfecto Gratiani et Cresches Zarch,

judeis dicte Civitatis et procuretoribus et administratoribus Elemosine Callis Judayci dicte Civitatis, quod de bonis dicte Elemosine tradidistis mihi in comanda Ducentos solidos Barchinone de ternio non clausus neque consignatos vende renunciando etc Pactam ad vostram voluntatem. Et obligo me et bona mea.

Testes Guillem Maymoni et Vitalis Bonjuha

Marge trencat: Issacho Ca[piti]s qui a ita voluit Issachus Teoros, dicto Issacho

4

1306

Bonjuhà Salamó reconeix que encara deu 13 sous a Guillem des Garrofat del deute que ell i Astruc Abraham, capellà de la sinagoga de l'hospital del Call, tenien amb el dit Guillem.

ACB, Notaris, Bernat de Vilarrúbia, vol. 6 (1302-1308), f. 87r:

Fragment, molt malmès.

Bonjuha Sahamon judeus Barchinona cognosco et recognosco vobis Guillem des Garrofat commoranti Barchinone in hospicio [...] nobis XIII solidos monete Barchinona de tercio qui vobis remanent ad solvendum de illa parte [...] ad solviendum michi conspereou de illis XXX-V solidos predictae monete quos ego et Astrugus Abrahæ [...] sinagoge hospitale Callis Judayci Barchinone debebaus et confessi fuimus nos vobis debere pro precio duarum sporc [...] de ficuli nigris arribus ufinis de atzebab que a nobis emius? et receptius cum publico instrumento facio concedere Berenguer [...] de [vatt] sicu notario publici Barchinone XIII kalendas aprile anno domini Millesimo CCC primo, vide recognosco et cognosco [...] vobis quod [...] predictis XII solidos solvere nobis per com presentes menise augeri duos solidos et [...] ud[...] mense s[...] segia continue duos solidos et medium consvideu et per tamen pris donec in predictis XII solidos [...] vostris fueri suerge satisfactum et quod [...] quaquem dictare solvanum

faciam et [...]lebo nobis in [...] Et rustituere dampna etc Et eide et nobis etc Et obligo bona mea fide [...] copia de Ilerda [Bonjuda Capitis] judeum dicte civitatis Barchinona qui comancer nobis de predictis [...]

Arnau de Lerome ac Astrugus Abrahae judeus

El següent document del manual notarial està relacionat amb l'anterior, però només es conserven dues frases fragmentades (el foli 87v està esquinçat per la part de dalt, on hauria de continuar el document):

Astrugus Abrahe capellanus sinagoge hospitale Callis juday[...] solidum cognosco et recognosco vobis [...]

5

1313 novembre 8

Jaume II ordena el pagament de 1000 sous barcelonins a Jafudà, fill del difunt Astruc Bonsenyor, per la traducció d'un llibre de medicina escrit en àrab anomenat Halçahahuy.

ACA, reg. 299, f. 52v

Jacobus etc. Ffideli Thesaurario nostro Petro Marti etc. Mandamus et dicimus nobis quatenus de presentiam Curie nostre quod est vel erit penes nos tribuatis et solvetis magistro Jahudano, filio Astrugo de Bonsenyor, quondam judei Barchinone, Mille solidos barchinonensis, quod est ei pro traslatando et redigendo de arabico in romancio quodem libro scripto in arabico medicine vocato Halçahahuy providius exhibendus. Et

facta solutione reciperetis ab eo presentem literam cum apocha de soluto. Datum
Barchinona VI idus novembre anno domini MCCCXIII

6

1316

Vidal Mairell fa una donació inter vivos d'unes cases a Isaac Salamó Adret, almoiner de de l'hospital i almoina del Call.

ACB, Guillem Torell, vol. 90, f. 53v

Fragment, molt malmés al marge esquerre.

Ego Vital Mairell filius Abraffim Mairell judei Barchinone quondam, gratis et cetera per me et cetera absolvo diffino [et] [remito ac etiam dono donatione irrevocabile] inter vivos vobis Issacho Salamonis Adreti judeo Barchinone Elemo[sinario Elemosine hospital[is] Callis judayci] Barchinone quam instituit et ordinavit Samuel de na Re[gina judeo Barchinone quondam, succesoribus vestris] in dicta Elemosina et notario infra escripto nomine vestro [... Il succesor interverit hec] a me recipienti, totam illam medietatem sive [partem que habeo et que pertineri et pertinere potest in illis] domibus et pertinentiis et juribus suis que sunt [nam dicto calle et que confrontat cum dicto hospitali] et tenerunt pro dicto hospitali et Elemosina eiusdem [... stch succesendis dicti prn... nostri vel aliqua] alia ratione, jure seu causa. Hanc autem absolutionem etc ffaccio [... extraha... tc] et induco in possessionem. Et ex causa donationis cedo jura etc [... concedo ver ita quod] vos et succedentibus vobis in dicta Elemosina possint dictam [medietatem sive parte domorum et iurium] et pertinentiarum suarum cuicumque seu quibuscumque volueritis stabi [lire stah] [... seu] [quibus] [modo ad opus dicti] hospitalis retinere seu quovis alio modo volueritis [al...rum succesorium vestrorum] in dicta Elemosina voluntatem sine aliqua contradictio [ne eiusdem... erem mei Et vmor... et alterius] cuiuscumque persone. Et permito non contravenire etc.

176

[...] Galcerandi, Bernat Ferrate, Fferrer Bernati et Benafem Alietze judeus.

Al marge:

per

[arocha]

mon

a Sardi

Abrahe

Astrugui

Jusefi

Apiaria

e Mosse

Hissis

1321 juliol 15

Jaume II demana l'alliberament del físic Bendit deu Logar, empresonat quan anava a consultar altres metges a Montpeller sobre la malaltia del vescomte de Castellnou.

ACA, reg. 173, f. 195r

Jacobus etc. Nobilis et prudenti viro senescallo Carcassone etc. Noveritis ad nostrem provenisse auditum quod vos auctoritatem mandati per illustre Regem Ffrancie legitimum consanguineum nostrum vel directi super capiendis judeis pridem capiste quendam judeum vocatum magistrum Benedictum deu Logar phisicum nostrum Regnicolam qui ad partes Montepessulani ascendebat super consultando alios medicos, racione infirmitatis quam patiter nobilis jaçperitus vicecomes de Castronovo. Cum autem non sit ne est deberat intencionis dicti Ffrancie Regis quod judei nostri terram suam intrantes, et percipuemus pro serviciis Nobilium personarum capianter impediunt sive retinenter. Ea propter, vos requirimus et rogamus quantur judeum predictum visis presentibus absolvatis, et ipsum abire absque conterdictione aliqua permitatis. Et adveniet nobis gratum. Datum Gerunde, idus julii anno domini MCCCXX primo.

1325 juliol 5

Jaume II contesta a Pere de Bell-lloc que Vidal Xaham pot exercir l'ofici d'apotecari sempre i quan aquest exerceixi només amb altres jueus.

ACA, reg. 227, f. 194v

Jacobus etc. Dilecto nostro Petrus de Bello loco, vicario Barchinone et vallis Salte etc. Recepimus literam nostram missam nobis super ordinatione nper parte nos facta ut illus judeus uticiter infer discrecione vestrum officio apothecarie. Et intellectis hiis que nobis significatis queteritum ad utilitatem Xaham apothecarium Barchinone vobis repundemus quod placet nobis quod dictus Vitalis in suo remenant officio. Ita tamen quod judei possit cure et recipere ab ipso judeo apothecario set non aliqui christiani primo hoc eiusdem judeo apothecario expresse sub certa pena prohibeater. Datum Calante Tertio nones julii anno domini Millesimo CCC vicesimo quinto.

9

1332 maig 20

El bisbe Ponç de Gualba concedeix a Vidal Abib permís per exercir la medicina amb pacients cristians, sempre i quan s'associï amb un metge cristià amb el que visitar els pacients.

ADB, Notularium Communium, vol.5 f.69v

Pontius etc. Dilecto ~~viti~~ Vitali Fabip judeo de Barchinona. Salutem in domino. Ex parte tua nobis excicit humiliter supplicatum quod cum tu in arte peritus fueris medicine ut tibi utendi ipsa arte in civitate et diocesi Barchinona nobis comissis licenciam ~~eoneed~~ condere dignaremur. Nos igitur de sciencia et idoneitate persone tue inquista cum medicis veritate quod circa ipsius artis peritie sufficiens et idoneus es reperus. Ideo quod in civitate et diocesi predictis possis dicto vestri officio medicine ac curam medicandi tibi ad juncto alio medico christiano christianis patientibus ministrere ipsique christiani cum impune s[b]r modo predicto regimen quociens eorum necitas

exingebit nobis [vpi] plenam et liberamus concedimus aucterem presentem facultatem.
Datum barchinona XIII kalendas junii anno quo supra.

10

1333 octubre 14

El bisbe Ponç de Gualba concedeix a Vidal Abib permís per exercir la medicina després de que Pere Gavet intercedís en favor del metge jueu.

ADB, R. Communium, 1330-1334, vol. 5, f. 197r

Poncius etc. Dilecto Vitali Abib judeo Barchinona. Salutem in domino. In nostri presencia constitutus nobis presentatis quendam litteram missam per Petrus Gaviti in sciencia medicine professorem. Hanc servem contraetemus vobis Berengario de Sancto Minato vicario Barchinone et Valleti. Ego Petrus Gaviti parisius licenciatus in septem artibus et in sciencia medicine profesorum transmito ad vos Vitalem Abib judeum medicum, examinatum presente magistro Francisco de Plano concedendo ei Barchinona licenciam practicandus. Ita tamen hoc est conditionerum ut quacumque voluter // quacumque et qualmcumque et cuiuscumque medicinam licenciam ministrare primo vocet et tegimina recipere medicinam exhibat indigenti consilium boni medietatis antiqui experti et famosi secundum concenciam suam et quod manifestet eiusdem omnes conditioneris particulares ut pociter debentis suscipere medicinam et ad utilitate illius et quod student libros artis infer istos duos annos primos venturos. Et ut talibus ei credatur fecit sacramentum sedem legem scienciam quod complebit fideliter supedita in manu magistri Vitalis Bonafos judei qui accepit ab eo sacramentum. Et ad huius rei testimonium sigillum meum apposui. Datum Barchinona ad idus octobri anno domini M CCC XXXIII Et presentatam nobis literam supradicta nobis humiliter suplicapis ut sciencia medicine vobis presentandi licenciam concedere dignarentur. Nos igitur attendentes vos experta fore in dicta sciencia medicine alia docibilem ut prefata litera

attestatur. Ideo quod vos servando omnia et singula in dicta litera expressata possitis praticare in Civitate et diocesi Barchinone et ut sciencia medicine adjunto tamen vobis in predictis alio medico christiano ipsique patientes subire sine mecu excomunionis sive cum vostram vobis et ipsis licenciam concedimus et liberum facultatem. In cuius rei testimonium presentem literam appresione sigilli nostri fecimus roborarti. Datum Barchinona pridie idus octobri anno domini M CCC XXX III

11

1334 febrer 18

El bisbe Ponç de Gualba, després de rebre testimoni fidedigne de la seva pràctica, concedeix a Samuel Gracià permís per exercir la medicina amb pacients cristians, sempre i quan s'associi amb un apotecari cristià que prepari els seus tractaments.

ADB, Notularium Communium, vol. 5 f.232

Pontius etc. Dilecto in Christo magistro Samueli Graciani, judeo medico Barchinona. Salutem in domino licet sic excomunis laca sina concere patientes christianos in medicinam judei medici vere permit causi faucere ei associatus alicus medicus christianus. Attendentes periciam et sufficienciam Petri Janer ypothecarii et civis Barchinona quam habet in arte medicine certa pocula et alia medicamenta patientius ministranda ut pro experienciam constat et testimonio accepit fidedigno ideo quod vos medicinam patientibus christianis in civitate et diocesi nobis comissis prebere associato vobis dicto ypothecario ipsi quod patientes a nobis impune recipere quociens eis netericas ingrueit licite valeancis constitucione supra hoc edita inconcertum non obstante vobis et ipsis licenciam concedimus et libera facultatem in civus rei testimonium presente literam impressione sigilli nostri fecimus roborari. Datum barchinona XII kalendas marcii anno quo supra.

1334 octubre 25

L'infant Pere concedeix a Vidal Bonafós, físic, permís per exercir la medicina.

ACA, reg. 576, 82v-83r

Nos Infans Petrus etc. Quia certifficati fuimus ad plenum fidedignorum testimonio quod tu, magister Vitalis Bonafos, judeus físicus civitate Barchinone, a longo tempore citer ex experientia artis medicine fuisti dui est approbatus ac etiam per illos qui ad hoc deputati existint in arte predicta examinatus in quod in exercicio ipsius te huisti legaliter atquem bene. Idcirco cum presenti litera nostra concedimus tibi dicto magistro Vitali quod non obstantibus quibuscumque mandato et provisione nostris feceris seu examinandis medicis in arte predicta nec pena aproposita in eiusdem valeas uti arte predicta quibuscumque patientibus pocula et alia eis necessarias in remedium et suffragium suarum egritudinum ministrandum mandantes presenti vices nostras in procuraciones Catalonie necnon vicaris et baiulo Barchinone ceterisque officialibus domini Regis et nostris vel eorum loca//tenentibus quant concessionem nostram huiusmodi firmam habeant et observent et fagant ab aliis inmolabiliter observari. In cuius rei testimonium presentem licenciam nostram tibi inde fieri iussimus nostri sigilli munitine roboratam. Datum Barchinone VIII kalendas novembri anno domini M CCC XXX Quarto.

1334 octubre 26

L'infant Pere concedeix a Jucef Bonafós, físic, permís per exercir la medicina.

ACA, reg.576, f.83r

Nos Infans etc. Quia certifficati fuimus ad plenum fidedignorum testimonio quod tu, magistro Juceff Bonaffos, judeus fisicus civitate Barchinone, es expertus in arte medicine et in exercicio ipsius a longo otra tempore te huisti legaliter atque bene. Idcirco, cum presenti litera nostra concedimus tibi, dicto Juceffo, quod non obstantibus mandato ac provisione nostris fecis super examinandis medicis in arte predicta nec pena aproposita in eiusdem valeas uti arte predicta quibuscumque facientibus pocula et alia eis necessariam in remedium et suffragium suarum egritudinum ministrando mandantes Gerenti vices nostris in procuratione Cathalonie necnon vicario et baiulo Barchinone ceterisque officialibus domini Regis et nostris vel eorum loca tenentibus quant concessionem nostram huiusmodi firmam habeant et observent et faciant ab aliis inmolabiliter observari. In cuius rei testimonium presente literam nostram tibi jude fei jussimus nostri sigilli munitine roboratam. Datum Barchinona VII kalendas Novembre Anno domini M CCC XXX Quarto.

1340 maig 17

El vicari Francesc concedeix a Mossé Zarc permís per exercir la medicina amb pacients cristians, sempre i quan s'associï amb un apotecari cristià que prepari els seus tractaments.

ADB, R. Communium, 1339-1341, vol. IX, f. 115r

Ffrater Ffranciscus, etc. Magistro Mosse Zarch judeo de Barchinona. Salutem et viam agnoscere veritatis. Licet sic excomunis sina laca concere patientes et alios christianos qui medicinam a judeo medico vel alio judeo recipient ne sibe existat associatus aliquis medicus christianus. Attendentes vestri periciam et suficienciam quam heres in arte medicine ut fidedigno testimonio nobis constat. Ideo quod vos medicinam patientibus et aliis sanis etiam si petierint christianis infere nobis comissa diocesi associato cum vobis aliquo apothecario idoneo christiano ministrare ipsique christiani medicine pocula a nobis absque mecu done excomunionis sine recipere quociens eis necunctis inproruerit licite recipere valeant consituadine sic hoc editi ingresium noquerque obsistencere christianis ipsis et eo cum cuilibet licenciam presentibus dicimus concedendam. Datum Barchinona XVIII kalendas junii anno domini M CCC XL.

1340 novembre 3

El bisbe Ferrer d'Abella absol de la seva excomunió a la seva neboda Timbor de Fenollet, vescomtessa de Cabrera, que havia utilitzat els serveis d'un metge jueu contravenint les constitucions sinodals que ho prohibien.

ADB, R. Communium, 1339-1341, vol. IX, f.101v-102r

Ffrater Fferrarius etc. Nobili domine Na Timbor dei gratia vicecomitis de Capreria nepoti nostre carissime. Salute et honoris augmentum. Cum vos sicut vobis significastis et nobilis filii vestri et aliqui de familia vostra receperitis medicamentam a judeo medico, christiano ei aliquo non sociato nec adjuncto, et propterea excomunionis signam lacam totum tales per quendam constitutionem sinodalem interceritis ipso facto. Et quod super absolute huiusdem reaciis confessori vostro religioso uel seculari quem ad id eligendum duxeritis vices vostras convencere dignoremur vobis duxeriter supplicandum. Eapropter supplicationem ipsam Berenguer admissa ipsi confessori vostro religioso aut seculari idoneo quem magis in huius affirmare ve//luteris quod vos et filios vestros et alios de familia vostra a predictam excomunionis vinculo iuxta formam ecclesie absolvere valeat et pro inde vobis et aliis predictis pro modo culpe puniam iniungere solvetarem plenam presentibus comicius potestatem. Datum Barchinone III nonas Novembre anno domini Millesimo CCC XL

1342 juliol 1

Pere III concedeix permís per practicar la cirurgia a Astruga sempre i quan aquesta exerceixi només amb jueus.

ACA, reg. 873, f.160v

Petrus etc. Ffidei suo Sancio Stephani jurisperito Barchinone salutem etc. Pro parte Astruge uxore magistri Astruch judei Barchinone, fuit humiliter experimus coram nobis per nos ex comissione per nos vobis facta de inquirendo conter medicos seu medicina utentes qui examinati et suficientes non existant inquiritis et proceditis contra dictam Astrugam, et eandem sub manulent tenetis pro eo quatenus uniter seu usa est officio chirurgie liciter examine non subierit juxtam ordinationem per nos factam. Tamque nos remissionem fecerimus aljame judeorum Barchinone de quibuscumque excessibus aliquibus dum taxat exceptis de quibus excessus huiusmodi non existit factum quatenus dicta judea non utiter nisi practica chirurgie prout forter et in personis certiam tantummodo judeorum propterea ad suplicationem dicte Astrugue propterea inde nobis factam, nobis dicimus et mandamus quant contra judea ipsam non procedatis in aliqua forma vanam divinam ipsam uti practica chirurgie in personis judeorum inde permitatis et manulenta et quecumque alium processum pro predictas factam et factum venetatis illico et cancelletis sive faciatis peritus cancellari. Datum Barchinona kalendas julii anno domini MCCCXL secundo.

1345 juny 21

El bisbe Bernat Oliver concedeix a Bendit de Savoya permís per exercir la medicina amb pacients cristians, sempre i quan s'associi amb un apotecari cristià que prepari els seus tractaments.

ADB, R. Communium, 1344-1345, vol. XIII, f. 70v-71r

Ffrater Bernardus etc. Dilecto magistro Benedicto de Savoya judeo medico Barchinona. Salutem autem et viam veritatis agnoscere. Ex parte tua nobis exercit suplicam quod cum tu sit peritus in arte et sciencia medicine, ut ti utendi ipsa arte medicine in Civitatis et diocesis Barchinone, ac prestandi sine mecu excomunionis pocula et alia medicamentam patientibus christianis licenciam concedere deberemus. Quia propter de idoneytate et suficiencia tua apud nos // laudabele testimonium prelibater. Ideo quod tu associato ti aliquo apothecario christiano idoneo et discreto quem magis duxeris eligendum possis (pocula) [tatxat] et medicinam prestare patientibus christianis ipsique patientes a te medicinam et pocula licitere recipere querens fueris requisitus ti prestandi et illis impune recipiendi quecumque constitutione in consternum edita non obstanter auctem et licenciam impermere. In cuius et rei testimonium presente literam impressione [tatxat] sigilli nostri fecimus roborari. Datum Barchinona XI kalendas julii anno domini M CCC XLV

1347 setembre 24

El vicari general Pere Morell concedeix a Jucef Bonafós permís per exercir la medicina amb pacients cristians, sempre i quan s'associi amb un apotecari cristià que prepari els seus tractaments.

ADB, R. Communium, 1345-1348, vol. XIV, f. 212v-213r

Guillelmus de Terrullis, Bernardus Rovire, canonici Barchinoni et Petrus Morelli, vicarii generalis etc. Dilecto magistro Jucefo Bonafos judeo medico Barchinona. Salutem autem et viam veritatis agnoscere. Ex parte vestra nobis extint suplicatum quod cum vos sitis peritus In arte et sciencia medicine ut vobis utendi ipsa arte medicine In civitate et diocesi Barchinona ac prestandi sive mecu excomunionis pocula et alia medicamenta sanis et patientibus christianis licenciam concedere deberemus. Quam igitur de idoneitate et suficiencia vostra apud nos laudabili testimonium per per//sonas fidedignas prohibetur. Ideo quod vos associato vobis aliquo apothecario christiano idoneo et discreto quem magis duxerins eligendum possitis pocula et medicinam prestare patientibus christianis atque sanis si pecierint ipsiquod a vobis medicinam et pocula licite recipere quociens fueritis requisitus vobis prestandi et illis impune impiendi quacumque constitutionem. In contrarium edita in aliquo non obstante auterem et licenciam tenore presentium impertimus. In cuius rei testimonium presentem literam aspensione sigilli vicariam nostri quo cotimur faciamus roborari. Datum Barchinona VIII kalendas octobri anno domini MCCC XL septimo.

1351 juliol 27

Pere III concedeix al físic de la casa reial Bonjuhà Cabrit permís per exercir la cirurgia després d'haver estat examinat en la matèria.

ACA, reg. 894, f. 30

Nos Petrus etc Attendentes nos ad supplicationem tui magistri Bonjuha Cabrit chirurgici domus nostre cum litera nostram comisisse magistros Petrus Ros in medicina doctori phisico maiori domus nostre, Bernardo de Riaria chirurgico et magistro, Petro de Apilia medicis domesticis nostris ut examinarent te dictum Magistrum Bonjuha in arte et scientia chirurgie quo examinato supra ipsa examinatione prohiberent testimonium veritati prout hec in dicta nostra comissionis litera que datum fuit Barchinona quintadecima die Junii anno subscripto lacius sunt inscripta. Et dicti superius medici magistri vigore comissios ipsius examinaverint diligenter te dictum magistrum Bonjuha at te reperint in dicta arte seu scientia chirurgie sufficientem et idoneum practicum atque aptum circa usum et exercicium dicte artis necnon ad practicandum desuspitandum et curandum vulnera et alia que pertinet ad arte et scientia antedictam pro que possis libere dicta uti scientia per totam terram et dominationem nostram pro ut hec et alia in quodam testimoniali publico instrumento inde facto in nostra Curia exhibito confecto et clauso per Franciscum Juliani de Colello auctem nostram notari publici per totam terram et dominationem nostram liquidum et videre. Et propterea fuit nobis per te dictum magistrum Bonjuha humiliter supplicantum ut dictam examinationem tanquem de mandato nostro factam laudare et ratam atque gratam herem de nostra benignitate Regia dignaremur. Igitur nos tuis in hac parte supplicationibus annuentes examinationem et sufficienciam tuam huius laudantes et ratam de gratiam habentes. Tenore presentes tibi dicto magistro Bonjuha dutius concedendos pro in civitatibus villis et aliis quibuscumque locis terre et dominationis nostre tam circa mare quod ultra possis uti dicte chirurgie sciencia et praticare desuspinare et curare tanque repertus sufficientes abilis et idoneus ad exercendum artem et scientiam sopedictam visitando tamen de

susplicando et curando diligenter et sive omni fraude fideliter et legaliter christianos. Et cum percipimus relationem veridita quod aliqui insufficientes et dictam artem penitus ignorantes utuntur infra terram et dominationem nostram arte ipsa cuius rei octonem non nulli existentes sub cura eorum plerumque detendunt vel debilitati remanent propter illorum insufficientiam et ignorantiam dicte artis concedimus tibi prefato magistro Bonjuha quod tu una cum aliquo cirurgico vel pro fisico ex sufficientioribus civitatis vel loci in quo presentis fueris pro vicarium vel bajulum dicte civitatis vel loci ad hoc assignando examinis et possis examinare dicta arte utentes et ignorantes et insuficientes denunciare dictis vicario vel bajulo qui per penarum impositionem nostro errario applicandas et alia iniugant eiusdem insufficientibus ut dictam arte et scienciam exercere de certo non presumat mandantes huius pene procuratoribus vicariis justitiis bajulis. Calmedinis ceterisque officialibus nostris et eorum locatenentibus et subditis nostris peresentibus et futuris quam predicta omnia firma habeant et observent et non contraveniant nec alique contravenire permitant. In cuius rei testimonium presentem tibi fueri iussimus nostro sigillo pendenti munita. Datum Barchinona vicesima die septima die Julii Anno a nativitate domine Millesimo CCC L primo.

20

1353 març 8

Pere III institueix a Benvenist Samuel com a domèstic familiar i físic de la casa reial, donant-li els privilegis que gaudeixen la resta de domèstics reials.

ACA, reg.678, f.9r

Nos Petrus etc. Illos quippe in singum nostre gracie recipimus quos noscitaquo aptos fore cirta servicia nostre persone, ideo ad te, Benvenist Samuel, judeum et fisicum Barchinone, quem sciencie abtitudò morumque eleganciam recomendant nostrem dirigentes intitutum te in domesticum familiarem ac phisicum [nos]trem recipimus

teque aliorum domesticorum familiarium et phisicorum nostrorum consorcio agregamus. Concedentes tibi quod ubicumquus ubique terrarum nostrorum illis gaudeas privilegiis libertantibus et graciis quibus alii nostri domestici et phisici poscutitur. Mandantes tenore presenti[bus] omnibus et singulis officialibus nostris quod te tanquam domesticum et phisicum nostrem pertractent teque perserverit ab inquietatibus et vexanconibus quorumcumque. In cuius rei testimonium presentem fei jussimus nostre magestatus sigillo munitam. Quia comune non habebamus in proraptu. Datum in Villafrancha Peniten, VIII die Martii Anno a Nativitate domini M CCC L Tertio.

21

1358 octubre 30

El vicari Arnau de Busquets concedeix al metge de l'infant Pere, Samuel Ravaya, permís per exercir la medicina entre els cristians, amb la condició de que les seves receptes les confeccioni un apotecari cristià.

ADB, R. Communium, 1358-1360, vol. XXI, f. 13r

Arnaldus de Busquetis, legum doctor, canonicus Barchinone, vicarius etc. Dilecto magistro Samueli Ravaya, phisico ~~vile de falçet pred~~ (judeus de episcopus barchinone) de domo incliti et magnifico domini infantis Petri, Ripacurcie et Montanaris de Prades Comitis. Salute et viam agnoscere veritatis. Cum vis sic nobis constat examinantis sitis de mandato Illustrisimus domini Regis Aragone et expertus fueritis prelios in arte medicine et quod christi fidelis patientes atque sani si petierint associato vobiscum aliquo apothecario idoneo christiano a vobis pocula et alia medicamenta medicine impune recipere valeant licenciam concedimus a vobis per nos seu ex parte nostra fuiter postelatum. Idcirco attendentes sufficienciam et experienciam vostram quod in civitate et diocesis Barchinone Christi fidelis patientes et etc sani si petierint et fueritis requisitus associato cum vobis aliquo apothecario christiano ydoneo pocula medicare a

vobis recipere valeant et alia ipsos in curam temere alisque mecu excomunionis sive quicumque constitutionem in contrarium edita signa sic non obstanter dictis christianis licenciam presentibus impertimur. Datum Barchinona XXX die octubre anno a nativitate domini MCCCLVIII.

22

1365 juliol 28

El bisbe Guillem de Torrelles concedeix a Samuel Ravaya, metge de la casa reial i examinat a instàncies del rei, permís per exercir la medicina amb pacients cristians, sempre i quan s'associi amb un apotecari cristià que prepari els tractaments.

ADB, R. Gratiarum, 1363-1365, vol. I f.227r

Guillelmus Dei et complite sedis gratia episcopus Barchinona. Dilecto magistro Samueli Ravaya, judeo civitate Barchinone de domo illustrissimi domini nostri Regis Aragonum, salute et viam agnoscere veritatis. Quod vos sic nobis constat examinatus sitis de mandato dicti domini Regis et expertus fueritis pluricis in arte medicine et pro christi fidelis patientes atque sani si petierint associato recibimus aliquo apothecario ydoneo christiano a vobis pocula et alia medicamenta medicine impune recipere valeant licenciam concedamus a nobis pro parte vostra fuitur humiliter postelatumus. Idcirco attendentes sufficienciam et ex presentiam vostram quod in civitate et diocesi Barchinone christi fidelis patientes et etc sani si pecierunt et fuitur requisitus associato tamen vobis aliquo apothecario christiano ydoneo pocula ministere et a vobis recipe valeant et alia ipsos in curam tenere absque mecu excomunionis sentencie quacumque constitutione in contrarium edita signa sec non obstante dictis christianis licenciam presentibus inpartimur. Datum Barchinone XXVIII die julii Anno a nativitate domini MCCCLXquinto.

1365 octubre 20

Debitori de Bonjuhà Cabrit a Pere Gohoric, on es fa esment dels seus privilegis reials.

ACB, Bernat de Torre, vol. 231 (1363-1366), f.91v

Document malmés per una taca d'humitat a tot el marge esquerra.

Sit omnibus notum, Quod ego magister Bonjuha Cabrit, judeus chirurgicus de domo [domini] Regis, [confiteor] et recognosco vobis Petro Gohorich, mercatori ville Perpiniiani [pre...] [...uris] quod debeo vobis Quinquaginta quinque libre monete Barchinone de terno et [roe] [unum] [m] morati destarlata quem a vobis enii habui et recepi unde ac [...] [accepimus] predicti p[...]ni a vobis non empti non habeati et non recepti et pecciem supradictem vostre ex causa predicta non debite et doli mali et actione in [d]ictum promitto et convenio vobis et vostris predictas Quinquaginta quinque libre Barchinone solvea et tradam vobis vel vostris vel tui sive quibus [...] habeatis per totum mensem janurarii proxime veniente. Et predictam solutionem [...] supradicti faciam et facere promitto vobis vel vostris vel tui sive quibus vos volueritis pro[...] [...] Sive omni videlicet dilatione excusatione et excepcione et absque omni dampno et misi [...] [...] et vostrorum et absque jurela alicuius Curie seu persone et promitto etiam vobis et vostris quod super [...] infrascriptis non firmabus vobis jus nec tabor vobiscum nec contestabor litere nec oppera [...] dilatoriam solutionis nec declinatoriam fori nec aliquam excepcionem compensationem [...] excusationem difagram vel maliciam propterquas possem vobis vel vostris difere vel alifere [...] debite vostri predicti. Et nichilominus restituam et tradam vobis vel vostris vel tui sine [...] vos volueritis ad vostram voluntatem et mandatum si quas missionis dampna vel etiam [promisse] facietis aut [...]stinebitis vos vel vostris pro predictis exigendis vel habeandis super quibus [veriter] nobis et nostris plano et simplici verbo vostro nullo alio probationum genere requisito [...] pro predicto omnibus singulis vobis et vostris firmiter complendis tenendis attendendis et observandis [obtendo] vobis et vostris, me et omnia bona mea habita et habitanda. Renuncians [...] [ad] [dicto] [omnio] privilegio,

elongationis, provisionis, supressionis, guidatici et gratie [obten...] [...] am a domino Rege quam a domina Regina quam a liberis seu proteratoribus ipsorum [quam] [...] alie probis de habeatis potestarem habentibus et promitto et convenio vobis et [vostris] [...] ex parte quod de ipso privilegio elongationis et gratie non utar contra nos [...] [...] bona vostra ubi etiam michi vel meis concessum sit vel fuerit motu proprio contre [...] [...] Renuncio etiam quantitem ad hoc spacio sex mensium vel alterius temporis ad datur [...] [...] vendendis honoribus et alia pro solucionibus faciendis et spacio quadrimestra [...] lege indulgiter condempnatis in personali actione et spacio decem vel viginti dierum [p...bus] redimendis vendendis et subastandis et omni alii juri rationi et consuetudini [contra] hec nunquantibus. Et ut predicta maiori gaudeant firmitate juro sponte pro dominum [...] et per decem precepta legis que deus dedit Moyisi in Monte Sinahi, manibus meis [co...ler] carta predicta tenere, attendere et observare, et in aliquo non contravenire alui[...] super causa vel etiam ratione. Hec igitur omnia supradicta et singula, prout superius dicti sunt faciant [...] [...] [...]to ego dictus Bonjuha Cabrit, vobis dicto Petro Gohorich et vostris nec [...] [...] [...]ripto tanquam publice persone pro dicto Petrus et pro aliis quacumque [...] [...] [...] stipulati ac paciscenti. Actum est hoc Barchinone vicesima die octobri [...] [...] [...] CCC LX quinto. Signum Bonjuhe Cabrit [p] qui [est] laudo [...] [...] [...] [...] rei sunt, Arnaldus de Valle Sichna, civis Barchinone, Gabriel [...] [...] [...] et Asmies Salamonis Adreti, judeus Barchinone.

24

1368 juny 15

El bisbe Guillem concedeix al metge reial Benvenist Samuel permís per exercir la medicina entre els cristians, amb la condició de que les seves receptes les confeccioni un apotecari cristià.

ADB, R. Gratiarum, 1365-1368, vol. II, f. 229r

Guillelmus etc. Dilectis in Christo universis et singulis Christi fidelibus tam clericis quam laycis pro Barchinone civitate et diocesi nostram constituitis ad quos presentes pervenerint gratia nostra uti voluerint infrascripta. Salute in domino Ihesu Christo. Cum juxta canonicas sanctiones et ordinationem ecclesie nostre Barchinone nullus audeat recipere aliquam medicina a judeis fisicis sive sirurgicis nisi medico fisico vel chirurgico christiano convocato alia est ipso facto excomunionis suam immediatus. Et nos volentes magistrum Benvenist Samuel fisicum de domo domini Regis tanquem bene meritum favore prosequi grosso tenore presentium vobis et cuilibet vostrem ducimus concedendum quod non obstante ordinatione predicta unisquisque possit recipere medicinam a dicto magistro Benvenist Samuele medico fisico christiano nobis et cuilibet vostrem licenciam et potestatem harum servie impertimur. Provisio tamen quod medicine purgationes et alia necessaria infirmitatibus vestris quas recipietis confecioni per apothecarium christianum alia quod nostra presens licencia nullus penitus sit valoris. Et inctstionim permissorum etc. Datum Barchinone XV die junii anno a nativitate domini M CCC LX VIII. Prior.

25

1371 desembre 1

Donació inter vivos de Saltell Cabrit i Astruc Jucef Levi a Astruc Bonanasc.

ACB, Nicolau de Fàbrega, vol. 255 (1371-1372), f.31v

Die lune prima die decembri anno a nativitate domini MCCCLXX primo.

In dei nomine. Noverint universi, quod Ego magister Saltellus Cabrit, ~~fis~~ chirurgicus judeus Barchinone, et ego Strugus Juceffus Levi, judeus dictis Civitatis, Gratis et ex certa sciencia profeter plura gratia et accepta presencia, que nos Strugus Bonanasc

judeus gerotrius nobis pluries fecistis et cotidie incessanter facere non cessatis ad remunacionem quorum nos vobis reputatus impliciter obligati. Ideo per Nos et omnes heredes et successores nostros (donacione pura profacta irrevocabilis inter vivos) damus et ex certa donacionis concedimus vobis dicto Strugo Bonanasch judeo et vobris et quibus volueritis proprio [omnia et singula debitas sive] omnes et singulas pecie quantitates nobis computum vel diversa debitas aut competentes tamen ex certa numina deposui seu vobis comande quam ex [...] (... donationes quam concessionem quam) ex quacumque alia ratione jure seu (titule) causa et tamen cum jurisperis quam scripteris termini (quam) ab ino modo intra (scilicet) senescalliam Cass Carcasone (et intra etiam Reginum Ffrancie) pro quescumque personas et quibuscumque (etiam aliis titulis) roncibus suam causis. Hanc autem donacionem [...] et ex certa donacionis concessionem ffacimus vobis et vobris et quibus volueritis propter de predictis sicut nulimus dici poter et in teligi ad vostrem vostrorum que salvamentum et bonum intellectum. Et ex terrachius hanc quod vobis damus de jure divino et posse pospone et proprietate noster et nostrorum. Eadem que omnia et singula et vostrem vostrorum quibus jus dominium et posse posponem et propieter mitimus et traffimus trenocabisiter pleno jure promitentes vobis quod de predictis que vobis damus tradeamus vobis posponem coroporaalem seu quasi et in ea vos et vostri faciemus existeris pociores ~~vel~~ nos aut vestros si noberitis possitis ipsas causas seu causa agere et ducere per nos ipsos eteres enim potimus donet dictam possicione vobis tradiderius vel nos eam ut per dicto apprehenderis constituimus vos predicta pro vobis et vostro nomine tenere et possidere vel quasi propterea ex certa huiusmodi donacionis damus cedimus et mandamus vobis et vestros et quibus volueritis omnia jura et omnes acciones Reales et personales utiles utilis et directas ordinarias et extraordinarias mixtas et alias quascumque nobis competentes et competencia et competer debentes et debencia. In predictis que vobis damus et conter quascumque personas et res ratione eorum. Quibus juribus et accionibus possitis vos et vostri et quas volueritis uti et expertu agendo repudendo deffendendo excipiendo et replicando et omnia alia faciendo ~~inde~~ [...] in iudicio ex iudicium quecumque. Nos facere poteramus ante huiusmodi donacionem et possemus nunc et etiam p[ropter]ea quadocumque instituentes vos et vestros et quos volueritis et predictis dominos et procuratores ut in res vostram propria ad faciendum inde vostras omnimodas voluntatis sine contradicione impedimento nostri et nostrorum et alterius

cuiuscumque persone permitentes vobis et etiam persone jurates in aniabus nostris per deum deum et decem percepp[...] legis que dictus dedit Moysi in monti Sinayi libro ipsorum decem preceptorum coram nobis posito et a manibus nostris corporaliter tacto quod per dicta donacione et omnia alia et singula supra dicta tenebimus et observabimus et non in aliquo revocabimus nec contra ea faciemus vel veniemus ratione ingratitude nec ex quacumque alia ratione iure seu eam inno renuncius quantum ad hoc legi sive iuri dicenti donacionem posse revocari vel irritam fieri propter ingratitude vel aliam quibus certam et omni alii iuri rationi et consuetudini contra hanc repugnantibus Permissa igitur omnia et singula faciemus permitimus et pacistimus Nos dicti magister Saltellus Cabrit et Strugus Juceffi Levi vobis dicto Strugo Bonanaschus et notario infra scripto tanquam publice persone hanc a nobis pro vobis et pro aliis etiam personis Quarum inter est et intererit recipienti a pacistem ti ac etiam legitime stipulati. Actum est hoc, Barchinona, prima die decembri Anno a nativitate domini Millesimo Trecento septuagesimo primo. Signum Magistri Saltelli Cabrit. Signum [n] Strugui Juceffi Levi judeorum predictorum Qui hanc laudamus concedimus firmamus et juramus.

26

1371 setembre 6

El bisbe Pere concedeix al metge Jacob Andali permís per exercir la medicina entre els cristians, amb la condició de que les seves receptes les confeccioni un apotecari cristià.

ADB, R. Gratiarum, 1370-1372, vol. IV, f. 193r

Ffranciscus Botella, prior monasterii Sancte Eulalie de Campo Barchinona, et Petrus de Sancto Amatus, canonicis et hospitalerius Dertuse, vicarii in supernalibus et temporalibus generales, Reverendi in Christo prioris, et domini Petri miseracione divina Barchinone Episcopus in remotis agentis. Magistro Jacobus Andali, judeo fisico

Barchinona, cum universis et singulis christi fidelibus civitatis et diocesi Barchinona recipere medicinam a judeis ad hoc medico christiano non vocato ad eorum necessitatis prohibitum sic et injutum sub excomunis pena quam de facto incurrent si eandem ab eiusdem judeis reciperit medicinam dicto christiano medico non vocato vigore quarundam constitutionum sinodalem super talibus edictam ideo ad partes quamcumdam venerabilium personarum de vobis et de legalitat vostra laudabile testimonium perbentum in favore dictorum christianorum per vos et vostri concedimus et permitimus presenciam tenore omnibus predictas christi fidelibus quod absque mecu majoris excomunionis possint a vobis medicinam recipere illam quam vobis placiint eis aministrare ad modum et utilitatem eorumdem dictu crame confeccioni medicante predicte intersunt aliqui ipothe//cari christiani aut nostrus unus constitutione seu ordinatione predictas et aliis incontrarum editis ninie obsistentitubus alioqui si contra hanc nostram ordinationem fecerint vobis venerint ullo modo voluemus quod huiusmodi nostra concessio penens sit cassa et nullus valoris in quorum testimonium presentes firmi et sigilli officii nobis comissi impressione jussimus cotimur. Datum Barchinona sexta die septembri anno a nativitate domini millesimo Trecentesimo septuagesimo primo. Vidit prior.

27

1371 setembre 11

Contracte pel qual Salamó Asbili servirà durant un any el físic Jacob Andali. Aquest promet acollir-lo i cuidar-lo, proveir-li vestit i calçat, menjar i beguda.

ACB, Nicolau de Fàbrega, vol. 255 (1371-1372), f.22v

Die mercurii XI die septembre Anno a Nativitate domini MCCCLXX primo

Ego Mosse Daniel Et Ego Joya eius uxor Et ego Regina uxor Juceffi Asbili Et ego Davidus Asbili [maior XVIII] judei Barchinone. Gratis convenius et permitius vobis magistro Jacob Andali fisico judeo Barchinone quod a presenti die ad unum anum

Salamonus Asbili, nepos sive net nostri dictorum Mosse i Joye [et filius nostri dicti Mosse] et filius nostri dicti Regine et frater mei dicti Davidi, morabat vobiscum pro servorum vostro etc Promittentes sub pena C solidos de quibus habeatis nos II partes et viam tertiam. E per hiis obligatos uterque nostrum insol? Omnia bona nostra etc Et juratus etc Et dictus Mosse Jacob Andali sic provisit et laudant et promisit provideret virtu vestitu et calsatu prout sibi deceat et tolere sanum et infirmum ad usum et observancia Barchinone. Et per hiis alia bona etc. Et facta duo instrumenta.

Testes Franciscus Batayer, Bernat Dartes, civis, et Maymo Andali, Bionell Issachi et Bonjuha Bonsenyor argenterius et Davidus Adret judei.

28

1375 setembre 3

Pere III concedeix llicència per practicar la medicina a Abraham Astruc Cohen, físic, després d'haver tingut cura de malalts i sans durant llarg temps.

ACA, reg. 927, f. 218r

Nos Petrus etc. Attendentes fidedignorum domesticorum nostrorum et aliorum percepisse testimonio et relatu te, Abraam Astruci Cohen, fisicum judeum Barchinone propter tuam scienciam et industriam ac longevam practicam in arte fisice instructum et expertum. Ita fore quod altissimi suffragio mediante multas diversas infirmitates patientes curas provide atque sanas. Et propterea pro parte tui dicti Abrae fuisse nobis humiliter supplicantium ut predictam arte fisice in Regnis et terris nostris utendi libere te licentiam concede dignaremur. In dicto ipsi supplicationi favorabiliter annuentes te, dicto Abrae Astruci Cohen, concedimus cum presenti et facultatem plenariam impertimur quod in omnibus regnis et terris nostris predicta arte sive officio fisici sine metu et alicuius pene intersu uti valeas omni obstaculo quiescente et mandantes per presente locumtenenti nostro generali Gubernatoribus, vicariis ac universis et singulis

officialibus et subditis nostris, presentibus et futuris, et ipsorum officialum locatenentibus quatenus concessionem nostram huius firmam habeant et observet tenerique et observari faciant inmolabiter per quoscumque et contra ea non veniant nec aliquem contravenire promittat aliqua ratione quibusvis ordinationibus statutis et provisionibus literis et mandatis per nos incontrarium faceris obsistentibus nullo modo. In cuius rei testimonium presente fieri et sigillo nostro pendenti iussimus comuniri. Datum Barchinone Tertia die septembri Anno a Nativitate domini MCCCLXX quinto Regnique nostri Quadragesimo Rex Petrus.

29

1376 novembre 26

El bisbe Pere de Planella concedeix a Enoc permís per exercir la medicina amb pacients cristians, sempre i quan s'associï amb un apotecari cristià que prepari els seus tractaments.

ADB, R. Communium, 1375-1383, vol. XXXIX, f. 98r

Petrus etc. Dilecto magistro Enoch judeo medico Barchinona, salutem et viam agnoscere veritatis. Ex parte vostra a nobis excicit postulatum Quod cum vos sias pericis in arte et sciencia medicine ut vobis utendi ipsam arte medicine in civitatis et diocesis Barchinone ac prestandi pocula et alia medicamenta patientibus christianis sive mecu sane sentencie excomunionis licenciam vobis concedere aprovaremur. Quia igitur de idoneitate et scienciam vostram apud nos laudabile testimonium proibeter. Idem quod vos associate vobis aliquo apothecario christiano idoneo et discreto quem mageris duxeritis eligendum possitis potela et medicamentam prestarem patientibus christianis ipsique patientes a vobis medicinam et pocula licere recipere quociens fueritis requisitus vobis prestandi et eiusdem impune recipiendi licenciam et facultatem tenore presentam impertima, quacumque constitutione incontrarum edita in aliquo non obstantis. In cuius

rei testimonium presentes facti et sigilli nostri impressione jussimus comuniri. Datum Barchinona XXVI die novembris anno a nativitate domini millesimo CCC LXX sexto, vide Petrus Episcopus.

30

1377 juliol 10

Pere III concedeix al físic Mosse Falcó permís per exercir la cirurgia després d'haver estat examinat en la matèria.

ACA, reg. 931, f.216r

Nos Petrus etc. Visa quadam carta datum Barchinone secunda die augusti anno a nativitati domini M° CCC° LXX° Quinto, sigillo Gubernatoris Cathalonie In pendenti comunita continente dilectum meum Raymundum Alamany de Cervilione Gubernatorem Cathalonie concessisse ~~vobis~~ tibi Mosse Falcó judeo Barchinone, licenciam et facultatem utendi arte phisice per totam Cathalonia velut in ~~tabulis~~ talibus experto, et per viros providos et magistros in arte medicine examine juxta constitutiones Cathalonie generales per nos in Curis Cervarie editas et pracmatitam sancionem. Nec non et audita fama laudabili tui dicti Mosse moribus et scientia dicte artes medicine decenter approbati. ~~Item~~ valentes te tuis meritis exposcentibus gratia persegui pleniori (tibi) tamquere bene merito cum presenti licentiam plenariam impertimur utendi arte phisice ~~in omnibus Regnis et terris nostris~~ et in omnibus (et singulis) Civitatibus villis et locis ubilibet infra Regna et Terras nostras constitutis absquus alicuius pene Incursi (ita quod possis) intervenire et esse pro ut ~~q~~ aliquis magistris artes phisice (consuquerunt) ~~est fieri ustatum~~ et possunt fieri atque debent in omnibus artibus disuspitationum et alis et alia libere exertere dictarum phisice artem. Mandantes per hanc ~~eandem~~ cartam nostram universis et singulis officialibus meis

ubique locorum constitutis quantus hanc nostram concessionem firmam habeant et observent et ab aliis faciant inviolabiliter observari et non contraveniant nec aliquem contravenirem permitant quavis causa. In cuius Rei testimonium prescriptem cartam nostram ~~vobis~~ (tibi) fieri et sigillo nostro in pendentem inssimus comuniri. Datum Barchinone decima die julii anno a nativitate domini Millesimo Trecentesimo Septuagesimo Septimo, Regnique nostri Quadragesimo Secundo.

31

1383 febrer 18

L'infant Joan havia concedit una llicència per practicar la medicina a Bendit Caravida, però el rei Pere III cancel·la el permís per no estar qualificat.

Bendit Caravida – ACA, reg. 832, f.106v

Petrus dei gratia Rex Aragonie etc Ffidei nostro baiulo Barchinone vel eius locumtenenti Salutem et gratiam pro parte Bendit Caravida judei Civitatis Barchinone fuit coram nobis expositum reverenter quod licet carissimus primogenotus et nostro generalis Gubernator cum sua carta eius sigillo in pendentem comunita ipsi exponenti tamque sufficienti et apto in medicina concessit quod per totam terram et donationem nostram arte medicine uti posse mandantes universis et singulis officialibus quod inhibitionibus seu ordinationibus quibuscumque in contrarium fecis non obstantibus ipsum Bendit dicta arte uti permiceret ut in dicta carta hoc et alia laciis explicanter vos tuus pretendentes dictum Bendit juxta constitutiones Cathalonie. In contrarium editas arte medicina usum fuisse ipsum sub manulenta decinenter in dicte concessionis lesionem et ipsius exponentis dapnum et non modicum nocumentum. Quare nobis dicimus et mandamus quatenus si predictis veritas suffrageter pefatam concessione dicto judeo ad literam observando manulentam factam de ipso cancellerius et anulletis

sicut nos eo casu presenti serve cancellamus (et annullamus) nec ipsum ulterius premissa de causa inquietis sive molestetis. Datum Dertuse XVIII die febrarii anno a nativitate domini M CCC LXXX tertio.

32

1383 febrer 18

El rei Pere III posa en mans del batlle la causa de Bendit Caravida, físic, en la que ha d'assessorar Raimon Ballester, llicenciat en lleis.

ACA, reg. 832, f.107r

Petrus dei gracia Rex Aragonie etc Ffidei nostro baiulo Barchinone vel eius locum tenenti Salute et gratiam Ex quibusdam causis nos ad hoc merito inducentibus nobis dicimus et percipiendo mandamus quatenus (in causis) seu questionibus civilibus et criminalibus Bendit Caravida judeum fisicum civitatis Barchinone in agendo vel deffendendo tangentibus de consilio fidelis nostri Raimundi Ballistari in legibus licenciati quem in hiis in assessorem cum presenti nobis assignamus et non de et cum consilio alterius procedatis mandantes dicto Raimundo quod in causis seu costionibus supradictis tamque assessore vester nobis assistat. Datum Dertuse XVIII die febroarii anno a nativitate domini Millesimo CCC LXXX tertio.

33

1385 juliol 1

Pere III concedeix llicència per practicar medicina a Sullam Caravida, físic, després d'haver estat examinat i haver estat practicant medicina durant cert temps amb el seu germà, Salamó Caravida, metge de la casa reial.

ACA, reg. 849, f.95r-v

Petrus etc. Dilectis et fidelis vicario et baiulo ac subvicario Gerunde Barchinone ceterisque officialibus et comissaris nostris, et carissimi viri primogeniti presentibus et futuris et eorum locatenentibus ad quem seu quos presentes perverent et infrascripta pertineant seu videanter quomodo pertinere. Salutem et dilecte et Reolmerus quod dendum nobis existentibus in monasterio Populeti informati de sufficiencia et abitudine Sullam Caravida judei fisici civitate Barchinona qui per certum tempore nostram secutus fuerat curiam praticando arte phisice cum magistro Salamone Caravida eius fratre fisico domus nostre commisimus, fideli nostro magistro Berenguer Çabateri in fisica approbato habitatori ville Montisalbi, et uni judeo experto in medicina quem eligeret dictus magister Berenguer examinacionem dicti Sullam Caravida. Ita quod peritio examine diligenti fisicorum predictorum si dictus Sullam reperceter sufficiens et idoneus ad dictam artem exercendam posset. Idem Sullam illa uti libere et impune pro ut in quandam literam nostram datum in dicto monasterio Populeti XXII die julii anno pro ex lapso hoc, et alia seriusius expressanter vigore cuius quidem comissionis prefatus magistro Berenger Çabateri assumpsit super hiis in socium videlis ad faciendum dictum examen magistrum Roven Leonis judeum fisicum ville Spellunce Francolini approbatum in dicta arte qui ibidem in naturis et fisica dictum Sullam Caravida examinarunt fideliter atque bene. Et tandem utendi ubsque dicta arte eiusdem Sullam velut experto idoneo et sufficiente in eadem artem dicti nostri rescripti licenciam contulerunt pro ut in quodam publico instrumento in villam Montisalbi die XXVII eiusdem mensis julii et anno eodem hac et alia viamus contmeri. Nunc autem ad nostram recurrens // presencia dictus Sullam Caravida reverenter exposuit coram nobis graviter conquerendo quod non obstante examine supradicto vos seu aliqui vostrum

vigore non nullarum provisionum quas a curam dicti nostri primogeniti obtuvistis interdictis seu nitmuni sibi interdicere ne utater dicta arte quousque se examinaverit preterato et alia ipsum aggravastis multipliciter et aggravatis, quod in dampnum grave et perjudicium manifestum ipsius judei proculdubio nosciter redundare. Quorum obrem supplicato nobis humiliter super hiis sibi debite provideri atrento quod semel examinatus amplius examinari non lez volamus vobisque et vostrum singulis dicimus et mandamus firmiter et expresse ac de certa sciencia et consulte sub pena ducentorum florinum auri quatenus Roven predictam dictam supplicantem ulterius non molesteris seu inquiretis ullomodo quinimo enim tamque sufficientem et examinatum in dictam arte phisice habeatis et eadem uti ipsum modo libere pervietatem quibusnis literis seu provisionibus a cura dicti nostri primogeniti incontrarum obtentis seu obtinendis quas quo ad hoc locum decernius non habe obsistentibus nullo modo. Nos enim cum presenti abdicamus et tollimus vobis et vostrum cuilibet ad cautelam omnem potestatem contrarium faciendi. Datum Gerunde prima die julii Anno a nativitate domini MCCCLXXXV.

34

1385 agost 2

Pere III concedeix llicència per practicar medicina a Salamó Caravida, físic de la casa reial, després de ser examinat.

ACA, reg. 945, f.112r-v

Nos Petrus etc. Informati ad plenum per experientia que mater est rerum omnium et magistra, de aptitudine sufficiencia pratica et bona fama vostri magistri Salamonis

Caravida, judei Barchinona, fisici domus nostre, qui per magna tempora personas nostre et conjugis ac filiorum nostrorum carissimorum In arte medicine fidelis vivistis. Tenore presentis concedimus vobis et licenciam ac facultatem plenariam elargimur quod licite ti Impune possitis in omnibus Regnis et terris nostris ut dicto officio ac si essetis per magistros in medicina examinatus et approbatus solemniter ipsumque officium exercetis et excerte valeatis absque. In cursu // penarum bannorum seu aliarum calomiarum civilium et criminalium quarumque. Mandantes per eandem Inclito et magnifico infante Johani primogenito nostro carissimo et in omnibus Regnorum et terris nostris generali Gubernatori eiusque viris gerentibus vicariis, bajulis, justitiis, calmedinis, meritiis, commissariis, ceterisque officialibus nostris et dicti nostri primogeniti presentibus et futuris eorumque locatenentibus quantorum huiusmodi concessionem et licenciam vobis teneant firmiter et observent tenerique et observari faciant et non contraveniant nec aliquem contravenire perveniant aliqua ratione eisquem et eorum cuilibus ad cantelam faciendi contrarium abdicantes omnimodam potestatem. In cuius rei testimonium hanc fieri et sigillo nostro pendenti Inssimus comuniri. Datum Ffigueris secunda die Augusti Anno a nativitate domini MCCCLXXX quinto Regnique nostri quinquagesimo.

35

1385 agost 14

L'infant Joan concedeix llicència per exercir la cirurgia a Mossé Cabrit, fill del difunt Bonjuhà Cabrit, cirurgià de la casa reial.

ACA, reg. 1690, f. 121v

Nos Infans Johannes etc. Ad humiles interessus quorundam familiarum et domesticorum nostrorum nobis simpliciter factos quod te Mosse Cabrit judeo cirurgico

Civitate Barchinone, filio magistri Boniuhe Cabrit quondam judei Cirurgia domestici nostri Civitater eiusdem, quem in arte chirurgie ut veridite fuimus informati bene doctum et sufficienter eruditum fore novimus et ecerto. Tenore presentis tibi dicto Mosse Cabrit judeo chirurgico predicto concedemus et licentiam etiam plenariam elargimur Quod absque mecu et alicuius pene incursu possitis et valeatis ubique terrarum dicti domini Regis et nostrarum tua arte chirurgie juxtam ipsius artis traditionem et alia diligenter uti librem et praticare cum illis personis que ate Curiam herem et suscipere volearint quod ut cum eis melius poteritis convenient. Mandantes gerentibus vices meas vicario et baiulo Barchinone aliisque universis et singulis officialibus dicti domini Regis et nostris presentibus et futuris sub pena Quingentorum morabatinorum auri nostro si contrafecerint Erario [ripp] candorum quorum licenciam et concessionem nostras huiusdem firmiter et observent tenerique et observari facient inconcusse et non contraveniant iunus causa. Quibusuis constitucionibus localibus vel generalibus aut ordinacionibus seu mandantium dictorum Civitatorum Barchinone vel aliis quantumcumque hoc expresse prohibentibus obsistentibus nullo modo. In cuius rei testimonium hanc tibi fieri iussimus nostro sigillo impendenti munitam. Datum Vici die XIII die Augusti Anno a nativitate domini M CCC LXXX quinto. Primogenitor.

36

1387 octubre 15

El bisbe Ramon d'Escales concedeix a Abraham Astruc Cohen permís per exercir la medicina amb pacients cristians, sempre i quan s'associi amb un apotecari cristià que prepari els seus tractaments.

ADB, R. Gratiarum, 1387-1389, vol. XI, f. 19r-v

Raymundus, imperacione divina episcopus Barchinone dilessimi in Christo universis et singulis Christi fidelibus tam clericis quam laycis, per beneficium civitatem et diocese nostrarum tenstitutis ad jures presentes perveneat et gratiam nostram ut voluerint infrascripta. Salutem in domine Ihesu Christo Cum juxta canonicas santiones et ordinationem civite nostre Barchinone nullus audeats recipere aliquam medicinam de judeis fisicis sive cirurgicis ne medico fisicho vel cirurgico christiano convocato alia ipso facto excomunionis sit inmodatus. Et nos volentes Abram Struch Coffen in deum fisicum judeum Barchinone tanquem bene meorum favorum prosequi greso tenore presentum vobis et culibiter diem dictus contedendum quod non obstante ordinationem predicta unusquisques possit recipere medicinam a dicto Abram Struch Coffen medico fisico christiano non vocato vobis et cuilibet unum licenciam et facultatem tenorem presentium impertimer promissus tamen quod medicine purgationes et alia necessaria infirmitatibus veneris quas recipietis conficiatur per apothecarium christianum alia per nostra presens licenciam gracia nullus f[...] penitus sic valoris. Et in testimonium previsorum presentes literas fieri fecimus et sigilli nostri appensione jussimus comuniri. Datum barchinona XV die octobri anno a nativitate domini MCCCLXXX séptimo. Vidus vidi R episcopus X.

37

1388 juliol 15-17

La metgessa jueva Reginó és acusada d'haver mort l'esclava de Joan Tortosa i empresonada pel batlle. Tanmateix, la reina intervé per a que aquesta sigui traslladada a l'aljama i jutjada allà. Joan Tortosa reclama que Reginó sigui tornada a la presó i jutjada tal i com el batlle li havia promés.

AHPB, Francesc de Pujol, 38/12, f.102v-104r

Noverint universo. Quod mercuri in vesperis quod fuit Quintadecima dies mensis Julii anno a nativitate domini Millesimo Trecentesimo Octagesimo Octavo, in presencia nostri Francisci de Podiolo auctoritatem Regia notariis publici Barchinona et in presencia etiam venerabili Bernardi Ça Sala et Laurenci de Vilalba, jurisperitorum Barchinone testium ad hoc specialem vocatorum et assumptorum Johanes Tortosa civis Barchinone obtulit? et prestavit et per me dictum notari legi publice requisivunt venerabili Thome çà Costa Bajulo Barchinona in Curia dicte bajule pro tribunali seden quadam papiri cedulam scripta tenoris et concinere subsequentes. Com vos honrat senyor en Thomas Çà Costa, batlle de Barchinona, tengats presa una juya appellada Regino no tensolament a justatie del fis[...] a justatia e per juntes e requesta den Johan Tortosa, ciutada de Barchinona, per raho com la dita Regino ha morta de fet una sclava appellada Violant del dit Johan ab emplaustres e altres medacines que la dita juya ha fetes a la dita sclava, no sabent lo dit Johan axi com per alguna enquesta per vos senyor batlle, daquen presa clarament pot esser vist. E com ara novellament sia pervengut en horda al dit Johan que vos honrat senyor batlle, la dita juya harats de la dita preso deliurada, lo dit Johan no enres appellat e aço per algun apatur per la aljama de Barchinona de nou segons ques diu empetrat e en nom daquella que la dita Regino alegam se daquella hage per confessa la dita mort haver feta de la dita sclava. E vos honrat batlle daquella no haiats presa idonea caucio ne seguretad per lo interes del dit Johan Tortosa segons que, per constitucions generals de Catalunya e privilegis de la ciutat de Barchinona, fer deviets com en lo començament del dit vostre offici haiats jurat de observar e tenir aquelles constitucions e privilegis e com perlant ab vostra honor vos contra aquelles haiats fet e aço en molt gran perjudici e dampnatge del dit Johan Tortosa. Emper amor daço lo dit Johan requer vos honrat batle instant ment que la dita juya en la preso de fet tornets ho en altra manera della idoneament vos assegurets segons que per les dites constitucions e privilegis de Barchinona sots tengut e fer devets. En altra manera si lo contrari feyets ço que lo dit Johan no treu lo dit Johan Tortosa ab deguda revetencia pretesa contra vos honrat senyor batle e bens vostres e contra los fermantes a lurs bens per vos al dit offici donades del preu de la dita sclava // la qual al present apreci Cent florins dor darago e de tots [gr]ans dampnatges interesses e de despeses al dit Johan dats per la dita raho de daqui anant donadors o sostenidors en son

cas e los havent e recobradors de vos e bens vostres e de les fermantes per vos donades requirent lo dit Johan que de les dites coses lin sia feta una carta e moltes per vos notari deius scrit. Verimus cum ego dictus notari vellem ipsi venerabili baiulo legere cedulam previstam ipse bajulus volint eam audere sed pecit copiam de eadem. Que copia fuit incontinenti ipsi venerabili bajulo tradita per me notarius supra et infrascriptum de quibus omnibus et singulis dictus Johannes Tortosa pecit et requisit sibi fieri et tradi tot publicam instram quod inde pecierit et herem voluit per me notarius super et infrascriptum. Item die veneris septima decima die julii anno a nativitate domini Millesimo Trecentesimo Octagesimo Octavo, in presencia venerabilis Francisci Dusay, civis, et Francisci Castoneri canonici Barchinone, testium ad hoc specialiter vocatorum et assumptorum dictus venerabilis Thomas Ça Costa, baiulus Barchinona, tradidit Petro Cervera, scriptori jurato sub me Francisco de Podiolo, notarius supra et infrascripto, quadam papiri cedulam scriptm responsionem ad predictam in se continentem tenoris sequentis. A les coses requestes e prestades per lo dit Johan Tortosa respon lo dit honrat batlle e nega aquelles enquant roguen e fan contra ell dien no esser veres en la manera que posades dient que la senyora Reyna ha fet e atorgat patur ala aljama dels juheus de Barchinona e lo qual es stat presentat al dit batlle per los secretaris de la dita aljama e han lo request que lo dit patur dega seguir servir e tenir a la dita aljama segons forma e tenor de aquell lo qual dit honrat batlle ha respost de consell de son assessor que es prest e appellat de servir lo manament dela dita senyora. E com en lo dit patur se contengue que tots manlentes e obligacions als dits juheus sien cancellades e anellades ha convengut de nc al dit honrat batlle e aquells sien deliurats de preso com la dita senyora ha per cancellades e annullades ha convengut de necessari al dit honrat batlle de consell del dit seu assessor la dita juya fer deliurar de la dita preso, empero lo dit honrat batlle ha presa certa obligacio e aquella que ha poguda o seguretat de la dita juhia de star a dret al dit requirent per que lo dit requirent ha a mostrar de seu dret a com mostrar haura del dit seu dret lo dit honrat batlle es prest e appellat de fer li justicia spatxada dela dita juhia per que lo dit requirent no ha raho de protestar com en negun cas per lo dit honrat batlle no li es stada // denagada justicia ne serva. E aquesta resposta requer [...] insertada lo dit honrat batlle ala fi dela requesta damunt dita. Quamquidem cedulam et concetam in ea dictus venerabilis bajulus peciit et requisit in fine venissorum inservi et continuari et de predictis omnibus sibi fieri et tradi publicum seu publica justram tot

videle quot precirit et herem voluerint per me notarius supra et infrascriptum. Subsequenter die mercurii vicesima nona die dicti mensis julii anno quo supra, in presentiam mei Francisci de Podiolo notari supra et infrascripti et Petri Claveri notari testimus ad hoc specialer vocatorum et assumptorum dictus Johannes Tortosa, civis Barchinona, obtulit et presentavit et per me dictum notarium legi publice requisivit dicto venerabili bajulo quadam papiri cedulam scriptam continente subsequentes. A la dita resposta replicant lo dit Johan diu que salva honor de vos honrat mossen lo quod batlle, vos en que deus no havent servat horda de dret ii de justicia ates entre les altres coses que lo dit Johan de qui es interes gran no es stat appellat en la recepcio de la dita obligacio, lo qual apellar deviets ates encara que lo jutge qui sap los merits de la dita inquisicio per vos no es stat consultat aus per manera desujada salva vostra honor ho havets fet per consell daltre assident qui en los dits merits res no sabia. E com vos honrat batlle digats que per virtut dalgun apatur a nos presentat haviets a cancellar tots manlentes e obligacions hoc encara a gitar tots juheus o juhies que preses tinguessets de la preso com la senyora Reyna ho hagues tot per solt e canceller es entes entant com ala part dela dita senyora en lo fet dels crims e no tot fa res en linteres deles parts en lo civil ans aquell mane esser conservat a cascu e com la dita juhia per lo interes del dit Johan vos deguessets assegurar hi donetment segons que per constitucions generals e privilegis de la ciutat de Barchinona los quals havets jurats de observar e tenir deviets. E perlant ab deguda honor vos res de tot aço no haiats fer ans la dita juhia hoiats deliurada de la preso sens alguna seguretat hidonan que de la no havets presa per lo dret e interes del dit Johan en molt gran perjudici seu e dapnatge adontes tessa la vostra resposta com deits que lo dit Johan mostra de so dret com manifestament oppega del den seu dret per la dita inquisicio e per les coses accertades mes a vos a plagut ignorar aquell dret e dit de paraula que li fariets justicia pero del dir al far ha gran diferencia al qual dret lo dit Johan se offer appellat de rebre en continent. E axi perseverant lo dit Johan a la dita requesta sella e protestacio e negant les coses per vos honrat batlle respostes axi com acalorades salva vostra honor vos requer que deles dites coses li reintegrets enquisa que lo seu dret sivil sia conservat a conexensa e consell del dit jutge per vos en aquest fet assignat axi com fer ho devets e sots tengut // per les dites constitucions e privilegis que jurats havets en altra manera lo dit Johan prresta en la forma damunt dita requirint que aço sia continuat ala fi de la dita resposta e lin sien fetes carta e cartes per nos notari etc.

Et cum ego dictus notarius incepissen eidem venerabili bajulo pervisertam legere cedula ipse bajulo voluit eamus eam sibi legi sed petiit de eadem copiam sibi dari que copia fuit incontinenti sibi tradita per nos dictum notarium presentibus testibus proxime dictis. Et incontinenti dictus Johannes Tortosa requisuit dictam cedula et contenta in ea in fue scribi provissorum et sibi fieri et tradi de omnibus et singulis supradictis tot publica infram quod inde pecierit et herem voluerit per me notarium supra et infrascriptum pretereo die veneris que fuit Tricesima prima dies mensis julii anno quo supra a nativitate domini Millesimo Trecentesimo Octuagesimo Octavo in presentia Petri Roig de domo domini Regis et Guillem Maça scriptoris Barchinona testum ad hoc specialer vocatorum et assumptorum Arnaldus Tayelles causidicus civis Barchinona procurator fiscalis ut dixit Curie dicte bajuli tradidit michi Francisco de Podiolo notario supra et infrascripto sequentia in scriptis. Quidquid fecit dictus venerabilis baiulus fecit de et cum consilio sui assidentis quore legitime excusatus en et illam idoneam cautionem a dicta judea recepit quam recipere potuit et illa prestarit quam prestare potuit presertum quia dicta judea dictum patur? non allegavit ininus ad instatiam secretariorum dicta judea fuit eietra et librata. Quare dictus venerabilis bajulus negans contentam in dicta replicationem contenta si et inuertum contra ipsum faciunt seu facere videatur offerit se dicto requiren facere at reddere justicie complimentum de consilio sui assidentis in hac causa assumpta et hec pecit inser in fue premissorum. Que omnia proxime inserta dictus Arnaldus Tayelles nomine predicto requisuit in fue previssorum inseri et advingi et de predictis omnibus et singulis sibi nomine predicto et dicto venerabili baiulo fieri et tradi tot publicam instrumenta quod inde per dictum baiulum seu partem suam petita fuerit per me notarium supra et infrascriptum. Acta fuerunt hec in civitate Barchinona diebus et anno predictis presente me dicto et infrascripto notario et presentibus etiam testibus supra et infrascriptis ad premissa vocatis personaliter et assumptis.

Llistat de fonts buidades:

Arxiu Capitular de Barcelona, Sèrie Notaris:

Francesc de Puig: vol. 232 (1347-1348), vol. 233 (1348), vol. 234 (1351-1352), vol. 235 (1352-1353), vol.236 (capbreu 1347), vol. 237 (1349), vol. 238 (1352-1353), vol. 239 (1353), vol. 240 (1354-1355), vol. 241 (1355-1356), vol. 242 (1356), vol. 243 (1356-1357, vol. 244 (1357), vol. 245 (1358), vol. 246 (1359-1360), vol. 247 (1351-1352).

Bernat de Torre: vol. 222 (1345-1347), vol. 223 (1346), vol. 224 (1346-1347), vol. 225 (1351-1352), vol.226 (1355-1356), vol. 227 (1357), vol. 228 (1360), vol. 229 (1361), vol.230 (1361-1362), vol. 231 (1363-1366).

Bernat de Vilarrúbia: vol. 1 (1292-1297), vol. 2 (1295), vol. 3 (1299-1300), vol. 5 (1302), vol. 6 (1302-1308), vol. 7 (1305), vol. 8 (1307-1312), vol. 9 (1308-1309), vol. 12 (1312), vol. 13 (1314-1316-1340), vol. 14 (1314), vol. 15 (1315), vol. 16 (1318), vol. 17 (1319), vol. 18 (1322), vol 19 (1323), vol. 20 (1324), vol. 21 (1327), vol. 22 (1327), vol. 23 (1329), vol. 24 (1331), vol. 25 (1333), vol. 26 (1333), vol. 27 (1333), vol. 28 (1334), vol. 29 (1334), vol. 30 (1335), vol. 31 (1335-1336), vol. 32 (1336), vol 33 (1336), vol. 34 (1336), vol. 36 (1338), vol. 37 (1339), vol. 39 (1340), vol. 40 (1341), vol. 41 (1341), vol. 42 (1300-1339, manual de testaments), vol. 43 (1330-1334), vol. 44 (1301-1307; 1328-1333), vol. 45 (1303-1337),vol. 46 (1314-1322 i 1330 de Guillem Borrell), vol. 47 (1319-1332 i Pere Borrell 1371-1373).

Pere de Coll: vol. 258 (1387), vol. 259 (1378-1386).

Pere de Torroella: vol. 97 (1330).

Berenguer Escuder: vol. 260 (1379-1380), vol. 261 (1393, Pere Borrell), vol. 262 (1395).

Francesc de Montalt: vol. 263 (1383-1386), vol. 164 (1386-1389), vol. 268 (1386-1425).

Pere Dalmau: vol. 269 (1391-1393)

Francesc Tria: vol. 267 (1396)

Pere Borrell: vol. 101 (1353), vol. 102 (1354), vol. 103 (1355-1356), vol. 104 (1360-1362), vol. 132 (1348), vol.133 (1348), vol. 140 (1348), vol. 214 (1348-1349).

Pere de Torre: vol. 92 (1328), vol. 93 (1334), vol. 94 (1339), vol. 95 (1341), vol. 96 (1342)

Jaume de Forn: vol. 257 (1377)

Nicolau de Fàbrega: vol. 255 (1371-1372), vol. 256 (1389-1390)

Romeu de Sarrià: vol. 251 (1366-1367), vol. 252 (1366-1367), vol. 253 (1367-1373)

Francesc de Ladernosa: vol. 250 (1356)

Simó de Forest: vol. (1353)

Ferrer de Conamina: vol. 248 (1352-1353)

Jordi de Vilarrúbia: vol. 220 (1345-1346), vol. 221 (1347-1351)

Guillem Borrell: vol. 50 (1313), vol. 51 (1316-1317), vol. 52 (1319), vol. 53 (1319), vol. 64 (1327), vol. 82 (1336)

Bernat Guillem de Vilarrúbia: vol. 98 (1332), vol. 99 (Miscel·lània), vol. 100 (1340-1348)

Guillem Torell: vol. 90 (1316-1317), vol. 91 (1316-1317)

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona:

Sèrie Llibre del Consell:

AHCB, Llibre del Consell, 2, 1310-1313

AHCB, Llibre del Consell, 27, 1395-1398

AHCB, Llibre del Consell, 14, 1338-1339

AHCB, Llibre del Consell, 1390-1392

AHCB, Llibre del Consell, 7, 1321-1322

AHCB, Llibre del Consell, 1366-1368

AHCB, Llibre del Consell, 17, 1345-1346

AHCB, Llibre del Consell, 16, 1342-1343

AHCB, Llibre del Consell, 19, 1354-1359

AHCB, Llibre del Consell, 15, 1340-1343

AHCB, Llibre del Consell, 1350-1351

Sèrie Consell de Cent, Manuals Notarials:

AHCB, 1B.XIII-1 (1324-1327)

AHCB, 1B.XIII-2 (1331-1333)

AHCB, 1B.XIII-3 (1333)

AHCB, 1B.XIII-4 (1333-1335)

AHCB, 1B.XIII-5 (1335-1337)

AHCB, 1B.XIII-6 (1337-1338)

AHCB, 1B.XIII-7 (1338-1340)

AHCB, 1B.XIII-9 (1395-1401)

Arxiu Històric de Protocols de Barcelona:

AHPB, Pere de Torre, 6/2 (1316)

AHPB, Pere de Torre, 6/3 (1329)

AHPB, Pere de Torre, 6/4 (1331)

AHPB, Bernat de Vilarrúbia, 2/1 (1297)

AHPB, Bartomeu de Vilalta, 7/1 (1318)

AHPB, Pere Portell, 3/1 (1299)

AHPB, Anònims segle XIII, 1/1

AHPB, Bonanat Rimentol, 18/8 (1369-1370)

AHPB, Pere de Pujol, 33/6 (1389-1390)

Bibliografia:

- Anònim, 2007. *Les concòrdies de Barcelona del segle XVI* Reial Acad., Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona.
- Aguiló, E., Documents curiosos del segle XIV. Testament de Sayt Mili, juheu, fundador d'un hospital en el call de Mallorca-16 agost de 1377. *Butlletí de la Societat Arqueològica Luliana*, (9), pp.203–204.
- Aleixandre, T., 2004. *El Liber Iudeorum núm. 90 de l'Aleixar (1344-1348). Estudi i edició*, Barcelona: Fundació Noguera.
- Alteras, I., 2009. Jewish Physicians in Southern France during the 13th and 14th Centuries Author. *The Jewish Quarterly Review*, 68(4), pp.209–223.
- Arrizabalaga, J., 1999. Medical causes of death in preindustrial Europe: some historiographical considerations. *Journal of the history of medicine and allied sciences*, 54(2), pp.241–60
- Arrizabalaga, J., 2002. Problematizing retrospective diagnosis in the history of disease. *Asclepio; archivo iberoamericano de historia de la medicina y antropología médica*, 54(1), pp.51–70.
- Arrizabalaga, J., 2002. La enfermedad y la asistencia hospitalaria. In *Historia de la ciencia y de la técnica en la Corona de Castilla*. pp. 603–629.
- Arrizabalaga, J., 1994. Facing the Black Death: perceptions and reactions of university medical practitioners. In *Practical medicines from Salerno to the Black Death*. pp. 237–288.
- Assis, Y.T., 1992. Welfare and Mutual Aid in the Spanish Jewish Communities. In H. Bernart, Ed. *The Sephardi Legacy*. Jerusalem: The Hebrew University of Jerusalem.
- Assis, Y.T., 1993. *The Jews in the Crown of Aragon. Regesta of the Cartas Reales in the Archivo de la Corona de Aragón. Part 1: 1066-1327*, Jerusalem: The Henk Schussheim Memorial Series.
- Assis, Y.-T., 1997. Social Welfare and Mutual Aid. In *The Golden Age of Aragonese Jewry*. London: The Littman Library of Jewish Civilization.

- Assis, Y.-T., 1997. Diplomats jueus de la Corona catalanoaragonesa en terres musulmanes Yom- Tov Assis. *TAMID. Revista Catalana Anual d'Estudis Hebraics*, 1, pp.7–40.
- Assis, Y., 2002. Els jueus de Barcelona i el comerç marítim amb la Mediterrània oriental. *TAMID. Revista Catalana Anual d'Estudis Hebraics*, 2, pp.282–286.
- Baer, F., 1929. *Die Juden im christlichen Spanien*, Berlin: Akademie-Verlag.
- Baiges, I. & Fages, M., 1993. *Diplomatari de la Vall d'Andorra. Segle XIV*, Andorra: Govern d'Andorra.
- Ballester, L.G., Panorama de la medicina en una sociedad medieval mediterránea : la Valencia cristiána bajomedieval. , 7.
- Barkai, R., 1993. Perspectivas para la historia de la medicina judía española. *Espacio Tiempo y Forma. Serie III, Historia Medieval*, pp.475–491.
- Barzen, R., 2009. The Meaning of Tzedakkah for Jewish Self-Organization within a Non-Jewish Environment. In *Iggud. Selected Essays in Jewish Studies Vol. 2: History of the Jewish People*. Jerusalem: World Union of Jewish Studies.
- Batlle, C., 1983. La casa burguesa en la Barcelona del siglo XIII. *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 1, pp.69–91.
- Baumgarten, E., 2014. *Practicing Piety in Medieval Ashkenaz*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Beltrán de Heredia, J. & Gibrat, I., 2014. El primer testimoni arqueològic de la Pesta Negra a Barcelona: La fossa comuna de la basílica dels Sants Màrtirs Just i Pastor. *Quaderns D'Arqueologia I Història De La Ciutat De Barcelona*, (10), pp.164–179.
- Berger, N., 1995. *Jews and medicine. Religion, Culture, Science*, Tel Aviv: The Jewish Publication Society.
- Berner, L., 1986. *On the Western Shores: the Jews of Barcelona during the Reign of Jaume I "el conqueridor", 1213-1276*. University of California.
- Blanco, R., 2007. Mestres d'art i medicina, els pretors dels remeis i doctors en medicina (1401 a 1565). *Gimbernat*, 47, pp.39–71.
- Blasco Martínez, A., 1995. El horno del Call de Barcelona en 1331. In *Ir Col·loqui d'Història de l'Alimentació a la Corona d'Aragó. Vol. 2*. Institut d'Estudis Ilerdencs, pp. 989–999.

- Blasco Martínez, A., 1995. Médicos y pacientes de las tres religiones (Zaragoza siglo XIV y comienzo del XV). *Aragón en la Edad Media*, 12(1954), pp.153–182.
- Blasco Martínez, A., 1990. Instituciones sociorreligiosas judías de Zaragoza (siglos XIV-XV). Sinagogas, cofradías, hospitales 3. *Sefarad: Revista de Estudios Hebraicos y...*, 2(49), p.265.
- Blasco Martínez, A., 1990. Instituciones sociorreligiosas judías de Zaragoza (siglos XIV-XV). Sinagogas, cofradías, hospitales 3. *Sefarad: Revista de Estudios Hebraicos y...*, 2(50), p.265.
- Blasco Martínez, A., 1990. Instituciones sociorreligiosas judías de Zaragoza (siglos XIV-XV). Sinagogas, cofradías, hospitales 3. *Sefarad: Revista de Estudios Hebraicos y...*, 2(1), p.265.
- Bos, G., Ferre, L. & Mensching, G., 2000. Textos médicos hebreos medievales con elementos romances y latinos: Edición del «Sefer ha-Shimmush» y otras listas de sinónimos. *Ianua*, 1, pp.32–42.
- Brown, E.A.R., 1991. Philip V, Charles and the Jews of France : The Alleged Expulsion of 1322. *Speculum*, 66(2), pp.294–329.
- Burns, R., 2003. *Els jueus a la cultura notarial. Testaments jueus llatinitzats de la Corona d'Aragó, 1250-1350*, València: Tres i quatre, Biblioteca d'estudis i investigacions.
- Caballé, F. & Castells, E., 2015. *L'estructura urbana del Call de Barcelona* MUHBA, ed., Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Caballé, F. & González, R., 2002. *Recerca documental de la finca del carrer de l'Arc de Sant Ramon núm.8 de Barcelona*, Veclus, Barcelona.
- Caballero Navas, C., 2003. Un capítulo sobre mujeres. Transmisión y recepción de nociones sobre salud femenina en la producción textual hebrea durante la Edad Media. *MEAH, sección Hebreo*, 52, pp.135–162.
- Caballero-Navas, C., 2012. Medicine among medieval Jews: The science, the art, and the practice. In G. Freudenthal, ed. *Science in Medieval Jewish Cultures*. pp. 320–342.
- Cabre, M., 2000. From a master to a laywoman: a feminine manual of self-help. *Dynamis (Granada, Spain)*, 20, pp.371–93

- Cabré, M., 2008. Women or healers? Household practices and the categories of health care in late medieval Iberia. *Bulletin of the history of medicine*, 82(1), pp.18–51.
- Cano Pérez, M., 2004. Los notables judíos de Cataluña y el sur de Francia según el Sefer Masa'ot de Benjamín de Tudela. *Miscelánea de estudios árabes y hebraicos*. ..., 53, pp.73–95.
- Cardoner Planas, A., 1956. El linaje de los Cabrit en relación con la medicina del siglo XIV. *Sefarad: Revista de Estudios Hebraicos y Sefardíes*, 2(16), pp.357–368.
- Cardoner, A., 1941. El médico judío Benvenist Samuel y su parentesco con Samuel Benvenist de Barcelona. *Sefarad: Revista de Estudios Hebraicos y Sefardíes*, 1(2), pp.327–345.
- Cardoner, A., 1962. El “Hospital para judíos pobres” de Barcelona. *Sefarad: Revista de Estudios Hebraicos y Sefardíes*, 2(22), pp.373–375.
- Cardoner, A., 1949. Seis mujeres hebreas practicando la medicina en el reino de Aragón. *Sefarad: Revista de Estudios Hebraicos y Sefardíes*, 2(9), pp.441–445.
- Cardoner, A., 1944. Nuevos datos acerca de Jafudà Bonsenyor. *Sefarad: Revista de Estudios Hebraicos y Sefardíes*, 2(4), pp.287–293.
- Cardoner, A., 1943. El médico judío Selomó Caravida y algunos aspectos de la medicina de su época. *Sefarad: Revista de Estudios Hebraicos y Sefardíes*, 1, pp.377–392.
- Cardoner, A., 1952. Muestra de protección real a físicos judíos españoles conversos. *Sefarad: Revista de Estudios Hebraicos y...*, 2, p.378.
- Carreras-Candi, 1909. Evolució històrica dels juheus y juheissants barcelonins. *Estudis Universitaris Catalans*, (III), pp.404-428-522.
- Casals Stenzel, C., 2014. Fragmentos manuscritos hebraicos del Arxiu Municipal de Girona sobre enfermedades genitales y sus remedios: edición, traducción y glosario. *Sefarad*, 74(1), pp.33–74.
- Casanovas, J., 1997. Nous fragments d'inscripcions hebrees localitzats a Barcelona. *TAMID. Revista Catalana Anual d'Estudis...*, 1.
- Castejón, N., 2007. *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona*, Barcelona: Fundació Noguera.

- Castillo, J., 1993. De solidaritats jueves a confraries de conversos: entre la fossilització i la integració d'una minoria religiosa. *Revista d'Història Medieval*, (4), pp.183–205.
- Cifuentes, L., 2002. *La ciència en català a l'Edat Mitjana i el Renaixement* Col·lecció., Publicacions de la Universitat de Barcelona.
- Cifuentes, L., 2001. La promoció intel·lectual i social dels barbers-cirurgians a la Barcelona medieval. L'obrador, la biblioteca i els béns de Joan Vicenç (1421-1464). *Arxiu de textos catalans antics*, 1, pp.429–479.
- Cingolani, S., 2011. *Diplomatari de Pere el Gran 1. Cartes i Pergamins (1258-1285)*, Barcelona: Fundació Noguera.
- Clemente, M.C. i & Surroca, M.C. i, 1995. Metgesses, metzineres i dones remeieres a la Lleida del segle XIV. *Gimbernat: revista catalana d'història de la...*, pp.103–112.
- Colet, A., 2009. Les fosses comunes de la necròpolis medieval jueva de Les Roquetes, Tàrraga. *Urtx: revista cultural de l'Urgell*.
- Colet, A. et al., 2015. The Black Death and Its Consequences for the Jewish Community in Tàrraga: Lessons from History and Archeology. A M. H. Green, Ed. *The Medieval Globe: Pandemic Disease in the Medieval World: Rethinking the Black Death*. ARC Medieval Press, pp. 63–96.
- Cremades, F., 2011. El Regiment de Jacme d'Agramont i la seva projecció internacional. *Estudis Romànics*, 33, pp.315–323.
- De la Torre, A., 1971. *Documentos para la Historia de la Universidad de Barcelona. Preliminares (1289-1451)* J. Rubió i Balaguer, ed., Barcelona: Universitat de Barcelona.
- Demaitre, L., 1975. Theory and practice in medical education at the University of Montpellier in the thirteenth and fourteenth centuries. ... *Of the history of medicine and allied sciences*, 2(30), p.103.
- Demaitre, L., 2013. *Medieval Medicine. The Art of Healing, from Head to Toe*, Oxford University Press.
- Dunkelgrün, T., 2013. Dating the Even Bohan of Qalonymos ben Qalonymos of Arles. A microhistory of scholarship. *European Journal of Jewish Studies*, 7(1), pp.39–72.

- Einbinder, S., 2009. Theory and Practice: A Jewish Physician in Paris and Avignon. *AJS Review*, 33(March 2009), p.135.
- Einbinder, S.L., 2005. A proper diet: medicine and history in Crecas Caslari's Esther. *Speculum*, 80(November 1964), pp.437–463.
- Emery, R., 1959. *The Jews of Perpignan in the thirteenth century: an economic study based on notarial records*, New York: Columbia University Press.
- Feldman, L., 1991. R. Nissim ben Reuben Gerondi-Archival Data from Barcelona. In *Exile and Diaspora. Studies in the History of the Jewish People Presented to Professor Haim Beinart*. Jerusalem: CSIC - The Hebrew University of Jerusalem.
- Feliu i Mabres, E., 1997. La Controvèrsia sobre l'estudi de la filosofia en les comunitats jueves occitanocatalanes a la primeria del segle XIV: Alguns documents essencials del llibre "Minhat Quenaot" d'Abamari ben Mossé de Lunel. *Tamid*, pp.65–131.
- Feliu i Mabres, E., 2007. Les traduccions hebrees del "Regiment de Sanitat" d'Arnau de Vilanova. *Tamid*, 6, pp.45–141.
- Feliu, E., 1996. La cultura hebrea a la Barcelona medieval. *Barcelona. Quaderns d'Història*, I, pp.125–142.
- Feliu, E. & Arrizabalaga, J., 2003. El Pròleg de Semtov ben Issac, el Tortosí, a la seva traducció hebrea del Tasrif d'Abu-l-Qusim al-Zahrawi. *Tamid*, 3, pp.65–95.
- Feliu, E., 1999. Quatre notes esparses sobre el judaisme medieval., *Tamid* 2, pp.135–150.
- Feliu, E., 2004. Salomó ben Adret, mestre de la llei jueva. *TAMID. Revista Catalana Anual d'Estudis Hebraics*, 4.
- Feliu, E., 2002. Fragments de textos hebrees medievals trobats a l'Arxiu Històric de Terrassa. *Terme*, (17), pp.103–115.
- Feliu, E., 2004. Sobre la lletra que Hasday Cresques adreçà a la comunitat jueva d'Avinyó parlant dels avalots de 1391. *TAMID. Revista Catalana Anual d'Estudis...*, 5, pp.171–219.
- Feliu, E., 2004. Llibre de comptes de Jucef Zabara, col·lector del clavari de la comunitat jueva de Girona (1443). *TAMID. Revista Catalana Anual d'Estudis...*, 5, pp.87–138.

- Fernández-Cuadrench, J., 1997. Crèdit jueu i solidaritat vilatana en el Vallès del segle XIII. *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols, Col·legi de Notaris de Barcelona*, XV.
- Ferragud, C., 2005. *Medicina i promoció social a la Baixa Edat Mitjana (Corona d'Aragó, 1350-1410)*, Madrid: CSIC.
- Ferragud, C., 2007. Los oficios relacionados con la medicina durante la Baja Edad Media en la Corona de Aragón y su proyección social. *Anuario de ...*, pp.107–137.
- Ferre, L., 2016. The Jews and the Medieval University. In *Pratique médicale, rationalisme et relachement religieux. Les élites lettrées juives de l'Europe méditerranéenne (XIV-XVI s.)*. Paris: Les éditions du Cerf.
- Ferre, L., 1991. La terminología médica en las versiones hebreas de textos latinos. *Miscelánea de Estudios Árabes y Hebraicos*, 40, pp.87–107.
- Florensa, F., Griñó, D. & Moreno, I., 2011. *Memòria de la intervenció arqueològica al Carrer Sant Honorat, 3*, Barcelona.
- Font Estrela, J., 1994. “Aforismos de los médicos” de Maimón Gallipapa. *Anuari de Filologia*, XVII (4), pp.91–104.
- Friedenwald, 1944. *The Jews and Medicine. Essays. Vol.1 i 2*, Baltimore: The Johns Hopkins Press.
- Fumanal, M., Colomer, J. & Alii, E., 2011. Documentant l'arqueologia : la casa de Massot Avengenà a l'alfòndec del call Major de Barcelona. *TAMID. Revista Catalana Anual d'Estudis ...*, 7, pp.9–71.
- Galinsky, J.D., 2005. Jewish Charitable Bequests and the Hekdesh Trust in Thirteenth-Century Spain. *Journal of Interdisciplinary History*, 35(3), pp.423–440.
- Gallent Marco, M., 2008. Licencias reales para ejercer la medicina y cirugía a judíos aragoneses. *Anales de la Universidad de Alicante. Historia medieval*, 15, pp.47–56.
- Garayoa, M. i, 1986. Cervera: 1333-1384. Pestes, fams i guerres. *Miscel·lània cerverina*, pp.55–66.
- García Herrero, M. del C., 2005. Administrar del parto y recibir la criatura. In A. Muñoz, ed. *Del nacer y el vivir: fragmentos para una historia de la vida en la Baja Edad Media*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico.

- Garcia-Ballester, L., Ferre, L. & Feliu, E., 1990. Jewish appreciation of fourteenth-century scholastic medicine. *Osiris*, 6, pp.85–117.
- Garcia-Ballester, L., 2001. *La búsqueda de la salud. Sanadores y enfermos en la España medieval*, Barcelona: Ediciones Península.
- Garcia-Ballester, L., Mcvaugh, M.R. & Rubió-Vela, A., 1989. *Medical licensing and Learning in Fourteenth-Century Valencia*, Philadelphia: The American Philosophical Society.
- Garcia-Oliver, F., 2013. Quan la justícia és venjança, contra un jueu. *Anuario de Estudios Medievales*, 43(2), pp.577–608.
- Graells, M., 1997. Documents de la vida quotidiana dels jueus de Cervera (1352 -1353). , 11, pp.183–198.
- Graells, M., 1997. L'activitat creditícia dels jueus de Cervera a mitjans del segle XIV. *Miscel·lània cerverina*, 11, pp.45–70.
- Grau, M., Metges jueus del vell comtat de Besalú. *Revista Catalana d'Historia de la Medicina i de la...*, pp.1–10.
- Green, M.H., 2000. Books as a source of medical education for women in the Middle Ages. *Dynamis (Granada, Spain)*, 20(2000), pp.331–69.
- Green, M.H., 2000. From “Diseases of Women” to “Secrets of Women”: The Transformation of Gynecological Literature in the Later Middle Ages. *Journal of Medieval and Early Modern Studies*, 30(1), pp.5–40.
- Green, M., 2008. *Making Women's Medicine Masculine. The Rise of Male Authority in Pre-Modern Gynaecology*, Oxford University Press.
- Green, M., 1989. Women's Medical Practice and Health Care in Medieval Europe. *Signs. The University of Chicago Press*, 14(2), pp.434–473.
- Green, M. ed., 2015. *Pandemic Disease in the Medieval World: Rethinking the Black Death*, Kalamazoo: ARC Medieval Press.
- Green, M., 2002. *The Trotula: A Medieval Compendium of Women's Medicine*. University of Pennsylvania Press.
- Green, M.; 2000. *Women's Healthcare in the Medieval West*, Ashgate: Aldershot-Burlington.

- Green, M.H., 2008. Conversing with the minority: relations among Christian, Jewish, and Muslim women in the high middle ages. *Journal of Medieval History*, 34, pp.105–118.
- Green, M.H., 2009. Integrative Medicine: Incorporating Medicine and Health into the Canon of Medieval European History. *History Compass*, 7(4), pp.1218–1245.
- Green, M.H., 2008. Gendering the History of Women’s Healthcare. *Gender & History*, 20(3), pp.487–518.
- Green, M.H. & Smail, D.L., 2012. The trial of Floreta d’Ays (1403): Jews, Christians, and obstetrics in later medieval Marseille. *Journal of Medieval History*, 34(June), pp.37–41.
- Guaita, P., 2010. *Dona i medicina a la Corona d’Aragó (segles XIII-XV)*, Manresa: Publicacions de l’Arxiu Històric de les Ciències de la Salut.
- Guerson, A., 2012. *Coping with Crises: Christian-Jewish Relations in Catalonia and Aragon, 1380-1391*. University of Toronto.
- Hernando, J., 1999. Escoles i programes acadèmics a la Barcelona del segle XV. L’escola de mestre Ramon Llull i l’ensenyament de disciplines gramaticals i d’arts. *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 12(1993).
- Hernando, J., 2001. L’ensenyament a Barcelona, segle XIV. Documents dels protocols notarial. *Arxiu de textos catalans antics*, pp.183–200.
- Hernando, J., 1993. L’ensenyament a Barcelona, segle XIV. Documents dels Protocols Notarial. Segona Part. , pp.509–511.
- Hernando, J. & Ibàñez, A., 1992. El procès contra el convers Nicolau Sanxo, ciutadà de Barcelona, acusat d’haver circumcidat el seu fill (1437-1438). *Acta historica et archaeologica ...*, pp.75–100.
- Horden, P., 2005. The Earliest Hospitals in Byzantium, Western Europe, and Islam. *Journal of Interdisciplinary History*, 35(3), pp.361–389.
- Hunt, L., Angeles, L. & Aberth, J., 2005. *The Black Death The Great Mortality of 1348-1350*, New York: Palgrave - macMillan.
- Ifft Decker, S., 2015. The public economic role of Catalan Jewish wives, 1250-1350. *TAMID. Revista Catalana Anual d’Estudis Hebraics*, 11, pp.45–66.

- Iglesias, J.A. 2000. Un bifoli en pergamí de la parròquia barcelonina de Vilanova del Vallès: el testimoni més antic del 'Llibre de conservació de sanitat' de Joan de Toledo (s.XIV), *Arxiu de textos catalans antics*, Vol. 19, p. 389-428.
- Jacobs, J., 1894. *Sources of Spanish-Jewish History*. New York.
- Jordan, W., 1998. Jews, regalian rights, and the constitution in Medieval France. *AJS Review*, 23(1), pp.1–16.
- Klein, E., 1993. Protecting the Widow and the orphan. *Mosaic. A Review of Jewish Thought & Culture*, (14), p.65.
- Klein, E., 2002. Splitting heirs: Patterns of inheritance among Barcelona's Jews. *Jewish History*, pp.49–71.
- Koren, N., 1973. *Jewish Physicians. A biographical index*, Jerusalem: Israel University Press.
- Kottek, Samuel & García-Ballester, L. ed., 1996. *Medicine and medical ethics in medieval and early modern Spain. An intercultural approach*. Jerusalem: The Magnes Press, The Hebrew University.
- Kozodoy, M., 2012. The Jewish Physician in Medieval Iberia: New Directions. *The Jew in Medieval Iberia*, pp. 102-137
- Lev, E. & Amar, Z., 2007. Practice versus theory: Medieval Materia Medica according to the Cairo Genizah. *Medical history*, 51(4), pp.507–526.
- Lieber, E., 1984. Asaf's "Book of Medicines": A Hebrew Encyclopedia of Greek and Jewish Medicine, Possibly Compiled in Byzantium on an Indian Model. *Dumbarton Oaks Papers*, 38(1984), pp.233–249.
- Llobet, J.M., 1997. Dos testaments i uns capitols matrimonials de jueus de Cervera (1395). *Tamid*, 1, pp.41-49.
- Loeb, I., 1882. Liste nominative des juifs de Barcelona en 1392. *Revue des études juives*, (4), pp.57–77.
- Loscos, M., 1950. Orígenes de la medicina en Aragón: los médicos árabes y judíos. *CHJZ*, 6, pp.7-61.
- Mabres, E.F. i, 2009. Algunes puntualitzacions sobre diversos aspectes de la història dels jueus a la història medieval. *Catalan Historical Review*, 190(2), pp.175–190.

- Madurell Marimón, J.M., 1957. La contratación laboral judaica y conversa en Barcelona (1349-1416): Documentos para su estudio (Conclusión). *Sefarad: Revista de Estudios Hebraicos y Sefardíes*, 17(1), pp.73–102.
- Madurell Marimón, J.M., 1956. La contratación laboral judaica y conversa en Barcelona (1349-1416): Documentos para su estudio (Continuación). *Sefarad: Revista de Estudios Hebraicos y Sefardíes*, 16(2), pp.369–398.
- Madurell Marimón, J.M., 1956. La contratación laboral judaica y conversa en Barcelona (1349-1416): Documentos para su estudio. *Sefarad: Revista de Estudios Hebraicos y Sefardíes*, 16(1), pp.33–71.
- Madurell, J., 1958. La cofradía de la Santa Trinidad de los conversos de Barcelona. *Sefarad: Revista de Estudios Hebraicos y Sefardíes*, (18), pp.60–82.
- Magdalena Nom de Déu, J.R., 1987. Etimología no semítica de “call.” *Calls*, 2, pp.7–16.
- Magdalena, J.R., 1982. *El libro de viajes de Benjamín de Tudela*, Barcelona: Riopiedras Ediciones.
- Magdalena, J.R. & Blasco, M., 2004. *Fuentes para la historia de los judíos de la Corona de Aragón. Los “responsa” de Rabi Yisshaq Bar Séset Perfet de Barcelona: 1368-1408*, Barcelona: PPU.
- Mañé, M.C., 1988. *The Jews in Barcelona 1213-1291. Regesta of Documents from the Archivo Capitular Sources for.*, Jerusalem: The Hebrew University of Jerusalem.
- Martí i Bonet, J., 1984. *Processos de l'Arxiu Diocesà de Barcelona*, Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- Masset, Y., 2010. De la Croada del 1209 a la Croada dels pastors: els jueus rossellonesos i catalans davant de la Inquisició. *Revista de Dret Històric Català*, 10, pp.291–299.
- Mcvaugh, M.R., 1993. *Medicine before the plague. Practitioners and their patients in the Crown of Aragon, 1285-1345*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Mcvaugh, M.R., 1990. The Nature and Limits of at Early Medical Certitude Montpellier Fourteenth-Century. *Osiris*, 6(1990), pp.62–84.
- McVaugh, M., 1969. Quantified medical theory and practice at fourteenth-century Montpellier. *Bulletin of the History of Medicine*, 43 (5), pp.397-413.

- Meneses, A.L. de, 1959. Una consecuencia de la peste negra en Cataluña. El pogrom de 1348 (Conclusión). *Sefarad: Revista de Estudios Hebraicos y...*, 19, p.321.
- Meneses, A.L. de, 1959. Una consecuencia de la peste negra en Cataluña. El pogrom de 1348. *Sefarad: Revista de Estudios Hebraicos y...*, 1, p.92.
- Mercè, R.P.I., 1981. Metges jueus als regnes de la Corona d'Aragó. ... : *Revista Catalana D'Història De La Medicina I De La...*, 111.
- Metzler, I., 2006. *Disability in medieval Europe. Thinking about physical impairment during the High Middle Ages, c. 1100-1400*, London: Routledge.
- Miret-i-Sans, 1914. Documents sur les juifs catalans. *Revue des études juives*, pp.184–185.
- Muntané, J.X., 2015. *Regest dels documents de l'Arxiu Parroquial de Verdú relatius als jueus (1265-1484)*, Barcelona: Institut d'Estudis Món Juïc.
- Muntané, J.X., 2013. Aproximació a les causes de l'avalot de Tàrraga de 1348. *TAMID. Revista Catalana Anual d'Estudis Hebraics*, 8(2012), pp.103–129.
- Muntané, J.X., 2012 Metges jueus contractats pel govern municipal de Tàrraga durant els segles XIV i XV, *Urtx: revista cultural de l'Urgell*, pp.136-147.
- Muntané, J.X., 2009. Itinerari pels documents relatius a l'assalt del call de Tàrraga de l'any 1348. *Urtx: revista cultural de l'Urgell*, pp.158-179.
- Muntané, J.X., 2008. L'alimentació a l'Aljama medieval de Tàrraga. *Urtx: revista cultural de l'Urgell*, pp.107-127.
- Muntaner, C., 2013. *Terra de masos, vila de mar. Vida, economia i territori al castell de Sitges i el seu terme entre els segles XIV i XV (1342-1418)*. Universitat de Barcelona.
- Nirenberg, D., 1996. *Communities of Violence. Persecution of Minorities in the Middle Ages*. Princeton: Princeton University Press.
- Nirenberg, D., 2002. Conversion, Sex, and Segregation: Jews and Christians in Medieval Spain. *The American Historical Review*, 107(4), pp.1065–1093.
- Nonell, J.B. i, 2000. La Pesta Negra de 1348 a la Catedral de Barcelona i al Monestir de Poblet. ... : *revista catalana d'història de la medicina i de la...*, pp.15–20.
- Perarnau, J., 1982. Activitats i fórmules supersticioses de guarició a Catalunya en la primera meitat del segle XIV. *Arxiu de textos catalans antics*, pp.47-78

- Perarnau, J., 2006. Notícia de més de setanta inventaris de llibres de jueus gironins, anys 1415 i 1416. *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 1396(1910), pp.435–444.
- Planas, S., 2016. Les livres de maitre Nathan Mossé des Portal, médecin juif de Gérone (1401). In *Pratique médicale, rationalisme et relachement religieux. Les élites lettrées juives de l'Europe méditerranéenne (XIV-XVI s.)*. Paris: Les éditions du Cerf.
- Planas, S., 2003. La vida cotidiana en el Call de Girona en el s.XIV. Nuevas aportaciones documentales. In *Juderías y sinagogas de la Sefarad medieval*. Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla la Mancha.
- Pons Casacuberta, X., 2015. *La societat jueva conversa en la Barcelona Baixmedieval, 1391-1440*. Universitat de Barcelona.
- Puig, P. i, 1992. Un manuscrit medieval català sobre ventoses. *Gimbernat: revista catalana d'història de la medicina i...*, (18), pp.207–216.
- Régné, 1978. *Jews in the Kingdom of Aragon (1213-1327)* Y.-T. Assis, ed., Jerusalem: Hispania Judaica.
- Resnick, I.M., 2012. *Marks of distinctions: Christian perceptions of Jews in the High Middle Ages*, The Catholic University of America Press.
- Rich, A., 1999. *La comunitat jueva de Barcelona entre 1348 i 1391 a través de la documentació notarial*, Barcelona: Fundació Noguera.
- Rich, A., 2009. Coral, Silk and Bones. Jewish Artisans and Merchants in Barcelona between 1348 and 1391. *Nottingham Medieval Studies*, 53, pp.53–72.
- Rich, A., 2014. Able and available: Jewish women in medieval Barcelona and their economic activities. *Journal of Medieval Iberian Studies*, 6(1), pp.71–86.
- Rich, A., 2001. La Comunitat jueva de Barcelona (segle XIV). *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, pp.53–56.
- Riera i Sans, J., 2006. *Els poders públics i les sinagogues*, Girona: Girona Judaica.
- Riera i Sans, J., 1980. Un recull d'oracions en català dels conversos jueus (segle XV). *Estudis Romànics*, 16, pp.49–97.
- Riera, J., 1992. Els jueus a Barcelona entre els segles XIII i XIV. In *Catalunya Romànica*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, pp. 88–91.

- Riera, J., 1980. La Catalunya jueva del segle XIV. *L'Avenç*, (25), pp.52–55.
- Riera, J., 2000. *Retalls de la vida dels jueus*, Barcelona: Rafael Dalmau.
- Riera, J., 2009. Jaime I y los judíos de Cataluña. In *La sociedad en Aragón y Cataluña en el reinado de Jaime I: 1213-1276*. pp. 135–155.
- Riera-Blanco, M., 1994. El colegio de médicos de Barcelona: una extraña provisión de la audiencia de Pedro IV, de 23 de mayo de 1342. *Gimbernat: revista catalana d'història de la medicina*, 33(4), pp.193–222.
- Romano, D., 1992. *La ciencia hispanojudía* Mapfre, ed., Madrid.
- Rosner, F., 1986. Bloodletting in Talmudic times. *Bulletin of the New York Academy of Medicine*, 62(9), pp.935–946.
- Rosner, F., 2000. *Encyclopedia of Medicine in the Bible and the Talmud*, Northvale: Jason Aronson Inc.
- Roth, C., 1953. The Qualification of Jewish Physicians in the Middle Ages. *Speculum*, 28(4), pp.834–843.
- Rubió-i-Lluch, 2000. *Documents per a l'història de la cultura catalana mig-eval. Vol. 1 i 2*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Rubió-i-Lluch, 1909. Metjes y cirurgians juheus. A *Estudis Universitaris Catalans*.
- Salmón, F. & Salor, E.S., 2000. Sobre el uso de la autoridad en la medicina medieval: Aristóteles, Galeno. , 13, pp.347–371.
- Secall i Güell, G., 1984. Mosse Cabrit, draper filantrop de Valls i de Sta. Coloma de Queralt (ss. XIV-XV). *Aplec de treballs*, (6), pp.63–95.
- Secall i Güell, G., 1985. Metges i cirurgians hebreus de Santa Coloma de Queralt (s.XIV-XV). , I, p.341.
- Selga, F.R. i, 1990. Metges, cirurgians i hospitals de Manresa a finals del segle XIII. *Gimbernat: revista catalana d'història de la medicina i de la...*, (3), pp.215-227.
- Serra, J., 1952. Aportaciones sobre médicos judíos en Aragón en la primera mitad del s. XIV. *Sefarad: Revista de Estudios Hebraicos y Sefardíes*, XII (2), pp.337-350.
- Serra, M. i, Inventari dels bens d'un cirurgià del segle XV. *Gimbernat*, 21, pp.282-287.

- Shaltiel, M.A. ed., 2004. *The Shaltiel Manuscripts. Catalunya 1061-1481*, New York: iUniverse.
- Shatzmiller, J., 1983. On becoming a Jewish doctor in the high Middle Ages. *Sefarad: Revista de Estudios Hebraicos y...*, 2(43), pp.239–250.
- Shatzmiller, J., 1989. *Médecine et justice en Provence médiévale. Documents de Manosque, 1262-1348*. Aix-en Provence: Université de Provence.
- Shatzmiller, J., 1994. *Jews, medicine, and medieval society*, Los Angeles: University of California Press.
- Shoham-Steiner, E., 2003. An Ultimate Pariah? Jewish Social Attitudes toward Jewish Lepers in Medieval Western Europe. *Social Research*, 70(1), pp.237–268.
- Surroca, M.C. i & Clemente, M.C. i, 1992. Notes sobre la valoració de l'intrusisme a Lleida en temps del rei Martí. ... *d'història de la medicina i de la ...*, XVIII(5), pp.17–26.
- Swartz, M.D., 1990. Scribal Magic and its Rhetoric: Formal Patterns in Medieval Hebrew and Aramaic Incantation Texts from the Cairo Genizah. *Harvard Theological Review*, 83(2), pp.163–180.
- Torras i Serra, M., 1994. Les declaracions de béns dels metges i apotecaris de Manresa en el segle XV. , *Gimbernat*, XXI(1), pp.288-292.
- Utterback, K., 1995. “Conversi” Revert: Voluntary and Forced Return to Judaism in the Early Fourteenth Century. *Church history*, 64(1), pp.16–28.
- Vela, C., 2003. *L'obrador d'un apotecari medieval segons el llibre de comptes de Francesc ses Canes (Barcelona, 1378-1381)*, Barcelona: CSIC.
- Vela, C., 2007. *Especiers i candelers a barcelona a la baixa edat mitjana. Testaments, Família i sociabilitat. Volum I*, Barcelona: Fundació Noguera.
- Vidal, P., 1987. Els jueus dels antics comtats del Rosselló i Cerdanya. *Calls*, (2), pp.27–112.
- Vinyoles, T., 2011. De medicina, de magia y de amor: saberes y prácticas femeninas en la documentación catalana bajomedieval. *Clio&Crimen*, 8, pp.225–246.
- VVAA, 2008. *Regest dels documents de l'Arxiu Diocesà de Barcelona relatius als jueus*, Barcelona: Institut d'Estudis Món Juïc.